

UKRÁN IRODALMI ANTOLÓGIA 1.

A kezdetektől a XIX. század közepéig

Szerkesztette:

Bárány Erzsébet — Bárány Béla — Gazdag Vilmos

UKRÁN IRODALMI ANTOLÓGIA 1.
A kezdetektől a XIX. század közepéig

Vers- és szöveggyűjtemény

UKRÁN IRODALMI ANTOLÓGIA 1.

A kezdetektől a XIX. század közepéig

Vers- és szöveggyűjtemény

Szerkesztette:

Bárány Erzsébet, Bárány Béla és Gazdag Vilmos



II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Beregszász

2023

ETO 821.161.2(=511.141)

U 55

A három önálló kötetre tervezett *Ukrán irodalmi antológia* című könyvsorozat jelentős fontossággal bír a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszékének magyar és ukrán szakos hallgatói számára, ugyanis általa a hallgatók az ukrán irodalom azon kiemelkedő alkotásainak magyar nyelvű fordításaival is megismerkedhetnek, melyeket a későbbi szakmai pályafutásuk során a kárpátaljai magyar iskolák tanulóival – az emelt szintű ukrán irodalom érettségi vizsga követelményrendszerének megfelelően – kell majd megismertetniük. Jelen kiadvány a háromkötetes könyvsorozat első tagja, amelybe az ukrán irodalom kezdetektől XIX. század közepéig tartó időszakának magyar nyelvre lefordított alkotásait gyűjtöttük össze.

*Az oktatási folyamatban történő felhasználását jóváhagyta
a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszéke
(2022. november 11., 3/88. számú jegyzőkönyv).*

*Megjelentetésre javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Felsőoktatási Minőségbiztosítási Tanácsa (2022. december 17., 4. számú jegyzőkönyv).*

*Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa
(2022. december 20., 9. számú jegyzőkönyv).*

Kiadásra előkészítette a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Kiadói Részlege és Filológia Tanszéke.

Szerkesztők:

Bárány Erzsébet, Bárány Béla és Gazdag Vilmos

Lektorálták:

*Dr. Lebovics Viktória PhD, az Eötvös Loránd Tudományegyetem
Ukrán Filológia Tanszékének adjunktusa (Budapest, Magyarország)*

*Dr. Dudics Katalin PhD, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Filológia Tanszékének docense (Beregszász, Ukrajna)*

Műszaki szerkesztés: *Dobos Sándor és Vezsdel László*

Tördelés: *Vezsdel László*

Korrektúra: *Gricza-Varcaba Ildikó és a szerkesztők*

Borítóterv: *Vezsdel László és a szerkesztők*

ETO-besorolás: *a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára*

A kiadásért felel:

Dobos Sándor (a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Kiadói Részlegének vezetője)

A tartalomért kizárólag az antológia szerkesztői felelnek.

A kiadvány megjelentetését támogatta:



Kiadó: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (cím: 90 202, Beregszász, Kossuth tér 6.
E-mail: foiskola@kmf.uz.ua)

Nyomdai munkálatok: „RIK-U” Kft. (cím: 88 006 Ungvár, Kárpáti Ukrajna u. 36. E-mail: print@rik.com.ua)

ISBN 978-617-8143-00-8 (Könyvsorozat)

ISBN 978-617-8143-01-5 (puhafedelű)

ISBN 978-617-8143-02-2 (PDF)

© A szerkesztők, 2023

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2023

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
ÉNEK IGOR HADÁRÓL (Слово о полку Ігоревім)	9
HRIHORIJ SZKOVORODA	
De libertate (De libertate)	28
A tiszta lelkiösméret dicséreti (Всякому місту звичай і права)	29
IVAN KOTLJAREVSZKIJ	
Aineis (Енеїда)	30
TARASZ SEVCSENKO	
Osznovjanyenkóhoz (До Основ'яненка).....	40
Katerina (Катерина)	43
Hajdamákok (Гайдамаки).....	60
Kaukázus (Кавказ)	67
Álom (Сон (У всякого своя доля))	69
Baráti üzenet (І мертвим, і живим, і ненародженим...)	81
Végrendelet (Заповіт)	85
Nekem már mindegy... (Мені однаково...).....	86
PANTELEJMON KULIS	
A Fekete Tanács (Чорна Рада).....	87
FELHASZNÁLT IRODALOM.....	186

ELŐSZÓ

Tekintettel arra, hogy a legtöbb magyar ajkú gyerek az iskolában hallja először az ukrán nyelvet, már az elemi iskolában nehézségekbe ütközik az államnyelv elsajátítása során. Mindez csak fokozódik, amikor 5. osztálytól kezdve a tanulók nyelvtanközpontú oktatásban részesülnek heti 2-3 tanórán, illetve az ukrán irodalmi művek elemzését kell végezniük heti 2 tanórán. Ehhez – természetesen – az irodalmi műveket eredetiben, vagyis ukrán nyelven kell elolvasniuk és megérteniük. A felső osztályokban a művek mennyisége és terjedelme növekszik, nyelvezete bonyolultabb, a szakterminológia kizárólag ukrán nyelvű, az idegen eredetű, ritkán használt, regionális, elavult, nyelvjárási és szerzői szavak, egyéni szóalkotások és szófordulatok ukrán nyelvű magyarázattal vannak ellátva, mennyiségük néha meghaladja a tanulók befogadóképességének határát.

Köztudott, hogy már a XIX. század közepétől fordítottak ukrán irodalmi alkotásokat magyar nyelvre, azzal a céllal, hogy a magyar olvasók megismerhessék a szomszéd nép kultúráját, ezen belül az irodalmát is. A XX. század közepétől az Európa Könyvkiadónak köszönhetően a magyarra fordított ukrán művek száma jelentősen megnőtt. Mindez természetesen segítség lehet az ukrán irodalommal ismerkedő középiskolai tanulók és főiskolai filológushallgatók számára is.

Az *Ukrán irodalmi antológia* a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszékének magyar és ukrán szakos hallgatói számára is jelentős fontossággal bír, ugyanis általa a hallgatók az ukrán irodalom azon kiemelkedő alkotásainak magyar nyelvű fordításaival is megismerkedhetnek, melyeket a későbbi szakmai pályafutásuk során a kárpátaljai magyar iskolák tanulóival – az emelt szintű ukrán irodalom érettségi vizsga követelményrendszerének megfelelően – kell majd megismertetniük. Jelen kiadvány egy három részből álló sorozat első tagja, mely az ukrán irodalom kezdetektől XIX. század közepéig tartó időszakának magyar nyelvre lefordított alkotásait tartalmazza.

Az *Ukrán irodalmi antológiát* azoknak ajánljuk, akik iskolai/főiskolai keretek között tanulják az ukrán irodalmat, készülnek az emelt szintű ukrán érettségi vizsgára, vagy a kárpátaljai magyar iskolákban folytatandó pedagógusi tevékenységre, illetve azoknak is, akik csak olvasóként érdeklődnek az ukrán irodalom iránt. Reményeink szerint a műfordítások megkönnyítik a művek megértését, elemzését, s sikeresebbé tehetik a magyar iskolákban folyó ukrán irodalom tanítását/tanulását.

A szerkesztők

ÉNEK IGOR HADÁRÓL¹**(Слово о полку Игоревім)****Fordította: Képes Géza****Előhang**

Kiről kezd éneket a hősköltemény szerzője? Hogyan énekelt Bojan, a költő őse: szabadjára engedte képzeletét. És hogyan énekel az Igor-ének szerzője? Csak azt mondja el, ami valóban megtörtént.

Nem illendő-e, testvérek,
tüstént elkezdni régi szavakkal
a szomorú regét Igor hadáról,
Szvjatoszlavfia Igor hadjáratáról?
Zendítsük hát az éneket,
mastan törtétek rendje szerint,
nem ám Bojan szándéka szerint.
Mert Boján, a varázsló,
ha dalt akart zengetni valamiről,
gondolatként futott a fán,
szürke farkasként a földön,
felhők alatt kékesszürke sasként.
Visszagondolt, mint mondá,
régi idők harcaira.
Akkor ő tíz sólymot eresztett a hattyú-csapatra:
amelyikre a sólyom lecsapott,
az énekelt legelőször
az öreg, bölcs Jaroszlavról,
bátor szívű Misztyiszlavról,
aki levágta Rededját a cserkesz csapatok előtt,
Szvjatoszlav fiáról, a szép Romanról.
Bojan pedig, testvérek, nem tíz sólyom
eresztett a hattyú-csapatra,
nem ám, de bűvös ujjait
rakta az élő húrokra:
azok pedig zengtek dicsőséget a fejedelemnek.

Kezdjük el, testvérek, rögtön a regét
az öreg Vladimirtől mostani Igorig,
aki eszét erejével megkötözé,
s aki szívét bátorsággal élesíté,
ki eltelve harci vággyal,

¹ Budapest: Magyar Helikon, 1974.

rárontott hős hadai élén
polovecek földjére,
orosz földért küzdve.

Akkor Igor felnézett
a fényes napra,
s látá, hogy egész seregét
setétség borítja.
És mondá Igor herceg
hős harcosainak:
„Hű hadaim
s testvéreim!
Jobb, ha egy szálíg elestünk,
mint ha foglyul esünk;
üljünk hát, testvérek,
gyorslábú lovainkra,
hogyan meglássuk
a kék vizű Dont.”

A herceg elméje
engedett a kívánságnak
a sötét előjelet elfödözé a vágy,
hogyan a nagy Donból igyék.
„Akarok – mondá – kopját törni
polovec mezők szélén;
oroszkok, véletek akarom ontani véretem,
vagy sisakunkkal iszunk a Donból.”

Ó, Bojan, régi idők fülemiléje!
Énekeld csak ezeket a hadakat,
csapongván, fülemile, a képzelet erdein át,
gondolatban a felhők alatt szállva,
dicsőséget fonva a mi időnk mindkét felére,
Trojan ösvényein iramodva
mezőkön át, fel a hegyekre.
Velez unokájának Igorról
így illik vala zengeni dalt:
„Nem sólymokat sodort a vihar
a széles mezőkön át –
csókák csapatai futnak
a nagy Donnak.”
Vagy így énekelnél,
ó, Bojan, te varázsló,
Velez unokája:
„Lovak nyerítenek a Szulán túl,
zeng a dicsőség Kievben;
harsonák harsognak Novgorodban –
állnak a zászlók Putyivolban.”

Felkerekednek az orosz hadak

Igor hadai megindulnak Novgorodból és Putyivból. Igor előremegy az oszkolig, ott várja meg Vszevolodot, aki Kurszkból indult el seregével. A baljóslatú jelek folytatódnak. Div, a gonosz démon figyelmezteti a polovec sereget: közelednek az orosz hadak.

Várja Igor édes bátyját, Vszevolodot.
Így szól hozzá a szilaj bölény, Vszevolod:
Egyetlen öcsém,
egyetlen fényességes fényem,
jó Igorom!
Mind a ketten Szvjatoszlav fiai vagyunk!
Nyergeld, öcsém,
gyorslábú lovaiddat,
az én lovaim már készen állnak,
Kurszknál várnak felnyergelve.
Az én kurszki embereim kemény legények:
kürtök alatt pólyázták őket,
sisak alatt ringatták őket,
kopjavégről kaptak étket,
utat nem tévesztenek,
minden árkot ismernek,
íjaik már megfeszülnek,
kinyiták tegzőket,
szablyáik élesek;
nyaralnak, mint mezőn a szürke farkas,
így keresnek enmagoknak becsületet,
a hercegek dicsőséget.”

Akkor Igor herceg arany kengyelbe hágva,
a sík mezőnek nekivágva.
A nap setétséggel állta el útját,
az éj, viharként nyögve,
felriasztá a madarak előtte;
állati fütty sívított,
felneszelt Div,
fa tetjéről kiált,
parancsolja: figyeljen az ismeretlen föld,
Volga
és a tengerpart,
szula vidéke
és Szurozs,
s Kerzonézus
és te, tmutorokanyi bálvány!...

Megindul a polovec sereg

A polovecek az éj sötétjében felkerekednek, s az orosz hadak elé indulnak. Igor hadai újabb riasztó jeleket látnak.

A polovecek pedig úttalan utakon
vágattak a nagy Don felé;
szekereik nyikorogtak az éjszakában,
mint a felriasztott hattyúk.

De Igor a Donhoz vezeti vitézeit!

Már a madarak vesztére várnak
a tölgyfákon;
a farkasok a vízmosta árkokban
vihart támasztottak;
a saskeselyűk víjogva hívják
csontokra a vadakat;
a rókák megugatják a vörös pajzsokat.

Ó, orosz föld! Már eltakarnak a dombok!

Lassan száll le az éjszakája,
Az esthajnal fénye kihunyt,
köd kavargott a mezőkön,
a fülemile-csattogás elaludt,
csókák csapata károgni kezdett.
Az oroszok a nagy mezőket
vörös pajzsokkal keríték be,
becsületet keresve magoknak,
a hercegnek dicsőséget.

Az első csata

Hogyan csapnak össze Igor hadai az ellenséggel?
Pénteki nap, pirkadatkor
porba tiporták a pogány polovec hadakat,
és nyilakként szétszóródva a harcmezőn,
elrablák a szép polovec hajadonokat,
és velük aranyat,
hímes szövetet,
finom selyembársonyt
és drágaköveket.
Takarókból,
köntösökből
és bekecsekből
és mindenféle polovec kincsekből
hidakat hordtak, hidakat vertek
mocsarakon át, lápokon át.
Vörös zászló
fehér lobogó,
vörös matring,

ezüst rud jutott
a bátor Szvjatoszlavfinak!...
Szundikál a mezőn Oleg bátor népe,
hazulról messzire szállt el!
Nem születék az gyalázatra
sem sólyomnak,
sem kerecsennek,
sem tenéked, fekete varjú,
pogány polovec!
Gzak fut, mint a szürke farkas,
Koncsak egyengeti útját a nagy Don felé.

Másnap kora reggel
véres hajnal hirdeti a napot;
fekete felhők futnak a tenger felől,
el akarják fedni a négy napot –
kék villámok villognak bennünk.
Nagy vihar készül!
Záporoként fog záporozni a nyíl a nagy Don felől!
Itt a kopják kettétörnek,
itt a szablyák kicsorbulnak
a polovec sisakokon
a Kajala folyónál,
a nagy Don mellett.

Ó, orosz föld! Már eltakarnak a dombok!

A második csata

Vszevolod vitézi tettei.

A szelek, Sztribog unokái, a tenger felől nyilakat fújnak
Igor bátor hadaira.
Dübörög a föld,
felkavarodva folynak a folyók,
körös-körül porfelhő kerekedik,
zászlók hirdetik:
polovecek jönnek a Don felől,
a tenger felől,
mindenfelől bekeríték az orosz hadakat.
Az ördögfiak üvöltve zárták körül a mezőket,
S a hős oroszok gátként emelék fel vörös pajzsukat.

Bősz bölény, Vszevolod!
Ott állsz a csatában,
a támadókra nyílzáport zúdítasz,
dömöcki kardod sisakokat dönget!

Ahová te, bölény, odarugtatsz,
 aranyisakoddal ragyogva:
 pogány polovec fejek fekszenek ott.
 Megedzett szablyádtól széthasadnak az avar sisakok,
 Bósz bölény, Veszevolod!
 Testvérek, semmilyen sebtől nem riad az meg,
 ki elfeledé a böcsületet s a bőséget,
 és Csernigov városának atyai aranytrónusát,
 szépséges szép hitvestársát,
 Gleb fejedelem lányának
 perdülését-fordulását!

Ének Olegről, Igor nagyapjáról

Vszevolod hősi küzdelme mint ellentétet felidézi a régi testvérharcok emlékét. Oleg a polovecokkal szövetségbe harcolt a csernigovi fejedelemség megszerzéséért. Borisz, Oleg nagybátyja a csatavesztéskor elesik a harcmezőn. A krónikásnak eszébe jut Misztyiszlav hadjárata testvérbátyja, Jaroszlav ellen. A testvérharcok pusztító hatása az egyszerű nép életére.

Trojan évszazadai valának,
 Jaroszlav esztendei mulának;
 elkövetkezének Oleg hadai,
 Szvjatoszlavfi Oleg hadjáratai.
 Im ez Oleg karddal kovácsolt vizsályt
 És nyilakkal veté be a földet.
 Aranykengyelbe hága Tmutorokany városába,
 hallván hallá a csatazajt a régi nagy Jaroszlav,
 de Vszevolod fia Vladimir
 Csernigovban reggelente fülét befogá.
 Ámde Boriszt, Vjacseszlav fiát
 a nagyravágyás istenítélet elé vitte,
 és a Kanyina folyón zöld szemfedőt borított rá,
 amiért megsérté Oleget,
 a bátor és ifjú herceget.

Szvjatopolk megparancsolá, hogy a Kajala mellől hozzák el az apját
 két magyar poroszka ló között,
 Kieve, a szent Szofijába.
 Akkor Oleg Goriszlavics éveiben
 testvérharcot vetettek és arattak,
 pusztulóban vala Dazsgybog unokájának élete.
 A hercegek testvérharcaiban az emberek élete megrövidült.
 Akkor az orosz földön ritkán kurjongattak a szántóvetők,
 de gyakran károgtak a varjak,
 holttesteken osztozkodva,
 a hollók pedig maguk mondókáját mondták,
 el akarának repülni a prédára.

Igor harca

A krónikás visszatér hőseihez: tovább énekli a harc folyását.

Így vala ez régi harcok és hadak esztendeiben,
de ilyen harcról még nem hallottak!
Kora reggeltől napestig,
estétől hajnalig
repültek az edzett nyilak.
Sisakokon csörömpölnek a szablyák,
szikrázva recsegnek a kopják
ismeretlen mezőn,
polovec földek közepette.
A paták alatt a fekete földet csontokkal veték be,
megöntözték vérrel:
bánat kelt ki abból az orosz földön.

Vereség és gyász

Az oroszok hadiszerecséje megfordul, a polovecek győznek. A természet gyászolja az elesett hősokeket. Az erőszak szűzleány alakjában hattyúszárnyon leszáll a tenger vizére az orosz föld partjainál. Az énekmondó megfeddi a torzsalkodó fejedelmeket.

Mi zúg fülemben,
mi zeng fülemben
távolból korán, pitymallat előtt?
Igor visszafordítja seregét:
szánja vala édes bátyját, Vszevolodot.
Dúlt a csata egy nap,
dúlt a csata másnap,
harmadnap, déltájt, Igor lobogói lehanyatlának.
Itt elvált a két testvér, a sebes Kajala partján;
itt véres boruk kevésnek bizonyult;
itt az orosz daliák a tort befejezték,
nászuraikat megitaták, maguk meg porba dőltek
az orosz földért.
Fű meghajlott fájdalomában,
a fák keservökben legörnyedtek földig.
Immár, testvérek, gyász napja szakadt ránk,
már az erőt elnyelte a puszta.
Dazsgybog unokájának seregében feltámadt az erőszak,
szilaj szűzleány képében szállt a troján földre,
hattyú-szárnyaival csapkodva
a kék tenger vizét, a Donnál,
csapkodva elűzte a zsiros esztendőket.
A fejedelmek már nem rontják a pogányt,
testvérhöz testvér így szól:

„Enyém ez itt, amaz is enyém.”
 Kis dologról a vezérek
 „nagy dolog ez!” – így beszélnek.
 Saját magoknak vizzályt kovácsolnak.
 Pogányok pedig mindenfelől, pusztítva, győzve
 rontottak rá az orosz földre.

Siratóének

Az ellenség diadala, gyászolják az elesett harcosokat. A siratók vigaszul felidézik Szvjatoszlav kievi nagyfejedelem diadalmas hadjáratát és dicsőséges uralkodását.

Hej, messzire szállt el a sólyom, madarakat
 öldökölve – a tengerig!
 De Igor bátor hada nem támad fel soha többé!
 Értük kiáltott a Gyász és a Bánat,
 végigsöpörtek az orosz földön,
 lángoló kürtben parazsat rázva.
 Az orosz nők jajgattak, könnyeket ontva:
 „Már a mi kedveseinket, férjeinket
 sem ésszel fel nem érthetjük,
 sem gonddal nem gondozzuk,
 sem szemünkkel nem látjuk,
 aranyat, ezüstöt csipetnyit sem csengetünk.”

És felnyög, vala, testvérek, Kiev a kínoktól,
 Csernigov a csapásoktól.
 Az orosz földön előmlött a bánat;
 az orosz földre bőséges bú árad.
 A fejedelmek ők magok kovácsolták vizzályt,
 a pogányok pedig
 az orosz földön pusztítva ügettek,
 kapuk szerént adóba mókusbőrt szedtek.

Mert íme Szvjatoszlav két bátor fia,
 Igor és Vszevolod
 ugyancsak nyakunkba zudítá a háborút,
 amit lecsitít vala atyjuk, Szvjatoszlav,
 kievi nagy fejedelem, félelmetes,
 mint a fergeteg:
 leverte az ellent hatalmas hadával,
 kemény dömöcki kardjával;
 pusztítva a vad polovec földre tört,
 végigtiport dombokon, árkokon,
 felkavart folyókat s tavakat,
 kiszáritott patakokat s mocsarakat.
 A pogány Kobjakot a tenger-öbölből,

vasas, nagy polovec hadak közzül
viharként kiszakítá:
s lerogyott Kobjak Kiev városában,
Szvjatoszlav nagy termében.
Akkor a németek és velencések,
akkor a görögök és morvák
dalolják Svvjatoszlav dicsőségét,
igen bánkódnak Igor hercegért,
aki a bőséget a Kajalába, polovec folyóba meríté,
elsüllyeszté az orosz aranyat.
Itten Igor herceg arany nyeregből kiszállott
s rabnyeregbe ült.
A vár bástyái elborulának,
a vigasság lecsüggedt.

Szvjatoszlav álma

Szvjatoszlav kievi nagyfejedelem győzelmes hadjáratának éneklése után a krónikás Kievbe visz bennünket. Svvjatoszlav hegyeken épült várában nyomasztó és homályos álmot lát. Főemberei megmagyarázzák neki az álom jelentését: Igor vereségét.

Szvjatoszlav pedig zavaros álmot lát vala
Kievben, a hegyeken.
„Az éjszaka – mondá – napszállattól kezdve
fekete lepelbe öltöztetnek engem
tiszafa-ágyon;
kékszínű bort merítnek nékem,
bánattal kevert bort;
idegen pogányok üres tegeztokból öregszemű gyöngyöt
öntenek mellemre
s állnak hizelkedve.
Már a deszkafalak mestergerenda nélkül merednek
aranytetős termekben.
Egész éjjel, napszállattól kezdve,
szürke varjak kárognak Pleszenszknél,
a város előtt állt a kijanyi erdő
s a varjak le a kék tengerig repülnek.”
S a fejedelemnek felelék a bojárok:
„Immár, fejedelem, lelked a bánat béborítá;
ímé, a két sólyom messzire szállt
atyai aranytrónusáról;
vagy megvívni Tmutorokany városát
vagy sisakkal inni a Donból.
Már a sólyomnak pogány szablyák
szárnyait lenyesték,
magukat pedig
vasnyűgökbe nyűgözték.

Mert íme a harmadik napon setét vala:
 a két nap éjbe veszett,
 mindkét bíbor fényoszlop kialudt
 s velük együtt a két fiatal hold,
 Oleg és Szvjatoszlav,
 homályba borult
 és tengerbe merült,
 és nagy bátorságra kaptak a hunok.
 A Kajala folyónál a fényt a homály beborítja,
 az orosz földön szétáradtak a polovecek,
 mint párducfalka.
 Már a dicsőség gyalázatba fült,
 már a szabadságot megüté az erőszak;
 már Div a földre vetette magát,
 s íme, a szép gót leányzók
 dalba kezdenek a kék tenger partján:
 orosz arannyal csengetve,
 magasztalják Boz idejét,
 meg akarják busszulni Sarukánt.

Mi pedig, vitézeim, vígság nélkül maradánk!”

Szvjatoszlav arany szava

Szvjatoszlav Igor vereségének hírére elmondja intelmét. Szemére veti Igornak a hűbéresi engedelmesség megszegését; panaszkodik, hogy a fejedelmek nem támogatják. Íme, Igor kudarcának első következménye: a polovecek megtámadták az orosz föld egyik végvárát, Perejaszlavot.

Akkor a nagy Szvjatoszlav
 arany szót mondott,
 könnyekkel kevert szót,
 és mondá:
 „Ó, én fiacskáim, Igor és Vszevolod!
 Korán kezdtétek a polovec földet
 szablyákkal szabdalni
 s enmagatoknak dicsőséget szerezni.
 De dicstelenül végzétek a harcot:
 a pogány vért dicstelen ontátok.
 Mindkettőtök bátor szívét
 kemény acélból kovácsolták,
 szilajság tüzeiben edzék.
 De most mit tettetek ezüst ősz fejemmel?
 Nem látom már hatalmon
 a hatalmas és
 dúsgazdag,

harcosokban bővelkedő
 jó bátyámat, Jaroszlavot,
 csernigovi bojárokkal,
 és vajdákkal,
 tatránokkal,
 selbirokkal,
 topcsákokkal,
 revugokkal,
 s olberekkal.
 Ők pajzs nélkül, csizmaszárba dugott késsel,
 üvöltve győznek le hadakat,
 dalolva a dédapák dicsőségét.
 De ti mondátok: „Magunk is győzzünk erővel:
 a múlt dicsőséget magunknak megkaparintjuk,
 s amit majd kivívunk, magunk közt elosztjuk!”
 Hát csoda-é, testvérek, ha én, öregember, megfiatalodom?
 Ha már a sólyom tollat váltott,
 fenn a magasban csap a madarakra:
 ennen fészket bántani nem hagyja.
 De nagy baj ám – a fejedelemnek nem istápolnak,
 az idők gonoszra fordulnak.
 Íme, Rimovban polovec szablyák alatt jajveszékelnék,
 Vladimir súlyos sebektől vérzik.

Búbánat a sorsa Gleb fiának!”

Szózat

Szvjatoszlav intelme után a krónikás hangját halljuk, aki szózatot intéz a fejedelmekhez. Előszőr Vszevolod Jurjevicshez beszél: felszólítja a haza védelmére.

Nagy fejedelem, Vszevolod!
 Még gondolatban sem tudsz ideszállni messziről,
 hogy megvédd atyai trónusod?
 Hisz te evezőkkel kiloccsantod a Volgát,
 S ki tudod merni sisakokkal a Dont!
 Ha most te itt volnál,
 apró pénzen árulnák a polovec rabnóket,
 a rabokat pedig még apróbb pénzen.
 Hiszen a te kezéd szárazföldön
 eleven lángvetőket repít,
 Gleb vakmerő fiait.

A krónikás Rosztyiszlav fiaihoz, Rurik és Dávid szmolenszki fejedelmekhez fordul felhívásával.

Ó, te szilaj Rurik és Dávid!
 Nem a ti harcosaitok

úsztak-e vérben, aranysisakok oltalma alatt?
Nem a ti bátor hadaitok
bömbölnek-e, mint a bölények
edzett kardokkal megsebesítve
ismeretlen mezőn?
Hágjatok hát, urak, aranyos kengyelbe
mastan ránk mért csapásért,
az orosz földért,
Igor sebeiért,
A szilaj Szvjatoszlavfiért!

A króikás a halicsi Jaroszlav Vladimirovicshoz intézi harcra buzdító szavait.
Nagyszerű halicsi Jaroszlav!
Magosan ülsz te aranyból kovácsolt trónodon,
megtámasztád a magyar hegyeket
vas hadaiddal,
elzártad a király útját,
eltorlaszoltad a Duna kapuját,
hadakat küldve felhőkön át,
igazságot tettél egész a Dunáig.
Viharaid messze földekre zuhogtak,
kinyitád te Kiev kapuját,
atyai arany trónodról
szultánokra nyilazol országokon át.
Lőj csak, uram, Koncsakba,
ebbe a pogány rabba,
az orosz földért,
Igor sebeiért,
A szilaj Szvjatoszlavfiért!

A költő Roman Misztyiszlavics, volhíniai és Misztyiszlav gorondói hercegekhez szól.

És te, szilaj Roman és Misztyiszlav!
bátor szándék hajtja szíveteket harcba.
A levegő-égben szállsz te hősi tetre,
mint a sólyom, mikor szelek szárnyán lebegve
magosba tör, hogy a madarat legyőzze.
Vannak veletek vasizmú legények,
fejükön latin sisak.
Megrendült alattunk a föld,
sok távoli tájék –
hunok,
litvánok,
jatzjágok
germánok
és polovecek kopjáikat földre ejték
s fejüket meghajták
jó dömöcki kardok alatt.

A volhíniai hercegekhez intézett szózat befejezetlen marad, Roman győzelmeire emlékezve ismét Igor vereségére gondol a költő – siratja az elesetteket.

De íme, Igor fejedelem,
kihuny a nap fénye;
a fa pedig, beléesett bajtól lombját lehullatta:
rablók osztozkodnak a Rosz és Szula menti városokon.
És Igor hős hada nem támad fel többé!
Fejedelem, a Don érted kiált,
S a fejedelmeket győzelme hívja.
Oleg unokái, hős fejedelmek idejében értek a harcba...

A költő ismét a volhíniai hercegekhez fordul, elősorolja Jaroszlav fiait, Ingvart és Vszevolodot; és Misztyiszlav fiait: Romant, Szvjatoszlavot és Vszevolodot. Őket is harcra buzdítja.

Ingvar és Vszevolod
és Misztyiszlav mindhárom fia,
nem hitvány fészek hatszárnyú sólymai!
Ti nem kockajátékkal győzve harácsoljátok hatalmatokat!
Hol vannak hát arany sisakjaitok,
lengyel kopjaitok
s pajzsaitok?
Zárjátok el a puszta kapuját
éles nyilaitokkal,
az orosz földért,
Igor sebeiért,
A szilaj Szvjatoszlavfiért!

A költő a polocki fejedelemnek panaszolja, hogy a határok védtelenek a déli pogányoktól a szula mentén (pl. Perejaszlav) és a nyugati ellenségtől, a magyaroktól, Polocknál, a Dvina mentén. Visszaemlékezik Vaszilko fiának, Izjaszlav polocki fejedelemnek reménytelen próbálkozására, hogy egyedül védje meg Oroszország határait. Izjaszlav halála a harcmezőn.

Immár a Szula nem ezüst hullámokkal hömpölyög
Perejaszlav város örömére,
s a Dvina iszaposan folydogál
a hajdan rettegett polockiak földjén,
pogányok kurjongatása közepette.
Csak az egy Izjaszlav, Vaszilko fia,
csengette éles kardjával
a litván sisakokat,
leveré ősenek, Vszeszlavnak dicsőségét,
de végezetül őt magát is veres pajzsok alatt,
véres fűvön
verték le litván kardok:
és ezen az ágyon
fekve mondá:
„Hadaidat, herceg,

keselyű szárnyak takarják,
 véröket a vadak nyalják.”
 Nem vala ott bátyja, Brjacsiszlav,
 sem a másik, Vszevolod:
 így hát gyöngy lelkét egyedül lehelé ki
 bátor testéből
 arany nyakláncon át.
 Elcsüggedtek a hangok,
 elhervadt a vigasság,
 harsognak a gorodnói harsonák.

A polocki fejedelmek nem tudták megvédeni saját határaikat, mert nem tartottak össze. Felhívás valamennyi polocki fejedelemhez, Vszeszlav utódaihoz, és a többi fejedelemhez, Bölcs Jaroszlav utódaihoz, hogy hagyják abba a gyűlölködést, mert ez mindkét fél veszét okozza.

Jaroszlav fiai, Vszeszlav unokái!
 Hajtsátok le immár zászlaitokat,
 dugjátok hüvelybe kicsorbult kardotok,
 eljátszottátok az ősi dicsőséget.
 Mert civakodástok hozta az átkot,
 Pogányok pusztító hadát
 az orosz földre,
 Vszeszlav örökségébe.
 Viszálykodás miatt tört ránk az erőszak
 polovecek földjéről.

A belső viszály reménytelenségét a krónikás a polocki fejedelmek ősapjának, Vszeszlav Brjacsiszlavics polocki fejedelemnek sorsával példázza.

Trojan hetedik évszázadában
 Vszeszlav kockán kivetette
 kedves szüzének sorsát.
 Nagyravaszul lovakra bízta magát,
 Kiev városába vágatott,
 s megérinté dárdája nyelvével
 a kievi arany trónust.
 De megugrott tőlük bős fenevadként
 éjfélkor Belgorodból,
 kék köd leplébe takarva;
 reggel pedig bárdját bevágta
 Novgorodba, kapuját kinyitá,
 szétzúzva Jaroszlav dicsőségét,
 azután farkasként futott
 Dudutkától a Nyemiga folyóig.

A Nyemigánál mint kévék hevernek a fejek,
 ottan acélcseppekkel csépelnek,
 a szérún az életet széttérítik,

kifűjják a lelket a testből.
A Nyemiga véres partját
búbánattal vetették be,
bevetették orosz fiak csontjaival.

Vszeszlav fejedelem bíraskodott a nép felett,
a fejedelmeknek városokat rendelt,
éjjel pedig farkasként futkosott:
Kievből Tmutorokanyba ért, a kakasszót megelőzve,
a nagy Horsz útján farkasként átvágott.
Neki harangoztak Polockban hajnali misére,
a Szent Szofijában zúgtak a harangok,
de ő Kiebben hallá e hangot.
Jóllehet jóslélek vala bátor testében,
mégis gyakorta szükséget szenvedett.
Róla Bojan, a varázsló
régén ily találó éneket szerze:
„Sem a ravasz,
sem az ügyes ember,
sem a sebes madár
Isten ítéletét ki nem kerülheti.”

Ó, nyögnie kell az orosz földnek,
felidézvén az ősi időket
s rég-volt vezéreket!
Hej, az öreg Vladimirt hajdan
nem lehetett a kievi hegyekhez kötözni:
és íme most felröppentek Rurik zászlai
és mások is – Dávid lobogói,
de vásznak más-más célért lobog.

Kopják dalolnak!

Jarozslavna siralma

Visszatérve Igor viselt dolgaihoz, a költő megszólaltatja Igor feleségét, Jarozslavnát, aki Putyivól várába zárkózott Gzak Polovec vezér pusztító hadai elől. A vár bástyáján Igorért aggódik, és a természet erőinek könyörög, hogy segítsék meg férjét.

A Dunánál
Jarozslavna hangját hallani,
Ismeretlen kakukként már korán kakukkol:
„Elrepülök – így sír – kakukként a Duna mentén,
köpenyem hóprémes ujját Kajala vizébe mártom,
letörlöm véle a herceg sebeit
félelmetes testén.”

Jarozslavna kora reggel
 Putyivolban sír a bástyán, így zokog:
 „Ó, szél, jó szelecském,
 Uram, miért fújsz ellenségesen miránk?
 Mért röpítesz, mondd, hun nyilakat
 könnyű szárnyaidon
 kedves hívem hadaira?
 Hát nem elég neked, hogy a felhők alatt fújdogálsz
 s hajókat ringatsz a kék tenger hátán?
 Uram, mért szórod szét árvalányhaj-fűként
 Az én vigasságomat?”

Jarozslavna kora reggel
 Putyivolban sír a bástyán, így zokog:
 „Ó, Dnyeper, te dicsőséges!
 Áttörted te a kőhegyeket,
 polovec földön kanyarogva.
 Te ringattad hullámaidon Szvjatoszlav hajóit
 Kobjak táboráig.
 Uram, hozd hát ringatva hívemet karomba,
 hogy ne küldjek néki könnyeket,
 már korán a kék tengerig.”

Jarozslavna kora reggel
 Putyivolban sír a bástyán, így zokog:
 „Ó, ragyogó nap, háromszor-ragyogó!
 Kedves, szép vagy mindenkinek:
 Mért ontottad, uram, perzselő sugaraidat
 kedves hívem hadaira?
 Víztelen pusztán íjaikat szomjúsággal szikkasztád,
 puzdráikat búbánattal befödted.”

Igor futása

Válaszként Jarozslavna keservére és könyörgésére, víz, föld, levegő mutatja az utat Igornak menekülése közben.

Tajtékozott az éji tenger,
 vízszugarak szállnak a ködben.
 Isten az utat mutatja Igor hercegnek,
 polovec földről
 orosz földre,
 atyja arany trónusához.

Kihunyt már az alkony pírja.
 Igor alszik,
 Igor virraszt:

mezőt méri gondolatban
a nagy Dontól kis Donecig.
Féken tartja lovát Ovlur, éjfélkor füttyent a folyón túl,
jelentik a füttyjelek:
késlekedni nem lehet!

Kiáltás kelt,
megdobbant a föld,
megzörrent a fű,
megmozdultak a polovec sátrak.
Futott Igor herceg
hermelinként a nádasba,
vízre, mint fehér csörgőruca.
Felpattant a gyorslábú lóra,
szürke farkasként ugrott le róla.
Így nyargalt a Donec kanyarulatáig,
súlyomként suhant a felhők alatt,
hattyúkat ölve és vadludakat
reggelire,
ebédre
és vacsorára.
Mikor Igor suhant, mint a súlyom,
akkor Ovlur futott, mint a farkas,
leverték a fűről a hideg harmatot:
úgy hajszolták gyors paripáikat.

Igor és a Donec beszélgetése

A Donec folyó dicséri Igor ügyes szökését, ami nagy bosszúságot okoz Koncsak népének. Igor elhárítja a dicséretet: megköszöni a Donecnek, hogy segítségére volt, mint ennek a baráti viselkedésnek ellenkezőjét, megemlíti a krónikás a Sztugna folyót: kiáradt vizével útját állja a menekülő Rosztyiszlav hercegnek, aki a hullámok közt lelte halálát.

Szól a Donec:
„Igor herceg!
Nem kicsiny a te dicsőséget,
sem Koncsaknak bosszúsága
s orosz földnek vidámsága.”

Igor így szól:
„Ó, Donec!
Nem kicsiny a te dicsőséget,
hisz te dédelgetted hullámaidon a herceget,
zöld fövet terítve eleibe
ezüstös partjaidon;
meleg ködökbe öltöztetéd
zöld fa árnyékában;

csörgőkacsákkal őrizted őt a vízben,
 sirályokkal a vízsugarak közt,
 fekete kacsákkal a szélrohamok közt.

Nem így cselekedék – mondja Igor – a Sztugna folyó;
 kezdetben sekély vizű volt,
 ám azután elnyelt idegen patakokat és csónakokat,
 szétterülve a torkolatánál,
 az ifjú Rosztyiszlav herceget elmerítette.
 A Dnyeper bús partján
 Rosztyiszlav anyja siratja
 Az ifjú Rosztyiszlav herceget.
 A virágokat megfonnyasztá a bánat
 s a fájdalom földig lehúzta a fákat.”

Igor üldözése

Gzak és Koncsak Polovec vezérek üldözik Igor. Terveket szőnek: ha Igor kisiklik kezükből, hogyan tartsák hatalmukban Igor fiát, a sólyomfiókát, Vladimirt. Koncsak saját lányával akarja összeházasítani. Gzak ebben nem a béke zálogát, hanem újabb összecsapások forrását látja.

Nem szarkát csörögtek ám:
 Igor nyomában nyargal Gzak Koncsakkal.
 Akkor a varjak elhallgattak,
 szarkák sem csörögtek,
 csak a kígyók csúsztak,
 harkályok mutatják folyóig az utat,
 s a fülemilék vidám dalokkal
 hirdetik a hajnalt.

Igy beszél Gzak Koncsakhoz:
 „Ha a sólyom fészkeire száll –
 a sólyomfit lenyilazzuk
 aranyozott nyílvevesszőkkel.”
 Így beszél Koncsak Gzakhoz:
 „Ha a sólyom fészkeire száll,
 a sólyomfit behálózzuk
 szép kicsi lány szépségével.”

És mondá Gzak Koncsaknak:
 „Ha őt behálózzuk szép kicsi lány szépségével,
 nem lesz nekünk kicsi sólymunk,
 sem szép kicsi lányunk
 és a madarak megtépásznak minket
 a polovec pusztán.”

Boján szózata

Még egy utolsó visszaemlékezés Bojanra és énekmondó társaira. Igor krónikása folytatja és befejezi a Bojanék költői hasonlatát.

Mondákat Bojan és Hodina
Szvjatoszlav énekesei,
Jaroszlav rég-volt korának
s Oleg hercegnek kegyeltjei:
„Nehéz neked, fej, váll nélkül,
rossz tenéked, test, fej nélkül” –
oroszföldnek Igor nélkül.

Igor hazatérése

A hercegnek sikerül orosz földre menekülnie. Örömmujongás Kievdön és az egész orosz földön Igor hazatérésének hírére. Zárószavak a fejedelmekhez, akik részt vettek a hadjáratban, dicsérő szavak a fejedelmi sereghez.

„Felragyog a nap az égen –
Igor herceg orosz földön”:
lányok dalolnak a Dunánál,
Igor megy Boricseven végig,
tornyos szent szűz templomáig.
Örülnek a falvak, városok vigadnak.

Daloltak dalt rég-volt vezéreknek,
ideje, hogy dalt ifjaknak zendítsek:
„Dicsőség Svjatoszlav fiának, Igornak,
szilaj bölénynek, Vszevolodnak,
Igor fiának, Vladimirknak!”
Éljenek a fejedelmek s a hős hadak,
Kik küzdenek keresztényekért,
pogány sereggel!
Dicsőség a fejedelmeknek s a hadaknak!
Ámen.

HRIHORIJ SZKOVORODA***DE LIBERTATE*¹*****(De libertate)******Fordította: Képes Géza**

Mi a szabadság? Mi is a jó benne?
Mondják, hogy arany. És ez igaz lenne?
Ó, nem arany, nem! Az arany mit adhat?
Szabadság mellett az arany iszap csak.
Bolondok közé ne zárjanak engem,
Szép szabadságom nehogy elveszejtsem.
Választott férfi, mindörökre áldunk,
Szabadság atyja, te dicső Bohdánunk!²

¹ Ukrán költők. Karig Sára (szerk.). Budapest–Uzsgorod: Magvető Kiadó – Kárpáti Kiadó, 1971. 77.

* De libertate – A szabadságról. (Lat.)

² Bohdánunk – Utalás Bohdán Hmelnickijre.

HRIHORIJ SZKOVORODA
A TISZTA LELKIÖSMÉRET DICSÉRETI¹

(Всякому місту звичай і права)

Fordította: Csanádi Imre

Minden városban más-más a szokás;
minden emberfő gondolata más;
minden szív másképp, más módon szeret;
minden toroknak más íz, más nyelet.
 S nekem mi gondom? Egy, csak egy dolog!
 elmémbe váltig egyet fontolok!

Talpat Petro, rangot remélve nyal;
minden arsinnal kupec Fegyka csal;
emeltet házat, újmódit, emez;
kamatban váj az, – hogy? Mint? ne keresd.
 S nekem mi gondom? Egy, csak egy dolog!
 elmémbe váltig egyet fontolok!

Ez birtokát növeszti folyton itt;
az ott barmot tenyésztget, külhönit;
ebet, vadászni, egynémely kapat;
vendég zúg annál, csapszéknyszerű csapat.
 S nekem mi gondom? Egy, csak egy dolog!
 elmémbe váltig egyet fontolok!

Jogról, kényére, fiskális fecseg;
vad disputáktól deák-agy recseg;
vagyakkal Vénusz ezt-azt bujtogat, –
ahány fő, annyi hívástól dagad.
 S nekem mi gondom? Egy, csak egy dolog!
 elmémbe váltig egyet fontolok!

Hazugságtól ódát nem egy kohol;
sort rak az orvos, halottaiból;
hájas pofát bálványoz ostoba;
törvényre Sztjopka fut mint lagziba.
 S nekem mi gondom? Egy, csak egy dolog!
 elmémbe váltig egyet fontolok!

Szörnyű halál! suhintó kasza, te!
ha cári sarj is: vágod rendre le!
Cár? vagy muzsik? – mind egy-kutya neked:
mint láng a szalmát, elenyészteted!
 Kit nem borzogat élezett vasad?
 bévül, mint kristály, ha-ki tiszta csak!

¹ Ukrán költők. Karig Sára (szerk.). Budapest–Uzsgorod: Magvető Kiadó – Kárpáti Kiadó, 1971. 77.

IVAN KOTLJAREVSZKIJ

*AINEIS*¹*(Eneïda)*

Fordította: Garai Gábor

(részlet)

I. rész

Aeneas hejre egy mokány volt,
 Kozák suttyó, mindenre jó,
 Ha bajt csinált, vígan kilábolt
 Ez a megrögzött tyúklopó.
 A görögök, felgyújtva Tróját,
 Fundáltak ottan romot, trágyát,
 Ő tarisznyástul elszelelt,
 Vitt magával csirkefogókat,
 Csupaszra égett csavargókat,
 Trójából mind üdülni ment.

Sebtében eszkábált csónakokkal
 Kék tengerre szállt sebesen,
 Megtöltve mind trójaiakkal,
 Elillant, merre lát a szem.
 De a gaz Juno, szuka lánya,
 Mint egy kotlós, szétkotkodálta –
 Aeneas nem volt kedvire;
 Már régen azt szerette volna,
 Szuflája röppenjen pokolba,
 Ne maradjon még szaga se.

Aeneast borzasztón utálta,
 Mert bosszantá őt e betyár,
 Borsnál csípősebbnek találta,
 Hisz tőle tanácsot se vár;
 Legkivált azért nem szerette,
 Mert, persze, Trójának szülötte,
 És a mama Venus vala;
 S mert megboldogult bácsikája
 Paris, Priamos fiacskája,
 Egy almát Venusnak ada.

Meglátta Juno fönn az égbe:
 Aeneas úr kompon csücsül,
 Sőt sugdos neki ringyó Hebe -
 Juno elszörnyed rendkívül!
 Befogott szánkójába pávát,
 Kendőbe gyúrte frizuráját

¹ Ukrán költők. Karig Sára (szerk.). Budapest–Uzsgorod: Magvető Kiadó – Kárpáti Kiadó, 1971. 79–92.

Hogy zsiros varkocsot ne láss;
 Alsójában és fűzőjében,
 Egy tányéron sóval-kenyérrel
 Aeolushoz szállt, mint darázs.

„Aeolus komám, egészséget!

Hogy vagy, mi újság, mit csinálsz?”

- Mondá, amint házába lépett

Juno- „Talán épp vendégre vársz?”

Tányért a kenyérrel letette

Vén Aeolus apó elejébe

A lócára ült egyenesen.

„Öregem, azért jöttem ippeg,

Aeneast móresre tanítsd meg,

Most hajózik a tengeren.

Tudod, ő milyen bőrnnyirbáló,

Toroknyiszáló rongy cudar,

A ha menedéke tág világ – ó!

Dögivel könnyeket facsar.

Küldj rá ocsondok veszedelmet,

Hogy társai, kik vele mennek,

Elpatkoljanak s maga is...

Fekete szemöldökű kislányt,

szemrevalót, csöppentse hitványt

Adok, esküszöm, te hamis”

„Gyerünk! Hogy vinné el a hóhér!”

- Szólt Aeolus fenségesen-

„Mindent tennék ily fizetségér,

De nincs most egyetlen szelem.

Boreas berúgott, a marha,

Notus elment lakodalomba,

Zephyr csibész meg rókaháj,

A jányokkal futott cicázva,

Eurus beszegődött napszámba –

Most törd a fejed, mit csinálj!

Mégis ígérem rendületlen,

Hogy Aeneast pofonverem

Ebben a minutában, menten

Az alvilágba kergetem.

Te meg, ténsasszony, tűnj e helyről,

Ne feledkezz ígéretedről,

Mert nem lesz aztán egy fikarc!

Ha becsapsz, megpukkadhatsz nyomba,

Többé ne számíts jószágomra,

Köpök rád, s tiéd a kudarc.”

Aeolus egyedül maradva

Összehívott minden szelet,

Pocsék idő kell, parancsolta,

Vízen támadjanak hegyek!

Az egész tenger bugyborékkolt,
 A hab pozsgott és szinte felforrt,
 Aeneas, mint torkán kifért,
 Úgy siránkozott óbégatva,
 Magát pallón tépte-szaggatta,
 Körmével vakarta fejét.

Szelek pofájukat felfújják,
 Ár bömböl, mindent összeráz,
 A trójaiak könnyük ontják,
 És vékonyán verve Aeneas,
 Töméntelen hadnépnek vége,
 Minden ladikjuk Tönkretéve,
 Száz baj ront nyílegyenesen.
 Neptunnak Aeneas kiáltja:
 „Egy hatost nyomok a markába,
 Csak rend legyen a tengeren.”

Régóta kapzsi az a Neptun ,
 A hangocskát figyelgeti,
 Rögtön kikecmereg a sutbul,
 A hatos szörnyen köll neki;
 Megnyergelve egy rákot tüstént,
 Mint kárász les a vízi-tiszt,
 Fenyegetve szól a szelekre:
 „Mit süvöltöztök annyit össze
 Tinectek tengert? Egy csipiszt!”

Tértek nyomban jobb belátásra ,
 Odúba bújni majd serény,
 Mint polyákok a kopolyába ,
 Vagy mint sün elől a görény.
 Neptun a seprűjét emelte
 S a tengert mint szobát seperte,
 Felhókból a Nap kikandikált.
 Aeneas újjászülten akkor
 Keresztet vetett ötször-hatször
 S ebédet kért, mert rég zabált.

Fenyő-deszkát raktak széjjel,
 Rá tálakat köröskörül,
 Szó nélkül mindennemű étel
 Éhes horpaszba pöndörül.
 Nyelték a jó zsíros galuskát,
 Pempőt, lebbencset kanalzták,
 Korsóból hörpölték a sert,
 Aztán pálinkát is vedeltek,
 Asztaltól nagynehezen keltek,
 S aludni dült sok fejbevert.

Venusz szemes, nem holmi trampli,
 Az ellenség nem nyomta le;
 Megnézte, mért e szörnyű rumli,

Mily bajba van a gyermeke;
Megmosdott és magát kicsípte,
Úgy öltözött fel, mint ünnepre.
Pedig táncolni kedve frászt;
Fogta brokát asszony-fejdíszét
És sallangos lüszter-köpenykét,
Zeusnál tett látogatást.

Zeus épp telve törköly-lével,
S héringet falt, nem is picinyt,
Hamar kiszürcsölt egy iccével,
S egy pinttel hörpölt fel megint,
Jött Venus csillogva-villogva,
„Apuskám”- jajveszékelve –
„Jó kis fiacskám mért s mivégre
Szolgált rá ilyen fizetségre?
No nézd, hogy kugliznak vele.

Hát mikor jusson el Rómába?
Ha ördög árokba dögöl?
Ha visszatér a Krimbe khánja?
Ha bagolyt nőszik a bögölyt?
Jono tán nem is volna Juno,
Ha össze nem zötyköli, úgy no,
Hogy nappal csillagokba les?
Többé ne dühöngjön, nyughasson,
Ne makrancoskodjék, hallgasson,
Parancsolt néki, légy szíves.”
Jupiter, üritgetve jócskán,
Kezével simít varkocsot:
„Ej te lány, ej én galambocskám!
Én, mint a tölgy, szilárd vagyok.
Aeneas rak nagy birodalmat,
Bevezet ott finom uralmat,
Nem kis uradalmat szerez,
Egész világot úrdolgára
Hajtja sok legény bánatára,
Nagy galeri góréja lesz.

Eljut Didóhoz vendégségbe,
Lészen rettentő dáridó,
Belészeret őkegyelmébe
S nagy szemet mereszt rá Didó.
Menj szegénykém, ne búslakodjál,
Hanem böjtölj és imádkozzál,
Már nem úgy lesz mint azelőtt.”
Venusz meghajolt, földön csúszott,
Atyjaurától elbúcsúzott,
Az pedig megcsókolta őt.

Aeneas észre tért, felépült,
Összeszedte betyárjait,

Fölcihelődve nekikészült,
 Szelé a tenger árjait.
 Hajókázott és hajókázva
 A sok vizet úgy megutálta,
 Hogy mérgesen nézett reá:
 „Ha Trójában meghaltam volna,
 Torkom keserút nem kortyolna,
 Nem kódorognék bú miá.”

Aztán tengerpartra érve
 Csóré trójaival
 Ladikokról a földre térve
 Kérdezték, ki mit s merre fal.
 Kortyoltak némi jóféléből,
 Mert bornemissza föl nem épül,
 És elszéledtek sokfelé.
 Aeneas, parton bandukolva,
 Merre kószál, maga sem tudja,
 Hopp – egy város pottyant elé.

A várost úgy hívták, Carthago,
 E városban lakott Dido,
 Eszes, fürge, sokat kívánó,
 S róla még több jó mondható:
 Szemrevaló, dolgos, szorgalmas,
 Előkelő, sosem unalmas,
 Csak épp – szegény – megüdvözült;
 Mulatott éppen úrfiakkal,
 S találkozott trójaiakkal.
 Így szólt, hogy eljűk került:

„Honnét ez a toprongyos csürhe?
 Tán a Donról hoztok halat?
 Búcsúsok vagytok? Honnan, merre?
 Vagy jöttment csavargó csapat?
 Vezető hajósok ki volna?
 Micsoda ronda rablóbanda!”
 A trójai mond mormogott,
 És Didó királynőnek mélyen
 Lába elé hullottak serényen,
 Felállva így beszéltek ott:

„Keresztények vagyunk, s nincs kedvünk
 Céltalan tréfálgatni itt,
 Tudd meg, mi Trójában születtünk,
 Aeneas minket lépre vitt,
 Görögök elpáholtak hétrét
 Minket s Aeneas ökegyelmét
 Úgy megkergették, kiröpült;
 Ajánlotta, hagyjuk el Tróját,
 Legyünk szívesek a hajóját
 Követni. Hát ezért jövünk.

Könyörülj rajtunk, jó asszonyság!
Ne hagyj, hogy elveszék fejünk.
Légy irgalmas, ne mint a kórság!
Aeneas, mondd köszönetünk.
Ugye látod e hitvány módot?
Csuhanék, csukánk lerongyolódott,
Ládd ezt a sok ázott kuvaszt!
Ködmönt, bekecset rég elhagytuk,
Hidegtől öklünkbe huhogtunk,
Ránk ilyen büntetés szakadt.”

Hüppögöt szép Didó meghatva,
Fehér arcáról könny perreg,
Kendőcskéjével szárogatja:
„Hogyha” – úgymond – „a ti remek
Aeneasotokat nyakon fognám,
Bizony jókedvű lennék, aztán
Húsvétot ülnénk, laktatót!”
Most – zsupsz! – Aeneas, mintha égből.
„Itt vagyok, ha szükség, egy-végből:
Én magam köszöntöm Didót.”

A hölgyekkel átkancsolva egymást,
Puszilkodtak jóízűen,
Finom kezükkel fogva egymást,
Eldiskuráltak melegen.
Indultak Dido kastélyába,
Hosszú átjárókon sétálva;
Csüccs, hol a derékalj puha;
Nagy örömükben ittak vodkát,
Ették olajos mákos-tortát,
Aztán kész lett a lakoma.

Előttük mindenféle tek,
Zománc-edények, ragyogók,
Legízletesebb körítések,
Juhar-tányérok, kopogók,
Ették disznófejet tormával,
Ezt váltogatták főtt tésztával,
S pulykát, melyet mártás lepett,
Majd csuszát, kását, csemegéül
Pempőt, pirított kölest, végül
Mézeslepényt s aludttejjet.

Volt sligovica serlegsámra,
Sör, méhsör és kvasz, jó világ,
Sor jött gabonapálinkára,
Égett gyantás boróka-ág;
Bandura zendít gorlicára,
Másik a zub-ot pikulálja,
S mint lakzin, bőrduda huhog,
Hegedűn szandzsarivka járja,

És pörög a jánykák bokája,
Cipellő és bocskor kopog.
Dido-nak volt egy Hanna húga,
Nem akármilyen hajadon,
Fürge, puccos, jóképű, nyurga,
Odasomfordált akkoron
Rózsaszín flanel-rokolyában
És csinos barchet- kabátkában,
Viselt nyakláncot, szalagot,
Perdülve és guggolva rputa
Aeneas előtt hajladozva,
Dudaszóra járt tretyakot.

Maga Aeneas nekilendült,
Akárcsak pányván a csikó,
Hannácskával nagy táncra perdült,
S hogy sérve nem lett, az a jó.
Sarkuk csattog mind szaporábban,
Térdük csakúgy remeg a táncban,
Ropnak hopákat, hupogót,
Aeneas ülepét szorítva,
És „ne-do-szoli” dalt ordítva
Hajdutáncot jár, guggolót.

Most mézes-boros égetett bort
Findzsákban hordtak fel, sokat;
Nyelves menyecskék agya felforrt,
Fecsegték bolondságokat;
Dido is kirúgott a hámból,
Egy boroskancsót odavág jól.
Közelgett a lerokkanás.
A szép napot átdorbézolták
S aludni dültek, mint a hullák,
Alig vánszorgott Aeneas.

Hát végül hősünk éjszakára
Köles közé dobta magát,
S aki bírt, tántorgott a házba,
Ki csűrbe, ki szérübe hált,
Némelyik olyan kótyagos volt,
Hogy ahol elesett, ott horkolt,
Volt szipogás és krákogás;
De aki bírta, tütü még volt,
Míg a kakas nem kukorékolt;
Tehetség dolga az ivás.

Dido korán fölkelt, ásítva,
Józanodni kvaszt vett elő,
Felcicomázva magát, mint a
Kocsmai bálba készülőt,
Fogta szép bársony-fejkötőjét,
Selyem-bugyogóját, főzőjét,

Érmes nyakláncot ízibe;
Lábára vett piros topánkát,
És nem feledte a kabátkát,
S mintás kendőt a kezibe.

Aeneas ébredt másnaposan,
Sózott uborkát falt szegény;
Mosdott és felöltözött mostan,
Mint lányhoz induló legény.
Didó küldött neki javából
Mit elcsórt boldogult urától,
Nadrágot és egy pár cipőt,
Varrottas inget, nanking- kaftánt,
Kalamajka-övet és kucsmát
S fekete selyem-keszkenőt.

Hogy felöltöztek, összejöttek,
Kezdődött a társalkodás,
Jóllaktak, aztán készülődtek,
Folytatódják a mulatás.
Didónak oly veszettül tetszett
Aeneas, folyton érte reszket,
Már szinte a nyakába mász’;
Kieszelt minden huncutságot,
Megeresztett sok bolondságot,
Csak hogy örüljön Aeneas.

Dido egy játékot talált ki
Felvidítani úrfiát
S közelebb kerülni mint bárki
És elfelejteni baját:
Bekötve fényes leskelőit,
Játszott vele szembekötősdit,
Csak elérje a szeretőt;
Aeneas tudta, miről van szó,
Dido körül forgott a disznó,
Csak hogy kielégítse őt.

Ezt-azt, százfélét kikotoltak,
Jelszó: mit kívánsz, azt csinálsz,
Emitt zsuravil – táncot gyúrtak,
Amott forgott dudocska – tánc;
Hrescsik – játék és pálinkázás,
Olykor hajtépés, kupánvágás,
Dzsgut – kártyaparti kavarog,
Közkedvelt a hljuszt, pari, viszka,
Dáma-bábokkal teli deszka,
Nem maradt gazdátlan sarok.

Nap mint nap förtelmes devernya ,
Rumot vedeltek mint vizet,
Zabáltak mint lakodalomba,
S bármerre nézel, részegek.

Aeneast, akárha kelése
 Volna, vagy tán hideglelése,
 Naponta ápolá a hölgy.
 A trójaiak nem egy ízben
 Ittak, ruházkodtak, pediglen
 Pucarán jöttek, mint a tölgy.

A trójaiak dorbézoltak,
 Elcsavarták a nők fejét,
 Minden murin, bálon ott voltak,
 Lopták a lányok idejét.
 Hölgyét dandy Aeneast főzte:
 Menjetek együtt gőzfürdőbe,
 S ez vétek nélkül nem esett,
 Mert Dido veszettül szerette
 És egész eszét elvesztette
 És nem akárhogy szeretett.

Igy lébecolt hősünk Dido-val,
 Feledve Rómát, terveit,
 Nem félt, nem törődött Juno-val,
 Útja csak dáridóba vitt.
 Dido már mintha neje lenne,
 Hisz épp ölöget kapott benne,
 S megszedült, mint falun baka,
 Mert – ördög nem vitte! – mozgékony,
 Helyes, jódolgos, simulékony
 S éles, mint borotva vasa.

Aeneas, Dido hancúroztak,
 Mint macska hogyha kap halat,
 Kergetőztek meg futkároztak,
 Itt-ott verejtékük szakadt.
 Jutott Dido-nak kemény munka,
 Hogy együtt mentek vadászatra
 S barlangba üzte vihar...
 Ördög tudja, hogy is csinálták,
 A másvilágiak nem látták,
 Ketten kuksoltak odúban.

Dolgok oly gyorsan nem történnek,
 Amily hamar pillant szemünk,
 Vagy szálát szőjük a mesének,
 Vagy tollal árkusra kenünk.
 A hős soká volt vendégségbe,
 Akkor ötlött agyába végre,
 Hová is küldte Zeus őt.
 Ottan lebzelt két éve máris
 És maradt volna még tovább is,
 Ám ellensége szembejött.

Jupiter egyszer szándék nélkül
 Az Olimpusról lepipál,

Nézése Carthago felé gyúl:
Ott a trójai jómadár...
Megdühödött és kiabálva
- Belérendült egész világa -
Haragja szerteharsanó:
„Féreg szülötte, hogy ilyet tégy...
Beleragadt mézbe, mint légy,
Megült, mint mocsárban manó.”
Mondá: „A futárt zargassátok,
Jó lesz ha rögtön ideér,
De igen erősen tartsátok,
Mert, ismerem, kocsmába tér.
Most valahová valahára
Elküldöm, az ördög anyjába!
A fickó eleget henyélt.
Persze, ott Venusz a mamuska,
Kisfiát gyakorlatoztatja,
Elcsavarni Dido fejét.”
Előrohant Mercur lihegve,
Verejtéke három patak,
Szíjjal magát körülkötözte,
feje búbján keménykalap,
Mellén rangjelzés, tölténytáska,
Hátul fityeg kenyeres-zsákja,
És kezében nagajka-bot.
Ily ruhában ugrott a házba
És szólt: „Már kész vagyok, apácska,
Megyek, amerre akarod.”
„Loholj Carthago-ba! előre!”
-Zeus így harsogá a szót-
„Azt a párocskát vágd kettőbe,
Aeneas felejtse Didot.
Csak már onnét kikecmeregjen,
Rómát fölépíteni menjen;
Most mint kályhához kutya hús.
Ha még legyet fog s meg nem ijed,
Majd mutatok neki egy ilyet -
Mondd meg, ezt üzeni Zeus.”
Mercurius meghajolt mélyen,
Megemelte a kobakot,
Küszöbön átlódult serényen,
Az istállóba vágatott,
És eleresztvén a nagajkát,
Hopsz! befogta az ördög-szánkát.
Vágódik, csakúgy füstölög,
Kancáit úzi-hajtja egyre,
A rúd majd eltörik recsegve,
A szekér csikorog-zörög.

TARASZ SEVCSENKO
OSZNOVJANYENKÓHOZ¹

(До Основ'яненка)

Fordította: Weöres Sándor

Tajtékozás zúg, hold jár,
Akár hajdankorban.
A Szics leomlott már.
Nincs élet a romban.
Dnyeper-menti fáradt
viskók sóhajtoznak:
– Fiaink hol járnak?
Merre mulatoznak? –
Sirály kereng, sikít,
Mint fiáért anyja.
Száraz vihar süvít,
Gyepre a port hajtja.
Agg sírok, maholnap
Homokba temetve
Busulnak, bámulnak
A porfergetegbe:
– Fiaink hol vívnek?
Jaj, talán elestek?
Gyertek! Visszahívnek
Kalászok, gerezdek,
Róna szélessége,
Hol lópata döngött,
Lengyel s tatár vére
Mint zápor özönlött –
Gyertek vissza! –
– Soha!
Zúg a tenger öble,
Torló habok sora.
– Elvesztek örökre. –
Harsogó hullámok
Szólnak valóságot:
Várjuk – nem is várjuk
Az ős szabadságot.
Harcukat pihenik
Sírban a leventék;
Ukrajnát nem lepik
Már a vörös menték;
Sóhajt keseregve,

¹ Tarasz Sevcsenko Kobzos. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1961. 68–71.

Nem mérik keservét,
Zokog a Dnyeperbe,
Nem számlálják könnyét.
Ellenség kacagja
Ócska regék hőseit –
S hová lesz holnapra?
De él a dicsőség:
Örök hír jelenti,
Mi történt e tájon,
Kiktől eredünk mi –
Az emlék nem álom!
Daróc-ruhás erény
Ékesít, Ukrajna,
Nem hiú arany-fény,
Nem hazugság hangja;
Kincsed sose-málló:
Az eszme, az ének –
Mennydörgő, villámló
Igazat beszélek!
Úgy, szoltam-e, bátya,
Hogy tenéked tessék?
Vagy vastag a lárma,
Vékony a tehetség?
Körülvesz nagy csapat
Idegen, ellenség –
Bíztatsz: – Ne hagyd magad! –
De ládd, mit tehetnék?
Hasztalan a zsolttár:
A süket nem érti –
Kihörögnek! Ocsmány
Ezek között élni!
Vívnek nagy viadalt,
Ha fegyverem volna;
Dalolnék, de a dalt
Az inség megfojtja;
Ez az én bánatom!
Bátyuskám, barátom,
Szólnék s a fájdalom
Elvész a világon,
Némán ...
De te, mint rég,
Egybeforrsz a dallal,
Szeret az egész nép:
Szólalj diadallal!
A Szics emlékére
Gyujts lobogó lángot,
Sírvermek mélyére
Vess világosságot:

Év az évre rárogy,
Csak a hír nem álom;
Bátyó, zendíts rá, hogy
Hallják a világon:
Szabadságért égve
Mint küzdött Ukrajna,
A föld kerekére
Szétharsant a hangja!
Multunk énekeljed,
Deres haju bátya:
Könnyek közt nézhessek
Ukrajna anyánkra;
Egyszer még hadd halljam:
Zúg a tenger árja,
Dalol fűzfa-lombban
Gricáról a lányka
Ifju boldogságom
Jusson még eszembe,
Míg idegen tájon
Nem visznek verembe.

Pétervár 1839.

TARASZ SEVCSENKO

*KATERINA*¹*(Катерина)*

Fordította: Weöres Sándor

*Zsukovszkij Vaszilij Andrejevicsnek
1838. április 22. emlékére.*

I.

Lányok, lányok szeressetek,
Csak ne cári tisztet,
Mert a vele töltött órák,
Jaj, romlásba visznek.
Szívesen tart szép szeretőt,
S bajban hagyja csúful,
Elmegy – várja a Muszkaföld -,
S a jány – belepusztul...
S nem csak néki – anyjának is
Keserves a vége,
Aki szülte, fölnevelte,
Elvész az is véle.
Dallal hervad el a lélek,
Ha van mért, s nem hiába...
Senki fia nem tudja meg,
Mért van hervadása.
Lányok, lányok szeressetek,
Csak ne cári tisztet,
Mert az urak benneteket
Gyalázatba visznek.
Anyja kérte, apja kérte,
De bizony – hiába:
Beleszeretett Kátruszja
Egy moszkovitába.
Addig járt vele a legény
Éjtszaka a kertbe,
Míg Kátya a leányságát
Nála felejtette.
Anyja hívja vacsorára,
Szó oda nem hallik -,
Szeretője pitvarába'
Szunnyad pitymallatig.
Addig csókolt, addig járt ott,
Ha szívből is tette, -

¹ Tarasz Sevcsenko Kobzos. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1961. 40–60.

Míg a falu a csúfságot
Ki nem teregette.
Ám felőle beszélhetnek
Népek a faluban,
Nem érzi meg, aki szeret,
Hogy a baj már megvan.
Megy a sereg, s mintha rína,
Fújják már a kürtöt.
Bekötötték – Kátyerína –
Sok fekete fürtöd.
Hiába a szégyenkendő,
Nem gondolt ő másra...
Mint bús nóta, olyan volt a
Búcsúkönyv hullása.
Esküt tett a fiú neki:
„Megjövök – ha élek,
Feleségül veszek – Kátya,
Várj meg – visszatérek!”
Elszáll, mint a füst a bánat...
Muszka lesz párja,
Addig pedig a világnak
Hadd járjon a szája.
Nem búsul már Kátyerína,
Könnye mind felszárad –
Hiába, hogy nem sétálnak
Vele már a lányok.
Nem búsul már Kátyerína,
Könnye mind felszárad, -
De víz-merni csak éjtszaka
Hagyja el a házat,
Hogy irigyi meg ne lássák;
A tornácon halkán
- Ágak könnyharmatuk rázzák -,
Párjáról dolgokat.
Csillag ragyog: dalok, dalok,
Még a fák is szánják,
Visszaballag, soká hallgat,
S boldog, hogy nem látták.
Nem búsul már Kátyerína,
Jár, mint a lehellet,
Rezzen az új kendő, ahogy
Áll az ablak mellett.
Áll és csak vár... Féléve már,
Hogy a fiút várja;
S egyszerre csak szívéhez kap,
Mintha ottan fájna.
Már nem jár a szegény árva,
Lefeküdt Kátrína,

S hogy tavasz lett – kályha mellett
Mintha gyerek rína.
A szomszédok nyelve forog
Világ csúfságára:
Hogyhát muszkák az éjszakát
Nem töltik hiába.
„Anyjánál a lány nem bölcsebb,
Egy vele a fattya...
Zabikölykét a bölcsőben
Mostan ringathatja.
Amit főzött, most egye meg
A cemende lélek...”
Adjon az ég, cudar népek,
Oly bánatot néktek,
Mint a fiat szülő jánynak,
Ha kinevettétek!

Kátyerína, édes lelkem,
Meggyalázva, váddal,
Földön helyed hogy' leled meg
Árva, kis pulyáddal?
Mondd, ki kérdi, ó, ki érti
Lelkét a szegénynek?
A szülők is idegenek,
Már össze se fértek!
Fölkelt immár Kátyerína,
Erejéből futja,
Gyöngé fiát csókolgatja
S ki-kinéz az útra.
Lesi Kátya, de hiába...
Talán sohse jön meg;
Kertbe megy, hogy más láttára
Ne hullasson könnyet.
Alkonypírban Kátyerína
Ül a kertben s hallgat,
Fiát szívéhez szorítja
S emlékezik halkan:
„Itt vártam őt e hárs előtt,
Itt jártunk éjfélig...
Amott pedig... ó, kisfiam...”
De nem mondta végig.

Kizöldült már, kivirágzott
A cseresznye ága,
Kis kertjébe, miként régen
Kiballagott Kátya.
Dal elfonnyadt... más az este...
Máskép van, mint akkor,

Mikor szerelmét repesve
Várta alkonyatkor.
Szegény jánynak a sok bajtól
Elnémult az ajka,
Közben nyelvüket a népek
Köszörülük rajta.
A rossz szemek megigézik,
„Hol jársz én szerelmem?”,
Kátyát marják, szíve vérzik,
Támaszra hol leljen?
Olyan messze a szerelme,
Hogy nem látja-hallja,
Hogy’ forog a rosszak nyelve,
S hogy sír a galambja.
Lehet, hogy tán túl a Dunán
Fekszik nyirkos sírban,
Az is lehet, Moszkva mellett
Szívét más jány bírja.
Nem, nem halt meg a szerelme,
Él és egészséges,
S ilyen jányra hol találna, -
Ki ilyen szépséges?
Nagy világban, vagy Moszkvában,
Ezer tengeren túl,
Nem akad ő ilyen lányra...
Kátya mégis búsul.
Jó anyjától mindent kapott:
Lett a világ szépe,
Csak boldogságot nem adott,
Nem tett bölcsőjébe.
E nélkül csak réti virág,
Senki meg nem védi:
Süti a nap, szél belekap,
S akárki letépi.
Pergő könnyét, szeme gyöngyét
Kátya arca issza,
Mert más úton jött a sereg,
Más úton jött vissza.

II.

Asztal sarkán ül az apja,
Szemét eltakarja,
Bánatában látni még a
Narfényt sem akarja.
Mellette egy rozzant padon
Öreg, édesanyja.
Ha megszólal, a sírástól

Elcsuklik a hangja:
„Mikor üljük menyegződet,
Merre jár a párod?
Hová lettek a vőfélyek,
S a nyoszolyójányok?
Megmondom én: Muszkaföldön,
Ott van, ott keresd meg!
Hogy anyád van – elfelejtsed,
Ne is emlegessed!
Átkozott legyen az a nap,
Hogy születek akkor!
Tudtam volna – meg is fojtlak
Első pirkadatkor...
Mért születek – szánom-bánom –
Bajra, a világra?
Bimbóba tört édes lányom,
Lelkem szép virága...
Úgy óttalak, mint madarat,
Lestem minden lépted...
Mért kotyvasztottál magadnak
Ilyen csúfos véget?
Menj Moszkvába... elárvultál!
Új szüléd keresd meg,
Ha nékem rossz lányom voltál,
Ottan légy jó gyermek!
Keressed föl, édes lányom,
Hajts előtte térdet,
Mostmár idegen világban
Leld meg üdvösséged.
Messze földről vissza se jöjj,
Édes jányom, lelkem...
Ha meghalok, jaj, nélküled
Ki temet el engem?
Nem lesz, aki megsirasson,
Nem lesz lányom nékem,
Egy zöld ágat, a síromra,
Aki fölém tégyen,
Nem lesz aki – bűnös lelkem
Foglalja imába?
Jányom, jányom, tépett szívem
Letépett virága!
És most eredj!”
Szó bennszakadt,
Hogy áldását adta:
„Isten veled!..” S mint egy halott
Zuhant le a padra.
Akkor megszólalt az apja:
„Menj! Mit vársz te dőre?”

Fölzokogott Kátyerína
S lerogyott a földre.
„Bocsássad meg, édes szülém,
Ami rosszat tettem,
Áldó kezed nyujtsd ki felém
Kedves apám, lelkem.”

„Istentől kérj bocsánatot,
Meg az emberektől.
És most menj, ha nem leszel, tán
Lelkem megkönnyebbül.”
Tántorogva Kátya felállt
S kiment meghajólva...
A két öreg, mint két árva
Maradt a kunyhóba’.
Ő meg csendben künn a kertben
Körtefa tövébe’
Egy marék hazai földet
Tett a kendőjébe.
S azt susogta: „Többet soha
Nincs visszatérésem,
Idegenben idegenek
Ásnak majd sírt nékem.
Te marék föld, te légy velem,
S mikor sírba szállok,
Rossz soromról, bús sorsomról
Tegyél tanúságot.
Oh nem, mégsem, inkább hallgass,
Mikor sírba szállok,
Ne járja be rossz emlékem
E cudar világot.
Inkább hallghass... majd beszél az
Én fiam, én vérem...
Borús egek! Hová legyek?
Nagy keserűségben.
Te csöpp gyerek... hová menjek,
Tán a víz sodrába?
Nagy bűnömet te váltasd meg,
Emberek közt árva
És apátlan...”
Akkor sírva
Ment a falun végig.
Karján fia. A távolba’
Már a mező kéklík.
A faluja egyre messzebb,
Szíve belesajdult,
Visszanézett s könnyes szóval
Hangosan feljajdult.

Mint útszéli bús topolya
Úgy áll, áll és hallgat,
Könnye csorgott s úgy csillogott,
Mint reggel a harmat.
Könnyharmata eltakarta
Az egész világot;
Árva fiát csókolgatta,
Más' semmit se látott.
Fia pedig mosolyogva,
Ránéz s nincs más gondja:
Anyja réklíjét kutatja,
Kis kezével bontja.

Leszállt a nap. Barna árnyak
Hulltak az erdőre.
Esteledett. Ő megfordult
S ment, csak ment előre.
A faluban még sokáig
Csak róla beszéltek,
De a szülők nem hallották
Már e sok beszédet.
Ember – embert e világon
Lám hogyan uszítja,
Hol egyiket, hol másikat,
Hol magát pusztítja.
Kutatod: mért? Tudja az ég!
Hisz' a világ oly nagy,
Mégsem lelsz hajlékot benne,
Hogyha egyedül vagy.
Van, kinek jó sors része:
Erdő, mező – tessék!
Másnak föld csak annyi marad,
Melyben eltemessék.
Kik éreznek, kik szeretnek,
Kiknek szívük reszket:
Derék emberek, hol vagytok?
Talán mind kivesztek!

Hiszen van boldogság,
De ki tud felőle?
Hiszen van szabadság,
Kinek jut belőle?
Elég ember kereng,
Ezüst – arany rajta,
Mégis örömtelen,
Boldogtalan fajta.
Se szabad, se boldog,
Búval, bajjal, vággyal...

Cifra ruhát cafráz
 S még sírni is átall.
 Vidd az aranyat,
 Erszényedet tömd meg,
 Nékem pedig adjad
 A kiontott könnyet.
 Könnyel mosom el a
 Boldogtalanságot,
 Mezítláb taposom
 Széjjel a rabságot.
 Gazdag akkor leszek,
 Akkor vidámkodok,
 Ha a szívem egyszer
 Szabadon feldobog!

III.

Erdő alszik, bagoly hallszik,
 Csillagok ragyognak,
 A dűlőben, sűrű fűben
 Ürgék iramodnak.
 Alszik minden ember immár,
 Csöndesül a gondja:
 Öröm, bánat? Mindegy. Az éj
 Bakacsinba vonja.
 Ráterített nagy kék leplet
 Sok alvó fiára;
 Hát Kátyának nyugvóhelyet
 Ki ad éjtszakára?
 Milyen réten, erdőszélen
 Tette gyermekét le?
 Vagy tán erdő sűrűjében
 Farkasoktól félti?
 Jobb lett volna nem születned
 Néked e világra,
 Semhogy jussál ily keserű,
 Ily nagy árvaságra.
 Mi lesz véled, ennyi rosszban
 Lesz részed még néked:
 Futóhomok, erdő, mező,
 És idegen népek.
 Jön a tél is, jön a szél is...
 Ó, csak ő, ő jönne:
 Megsimogatja-e fiát,
 Vagy elfordul tőle?
 Ha ő jönne, a bánatát
 Hajítná a szélbe,
 Mint jó anya, édes testvér,

Véle úgy beszélne...
Mi lesz, hogy lesz...? Majd meglátjuk,
Várjunk a sorára.
Inkább nézzük most: melyik út
Vezet el Moszkvába.
Hej, az az út, de messze fut, -
Ismerem, testvérek,
Csak gondolok rá - szívemben
Megalvad a vérem.
Végigjártam, végimentem,
Ne jártam vón végig,
Sok bánatom, ha elmondom,
Hazugságnak vélik.
„Hazudik az ilyen-olyan,
(És csak nem is szembe),
Ócsárlását, ki komolyan
Venné, nincsen ember!”
Igazatok van, elég volt!
Honnan is tudnátok,
Két szememből a könny mért hullt?
Nem tartozik rátok!
Saját baja mindenkinek
Elég van, azt úzze...
Ördög lova! Itt a kova,
Tapló meg tűzkő,
Meg a dohány és a bánat
A füsttel elbilleg...
Bajról szólni? Még megrontja
Álmát valakinek!
Bánat, pusztulj a pokolba!
Inkább arról szóljak,
Kátyerína s apró fia
Merre vándorolnak

Kijev alatt, Dnyeper körül,
Sötét erdő mellett
Szekeresek Pugacsovról
Szólnak-énekelnek.
Mintha csak búcsúról jönne,
Megy az úton Kátya,
Szeme kisírt, sötét bánat
Szeme bogarába'.
Oldalán a tarisznyája,
Öltözéke rongyba'...
Baljában bot, jobbában meg
Alszik a porontya.
Mikor a szekerekhez ér,
Fiát betakarja

S kérdi: „Moszkva felé merre
 Van az út kanyarja?”
 „Jó úton jársz, hová tartol?
 Kis erődből futja?”
 „Nagy Moszkvába! Jó emberek,
 Adjatok az útra...!”
 Elveszi a garast s reszket.
 Nehéz sor – testvérek!...
 Ne kolduljon? Hát a gyermek?
 Hiszen az ő vére.
 Fölzokogott, aztán halkan
 Köszönt s továbbállott.
 Fiának meg a faluban
 Vett mézeskalácsot.
 Megy a lelkem, erdőn-hegyen
 Megy... jaj mikor ér el?
 Nem egyszer volt: palánk mellett
 Aludt gyerekével.

Két ragyogó szeme milyen sorsot látott:
 Idegen sövényre sírja szeme harmatát.
 Nagy kár lenne jányok, jól meggondoljátok,
 Moszkovitát lesni néktek – hegyen-völgyön át.
 Menni, kérni, várni, ahogy Kátya várja,
 S hallgatni a népek csúfos szidalmára,
 Elűzik, nem tölthet nálunk csak egy éjtszakát.

Ne kérj senkit, mert a bajod
 Más sohase tudja...
 Akit az úristen sujt, azt
 Az ember is sujtja,
 Hova szél fúj, ember arra
 Hajlik, mint fa-ága.
 Nem melegít árvát a nap,
 Ha fölsüt is rája.
 Ha lehetne, eltakarnák
 A napot is – könnyen,
 Ne süsse a szegény árvát,
 Ne szárítson könnyet.
 S mért van mindez? kéklő egek!
 Így belé mért marnak?
 Szegény lány miben vétkezett?
 Tőle mit akarnak?
 Azt, hogy sírjon...! Kátyerínám!
 Kár a könny s a szó itt!
 Mások előtt ne zokogjál,
 Túrj a koporsóig.

S hogy arcodnak mégse legyen
Kora hervadása,
Mosakodj meg könnyeiddel
Piros pirkadásba'.
Letörölted? Körülötted
Senki meg nem fordul;
Lelked könnyebb, ha a könnyed
Csak titokban csordul.

No, lám mennyi bánat keveredhet-támad.
Játszott vele és otthagya a muszka gyerek.
A szerelmes szemek hibákat nem látnak,
S hallgatott, ki látta, - nem sajnálta meg.
„Fogjon a rossz rajta, úgyis romlott fajta,
Miert nem vigyázott, volt esze elég.”
Vigyázzatok jányok - ne jussatok bajba,
Mert kereshetitek ti is a legényt.

Hol kóborol Kátya?
Palánk alatt éjtszakázott,
Meg se virradt – ébredt.
Hosszú az út – ázott-fázott...
S egyszerre csak tél lett.
Suhog a szél künn a mezőn,
Ő az utat járja,
Szemeiből csurog a könny,
Szakadt a ruhája.
Botladozva lépdél Kátya,
Néz: az úton, messze,
Ott halad a muszkák hada...
Szíve belerezzzen.
Egész elfúl, röpül, és fut
Kérdi: „Nem láttátok
Édes párom, szép Ivánom?..”
Azok meg: „Nem láttuk!”
És mint mindig – a katonák
Nevetgélnek rajta:
„Már aszondom – ilyen asszony
Fejed elcsavarja!”
„Hej emberek! Jaj, emberek..!”
Végignézte mindet.
„Gyöngé gyermek, nyugodjál meg,
Lesz, ami lesz – mindegy!
Továbbállunk, rátalálunk,
Csak leljem föl őt, őt,
Odaadlak galambomnak,
Én meg sírba dőlök.”

Szörnyű szelek kerekednek,
 Visítanak, bögnek;
 Kátya áll a fagyos rögön,
 Könnyei görögnek.
 Szél kimerül, aztán elül,
 Néha sóhajt – libben,
 Kátyerína sírna-rína,
 De már könnye sincsen.
 Fiának könnyei öntözött
 Arcát nézi akkor,
 Harmat alatt tán a virág
 Ilyen, pirkadatkor.
 Kátyerína gyerekére
 Ránevetett fájva,
 Melle alatt, mintha féreg
 A szívébe vájna.
 Körül sűrű sötét erdő,
 Már alkony van benne...
 Erdővégén, az útszélen
 Mintha kunyhó lenne.
 Talán akad jóakarónk,
 Tán ott befogadnak;
 Holdsugár lesz a takarónk,
 Ha szállást nem adnak.
 Elhálunk a kunyhó mellett,
 Ó, te árva lélek!
 Ki ad otthont, nyugóhelyet,
 Ha nem leszek, néked?
 Neki fekteted a fejed
 Majd a kutyaólnak!
 Lehet megmarnak az ebek,
 De ki nem csúfolnak.
 Nem gúnyolnak ki nevetve,
 Esznek, isznak véled.
 Hová tegyem árva fejem,
 Uram! hová légyek?"

Elárvult kutyának jobb nálad sorja,
 Egy-egy jó szót olykor az árva is kap.
 Ha rúgják is, üzik, nyakát lánc horzsolja,
 De anyjáról nem hall csak szidalmakat.
 Ám az én gyermekem már most is nyaggatják,
 Nem hagynak, te árva, hogy felcseperedj.
 Kit ugatnak meg a felbőszített kutyák?
 Azt, ki éhes-rongyos, útlan tekereg.
 Ki védi a fattyút, kinek mije sincsen,
 Két ragyogó szeme az egyetlen kincse,
 S még azt is irigylik a rossz emberek.

IV.

A hegyeken s völgyeken végig,
Mint óriások, szinte édig
Szöknek az úri tölgyesek.
Lent – széles tó s bús füzesek.
A tavon jégpáncél fehérlik,
Rajt' lék sötétlik. Vedresek
Csöpp játékvedre vízbe néz.
Olykor a nap – felhők között
Kibúj. De ha zendül a szélvész,
Hó kavargásban minden elvész,
Csak zúg az erdő, nyöszörög.

Süvít a szél, visít, kereng
Tölgyerdőtől-épig!
S akár a tenger, belereng
A havas rét végig.
Kilép házából az erdész,
Menne az erdőbe,
De mit se lát, zúg a szélvész,
Hó kereng előtte.
„Ha már ilyen szörnyű vihar,
Pokolba az erdőt!
Gyerünk vissza... Hát ott ki jön?
Egész sereg ördög!
Hová mennek e szélvészben?
Tán a bajtól szöknek?
Nézd, a sok hó már egészen
Betakarta őket.”
„Muszkasereg?!?! Hol, hol mennek?”
„Térj észre, ha mondom!”
„Hol, hol mennek?.. Szíven reszket...!”
„Ott, azon az úton.”
Kátya ugrott és már futott
Csak hátra sem nézve...
„Hát igazán... ez a leány,
Csak az jár eszébe.
Álmában is féléjtszakát
Csak azt szólongatja...”
Kátya a hóbuckákon át
Fut lélekszakadva.
Arcát törli s áll az úton
Mezítláb a hóba’.
Hó szakad s jó a muszka-had
Lovon lovagolva,
„Én csillogó szép csillagom!
Kinek jöttét várom...”

Elöl ő, ő ül a lovon...
„Hát megjöttél párom?!
Szép kedvesem, szerelmesem,
Hová tűntél, merre?”
Mefogta a kantár szarát. . .
A fiú meg erre
Meksarkantyúzta a lovát...
„Mért szököl el, lelkem?
Elfeledtél? Vagy talán már
Meg sem ismeresz engem?
Tekints reám, édes rózsám,
Kátya áll előtted...
Tekints reám... jaj mért rántod
Egyre a gyeplődöt?”
A fiú meg tovább üget,
Mintha csak vak lenne...
„Légy irgalmas én galambom,
Szívem szép szerelme.
Hát már nem ismeresz meg engem,
Hiszen nem is oly rég...
Kátya áll itt... Jó istenem!...”
„Lódulj liba, arrébb!
Lökjétek el az esztelent!”
„Istenem az égben!
Hát te így elhagynál, hiszen
Megesküdtél nekem!”
„Félre vele! Mit álltok itt!”
„Engem löketsz félre?
Ó, galambom, hát mért, kinek,
Kinek adsz kezébe?
Azt a Kátyát, aki hozzád
Ment a kertbe, rétre...
Néked, aki szülte fiát,
Azt löketed félre?!
Én szerelmem, édes lelkem,
Tőlem idegenkedsz?
Szólj egy szót – szolgálód leszek,
Akár mást szerethetsz!
Akár százat... Feledem, hogy
Valaha szerettem,
Hogy tőled van gyermekem,
S hogy becstelen lettem,
Bűnös lélek, föld szégyene,
...Meghalok miattad...
Hagyj el engem, csak ne hagyd el
Szegény kisfiadat.
Nem hagyod el?.. Ígérjed meg...

Várj egy pillantásra...
Kihozom a gyerekedet!”
S futott már a házba.
Térült-fordult s már vissza volt,
Fia a karjába’.
Kisírt szemmel néz a gyermek
Az édesanyjára.
„Itt van... itt van!.. Elfogadod?
Ó, jaj, ő hová lett?
Hová tűnt el...? Megtagadod
Saját gyermekedet?
Ó, istenem, ó gyermekem,
Hová menjek véled...?
Jó katonák, ezt az árvát
Tőlem elvegyétek!
Ne forduljatok el tőle,
Hogyha istent hisztek...
Apjának vigyétek oda,
Ott, annak a tisztnek!
Vegyétek el, én elhagyom,
Mint az édesapja;
Cudarságát az úristen
Büntetlen ne hagyja!
Bűnbe szültelek világra,
Soha semmi jóra...
Légy a népek csúfságára!”
S letette a hóba.
„Keresd meg apádat! Nékem
Elég volt belőle...”
Letette s mint eszeveszett
Rohant az erdőbe.
Sírt az árva... A had már a
Messzeségben elvész...
Ha megfagyna – tán jobb volna,
De – bevitte az erdész.
Kátya rohan az erdőbe,
Meztelen a lába...
Hol könyörög, kér és jajong,
Hol meg hull az átka.
Már ott rohan a tisztáson...
Megállt, körülnézett:
Meglátta a tó közepén
Fölsötétlő léket.
„Testemet a víznek adom,
Lelkem’ az egeknek.”
A víz csobbant – s jég alatt ő
Még soká kerengett.

Meglelte, amit keresett,
Ment a végső útra.
Tó fölött szél kerekedett
S nyomát is elfűtta.

Nem vihar s nem szélvész töri
A tölgyet derékba,
Nem rossz sors, de bánat viszi
Anyát el a sírba,
Nem lesz árva a gyerek, ha
Anyját eltemette,
Sírban nyughat az, dicsőség
Lengedez felette.
S gyalázzhatja az árvát a
Rossz emberek nyelve,
Ha a sírra könnyet ejthet,
Könnyebb lesz a lelke.
De a föld, vajjon, mit adott,
Mi marad meg annak,
Kit az apja megtagadott,
S elhagyott az anyja?
Zabi-gyermek, mire termett?
Se kenyere-sója...
Se rokona, se otthona,
Ország kóborlója.
Bár örököd – úr-szemöldök,
Apád adta néked,
Jobb volna, ha kifakulna,
S föl nem ismernének!

V.

Hogy Kijevnek ment a kobzos,
Útszélen, a réten
Leült, hogy hát megpihenjen;
Tarisznnya kezében.
Mellette gyermek bóbiskol...
Csönd van, fű se herseg,
Közben a vak, öreg kobzos
Jézusról mond verset.
Olykor pénzt, kenyeret adnak,
Kik az úton mennek,
Férfiak nyujtják a vaknak,
Jányok a gyermeknek.
Éhes szegény és meztelen,
Ránéznek a jányok:
„Bogárszemét adtak neked,
De nem boldogságot!”

Hogy Kijevnek ment egy hintó,
Hat ló volt elébe...
Benne egy úr terpeszkedett,
Meg a felesége.
Porfelhőt vertek a lovak,
A vakot elérték...
A kisgyerek odaszaladt,
Nyújtja kezecskéjét.
Rézpénzt dob az asszony néki,
Közben nézi, bámul...
Néz az úr is... felismeri,
S elfordul fiától.
Fölsimerte bogárszemét,
Szemöldöke ívét,
Apa – fiát ismerte föl,
De elzárta szívét.
„Mi a neved!” – szólt az asszony,
„Iván”. „Milyen drága...”
S elrobogtak. Ő ott maradt,
Út felvert porába’.
Összerakták, amit kaptak,
Keresztet vetettek.
Egy sóhaj az alkonyatnak,
Aztán tovább mentek.

Szankt-Peterburg (1838).

TARASZ SEVCSENKO

*HAJDAMÁKOK¹**(Гаїдамачу)*

Fordította: Hidas Antal

Költői elbeszélés

Vaszilij Ivanovics Grigorovicsnak 1838. április 23. emlékére

Fut minden, változik, szünet nélkül egyre...
 Hová fut? Tűnik el? S vajon honnan jön?
 Se ostoba, se bölcs nem ad választ erre.
 Él... pusztul... Egyiknek dús virágözön,
 Másiknak fonnyadás, hervadás örökre...
 Őszi szél tépdesi a fa levelét,
 S a napfény, mint máskor, özönlik a rögre,
 Csillagokkal éppúgy hunyorog az ég...
 És te, sápadt arcú hold, az égi útra
 Kiballagsz, s mint máskor, kék egekben jársz,
 Tó tükörén csillogsz, bepillantsz a kútba, -
 S épp úgy ezüzlöd be a nagy tengerárt.
 Mint egykor Babilont; lágy sugarú fényed
 Épp úgy szórja be majd az új nemzedéket.
 Örökkévaló vagy!.. Be jó éjjelente,
 Mint testvér testvérrel beszélni veled,
 Dalt zümmögni, amit te súgsz a fülemben.
 Nagy bánatomban, szólj! Most hová megyek?
 Nem vagyok egyedül, nem is vagyok árva,
 Dal-pulyáim nőnek... hová tegyem őket?
 Elvigyem a sírba? Bűn: a lélek él!
 Vagy nekik a földben lenne talán könnyebb?
 Mert megolvasni is szinte félek én
 Azt a sok panaszszót, a sok forró könnyet,
 Melyek csak titokban hullottak-ömlöttek.
 Nem ásom el őket, hisz' a lélek él!
 Határtalan, örök, mint az ég kárpítja,
 Ragyogását soha rög el nem borítja.
 Hát akkor hová lesz? – Üres fecsegés!
 Énrólam e földön emlékezzenek meg!
 Itthagyni nyomtalan – fájna – e világot.
 Ti emlékezzetek dalaimra, lányok!
 Hisz' azok becéztek, hisz' azok szerettek,
 Nehéz sorsokról búsan énekeltek.
 Éj van. Szenderegjen a sok kis dal-gyermek;
 Mire meghajnallik – vezetőre lelnek.

¹ Tarasz Sevcsenko Kobzos. Válogatott versek. Ungvár: Kárpáti Kiadó, 2005. 111–125.

Szép fiaim, hajdamások!
Nagy a világ, széles.
Vigadjatok s úgy nyúljatok
Sorshoz, szerencséhez.
Én fiaim, magzataim,
Sok együgyű gyermek,
Anyátokon kívül senki
Hát sohsem ölel meg?!
Röppenjete, büszke sasok,
A szép Ukrajnába,
Hogy ha baj ér, ott érjen s ne
Idegen világba'.
Mert segítő, gyöngéd karok
Ott mindig akadnak.
Ó, be nehéz itt az élet,
Ha be is fogadnak;
Kinevetnek, csúfot űznek,
Jaj, micsoda népek:
Mind okosok, mind tudósok,
Gőgösen ítélnék:
„A nap hibás helyen kel fel
S nem eléggé fénylik.
Fényleni, barátom, így kell...”
Mit feleljek nékik?
Hallgatni kell, hiszen lehet:
A nap nem ott kél fel,
Ahol ők kiszámították
Bicebóca ésszel.
S miket mondanak mirőlunk?!
Ismerem én őket!
Kigúnyolnak, kicsúfolnak,
Lóca alá löknek:
„Kuksoljál ott! – kiáltanak –
Míg apád föl nem kel,
Míg ő nem mesél a múlttól,
Ahogy illik és – kell!
Bolond lyukból – bolond szél fű:
Élettelen nyelvvel
Traktálsz minket, rongy –vitézzel,
Bocskoros Járemmel.
Tökfej! Neked eszed nem lett,
Hasztalanul vertek.
Kozákvilágból – nem látod? –
Mindössze sírkertek
Maradtak meg, rogyant halmok
Azok is bedőltek;
Hallgatni sok: e koldusok
Annyit nyöszörögnek,

Ingyen munka; barátocskám!
Rézpénzért az ujjad
Ki se nyújtsad, ha nótád nem
Matrjosáról fújtad.
Matrjosáról, Parasáról,
Úri sarkantyúról...
Ez oszt a dal. Te meg egyre:
„Kék tengeren túlról...”
Közben zokogsz s veled sírnak
Koszos, rongyos népek...
Hej, nagy urak! Tanácstokat
Megköszönöm néktek.
A bunda jó! Csak nem való
Széles lapockámra;
Szavaitok hazugsággal
Vannak kicifrázva.
Beszélhettek... Már bocsánat, -
Nem hallgatom én meg,
Úri népek, előttetek
Nem hajtok én térdet,
Nektek hadd legyek – tökfilkó;
Árva, kis kunyhómban
Énekelek s úgy zokogok,
Mint gyermekkoromban.
Énekelek... Zúg a tenger,
Nekiront a szélnek,
Komor pusztán a sírhalmok
Viharral beszélnek.
Énekszómra megnyílik a
Vén kúnhalmok szája,
És kivágtat a kozákhad,
Mintha lenne szárnya.
Az atamán fakó lován
Zászlót lobogtatva
Vágtat, és a háborgó víz
Vadul csap a partra.
Hogy’ haragszik, bög és jajdul,
Szörnyűt mond, s nem értem.
Hallgatom. Elkomorodva
A véneket kérdem:
„Mért búsultok, jó apáink?”
„Búba estünk, bajba!
Haragszik ránk a vén Dnyeper,
Sír, zokog Ukrajna.”
Én is sírok, s közben – látod?
Cifra, szép sereggel
Vonulnak az atamánok:
Zúgó ezerekkel.

Hetmanokon – arany mente...
Házamba betérnek,
Mellém ülnek s Ukrajnáról
Kezdenek beszédet.
Elmesélik, s Szics hogyan
Épült, s kik hol álltak,
Vad szirtek közt a kozákok
Hogyan csónakáztak.
Kék tengeren hogy' hajóztak,
Törököket úzve,
Pipájukba hogy' került a
Lengyel tüzek üszke.
Ukrajnába visszatérve
Lakomát hogy' csaptak.
„Verd a kobozt! Tölts, kocsmáros!”
Reszket, döng a padlat.
Sürög-forog a kocsmáros,
Gyöngyözik a serleg,
Zúg a koboz, táncra perdül
A víg kozák sereg.
„Metelicát” s a „hopákat”
Járják napkeltéig,
A serleget egymás után
Ürítik fenékig.
„Rajta, urak! Táncolj, mulass!
Zsupánod is vesd le!
Tölts, kocsmáros! Játssz hát, kobzos!
Sorsod vedd kezedbe!”
Kéz a csípőn, leguggolnak
Ifjakkal a vének,
„Ej-haj, fiúk! Szabad az út!
Ez aztán az élet!”
S a lakomán az atamán,
Akár a tanácsban:
Beszédet mond, bajszát pödri...
Ám tovább nem állja:
Ez a tisztelt öreg csapat:
Duhaj táncot ropnak.
Én meg nézem, s nevettemben
Könnyeim csurognak.
Gyönyörködöm bennük, könnyeimet törölöm, -
Nem vagyok egyedül, velük élek én.
Árva szobámban, mint végtelen mezőkön
Kozákok mulatnak. Zúg az erdő-rét.
Árva szobámban a tenger harsog – reszket,
Szél fut a topolyák, halmok tetején,
S ha jó az est: halkán dalolgat egy lányka...
Nem vagyok egyedül, velük élek én.

Bennük vagyon a vagyonom,
Ők a dicsőségem.
Fondorlatos tanácsotok
Mégköszönöm szépen.
Már én ilyen halott nyelven
Szólok, amíg élek....
Nékem – bánat, nékem – könnyek,
S jó egészség – néktek.
Gyermekeim kikísérem:
Messzi útra kelnek,
Valahol egy vén kozákra,
Az úton, csak lelnek.
Az meghajlik s vén szemében
Páros könnycsepp ragyog...
Nem vitázom! Megmondtam már:
Úrnál úrabb vagyok!
Itt ülök az asztal sarkán,
Találgatom halkán:
Ki lesz gyámom, ki fog vállon...
Künn hasad a hajnal.
Eltűn a hold, ragyog a nap...
Talpra hajdamások!
Sürgés – forgás, csizmát húznak,
S már körém is álltak.
Mint az árvák, olyan búsak,
Szótlán meghajolnak:
„Áldj meg édesapánk, minket,
Messze leszünk holnap.
Megyünk szerencsét próbálni,
Szív, kar arra termett.”
„A világ nagy, várjatok még,
Sok együgyű gyermek.
Ki lesz a ti vezéretek
Bajban, jajbab, vészben?
Tiveletek, gyermekeim,
Ó, be nehéz nékem.
Én óttalak, ápoltalak,
Fel is neveltelek,
Most meg írástudók közé
A világba mentek.
Nézzétek el: bölcs nem lettem,
Bár sokszor megraktak,
De azért néhány dologra
Mégis kioktattak.
Tudom az ószláv ábécét,
Csakhogy ma sem értem
Az oksziját. Valakitől,
Ha kell, majd megkérdem.

Van egy nevelő, gyámapám,
Más hogyan is lenne,
Ellát ő majd jó tanáccsal:
Pallérozott elme.
Jaj, de nehéz e világon
Annak, aki árva
S kozák-fajta, - ha e földet
Tiszta szívvel járja.
Aki nem tudja feledni,
Azt, mit édesanyja
Bús estéken dalolt néki,
Bölcsőjét ringatva.
Ki nem tudja megtagadni
A dalt, mely Ukrajnát,
Zengi vén, vak kobzosok ajkán,
Búval, sövény alján.
Szeressétek a dalokat
A szép igazságot!
Gyermekeim, menjünk hozzá,
Ki szívesen látott!
Bizony, ha ő nem lett volna,
Mikor baj ért engem, -
Havas földbe ástak volna
Régen, idegenben.
Abba hát! S azt mondták volna:
„Bújj be! Világ csúfja!”
De sok bajjal van kirakva
Az igazság útja.
Álmomban se jöjjön vissza...
Hej, sok fiam, lelkem,
Hozzá menjetek, ki engem
Pártolt idegenben!
Majd titeket is befogad,
Legyetek önála,
Aztán búcsúzzatok tőle,
S indulj Ukrajnába!
Apám! Adjon a föld néked
Mindent, amit termett...
Áldd meg őket! Hosszú útra
Indul e sok gyermek.
Szél s a liget társalkodik,
Szél susog a sásban,
Leng a Dunán, leng egy ladik,
Elhagyva, magában.
Leng a csónak – a folyónak
Könnyen viszi sodra.
Viheti már... Hol a halász?
Sírja mélyén porlad.

Ladikja a tengerre fut,
Jön ezer kék hullám,
S ízé-porrá tör a csónak
Hullámhegyek ormán.
De gyorsan megy – mint a csónak
Kék tenger ölébe –
Árva gyermek idegenbe,
A bú tengerébe,
Sok rossz ember, mint zord hullám
Tornyosul fölébe,
Aztán nézi közönyösen,
Hogy sír-rí az árva,
S ha megkérded: hová is lett,
Egyikük sem látta.

Szentpétervár, 1841. április 7.

TARASZ SEVCSENKO

KAUKÁZUS¹

(Кавказ)

Fordította: Weöres Sándor

(részlet)

Az én kedves Jakov de Balmenemnek

Bárcsak a fejem vízzé változnék, a
szemem pedig könnyhullatásnak kútfejévé,
hogy éjjel-nappal sirathatnám
az én népem leányának megöltjeit!
Jeremiás, 9. rész, 1. vers.

Hegyre hegy torlódik, rá felhő sodródik,
Magas hegy kövére bánat és vér omlik.
Prometeust ezer éve
Vad sasmadár marja,
Töri bordáját a csőre,
Tépi szívét karma.
Szaggathatja, ám a vérét
Ki sohasem issza!
Él – él a szív, s kínozójára
Daccal nevet vissza.
Akaratom meg nem törik,
Nem hajlik meg lelkem.
Tenger medrét föl nem szántja
Cár – a telhetetlen.
Nem fojthatja meg az eszmét,
Igaz szó szépségét,
Soha el nem orozhatja
Isten dicsőségét.
Veled mi perbe nem szállhatunk,
Téged mi el nem ítélnénk.
Részünk csak sírás, sírás, sírás,
Csak dagaszthatjuk kenyerünk
Verejtéssel, vérrel és könnyel.
Csúfot üzni – hóhérok jönnek,
És igaz bírónk nincs nekünk!
Mikor jön el, az igazság?
Pihenj már, immáron
Fáradt Isten, hogy életünk
Békén csordogáljon!

¹ Tarasz Sevcsenko Kobzos. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1961. 135–140.

Hiszünk a te nagy erődben,
Szent lelkedben bízva.
Lesz igazság, lesz szabadság!
S akkor majd az ima
Ezer nyelven száll tefeléd,
Szárnyal, mindörökre,
De még most száz folyam sodor
Vérhabot s rögre.

Hegyre hegy torlódik, rá felhő sodródik,
Magas hegy kövére bánat és könny omlik.
Ottan, ő nagy kegyelmesen
Szegénytől mind elemelte,
Amije volt, s rabbá tette.
Embercsontból szőtt kelmével
Takarta le a hegyeket.
Könny! Vér! Annyi, elég lenne
Ezer cárnak s nagyhercegnek:
Mind megfulladhatna benne!
Lányok könnye, könnypatakja,
Özvegyek: sós könnypatakja,
Anyák könnye árad-árad,
Vén apák könnyét ragadva:
Nem folyam – de tenger támad,
Tüzes tenger... Ó, dicsőség
A nagy cár öfelségének,
A hóhérnak, a sintérnek!
Dicsőség!
S dicsőség a hóbaborult
Magas hegycsúcsoknak,
S az eljövő vitézeknek,
Akik győzni fognak!
Harcoljatok!. Aki harcol
Jutalmát megkapja:
Fölragyog majd az igazság,
A szabadság napja!

Perejaszlav, 1845. november 18.

TARASZ SEVCSENKO

ÁLOM¹

(Сон (У всякого своя доля))

Fordította: Hidas Antal

Komédia
(részlet)„Az igazságnak lelkét e világ bé nem veheti,
mert nem látja őt, és nem ismeri őt... ”
János evangéliuma, 14. rész., 17. vers.

Saját sorsa, maga útja
 Vagyon mindenkinek:
 Egyik épít, másik rombol,
 A harmadik liheg:
 És sóváran mindent akar,
 Mindent csak ő bírna,
 Gyűjt a cudar: kapar, fukar...
 S elvinné a sírba.
 Van, ki kártyával fosztja ki
 Atyafiát - vérét,
 Van, ki sandán kést köszörül,
 Úgy lesi testvérét,
 Olyan is van, aki józan,
 Istenfélő lélek, -
 S mint a tigris leselkedik,
 Mikor a baj téged
 Utolér, - a nehéz percben
 Körmét belédássa:
 Nem hatja meg se gyerekkönny,
 Se asszony sírása.
 Bőkezű a következő:
 Templomokat épít,
 S azt mondja, hogy szívén hordja
 A hon szenvedésit,
 Közben hazájából a vért
 Vederszám ereszti...
 Hallgat a nép, mint a birka,
 Csak szemét mereszti.
 Egyízben, hogy a lakomáról,
 Rossz sövény mellett, éjszaka
 Ballagtam csendesen haza –
 Elgondolkodtam egyről-másról:

¹ Tarasz Sevcsenko Kobzos. Válogatott versek. Ungvár: Kárpáti Kiadó, 2005. 129–159.

Hogy nincs nékem feleségem,
 Gyerek sincs nyomomban,
 Mint paradicsomban
 Csönd és béke van szívemben.
 Hazaérve lefeküdtem
 S estem mély álomba...
 Az ember, ha becsipog,
 Robbanhat akár a bomba –
 Még a bajsza se mozog.

Oly csodás tájra vitt az álomösvény,
 Hogy érte a legjózanabbik lélek
 Szívesen lett volna részeg,
 S tán adott volna egy félgarast a fősvény,
 Hogy ilyen álom billegjen elé –
 Mennykő csapjon belé!
 És látom: mintha bagolymadár
 Röpülne messze réten át és sáson,
 Száz völgy felett és hágón,
 A széles pusztaságon:
 Végig a nagyvilágon.

Én meg mögötte szállók, csak mögötte,
 S fentről, az égből pillantok a földre.
 – Búcsúzzunk hát, te zord világ!
 Haj, szomorúságom!
 Sok jajomat, több bajomat
 A felhőbe ásom.
 Szelek szárnyán, felhők hátán
 Hozzad, árva lélek,
 Szállók ríva, szép Ukrajna,
 Beszélgetni veled.
 Váltani szót, csöndes búsan,
 Erről-arról - másról -,
 Hozzad búvok a hajnali
 Hús harmatozáskor.
 Tanakodjunk, búslakodjunk,
 Míg nap jó az égre,
 Míg a fiaid nem törnek
 Rá az ellenségre.
 S most ég veled! Sok gyermeked
 Növeld mind-mind nagyra...
 Isten segít, s felragyog még
 Az igazság napja!

Túl a hegyen hajnal rebben,
 Szállunk pirkadatnak.
 Erdőn már a csalogányka
 Dalt rebeg a napnak.

Fújdogál a csendes szellő,
 Szürkülnek a dombok,
 Tó tükrébe pillantnak a
 Szomorúfűz lombok;
 Gyümölcsösök roskadoznak,
 S mint a vidék őre:
 Ügyel, vigyáz a jegenye
 A széles mezőre.
 Körül minden oly dicső, szép;
 Akár hová nézek:
 Gyöngyharmattal mosakszanak
 A zöldellő rétek.
 Minden reggel így állnak a
 Kelő nap elébe, -
 Nem volt ennek se kezdete,
 S nem lesz soha vége;
 Meg nem változtatja senki,
 És nem dönti romba...
 S mindez azért... Ó, én lelkem,
 Mért vagy újra gondba?
 Árva lelkem, mért hogy újra,
 Gyász lebeg fölötted?

Mért sajnálod magad? Vagy talán körötted
 Másnak nincs bánata? Kevés könny fakad?
 Nézz körül! Én pedig idefent, azalatt
 Ráfekszem a futó magas fellegekre.
 Nincs itt úr, se börtön a szálló egekben,
 Nem hallani sírást, se kacagást itt fönt,
 S odalent a híres, földi mennyországban
 Még a koldusról is letépik a ködmönt, -
 Bőrével tépik le, úri leánykáknak
 Jó lesz topánkának. Az adóért gyötrik
 A szegény özvegyet. Fiát meg elviszik:
 Katonának adják. Utolsó reményét
 Cipelik rabságba, rá bilincset vernek.
 De ez még mind hagyján! Rossz sövény alatt
 Éhségtől megdagad s hal meg a kis gyermek,
 Miközben az anyja az úrnak arat...

Hát ott... látod? Szemek! Szemek!
 Mért láttok, mért néztek?
 Jobb lett volna kölyökkorban Megvakulni néktek!
 Ott lány bolyong, bűnbe esett,
 Rí az ivadéka.
 Lányt a szülők kikergették,
 Nincs sehol hajléka.
 Koldus is elfordul tőle,
 És a fiatalúr
 Mit bánja, hogy már száz leányt
 Rontott meg cudarul.

Sok gondolat-gondom, sok nehéz bánatom,
 Szedd szárnyadra, mondom, dandárját a rossznak:
 Növekedtél velük, melléd sorakoznak,
 Örök jegyeseid, örökre általfon
 Rettenetes karjuk. Szedd szárnyadra, fel-fel!
 S kéklő nagy egekben szóljad szét, hajítsd el!

Máglyalángban, görgő tűzben
 A rossz süljön, égjen, -
 Sokezer holttesttel
 Megvonagló réten.
 Kiszakítom a szívemet,
 Elrejttem, elásom;
 Világ végén majd fellelem
 Tán a boldogságom.

Ismét szállok, égen úszva,
 És a földtől elbúcsúzva.
 Rossz tanyától, jó anyától
 De nehéz elválni,
 S még nehezebb rongyos gúnyát,
 Rívó embert látni.

Szállok, szállok; szélvész támad,
 Hó borítja a világot:
 Körül mocsár, kihalt erdők,
 Vad pusztaság, kavargó köd.
 Csönd van. Keresed s nem leled
 Az ember szörnyű lábnyomát.
 Légy ellenség vagy jóbarát,
 Vendéged többé nem leszek.
 Mulassatok, vigadjatok,
 Nem látom, nem hallom:
 Egymagamban mindörökre
 Elalszom a havon.
 S míg tudomástokra nem jut,
 Hol élek, hol vagyok,
 E vér-könny-nem-mosta helyen
 Pihenek egy nagyot.
 Megpihenek...
 De mit hallok? –
 Bilincsek csörrennek.
 Ó, ti szerencsétlenjei
 Az emberi nemnek.
 Honnan jöttök? Mit csináltok
 Itt, mélyen a föld alatt?
 Hát már ki nem pihenhetem
 Az égben sem magamat?
 Hová bújjak? - Mért üldöztök?

Szóljatok! Mért szenvedek?
Kivel cselekedtem rosszat?
O, a gonosz, csúf kezek,
Test-tömlőbe zárták lelkem,
Paskolt szívem tűzön ég.
Gondjaim úgy rebbentik fel,
Mint a varjak seregét.
Nem tudom, mért, de büntetnek,
Egyre csak büntetnek.
Mikor jó már a megváltás,
Lesz-e vége ennek? –
Kérdelem s nem felelnek.
Nyüzsög már a puszta mező:
Míntha sírból jönne elő
Egy szomorú, halott sereg,
És kér igaz ítéletet.
Ők nem holtak, nem tetemek,
Új bírót nem várnak.
Bús emberek, elevenek,
Aranyat bányásznak,
Azok étvágyát csitítva,
Kik kincsre éhesek.
Hogy mért rabok? Ki tudja azt?
Talán csak az Isten, -
Vagy még ő sem, magát ő sem
Ismerné ki itten.

Ott egy, megbélyegzett rabló
Láncát tapogatja,
Ott egy megvert gonosztevő
Fogát csikorgatja,
Miként szúja le a társát,
Agyában forgatva.
És közöttük, emelt fővel,
Bilincsekbe verve
Áll a szabadság harcosa,
Fogoly fejedelme.
Sohse zokog, nem könyörög,
Ha fáj - büszkén szenved,
Nincs oly pokol, mely megtörné
Ezt a nemes lelket.

Hol vannak eszméid, a piros virágok,
Bátor fiaid, én egyet se látok.
Kire bíztad őket, ki kezébe titted?
Vagy talán örökre magadba temetted?
El ne temesd, testvér, küldd szét a világba,-
Ember-milliókban szökkenjen virágba!

Lesz-e még bú, keserűség?
 Lesz, lesz, mert szörnyű hideg van,
 Abból kelnek újabb eszmék.

Fölröpülök. Föld sötétlik.
 Szunnyad az ész, a szív vérzik.
 Nézem: az utcákon házak;
 Száztornyú városok állnak,
 S bennük hetykén, peckesen lép,
 Miként daru, a muszka nép.
 Ruha, étel... hiány nincsen,
 Mégis láncokban, bilincsben J
 árnak, kelnek... Ott meg körben,
 A távolban, mint gödörben
 Város áll a mocsaraknál,
 És felette, mint felleg, száll,
 A sűrű köd... amott pedig
 Egy nagy város feketedik...
 Benne török
 Vagy tán német
 Vagy tán orosz népek élnek.
 Házak cifra vassal,
 Urak szörnyű hassal...
 S nincs kunyhó a házak között.

Hajnalodott... körül lángok
 Lobbantak föl, égtek. –
 Megrémültem - olyan „Hurrát!”
 Bömböltek a népek.
 „Barmok, félre! Hát már észre
 Ti sohasem tértek?
 Mit ujjongtok?” „Ó, te hohol²,
 Te ezt meg sem érted!
 Díszszemle lesz: ő fogadja:
 S nem átabotába!”
 „Hát ő hol van?” - „Kukkants oda:
 Ama palotában.”
 Lökdösődöm. A tömegben
 Egy földimre leltem.
 Kérdi tőlem: „Hát te honnan
 Jöttél ide, lelkem?”
 „Ukrajnából!” - „Szóval nem tudsz
 Az itteni nyelven
 Társalogni?” - „Tudok - mondom –,
 Csak nincs hozzá kedvem!”

² A hohol az ukránok orosz gúnyneve.

„Tökfilkó vagy. Én barátom
Ismerem a dürgést:
Itt szolgálok. Ha akarod.
Lelünk egy kis lőrést,
Hol bebújhatsz.
Cakhogy... testvér,
Nekünk, művelt népnek,
Előbb félrubelt zsebünkbe...”
„Ördög vigyen téged,
Tintanyaló!” S gyorsan újra
Láthatatlan lettem:
S a palotába surrantam...
Uram az egekben!
Nézd, mily bőség! Mennyi arany –
S ezüst-cicomázott
Tányérnyaló! Csönd, ő éppen
Szónoklathoz látott.
Magas, mérges. Mellette meg
– Kötőtű a lába
Egy elaggott aszalt gomba:
Cárné önagysága.
Fejét egyre húzza-rázza,
Rezeg rajt’ a hajzat:
Ez volna hát az istennő?
Szerencsétlen fajzat!
Sohsem láttam őtet,
Hittem a sötét pofájú
Verstömjénezőnek!
S én, az okos tavalyi kos,
Lám, a muszka népnek
Hittem szavát. S te is hiszel
A hazug igéknek.
Cári pár mögött az urak
Arany mezben vannak,
Oly kövérek – mehetnének
Disznóólba - kannak.
Izzadságcsepp csorog róluk:
Szörnyen igyekeznek
Odatolni képüket a
Kegyves cári kéznek,
Kikapni egy egész pofont,
No... félpofont... fontos, ...hogypont
Pofájukra kenje,
A csorda-nép tolongva lép
S lenyelve a nyelve,
Úgy néz, hallgat. A cár vakkant,
És a cárnő közbe,
Mint a gém a madarak közt,

Ugrándozik körbe.
 Járnak, mintha gőgös baglyok
 Tartánának lagzit,
 Miről búgnak, miről súgnak...
 Hozzám nem hallatszik.
 Úgy gondolom: a hazáról,
 Új rendjel-csodáról,
 Hadseregről, fegyelemről,
 Somfabotozásról.
 Trónjára ül le a cárnő,
 Cár meg magát kapja:
 Odamegy egy fölakájhoz
 És – jól pofoncsapja.
 Ajkát nyalja a pofán vert,
 S kinek kisebb rangja,
 Ő abba rúg, hogy csak úgy zúg...
 Az meg – továbbadja
 Egy még alacsonyabb rangnak,
 Az is tovább lépked,
 S már küszöbön túl oszt pofont
 A megkukult népnek.
 Szörnyű zaj van... körül baj van.
 Lesz haddelhadd, meglásd!
 Roppant rajba' kapnak hajba.
 Ütik-verik egymást.
 – Cár atyuska, ihaj, mulat.
 – Éljen! Hurrá! Éljen! Hurrá!
 Éljenzik az urat!

Fölkacagtam. Az emberek
 Löktek, nekemestek...
 Hogy éjfél lett – hazatértek
 És elcsendesedtek.
 Egyet fújtak s elaludtak,
 Álmukban hörögtek,
 Nyögve küldtek cárért imát
 A szálló felhőknek.
 Kacaj és könny! Elindulok
 És a várost járom.
 Fehér éjjel. A házakat
 Körben megcsodálom.
 Csöndes folyam mellett állnak,
 A folyam két partja,
 – Nézem, mint a megigézett –
 Kőből van kirakva.
 Mivé változott e mocsár!?
 Folyt a népek vére
 E hatalmas palotáknak

Minden kis kövére.
Túl a méltóságos folyón
Erőd áll, a tornya
Olyan hegyes, hosszú, mintha
Óriástű volna.
Tornyon dalt csendít az óra...
Megfordulok s látom:
Száguldó ló körme szikrát
Ver a kősziklákon.
Ki az, aki nyereg nélkül
a habzó ménre S babérlevelekből tettek
Koszorút fejére?
Ugrik a mén... folyó tükrén
Szinte általszökken,
Fönn a magas, gőgös lovas
Néz és meg se hőkken:
Mindent akar! Olvasom a
Betűit a kőnek.
Ki ez? Ki ő? Betűzgetem:
„Második – Elsőnek!”³
Most már tudom, látom most már,
Mit rejtnek e számok:
Az első, ki keresztfára
Vonta Ukrajnámat,
S az a Második, aki gyászt
Hozott az árvákra,
Mind a kettő – emberevő:
Faltak és raboltak.
No és mit vittek magukkal,
Amikor meghaltak?
Olyan nehéz lett a lelkem,
Mintha történelmed
Olvasnám itt, szép Ukrajnám.
Állok, szívem dermed.
Közben halkán, egész halkán
Valaki a hátam megett
Bús énekbe kezdett:

„Hluhovának városából
Bús ezredek jöttek,
Vállon kapák, vállon ásók
Halkan csörömpöltek.
Kozákokhoz engem, engem
Küldöttek hetmannak.
Uram! Adj kegyelmet nékik
S döghalált a cárnak!

³ Nagy Péter szentpétervári szobrának felirata: „Első Péternek Második Katalin”.

Ó, te ravasz, átkozott cár,
Telhetetlen féreg,
Kozák-csonttal szórtad be a
Mocsaras vidéket.
Testük véres, csontjuk sáros:
Legyilkolt ezrekre
Építették a fővárost.
Én meg szégyenszemre,
Szabad hetman - elpusztultam
Nehéz rabbilincsben.
Cár! Hozzád köt e vasbilincs,
S oly hatalom nincsen,
Ki elválaszt. Mindörökre
Együtt járok véled.
Néva felett búsán repked
A meggyötört lélek.
Az is lehet: Ukrajna már
Réges-régen nincsen.
Elmennék én, megnézném, de
Nem mehetek innen.
Talán Moszkva a mezőit
Mind-mind fölperzselte,
Dnyeper vizét leengedte
A kéklő tengerbe,
Feldúlta volt dicsőségünk,
Kurgánunk felásta...
Könyörülj hát, Urunk Isten,
Várunk az áldásra!”
Elhalt a dal. Körülnézek:
Patyolat-felhőket
Öltött az ég. Ki kiált úgy,
Mint vad az erdőben?
Nem, nem felhő - madársereg
Szállong, mint a felleg,
S éles hangon vijjog, kurrog
A cár szobra mellett.
„Mi is össze vagyunk kötve,
Emberevő, véled!
Mi is ott leszünk, ha jó az
Utolsó ítélet.
Sóvár szemeid kitépjük.
Ukrajnából hova
Kergettél ki minket étlen:
Idegenbe, hóba.
Lemészároltál; bőrünkéből
Bíbor-vér-palástot
Csináltattál, bennünket meg
A földbe elástak.
Rajtunk falak. Élvezed csak

A fényt - palotákat.
Dézsaszám – vér! Mulass, hóhér!
Átok reád, átok!
Szétrebbentek, elrepültek, –
Vakító nap fénylett,
Én meg álltam, csak bámultam,
S szívem oly nehéz lett.
Indult a sok szegény ember
Munkába serényen.
Katonák gyakorlatoztak,
Nyüzsögtek a téren.
Utcaközön leány özön...
Álmos szemmel jönnek,
Nem hazulról, de már haza;
Anyjuk küldte őket,
Egész éjjel munkálkodó
Kenyérkeresőket.
Szemeim nagy elbúsultan
Nézik őket, nézik:
A kenyérért mennyi mindent
Kell odadni nékik.
...Tintanyalók lótnak-futnak,
S szenátusba érve:
Tollat rágnak, embert nyúznak,
Köpnek a testvérré.
Hogyha köztük földre lelsz, –
Orrát fintorgatja,
Oroszul a saját apját
Szidja, kárhoztatja,
Hogyhát német nyelvre mért nem
Tanítottatta régen...
Most aztán itt savanyodhat
Bűzös tintalében.
Ti zsebrákok! Tán apátok
Végső tehénkéjét
Adta el, hogy szophassátok
Moszkva ábécéjét.
Hej, Ukrajna! Hej, Ukrajna!
Ivadékod látod?
Hajtásaid tintalével Öntözött virágok.
Orosz szóval, német kerttel,
Mind megmérgeződtek.
Zokogj hazám, szép Ukrajna,
Te magtalan özvegy!

Gyerünk... Meg ne feledkezz a
Cári palotáról:
Mi van ottan? Lám, már sorban
Áll a pocak-tábor.

Ez szipákol, az meg szuszog,
Amaz meg felfújta
Magát. Sandít az ajtóra
A sok hízott pulyka.
Nos, az ajtó most kinyílik,
S mint a barlang-medve,
Lábát húzza-vonja a cár,
Nagyon rossz a kedve.
Arca puffedt, melle süppedt,
Agya még mámorban...
Kék az ajka, s az urakra,
Mint vadállat, horkan.
A sok urak, főrangúak,
Mind föld alá vesznek...
Cári szemek kidüllednek,
S aki maradt – reszket.
O, mint vadkan, olyat vakkan
A középső rangra –
Hasad a föld... Ő csak üvölt,
S eltűnik e banda.
Most a cselédségre támad –
Ők is elgörögnek,
Most a katonáknak ugrik:
Azok nagyot nyögnek,
S elnyeli őket is a föld...
Ilyen csoda történt.
Várom: mi lesz még, s bámulom,
Pofáján a sörtét...
Áll a medve, lóg a feje,
Lába inog, – félszeg...
Hová tűnt el oly hirtelen
A medvetermészet?
Hisz ez csak egy csipás macska,
Szóltam s fölnevettem...
Észrevett az eszeveszett,
Böggött... megijedtem...
Fölbredtem...
Fura álom,
Varázslatnak mondod,
Csak részegek látnak ilyet,
Meg a félbolondok.
Ne csodálkozz! Meg seátkozz!
Jó felebarátom,
Ha ez egyszer azt mondtam el
Ami csupán – álom.

Szentpétervár, 1844. július 8.

TARASZ SEVCSENKO

*BARÁTI ÜZENET¹**(І мертвим, і живим, і ненародженим...)*

Fordította: Hidas Antal

holtaknak és élőknek, a még el nem jötteknek,
ukrán és nem ukrán földön élő földieknek

(részlet)

Ha azt mondja valaki, hogy: szeretem
az Istent, és gyűlöli a maga atyafiát,
hazug az.

*János közönséges I. levele,
4. rész, 20. vers.*

És hajnallik, és alkonyul,
A nap már messze jár,
S a népek újra fáradtak,
S mindenki alszik már.
Megátkozva csak én sírok,
Népek között járva
Az utakat, éjjel-nappal.
Senki meg nem látja:
Meg nem látják, meg nem hallják,
És csak nem is érzik,
Hogy láncot láncsal cserélnek,
S az igazság - vérzik:
Veszik-adják. Reáarakják
Emberre a jármot,
Jajt szántanak s bajjal vetik
Be a barázdákat.
Mit hoz a föld? Meglátjátok,
Amikor aratjuk!
Térjetez már észre, végre,
Eszük vesztett fattyúk!
Hazátokban nézzetek szét,
Javát keressétek, -
Omladozó romjait is
Szívvel szeressétek!
Láncot törve - testvér körbe
Jöjjön minden árva,
S ami nincsen - ne kutassad
Idegen világba',

¹ Tarasz Sevcsenko Kobzos. Válogatott versek. Ungvár: Kárpáti Kiadó, 2005. 207–217.

Sem az idegen mezőről,
Sem égből el nem jó.
Házadban van a szabadság,
Az igazság s erő.

Mert nem lelsz még egy Ukrajnára,
S nincsen a Dnyeperünknél szebb.
Mért futsz hát idegen országba,
A jót mért ottan keresed?
Mért ott gagyogsz csak, hogy - szabadság
Testvériség... Futsz s meglelted
E nagy szavakat... Ide hoztad
Idegenből. Itt elfeledted,
S minden a régiben maradt.
Azt fűjtad: bennünket az Isten
Nem azért teremtett, hogy itten
Térdet hajtsunk a gaz előtt...
(Közben hajlanak – térdek s fők.)
A szántót éppen úgy nyúzzátok,
Miként nyúztátok azelőtt.
S aztán újra az igazságot
Más országban tapogatóztatok.
Ha módokban volna – egyszer,
Mit összerabolt dédapátok,
Mind-mind kocsira fölrahnátok:
Hogy árván maradna a Dnyeper.
Ó, hozzánk csak sohase jönnétek vissza,
Hol fölcseperedtetek – vesszetek ott!
Gyermek nem könnyezne, anya nem sírna,
Nem hallanák többé a káromolót:
Ti csak bűzös kelevényt, rothadást hagytok
A széles és szabad nagy puszták felett;
Nem tudná a nép meg, hogy mi fajták vagytok,
És haraggal, fájón nem rázna fejet.
Vagy emberek lesztek végre Vagy reátok lépnek:
Bilincüket nemsokára Letörik a népek.
Jön az ítélet órája,
Zúgja már a Dnyeper!
Gyereketek vérét is majd
Elnyeli a tenger Dühödt habja!...
Mert oltalmat Senki sem ad nektek,
Elfordul testvér testvértől,
Anyától a gyermek:
Fölöttetek füstben-ködben
Kavarog az ég is,
Szörnyű átkot szór majd rátok
Még az ivadék is,
Hogy az Isten arcát többé

Be ne szennyezzétek
S fiaitok tökféjébe Többé ne verjétek,
Hogy ők uraknak születtek...
Az oktondi szemek
Lelketekbe mélyen-mélyen
Beletekintenek
S jól látják, hogy milyen bőr van
Testeteken – férgek!
Vigyázzatok: ítéletet
Mondanak a népek!
Küzdött és harcolt Ukrajna,
Lángolt száz határa;
Idegen és saját fia
Húzta keresztfára.
Nem bort, de vért, sűrű jó vért
Csapoltak belőle;
Világosságot akartok
Hozni most e földre?
A korigét? Akkor miért
Csak külföldre néztek?
Saját útja nem akadna
Tán a rokkant népnek?
Jól van! Mutassatok utat!
A szülőanyátok
Hadd lássa már: gyerekei
Mely útra találtak.
Vezessetek! Ne féljetek
Jutalmat anyátok
Gazdagon ad ezért nektek!
Ha foszlik a hályog
Sárgán sóvár szemetekről,
Volt idők hősére
Pillanthattok... Rátok villan
Az ős dicsősége...
Ne járjátok bolondját, a
Tudást keressétek,
S nehogy az anyaföld kincsét
Göggel elvessétek:
Mert ki anyját feledí, azt
Az ég is megrontja:
Saját fia tagadja ki,
Idegennek mondja
És elúzi...
Nagy a világ,
Ám a gonosz fajta
Hiába keres nyughelyei:
Sehol nem lel rajta.
Amikor a múltra gondolok,
Hull, szakad a könnyem.

Mit csináljak? Feledésért
Odaadnám könnyen
Féléletem... Csak felednék
Mindent... Uramfia!
Ilyen a te dicsőséged,
Te árva Ukrajna.
Tanuljátok ti is, nehogy
Álomnak véljétek.
Feledve sok hazugságot,
Most újra éljétek,
Mikor az ős sírok szája
Megnyílik, s belőlük
Jönnek ők... mért, ki gyilkolt meg?
Kérdjétek meg tőlük!
Seregelden egybe e föld
Nagy és kis testvére,
Zokogását, végre anyánk
Mosolyra cserélje,
Erős kézzel hintsen áldást
Mindenik fiára:
Találjanak szabad otthont
Hatalmas karjába'!
Akkor a dicsőség napja
Ukrajnára följön,
Majd tiszta fény, hajnali fény
Fut akkor a földön...
Egy táborba, testvéreim,
Ezt, csak ezt könyörgöm!

Vjunicsca, 1845. december 14.

TARASZ SEVCSENKO

VÉGRENDELET¹*(Зановим)*

Fordította: Hidas Antal

Legyen sírom, ha meghaltam,
Ukrajna földjében,
Széles végtelenbe nyúló
Mező közepében.
Honnan ellátszik a róna,
Dombtető s a Dnyeper,
S ahol zúg a folyó habja,
Akárcsak a tenger!
Ha az ellenség rossz vére
Ukrajnában végig,
Tengerig fut... én otthagynom
Dombját, mezőségit.
Talpra állok és fölszállok
Úristen elébed
Imádkozni... ámde addig
Nem ismerlek téged!
Elnyel a föld, de ti föl! föl!
Zúzzátok a láncot,
Úr-vérével szenteljétek
Meg a szabadságot.
S nevem, új családban,
Hol szabadon éltek,
Megemlítni csöndes szóval
El ne feledjete!

Perejaszlav, 1845. december 25.

¹ Tarasz Sevcsenko Kobzos. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1961. 15.

TARASZ SEVCSENKO
NEKEM MÁR MINDEGY...¹

(Мені однаково...)

Fordította: Hidas Antal

Nekem már mindegy: leszek e még
Jó Ukrajnámban, avagy sem,
Kik gondolnak rám s kik feledték,
Hogy itt sínylesztik életem, -
Már egész mindegy énnekem.
Rabként nőttem, idegen réten –
S talán egy könny sem hull majd értem,
Ha börtönben, itt, meghalok,
Ha nyomtalan elpusztulok,
Mert semmi sem marad utánam
Hazámban: drága Ukrajnában,
És itt, e hóvert földeken.
S apa majd nem mondja fiának:
„Imádkozz érte, gyermekem!
Őt Ukrajnáért érte bánat,
És nyelte el a sírverem.”
Nekem mindegy, hogy az a gyermek
Majd imádkozik-e, vagy sem!
Csak egy nem mindegy énnekem:
Hogy Ukrajnát a gazemberek
Gyötrik-e még? És meddig, meddig?
Majd kifosztottam elfeledik...
Ó, ez nem mindegy énnekem!

Börtön, 1847

¹ Tarasz Sevcsenko Kobzos. Válogatott versek. Ungvár: Kárpáti Kiadó, 2005. 229.

PANTELEJMON KULIS

*A FEKETE TANÁCS¹**(Чорна Рада)*

Fordította: Bojtár Anna

1

Ezerhatszázhatvanhárom tavaszán két lovas poroszkált Kijóv felé a bilohorodi úton.² Az egyik fiatal kozák volt, úgy felfegyverkezve, mintha hadba készülne; a másik, öltözékéről és ősz szakálláról ítélve pap is lehetett volna, a csuha alatt a derekára kötött szablya, az övébe tűzött pisztolyok és hosszú sebhelyei láttán azonban vén hadfinak vélhette az ember. Lovuk elcsigázott, köpenyük, ruhájuk porlepett, első pillantásra látszott, hogy nem a szomszédból jönnek.

Két vagy három versztányira Kijóv előtt balra fordultak, és a kacskaringós erdei úton léptettek tovább. Ha valaki látta volna, hogy a mezőről az erdőbe térnek le, nyomban kitalálja, hová igyekeznek. A kacskaringós út Cserevany tanyája, Hmariscse felé vezetett. Cserevany pénzes és szerfölött vidám kozák uraság volt, aki a lengyelekkel folytatott tízéves háború során gazdagodott meg. Bohdan Hmelnickijről van szó, aki a kozákokkal vagy tíz esztendőn keresztül sarcolta a polyák nemességet és a polyákok bérenceit. Cserevany is akkoriban harácsolta össze a temérdek kincset, a háború után pedig letelepedett a Kijóv környéki majorban.

Alkonyodott. A nap gyengén süttött, már nem adott meleget; kellemes látvány volt, amint fénye szétömlött a zöld faágakon, a göcsörtös, lombos tölgyeken és a zsenge fűvön. Oly zengő, harsány madárfütty járta be a ligetet, hogy körös-körül minden mosolyogni látszott. De a lovasok valamiért szomorúak voltak. Senki nem gondolta volna, hogy a vidám urasághoz, Cserevanyhoz készülnek vendégségbe.

Íme, már meg is érkeztek Hmariscséhez. Ezt a Hmariscsét úgy lebegték körül a ligetek, akár a felhők. Zöld sással, náddal és fűzfákkal benőtt kis patak csordogált körülötte. A patakon felvonóhid ívelt át a kapuig. Cserevany kapuja nem egyszerű kapu volt, hanem amolyan urasági. A kapuoszlopok helyén zindelytetős faragott bástya állt, a bástya alatt pedig a tölgyfa kapu, tetejétől az aljáig sűrűn megvasalva. Akkoriban, hajdanán, bizony előfordult, hogy akár éjjel, akár nappal hívatlan vendég – tatár vagy polyák - állt a házhoz. Épp ezért a kapu feletti bástyán egy kis ablak is volt, hogy először szemügyre vehessék - beengedjék-e a vendéget a birtokra avagy sem. A tető fölé tölgyfából hegyes végű rácsot készítettek, a major körül pedig mély árok húzódott.

Amikor a vendégek a kapuhoz értek, szablyájukkal megzörgették a kapuvasat. Az erdő visszhangot vert, de a majorban semmi sem moccant, aztán jó sokára a kapu másik oldalán köhécselt valaki, hallani lehetett, hogy valaki, egy öreg vagy beteg ember, felfelé indul a bástya lépcsőin a kisablakhoz, és magában dörmög.

– Az ördög tudja, milyenek mostanság a népek! Ide jön, Isten tudja, kicsoda, Isten tudja, honnan, és úgy dörömböl, hogy szinte összetöri a kaput. Tizenöt vagy húsz évvel ezelőtt bizony mindenki csendben, békében meghúzta magát Ukrajnában, mint a méhek télidőben. Bizony-bizony! ... Ha ezek a fránya polyákok saját kárukra nem bolygatták volna meg a kozák nemzetséget, talán mind a mai napig így lenne. Rossz volt a lengyelek alatt, de a mi fajtánk se a maga feje után mászkál mostanában! Irgalmas Isten, irgalmas Isten!

¹ Pantelejmon Kulis A fekete tanács. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1978.

² Bilohorodi út – a Kijevtől nyugatra, Bilohorodka faluból vezető út.

– Ez Vaszil Nevolnik - szólalt meg a pap. – Olyan, mint volt, semmit sem változott.
 – Ki dörömböl ott, mintha a saját kapuja lenne? – kérdezte Vaszil Nevolnik az ablakon keresztül.
 – Eleget kérdezősködtél! – válaszolt a pap. – Látod, hogy nem a tatárok, eressz hát be!
 – Irgalmas Isten! – kiáltott fel Vaszil Nevolnik. – Hisz ez a pavolocsi Sram!... Nem is tudom, a kaput nyissam-e előbb, vagy az urasághoz szaladjak.

– Előbb nyisd ki a kaput – válaszolta Sram –, aztán futhatsz, ahová akarsz.
 – Igaz, igaz, drága uram! – mondta az öreg kulcsár, és lefelé indult, tovább dörmögve magában. – Ó, milyen kicsi a világ! Csak összehozott bennünket a sors! Nem is reméltem, hogy öreg szemem meglátja még egyszer Sram uraságot!

Kinyílt a kapu, és Sram ezredes a fiával (mert a fia volt az ifjú kozák) lehajolva belovagolt. Vaszil Nevolnik nagy örömeiben azt sem tudta, mihez fogjon: Sramhoz ugrott, és megcsókolta a térdét.

Aztán a fiához fordult:

– Irgalmas Isten! Irgalmas Isten! Hisz ez a te Petruszod! Sólyom ez, nem is kozák!

Petro lehajolt a nyeregből, és összecsókolózott Vaszil Nevolnikkal.

– Sólyom ez, nem is kozák! – ismételte Vaszil Nevolnik. – Ha legalább két csónaknyira való ilyen legény lehajózott volna Kermanig,³ akkor nem estem volna fogságba! Ó, irgalmas Isten! Sok mindenre megtanított az átkos fogság, nem feledem el, amíg csak élek!

Valóban, Vaszil Nevolnik olyan nyomorult öregember volt, mintha épp most szabadult volna a fogságból: töpörödött, hajlott hátú, a szeme beesett, mintha valamire nagyon rácsodálkozott volna, az ajka pedig lefelé görbült, szinte azt hihetné az ember, még soha életében nem nevetett. Kék kabátot, elnyútt vászon buggyos nadrágot viselt, de az is olyan volt, mintha kölcsönkapta volna.

Petro, az öreg Sram fia, lepattant a lóról, és elvette apjaurától a lovat.

– Vezess bennünket, Vaszil, az urasághoz – szólott Sram ezredes. – Hol van? A tisztaszobában vagy a méhesben? Azelőtt kedvelte a méheket: most is bizonyára méhészkedik.

– Igen, nagy jó uram – felelte Vaszil Nevolnik alkalmas helyet szemelt ki magának Cserevany uraság... Isten tartsa meg őt jó egészségben! Nemigen jár el a méhesből.

– De az emberektől azért csak nem undorodott meg? Vagy tán valóban remete lett?

– Még hogy elege lenne belőlük! – válaszolt Vaszil Nevolnik. – Még a kenyér se esne jól neki, ha kerülnék őt az emberek. Most sem vagyunk vendég híján. Magad láthatod majd, miféle vendég van itt nálunk Hmariscsében.

Az apó kinyitotta a méhesbe vezető kikaput, és egy fa alá vezette Sramot.

Ki volt hát ez a Sram, és hogyan lehetett egyszerre ezredes és pap?

Cseburnij pavolocsi pópa fia volt, a kijóvi szemináriumban⁴ tanult, és már majdnem felszenteltek. Amikor azonban a kozákok Osztrjanicja hetman⁵ vezetésével fellázadtak, ő is beállt a seregbe; mert forrófejű ember volt, képtelen lett volna a parókiáján ülni, hallván, hogy honfitársai vére hullik a lengyel csapatok és hivatalnokok istentelen hatalmáért az ukránok felett, a katolikusok és unitusok⁶ gúnyolódásáért a pravoszláv hit felett. Akkoriban odáig fajult Lengyelországban a felfordulás, hogy

³ *Kerman* – Akerman, török erőd a Dnisztro torkolatánál. A város mai neve: Bilhorod-Dnyisztrovszkij.

⁴ *Kijóvi szeminárium* – a kijevi testvértársaság (pravoszláv egyházi személyek, polgárok, kozákok társulása azonos vallási, nemzeti, politikai alapon, politikai, művelődési, jótékonyági céllal) 1615-ben alapított iskolája, amely a maga eszközeivel harcolt a jezsuiták és a főnemesek által támogatott katolicizmus további terjeszkedése, a lengyel állam elnyomó vallási, nemzetiségi politikája ellen. Kijev Pogvil nevű városrészében épült a Vízkereszt Kolostor (a testvértársaság kolostora) mellett. 1632-ben Petro Mohila kijevi metropolita a testvértársaság és a kozákság követelésére egyesítette az addig egymással konkurráló két iskolát: a testvértársaságét és a Mohila által alapított Lavra Kolostor-belit. Az egyesített iskola ettől kezdve Kijevi Kollégium, illetve Kijevi Mohila Kollégium (később akadémia) címen működött tovább.

⁵ *Osztrjanicja* – Osztrjanicja Jakiv a Balparti Ukrajnában 1638-ban lezajlott lengyelek elleni kozák felkelés egyik vezetője volt. Pavljuk kivégzése után megválasztották a lajstromba nem vett kozákság hetmanjának.

⁶ *Unitus* – görögkatolikus.

minden sztarosztá,⁷ minden kapitány,⁸ minden nemesember azt tehette, ami csak örült fejében megfordult, s különösen a fegyvertelen néppel, polgárokkal és földművesekkel, akiknek semmiféle alkalmatlanságuk nem volt a védekezésre. A városokban és falvakban állomásozó katonák ételt és italt raboltak törvénytelenül a néptől, megbecstelenítették és leöldösték a kozákok és polgárok és az egyszerű nép leányait és asszonyait, télidőben eke elé fogták az embereket a jégen, hogy – az ő mulattatásukra és gúnyolódásuknak kitéve – ekével szántsák a jeget, és különböző ábrákat rajzoljanak rá. És ezenközben a katolikus urak a mi szélkakasainkkal együtt arra törekedtek, hogy Ukrajnára erőszakolják a görögkatolikus vallást, és nem egy templomba bosszantásul unitust tettek meg pópának, az igaz hitet muzsikok hitének csúfolták, a falvakat árendába adták, s nemegyszer a falvakkal együtt a templomokat is. És nem volt kinél panaszt emelni az efféle gyalázat miatt, mivel a királyt magát is a markukban tartották a szenátorok, a főurak meg a püspökök. A városi kozák sztarsina⁹ pedig a koronás hetman, a sztaroszták, a helytartók és az árendások szekerét toltá, és megosztotta a kozákok béréen – neki minden egyes lajstromba vett katona után a királytól és a Rzecz Pospolitától¹⁰ harminc arany ütötte a markát. De a lajstromba vett vagy városi kozákok¹¹ is szűkén voltak. Sokat közülük a sztaroszták és az urak uralma alá hajtottak; azok pedig, akik megmaradtak lajstromba vett kozáknak, a maguk sztarsinájánál végeztek mindenféle házimunkát. Hatezret hagytak meg csupán a lajstromban, de ezek is – mivel sztarsinájuk nagy rabságban tartotta őket – akarva, nem akarva, a polyákok felé kacsingattak, és csupán Hmelnickij alatt álltak ki egységesen Ukrajnáért. Így hát hogyan is panaszolhatták volna nékik honfitársaik nyomorúságukat és szegénységüket?...

A világi emberek és a jámbor pópák csak távoli földijeiknek panaszkodtak – a zaporogi kozákoknak, akik a vad síkságokon, a Dnyipro menti sellők közelében élve saját maguk választották sztarsinájukat, és nem hagyták, hogy a koronás hetman a nyakukra üljön. Ezért is kerültek ki Zaporizzsjából sorban egymás után a kozák hetmanok: Tarasz Trjaszilo,¹² Pavljuk,¹³ Osztrjanicja – akik tüzzel-vassal irtották szülőföldjük ellenségeit.

Csakhogy zászlaik alatt túlságosan rövid időre emelheték fel meghajtott fejüket az ukránok; a polyákok és a szekértolók szorosán fogták egymás kezét, gyorsan elfojtották a lángokat, és újból magukhoz hajlították Ukrajnát. Egyszer aztán rettenetes, olthatatlan tűzvész támadt Zaporizzsja felől – Hmelnickij apánk kelt fel a polyákok és a haza minden megrontója ellen. Mit meg nem tettek a sztaroszták és komisszárok a városi kozáksággal, a lengyel kapitányok a katonáikkal meg a mi szélkakas polyákbérenceink az udvari örökkel! Mit ki nem találtak, hogy elfojtsák ezt a tüzet! Hányféleképpen nem torlaszolták el őrzárataikkal a sztyeppeken keresztül vezető utakat, hogy senkit ne engedjenek Ukrajnából Zaporizzsjába, de hát mi haszna? A földműves a mezőn hagyja ekéjét és ökreit, a serföző odahagyja üstjeit, a takácsok, a szabók és a kovácsok odahagyják munkájukat,

⁷ *Sztarosztá* – hivatalos személy a lengyel feudális államban, aki egy meghatározott közigazgatási körzet élén állt, melynek egy város vagy egy megerősített vár volt a központja. A sztarosztát közigazgatási és bírói hatalommal ruházták fel.

⁸ *Kapitány* – a század parancsnoka.

⁹ *Sztarsina* – a XVI–XVIII. században a kozákság vezető rétegét nevezték így.

¹⁰ *Rzecz Pospolita* – szó szerint: köztársaság, a latin *Res Publica* fordítása. Így nevezték együttesen Lengyelországot, Litvániát és Ruszt. (Rusz – eredetileg a középkori keleti szláv területek neve. Itt csak Halicsot, Podóliát, Volhíniát és Ukrajnát jelenti.)

¹¹ *Lajstromba vett vagy városi kozákok* – a lengyel kormány attól félve, hogy a kozák katonaság száma állandóan növekszik, elhatározta, hogy korlátozza annak számát. Ebből a célból vezették be a lajstromot, vagyis olyan összeírást, amelyben a kozák csapatok száma nem haladhatta meg a hatezretet. A lajstromból törölt kozákok között nőtt az elégedetlenség, ami 1630-ban nagy felkelésben végződött, melynek élén Tarasz Fedorovics Trjaszilo állt. A lajstromba vett kozákokat bizonyos századokhoz és ezredkekhez írták hozzá, melyek Ukrajna városaiban állomásoztak. Épp ezért még városi kozákoknak is nevezték őket.

¹² *Tarasz Trjaszilo* – zaporizzsjai hetman, az 1630-as nagy kozák parasztfelkelés vezetője.

¹³ *Pavljuk* – Pavlo But, a lajstromba nem vett kozákok hetmanja, az 1637-es kozák parasztfelkelés vezetője. A felkelés leverése után elfogták, és 1638-ban Varsóban kivégezték.

apák elhagyják kisgyermeküket, a gyermekek beteg apjukat és anyjukat, és éjszaka, kerülő utakon, a sztyeppen át, tövises bokrokon és vízmosásokon keresztül mindannyian Zaporizzsjába igyekeznek, Hmelnickijhez. És ekkoron „felmorajlott a kozák dicsőség szerte Ukrajnában...”.

De vajon merrefelé kószált Sram, a pavolocsi papi az Osztrancija és Hmelnickij között eltelt tíz esztendőben? Sokat lehetne erről mesélni. A nizi¹⁴ vad sztyepperekre vonult téli szállásra, miután feleségül vett egy fogoly török nőt; Isten igéjét hirdette a zaporogi halászoknak és pásztoroknak; megfordult mezőn és tengeren a nizbeliekkal; nem egyszer és nem kétszer látta saját szemével a halált, és olyan járatos lett a harci dolgokban, hogy amikor Hmelnickij felkelt a polyákok ellen, nagy hasznára és segítségére volt. Nálánál szebben senki sem indult csatába; senki sem végzett olyan pusztítást a polyákok között... Néhány alkalommal összevissza szabdalták őt is, úgyhogy a kozákok elnevezték őt Sramnak, s a lajstromba jegyzett családnevét el is feledték... És bizony nem Csepurnij néven szerepelt a jegyzékben.

Ebben a háborúban úgy verekedett a kozákság, hogy mindent kockára tett, s ezért a lajstromba nem mindenki a saját nevén jegyeztette be magát.

De hát elmúlt a Hmelnickij-kor tíz esztendeje, akár a pünkösdi királyság. Már Sram fiai is felnőttek, és segédkeztek apjuknak a hadjáratokban. Ketten elestek Szmolenszk alatt; csak Petro maradt életben. És az öreg Sram még Hmelnickij után is nemegyszer megcsörgette kardját; később, amikor érezte, hogy már nem futja erejéből, letette válláról az ezredesség gondját, beöltözött papnak, és Istent szolgálta. Fiát katonai táborba küldte, ő maga pedig csak a vallással törődött. „Ukrajna már megfizetett a polyákoknak magáért – gondolta –, a polyákbérenceket kiüzte, a görögkatolikus vallást eltörölte. Most aztán éljen, ahogy az értelme diktálja.”

De még körül sem nézhetett az ember, s Ukrajnára már megint baj zúdult. Viszályok és csepetaték, s a hetmanbuzogány játékszerré vált, akárcsak holmi fűzfavessző. Megmozdult az öreg szíve, midőn hallotta, hogy Vihovszkij¹⁵ és az eszét vesztett Jurusz Hmelniczenko¹⁶ miatt, aki tőle a hetmanságot örökölte, kozák vér ömlik a Dnyipro fölött; amikor Jurusztól Teterjához¹⁷ került a hetmanbuzogány, akkor már a fejét fogta. Akár imádkozik, akár istentiszteletet tart, egyetlen gondolat jár a fejében: elveszejtik Ukrajnát a rosszakarói meg a polyák vérszopók. Megesett, hogy olyan ígét dörgött a szószékről, mely nyilvánvalóan a világi embereknek szólt: „Vigyázzatok, nehogy leigáztassatok, legyetek óvatosak, nehogy ismét a polyákok uralkodjanak rajtatok!”

Amikor a pavolocsi ezredes, aki Sram után ezt a tisztséget betöltötte, meghalt, és összeült a tanács,¹⁸ hogy új ezredest válasszon, papi öltözkéében megjelent a tanács előtt, és így szólt:

– Gyermekeim! Zord idők köszöntenek ránk: az Úr megint bizton tűzzel és vassal keresztel meg bennünket. Olyan ezredes kell most nekünk, aki meg tudja különböztetni az ocsút a búzá-

¹⁴ *Niz* vagy Velikij Luh – megközelíthetetlen sztyeppes vidék a Dnyipro alsó folyásánál, ahová sokan menekültek a lengyel urak elnyomása elől. Később itt jött létre a Zaporogi Szics.

¹⁵ *Vihovszkij* – Ivan Vihovszkij, Hmelnickij idejében hetmani kancellár volt, majd 1637–1659-ben Ukrajna hetmanja. A sztarsina azon rétegét vezette, mely meg akarta semmisíteni Oroszország és Ukrajna szövetségét.

¹⁶ *Jurusz Hmelniczenko* – Bohdan Hmelnickij kisebbik fia, Jurij Hmelnickij, akit még apja életében, 1657-ben hetmanná választottak. De Vihovszkij, kihasználva Jurij Hmelnickij fiatal korát, elérte, hogy őt válasszák hetmannak. Miután Vihovszkij Lengyelországba menekült, a perejaszlavi tanács 1659-ben J. Hmelnickijt választotta meg hetmannak. A gyenge kezű és jellemtelen J. Hmelnickij csupán báb volt a kozák sztarsina kezében, melyet szoros szálak fűztek a lengyel urakhoz. Később Hmelnickij lemondott a hetmanságról, és kolostorba vonult. De amikor a krími tatárok fogságába esett, a török porta ismét hetmanná nevezte ki, azzal a céllal, hogy leigázza Ukrajnát.

¹⁷ *Teterja* – a nemesi sztarsina ama rétegének képviselője, amely szoros kapcsolatban állt a nemesi Lengyelország vezető köreivel, és Ukrajna és Oroszország egyesítése ellen lépett fel. 1663-ban, miután J. Hmelnickij lemondott a hetmanságról, saját magát kiáltotta ki a Jobbparti Ukrajna (vagyis a Dnyipro jobb partján elterülő országrész) hetmanjául. Teterja kegyetlenül elfojtotta a kozákok és parasztok felkeléseit. 1665-ben Lengyelországba menekült.

¹⁸ *Tanács* – kozák gyűlés, melyen a legfontosabb döntéseket hozták, és a vezéreket választották.

tól. Hmelnickij apánkkal szolgáltam a pravoszláv kereszténységet, s szolgállok most benneteket is, gyermekeim, ha úgy esik választásotok!

Amint meghallotta ezt a tanács, felmorajlott az örömtől. Nyomban Sram elé dobálták süvegüket, harci zászlóikat, kezébe adták az ezredesi hatalom jelvényeit,¹⁹ megszólaltak a tarackok, és Sram atyából ezredes lett.

Teterja szinte beleremegett, amikor tudomást szerzett erről a csodáról. Mit tegyen? Semmit sem tudott azonban csinálni, mert azokban a hajdanvolt időkben még úgy volt, hogy a tanács hatalmasabb volt a hetmannál. Teterja kénytelen volt elküldeni Sramnak az ezredesi oklevelet.²⁰ Közben azonban mindketten ármánykodtak, ajándékokat küldözgettek ugyan egymásnak, de titkon egymást lesték.

Sram egyre csak azon töprengett, hogyan lehetne jó útra téríteni Ukrajnát, s miután alaposan átgondolt mindent, azt a hírt röppentette világgá, hogy betegeskedik, komolyan betegeskedik; át is adta Hulak kozákkapitánynak ezredesi pírncsát,²¹ ő maga pedig úgy tett, mintha valami távoli matorban húzná meg magát, s fiával együtt eltűnt Pavolocsból. Hogy hová tűnt, és mit forgat a fejében, nemsokára megtudjuk.

2

Sram belépett a méhesbe, de még egy fohászt sem mondhatott el Szent Zoszimához, a méhészet védőszentjéhez, amikor hallja ám, hogy Cserevanynál zenél valaki.

– Á, még bandura is akad tifelétek?

– Akad – felelte Vaszil Nevolnik –, és mégpedig kinek a bandurája!

– Istenes emberé? – kérdezte Sram.

– Hát ki más tud így játszani a bandurán? Nem volt ilyen kobzos a kozákok között, de talán nem is lesz többé.

Ahogy közeledtek, a bandura egyre hangosabban hallatszott. Messziről úgy tűnt, mintha önmagával beszélgetne, itt azonban már egy hang is csatlakozott hozzá.

Látja Sram, hogy az istenes ember meg Cserevany a hársfa alatt ül a fűvön, s előttük az ozsonna. Az istenes ember egy öreg vak kobzos volt. Szemére sötét éj borult, mégis vezető nélkül járt; foltozott inget viselt, és cipője sem volt, de teli erszény pénzt hordott. De hát mit csinált ezzel a pénzzel? Rabokat váltott ki. Ezenfelül értett mindenféle nyavalyák gyógyításához, sebesültek ráolvasásához. Lehet, hogy imái segítettek a betegen, de az is lehet, hogy dalai; mert a dal úgy ömlött az ajkáról, mint a varázslat, csak hallgatta az ember, és nem tudott betelni vele. Mindezekért úgy tisztelték őt a kozákok, mint saját öregapjukat; és azt hiszem, ha valakitől elkérte volna utolsó ingét, hogy egy foglyot kiváltson vele, bárki odaadta volna neki.

Most egy Hmelnickijről szóló szomorú dalba fogott, arról, hogyan halt meg a kozákok apja:

– Ó, nagy bánat támadt a mi Ukrajnánkra...

Nem egy kozák keserves sírásban tört ki ettől a daltól, Cserevany azonban csak himbálta magát, s a pocakját simogatta; orcája olyan, akár egy görögdinnye; tiszta szívből mosolygott. Ő már ilyen volt.

Sram ezredes egy fa mögül figyelte őket. Már régóta nem látta mulatságos barátját. Cserevany egy szemernyit sem változott; csak valamivel kopaszabb lett. Az istenes ember hosszú, derékig érő szakállában viszont még szebben pompáztak az ősz szálak; az apót mintha valamilyen fény ölelné körül. Énekel, s a dal szinte a szívéből hangzik, sírásra készíti a hallgatót; ő maga viszont az ég felé fordítja tekintetét, mintha olyat látna, amit a látók soha életükben.

¹⁹ *Ezredesi jelvények* – az ezredesi hatalom jelvényei: buzogány, pírncacs.

²⁰ *Ezredesi oklevél* – a hetmantól származó írás, rendelet vagy manifesztum, mely az egész lakossághoz szól.

²¹ *Ezredesi pírncacs* – az ezredesi hatalom jelképe, a buzogány egyik fajtája.

Sram hosszasan hallgatta őt, de aztán előjött a fa mögül, és Cserevany elé állt. Felpattant a mi Cserevanyunk:

– Testvéh – szólt (mert raccsolt egy kicsit) –, te magad vagy az, vagy a szellemed hepült ide, hogy meghallgassa Istennek ezt a szolgáját?

Megölelték és megcsókolták egymást Srammal, mint az édes testvérek.

Az istenes ember is a kezét nyújtotta, midőn meghallotta Sram hangját. Annyira megörült az apó, hogy el is mosolyodott.

– Isten adjon egészséget, atyám és ezredes uram! – mondta. – Mi is hallottuk, hogyan vett rá az Úristen, hogy újból kozákoskodásra add a fejed.

Vaszil Nevolnik, aki mellettük álldogált, örömeiben egyre csak bólogatott.

– Istenem – mondja –, irgalmas Isten, ilyen emberek is vannak a világon?

– Mi szél hozott, testvér? – kérdezte nyomban Cserevany.

Sram azt válaszolta, hogy zarándokútra indult Kijóvba, s megkérdezé az istenes embert:

– Hát téged, apó, honnan és hová küld az Úr?

– Nékem – szólt az öreg – egyetlen utam van ezen a földön. *Boldogok a kegyesek, mert megkegyelmeztetik nekik*

– Úgy-úgy, atyám! Úgy, jótevőm! – szólt közbe Vaszil Nevolnik. – Ugyanígy fordítsa feléd tekintetét a Teremtő, ahogyan te felém fordítottad! Úgy húztam le három évet az átkos rabságban, a török kényszermunkán, azokban az istentelen gályákban, mint három napot, s már nem is reméltem, hogy viszontlátom a mi szent orosz partjainkat. Te pedig száz aranyat énekeltél össze értem; így hát ismét a keresztények között vagyok, ismét kozák szót hallok!

– Ne nekem hálálkodj, Vaszil – mondá az istenes ember. – Istennek adj hálát, és annak, aki nem fukarkodott, és kihalászott érted száz dukátot az erszényéből!

– Talán bizony neki nem vagyok hálás? – mondta Vaszil Nevolnik. – Hívtak engem szerzetesnek a kolostorba, mert egy kicsinység értek a betűvetéshez is; a nizi csapatok a kozáktáborba is hívtak, mivel az összes folyótorkolatot úgy ismerem, mint a tenyeremet; csalogatott engem a kosovij²² is, az atamán is, aki kiszabadított a pogány földről; nála leszek én fűtő vagy akár disznópásztor is, de hálával leszek iránta.

Így beszélt Vaszil Nevolnik. Cserevany pedig mosolyogva hallgatta.

– Ki tudja, mit össze nem hohtasz, testvéh! – mondta.

– Mintha az a száz ahany olyan nagy csoda lenne, amit soha senki nem látott még. Piljavci²³ és Zbarazs²⁴ után a kozákoknak még az ingük kohca is ahannyal volt tele. Na, de ülünk le, dhága vendégeim, és igyunk egyet Sham uham egészségéhe!

Fel is hajtottak egy-egy kupával. Ekkor Sram azt kérdezte:

– Mondd meg nekem, istenes ember, te, aki sokfelé megfordulsz, és sok mindent hallasz: nem tudod véletlenül, mi történik a Dnyipro túlsó partján?

– Olyasmi – felelé az istenes ember, mélyet sóhajtva –, amiről jobb, ha nem beszélünk! Úgy hírlík, Teterja nem jó dologba fogott Ukrajnának ezen a felén, de a Dnyiprón túl még pogányabb dolgok esnek. Nincs egyetértés a kozákok között.

– Hát a sztarsina meg a hetman mi végre van?

– Sztarsina sok van ott, még sincs kire hallgatni.

– Hogyhogy nincs? Hát Szomko?

– Mit akarsz Szomkóval? Esze ugyan van, s dicsősége is nagyobb mindenkinél, de nem engedik a hetmani székbe.

²² *Kosovij* – kozákvezér.

²³ *Piljavci* – a Piljavci alatti csatában, 1648-ban Hmelnickij szétverte a lengyel csapatokat.

²⁴ *Zbarazs* – 1649 június–augusztusban Zbarazs mellett Hmelnickij körülzárta a lengyel nemesi csapatokat.

– Hát az meg hogy lehet?

– Hát csak úgy, hogy az ördög megzavarta Vaszjuta Nyizsinszkij²⁵ fejét. Már a csimbókja is hófehér, akárcsak az enyém, aggastyán már, száz évig is éldelegélt volna az ezredesi rangban: de hát vénségére hetman akart lenni. Elég sok kozák hallgat rá. Mert ha neki jól áll a szénája, a bojárok, akik Moszkvában a cár körül legyeskednek, azt csinálhatnak, amit akarnak. Épp ezért az ő szekerét tolják. Szomko pedig egyenes úton jár, nem egyezik bele semmiféle *hódojunk*-ba. És amióta ez folyik a vezérek között, a kozákok is egymás ellen fordulnak. Ha találkoznak, akár a kocsmában, akár valamelyik úton, hát egymásnak esnek. „Kinek a híve vagy?” – „Hát te kié?” – „Vaszjutáé.” – „Eredj a pokolba, bojárok kapcarongya!” – „Eredj te a pokolba, perejaszlavi kalmár!” – Mivelhogy Szomkónak Perejaszlavban a piacon saját fűszerüzletei vannak, a Vaszjuta hívei ezen gúnyolódnak. Így összeszólalkozva mindjárt a szabályjukhoz kapnak.

Hallgatta Sram ezredes a szomorú hírt, és lehorgasztotta a fejét.

– Várj csak – mondá –, hisz Szomkót Kozelecben egyhangúlag hetmanná választották?²⁶

– Egyhangúlag – hangzott a válasz –, és maga Metogyij öszentsége²⁷ volt ott, és feleskette a kozákokat; mivel Szomko egyenes ember, hát eszébe sem jutott, hogy a szentatya arra gondolt, hogy talán kereshetne néhány százast vagy egy-két aranyat reverendára. Vaszjuta Nyizsinszkij pedig – hisz egykoron a polyákokkal árult egy gyékényen, az alattomos fickó – megcsörgette a bugyellárisát a püspök orra előtt; az pedig valahogy befeketítette Szomkót, és levelet írt Moszkvába. Lábra kapott a hír, hogy a kozeleci tanács nem volt szabályos; össze kell hívni, mondják, a teljes tanácsot, hogy a zaporogi csapatok is részt vegyenek a tanácson, hogy egyhangúlag válasszanak maguknak hetmant, és végre egy embernek engedelmeskedjenek; mert Vaszjuta saját magának akarja a hetmanságot, és nem engedelmeskedik Szomko hetmannak, a zaporogiak viszont Brjuhoveckij²⁸ nevezik hetmanuknak.

– Miféle Brjuhoveckij? – Sram szinte felkiáltott. – Hát ez meg miféle rémmese?

– Olyan rémmese, hogy csak hallgatja az ember, de elhinni nem akarózik. Ismeritek Ivanecet?

– Hogyne! – mondják erre. – Hát hogyne ismernénk Hmelnickij fegyverhordozóját!

– És azt is hallottátok, miféle sértést kellett Szomkótól lenyelnie?

– Hallottuk – válaszolt Sram. – És aztán mi történt?

Cserevany azonban így szólt:

– Úgy emlékszem, Szomko disznónak vagy valami ilyesminek nevezte Ivanecet?

– Nem disznónak, hanem kutyának, s ráadásul még csak nem is négyszemközt vagy kissé kapatosan, hanem az atamánok előtt, a fő sztarsina előtt, a hetman házi tanácsán.

– Hahaha! – nevetett Cserevany. – Jól megadta neki!

– Jól megadta – mondja az istenes ember –, de nem tette jól. Ivanec nem volt nemesember, de mivel őszintén szolgálta az öreg Hmelnickijt, az nagyon tisztelte és becsülte. Megesett, hogy vendégeskedtél a hetman házában, s egyre azt hallottad: „Drága Ivanecem! Ivanec, egyetlen barátom!” – így beszélt hozzá, ha a pohár mellett vígan voltak. „Fogadd meg, Jura - szokta volt mondogatni a fiának –, fogadd meg Ivanec tanácsait, ha én már nem leszek: ő nem szed rá téged.” Jurusz meg is fogadta tanácsait, és már odáig jutottak, hogy amit Ivanec mond, az szentírás. Szomko pedig, hisz magatok is tudjátok, Jurusz nagybátyjának számít, mivel az öreg Hmil a nővérét, Hannát tartotta első feleségének; így aztán nagyon nem tetszett neki, hogy a fegyverhordozó irányítja unokaöccsét.

²⁵ Vaszjuta Nyizsinszkij – Vaszil Zolotarenko, a nyizsini ezredes.

²⁶ Szomkót Kozelecben hetmanná választották – 1662-ben Kozelec városában összeült a sztarsina tanácsa, melyen Szomko Jakim Szemenovicsot Ukrajna hetmanjává választották.

²⁷ Metogyij öszentsége – Metód püspök.

²⁸ Brjuhoveckij – Ivan Martinovics Brjuhoveckij, zaporogi atamán, akit a Balparti Ukrajna hetmanjául választottak az 1663-as nyizsini Fekete Tanácson.

Egy alkalommal, mikor az ifjú hetmannál összejött a sztarsina, és hadi ügyekről tanácskoztak, Ivanec úgy viselkedett, mintha maga is közibük tartozna – mint a hetmán fegyverhordozója –, és mondott valami együgyűséget. És tudjátok, Szomko milyen? Azonnal robban, mint a puskapor. „Hetman uram – fordul Jurusz felé –, nem illő a vén kutyát a mi társaságunkba keverni...” Hát így történt, urak, ha tudni akarjátok. Magam is ott voltam, saját fülemmel hallottam. És előttem történt éjjel a felfordulás is, amikor Szomko észrevette Ivanecet az ágya mellett a késsel. És elítélte Ivanecet a haditanács, fővesztésre. Ki is végezték volna, uraim, de Szomko súlyosabb büntetést szánt Ivanecnek: megparancsolta, hogy ültessék egy disznó hátára, és így vezessék végig egész Hagyacson.

– Hahaha! – hahotázott megint Cserevany. – Ki mint veti ágyát...

Sram eddig szó nélkül hallgatott, most komoran megszólalt:

– Ezt mind tudjuk.

– Tudjátok – folytatta a kobzos és azt is hallottátok talán, hogy mit tett Ivanec ezek után?

– Mit tett, testvéh? – kérdezte Cserevany. – Ha velem esik meg ilyesmi, akkor bizony ki tudja, mit tettem volna ilyen szégyen után! Hogy vélekedsz, Vaszil testvéh?

Vaszil csak némán csóválta a fejét.

– Ivanec a következőképp cselekedett – vette át a szót újból az istenes ember. – Talán a tisztátalan lélek megzavarta őt. Pénzt gyűjtögetett, mindenkinek a kedvében járt, s tisztséget könyörgött a hetmantól. Az megtette őt zászlósnak. És amikor Jurusz képtelen volt továbbra is megtartani a hetmanságot, s beállt szerzetesnek, akkor ez az Ivanec, mivel a hetman valamennyi pincéjéhez volt kulcsa, alaposan megdézsmálta az ezüstöt, már amennyi még volt ott, és aztán irány Zaporizzsjába. Ott pedig úgy szórta a pénzt, hogy a zaporogiaiak csak úgy rajzoltak utána: „Ivan Martinovics! Ivan Martinovics!” Ő meg, a csavargó, mindenkivel összeölelkezett, barátkozott, pálinkával itatta őket...

– Na és mi lett a vége? – kérdezte komoran Sram.

– Hallgasd csak végig. A zaporogiaiaknak annyira megtetszett, hogy összehívták a tanácsot, és megválasztották Ivanecet Kosovijnak.

– Ivanecet! – kiáltottak fel szinte egyszerre.

– Nem, most már senki sem hívja Ivanecnek – tette hozzá az istenes ember. – Ő most már Ivan Martinovics Brjuhoveckij.

– Ó, magasságos ég! – kiáltotta Sram a fejét fogva. – Hát őt nevezik hetmannak a zaporogiaiak!

– Őt, szentatyám, bizony őt!

– Irgalmas Isten, irgalmas Isten! – szólalt meg Vaszil Nevolnik. – Semmivé foszlik a dicső Zaporizzsjja, ha ilyen hetmanok teremnek arrafelé!

Cserevany azonban csak nevetett.

– Hahaha! Nahát, testvéhek, ez aztán a théfa! Senki sem álmodott ilyen csodát!

– Kedves testvéreim! – mondotta ekkor Sram ezredes. – Nehéz az én szívem! Nem akarok tovább titkolózni előttetek! Nem Kijóvbba megyek én, hanem Perejaszlavba, Szomko hetmanhoz; halljátok azt is, miért. Kétfelé szakították Ukrajnát: egyik fele a polyákbérenc Teterja miatt kerül hamarosan a polyákok kezére, a másik fele pedig magától lesz a hóhér tudja, mivé. Azt hittem, hogy Szomko biztosan tartja kezében a hetmanságot, hisz ő önzetlen lelkű kozák, s arra számítottam, hogy harcba hívom őt, valamennyi ezredével egyetemben Teterja ellen, és egész Ukrajnát sikerül majd egy hetman buzogányával irányítani. Nagy keserűséget okoztál nekem, istenes ember, de ügyünk talán még jóra fordulhat. Jöjj velem a túlsó partra: téged tisztelnek a kozákok, hallgatnak tanácsaidra...

– Nem, szentatyám – vágott közbe a kobzos –, nem illő nekem belekeverednem ebbe a viharba.

Mit tudunk mi ehhez,

Számadásunk is e végre nem lesz.

Már csak Istent kérleljük helyette,

A Megváltóhoz esdve...

Meg aztán – folytatta – nagyon nem a kedvem szerint való ama szánalmas dicsőség, mely szerte a Hetmanságban virít. A nemes kozákok, akárha polyákok lennének, olyan nagylábon élnek.

És már közömbösek nekik a régmúlt idők dalai, melyek tetszenek az embereknek, s Istennek sem kedve ellen valók; bandurás legénykéket tartanak maguk mellett, akik csak a talpalávalót tudják pengetni. Nem viseli el ezt az én lelkem!... És a mi gaz koldusaink a naplopóknak kijáró pálínkáért mindenfélét cincognak nekik a kobzikon. Nem félik már Istent sem. Már nem látok semmit, mintha már eltávoztam volna e világból: akkor hát minek térjek vissza ez emberi bűnök közé? Bölccsé tette a Mindenható vakságomat; így hát énekelek a jóembereknek, nem haragítom magamra az Istent; úgy kell énekelnem, hogy a jóra hajolják, ne pedig a rosszra.

– Testvéhek! – szólalt meg Cserevany. – Én hajlok a jóha. De menjünk be a házba. Ott olyan dehelyét adnak majd nekünk, hogy lelkünknhől minden bánat tovaszáll. Eleget fecsegtünk a szomóhú dolgokhól. Én öhülök, hogy a Mindenható ilyen vendégeket küldött a házamba, ti meg csak jajgatok és nyögdécseltek. Ne hontsátok el a vendéglátás öhomét, legalább a mai estén feledkezzetek meg kesehű gondolataitokhól.

Így beszélvén felállt, és bevezette vendégeit a házba.

Sram is velük tartott, komoran leszegett fejjel. Vaszil Nevolnik hangosan sóhajtozott, amikor rátekintett. Az istenes embert szinte fény övezte, mintha lelke nem is a földön, hanem a mennyben repdesne.

3

Cserevany benézett a sütőházba:

– Lám, testvém – szolt te még vőlegényt is hoztál nekem! (A sütőházban ugyanis már régóta ott üldögélt Petro Sramenko, belemerülve a Cserevanynéval és Leszjával folytatott beszélgetésbe.) Nézd csak, milyen vidáman vannak, nem úgy, mint mi! Csvitelnek, mint a vehebek! Mit jelent a fiatalság! Vezesd be, Vaszil, a vendégeket a tisztaszobába, én meg üdvözlöm addig az ifjú Shamot!

Cserevany tisztaszobája olyan volt, mint amilyen manapság bármelyik tehetősebb kozáké (amit még a jobb időkben építtetett a nagyapja vagy az apja). A szép, tölgyfából készült mennyezetgerendát művészien kifestették; a Szentírás szavain kívül azt is belevesték, hogy ki építette a tisztaszobát és melyik esztendőben. És a padok is jók voltak, hársfából, támlások, szőnyeg borította őket. S az asztal, a hímzett asztalkendővel körbefogott ikontartó – minden ugyanúgy volt elrendezve, ahogy rendes embereknél az mainapság is szokás. Csak egyetlen szokatlan dolog volt Cserevanynál, amivel mostanában sehol sem találkozik az ember. Körös-körül a falon polcok húzódtak, s e polcokon ezüst-, arany- és kristálykelyhek, serlegek, kupák, tálcák és mindenféle edények sorakoztak – mind hadizsákmány. Midőn a kozákok felégették a lengyel nemesi udvarházakat és hercegi palotákat, zsákszámra hordták ki ezeket a holmikat. Isten akkoriban valahogy kegyes volt a kozákokhoz, s a főúri kasteljanok²⁹ meg a hihetetlenül gögös, pöffeszkedő sztaroszták, akik a kupák mellett ülve dirigálták a hajdúkat,³⁰ most vagy rabságban senyvedtek a Krímben, vagy pedig elestek a csatamezőn, kelyheik meg a kozákok tisztaszobáiban álltak. A falakon függenek még szablyáik és ezüstsípjaik, régimódi tatár tegzek, arannyal kivert lószerszámaik, régi német kendőik, acélingeik, sisakjaik, amit a vasháló úgy eltakar, hogy semmilyen kard sem bánik el gazdájával. De bizony semmi sem védte meg a polyákokat és a polyákok bérenceit; túlságosan sokáig nyúzták a kozákokat és az egyszerű népet. S íme, ezek a nyilak, ezek a szablyák és mindezek a fegyverek egy Cserevany nevű ember tisztaszobájában ragyognak, és a kozákok szemét vidítják.

Csak Petrónak, Sram fiának tűnt úgy, hogy a sütőház a legszebb hely a világon, holott itt sem szablyák, sem tegzek nem voltak, csupán virágok, csokrok a szentképek előtt és a mennyezetgerendák mögött, az asztalon pedig egy magas, szőkére sült kenyér feküdt. Leszja úgy megszépített mindent jelenlétével, hogy valóban elmondhatta volna az ember: „Olyan a ház, mint egy virágfűzér;

²⁹ *Kasteljanoknak* nevezték Lengyelországban a városok vagy erődök parancsnokait, a várispánokat.

³⁰ *Hajdúk* – magyaros viseletbe öltöztetett fegyveres szolgák.

a kiszült kenyér, akár a nap; ő maga meg úgy virít, mint egy szál kis virág.” És Petro úgy beszélgetett vele, mint fivér a nővérel. Cserevany né udvarias asszonyság volt: tudta jól, kit milyen beszéd illet meg. Így hát az én kozákomnak nem is kellett jobb kompánia: akár egész este elüldögélt volna itt, s elnézegette volna a lány fekete szemöldökét és hímzett ingujját.

De most Cserevany lépte át szuszogva a küszöböt. Szinte beesett a házba, és karját széttárva Petróhoz fordult:

– Á, testvéh – és összecsókolóztak. – Nohát, testvéh – mondja –, nem lefelé mész te, hanem felfelé. Máh annak idején is kozák voltál a kozákok között, de most még szebb lettél!... Melaszja! – fordult a feleségéhez. – Ez aztán nekünk való vő! Leszja, ez ám a vőlegénynek való! Szép páh, bizony-bizony! Hahaha! Látod, testvéh, miféle embeh vagyok én? Magam ajánlgatom a javaimat! Így aztán senki sem veszi el, bizony ám! Menjünk, testvéh, a tisztaszobába; hadd tegyenek-vegyenek itt magukban. Asszonyok dolga a kemence köhül fohgolódni, nekünk, kozákoknak, sehleg és kahd való.

És karon fogva Petrót, a tisztaszoba felé húzta. Visszafordult a kozák, amikor átlépett a küszöbön, és a szívében dal zendült fel: Leszja le nem vette róla a szemét, s e szempárban kedvesség, gyengédség ragyogott és még valami, ami szavakkal kifejezhetetlen. Úgy látszik, megtetszett a kozák a lánynak.

– Nézd csak, apó – szólalt meg Cserevany, az istenes ember elé vezetve Petrót. – Valóban ez az a Sramenko, aki a golyózaporban átúsztta a Szlucs folyót? Isten látja lelkem, mindmáig csodálom, hogy ilyen fiatal és ilyen bátor. Belopakodott a polyákok táborába, megölte a zászlóst, a zászlójukat elhozta a hetmannak. Mire lenne képes most!

Az istenes ember Petro fejére tette kezét, és így szólt:

– Jó kozák; apja nyomdokain halad. Nagy merészség lakozik benne, de hosszú életű lesz és szerencsés a hadban: sem szablya, sem golyó nem fogja őt, és békés halállal végzi.

– Pedig jobb lenne – szólalt meg az atyja –, ha szablya vagy golyó vetne véget életének, ha jó ügyért áldozná fel azt, kettészakított Ukrajnánk egységéért.

– Na, igazán elég volt, eleget beszéltünk máh ehhő! – mondta Cserevany. – Mutatok én jobbat, amihől táhsaloghattok!

És leszedett a polcról egy csobolyót, ezüstből valót, és micsoda díszítéssel! A pompára és kedvteléseikre nem sajnálták az urak a pénzt. Oldalán mezítlábas leányok futottak – egyikük csörgődobot rázott; a tetején pedig, mintha élne, egy kis görög istenség, Bakkhosz ült. Ezért is hívta Cserevany ezt a csobolyót *bálványnak*.

– Sajnálom, apó, hogy sötétségben élsz – szólt a kobzoshoz. – Legalább tapogasd meg, miféle csoda ez. Még Lengyelországából ughattam meg.

– Csupa hiúság, minden csak hiúság! – szólt amaz mosolyogva.

– Nem, testvéh, nem hívság! Ha iszunk majd a bálványból egy-két hajtást, talán nem beszélsz így!

– A bálványból! – szólt Sram. – Ezt a kis ördögöt te bálványnak hívod?

– Legyen öhdög – felelte Cserevany –, de úgy mondják, hogy az ókohban, a göhögöknél... Volt egy ilyen nép, hogy göhög, köhülbelül olyanok, mint mi, kozákok... Legyőzhetetlen nép, úgy bizony!... És ezek a göhögök, úgy mondják, ezt a bálványt nagy becsben tahtották!

– De te már nem tartod olyan nagy becsben? – kérdezte Sram.

– Hohó – válaszolta –, hát nem panaszkodhat, csak ti ne vessétek meg őt.

És elővett egy ezüsttel kiverett festett tálcát. A tálcára olyasmi volt festve, hogy mindenkinek nevetnékje támadt. A kocsmáros pálinkával itatja a zaporogi kozákokat egy kis hordóból. A zaporogi a hordóra tapad, a kocsmáros meg – egyrészt a félelemtől, másrészt kapzsiságból – fogja és reszket. Hát erre a tálcára tett Cserevany öt kupát, és valamilyen italt töltött a bálványból.

– Ez, testvéhek – mondotta –, olyan nedű, hogy a halottak is feltámadnának, ha egy poháhhavalót innának belőle!

Megkínált mindenkit; nem hagyta ki Vaszil Nevolnikot sem, bár az egy kicsit odébb állt, mint a kolostori szolgálta az apátúr előtt.

– No, Mihajlo testvér – szolt Sram egy kicsit vidámabban az italtól –, felteszek neked egy talalós kérdést a bálványodról: áll egy bálvány három lábon; azt mondja a király: „Az én mulatságom!” A királynő meg azt mondja: „Az én halálom!”

– Hát, testvéh – szolt Cserevany még ha agyon csapsz, akkoh sem találom ki. Hogy is van? Kihály áll háhom lábon, s a kihálynő azt mondja: „Az én halálom?”

– Nem a királynak, hanem a bálványnak van három lába, olyannak, mint amilyen a tiéd is. A király mondja azt, hogy: „Az én mulatságom!”, a királyné meg azt, hogy: „Az én halálom!”

– Ó, a fenébe is, micsoda bölcsesség!... A király azt mondja: „Az én mulatságom!” Merthogy ha a férfiember leszopja magát, akkor rendszerint azt kiabálja: „Király vagyok!” Az asszony meg: „Ó, a halálom vagy te! Hová legyek, hová legyek!”

– Való igaz! Csakhogy, testvér, a te feleséged nem ijedne meg tőled, még ha király is lenne belőled!

– Még nem fejtetted meg! – mondta Cserevany. – Láss hozzá!

– Nekem ez nem nehéz, de te bebizonyítanád, hogy milyen bölcs vagy!

– Az én bölcsességem, testvéh – felelte Cserevany –, csak annyiból áll, hogy tölt és iszik, ti meg tőhjátek csak a fejeteket, amennyit akahjátok. Ezéht vagytok papok, ezéht vagytok a tanács tagjai, ezéht vagytok a nép vezetői.

– Nem ártana, ha azok is tudnák, akik nem papok és nem tagjai a tanácsnak – válaszolta Sram hogy a király a test, a királyné pedig: maga a lélek. A testnek élvezet, ha a férfiember leissza magát, de a lélek belepusztul; hát ez minden.

– Igaz, testvéh, Istenemre igaz! – mondta fejét csóválva Cserevany. – Hajtsunk fel még egy kupával!

Ekkor bejött a vendégekhez Cserevanyné, egy friss és telt asszonyka, egyenes termetű, mint a nyárfa – fiatal korában nagyon szép lehetett. Odament Sramhoz, hogy áldja meg. Az megáldotta őt, s mivel az asszony kellemes jelenség volt, s ők már régóta barátok, még amúgy egyszerűen is üdvözölni akarta, s így szolt:

– Engedje meg, úrnóm, hogy üdvözöljem.

Ő meg azt felelte:

– Parancsoljon velem, uraságod!

És kedvesen megcsókolták egymást.

Cserevanyné ekkor még egyszer végigkínálta a vendégeket.

Cserevany az örömmre lehajtott még egy kupával, a mennyezet felé ugrott, és így szolt:

– Hogy a gyehekeink is ilyen vígan legyenek!

Cserevanyné pedig az ital mellett társalogni kezdett.

– Tehát zarándokútra indult, atyám? – kérdezte. – Szent dolog... Látod, uram – fordult a férjéhez –, a rendes emberek így tesznek: még Pavolocsból³¹ is jönnek imádkozni Istenhez. Mi pedig közvetlenül Kijóv szomszédságában lakunk, és ezen a tavaszon még egyetlenegyszer sem voltunk a szent helyeken. Micsoda szégyen! Nem tudom, hogy vagy velem, de nekem elég jó hintóm van. Csatlakozom Sram uramhoz, s ahová ő megy, oda megyek én is.

– Öhült asszonynép! – mondta Cserevany. – Ahová ő megy, oda megyek én is!... És ha Sham uham a Dnyipho túlpahtjába indul?

– Na és? Én talán nem mehetek? Meddig ülünk még ebben a varjúfészekben? Már hány alkalommal hívtott a fivérem, hogy menjünk hozzá vendégségbe! És miért ne mennénk?

³¹ *Pavoloc* – kis város Kijev környékén, a XVII. században a Pavolocsi ezred székhelye. Ez az ezred fontos szerepet játszott az ukrán nép felszabadító harcában a lengyel nemesi elnyomás ellen.

– Jaj Istenem, Melaszja – szólt Cserevany –, öhülne a lelkem, ha valaki megfogna és elvinne a fivédhez Nyizsinbe. Azt beszélik, jól él, egészen úgy, mint az uhak. A kozákok nem ok nélkül nevezik hehcegnek.

– Mintha bizony csak a jólét miatt neveznék hercegnek! – vágott közbe Cserevanyé. – A felesége Volinyból származó pólyák hercegnő. Amikor a mieink lerombolták Volinyt, szerzett magának a fivérem egy szőke hajú hercegkisasszonyt, hát ezért nevezték el hercegnek.

– Hvintovka hehceg!³² – hahotázott Cserevany. – Azelőtt Visneveckijek meg Osztrozkijok³³ voltak, most meg ilyen Hvintovka-félék szapohodtak el... Ezek vagyunk mi! De azt beszélik, jó embeh, a hehcegnőjével együtt. El is utaznék legalább egyszeh ehhez a Hvintovkához, csak ne lenne olyan messze!

Fecsegték, iszogattak, s hirtelen nyikordult az ajtó! És mintha kisütött volna a nap: Leszja jött be a tisztaszobába.

– Itt van az én szépségem – mondta Cserevany, kézen fogva a lányt:

Csillag az égre –

Eljön végre.

Csillag az égen

Itt van rég benn.

– Na, testvém? Vagy talán ne dicsekedjen Csehevany öhegségére?

Sram nem szólt semmit, csak Leszját nézte.

Az meg csak állt, odalépve hozzá, hogy áldja meg; szép volt, de még milyen szép! Egy kis elfogódottságot érzett a híres vendéggel szemben, s szemét a földre szegezte, de azért csak úgy ragyogott. Csodálatos lánya volt Cserevanynak, az már igaz. Épp ezért hitte Petro, amint meglátta őt, akár meg is halhatna már, eleget látott a világból.

– Nahát, lányom – mondta Cserevany –, adjál nekünk egy-egy kupát, ahogyan ihva vagyok, a hófehér kezettel.

Leszja, miután megkapta az áldást, már hozta is az innivalót. És még ezt is milyen kecsesen csinálta! Ahogy beszélt, ahogy a kezét mozdította, ahogy keresztülment a szobán – mindezt nem úgy csinálta, mint mások; mindenki csak őt nézte, s mindegyikük szíve felderült, mintha a nap sütne.

Ivott az öreg Sram a Cserevany lány hófehér kezéből, és azt mondta Cserevanyak:

– Na, Mihajlo testvér, most már én is azt mondom, hogy öreg korodra van mivel dicsekedned! Cserevany pedig csak nevet.

– Hát bizony, barátom – folytatja Sram. – Nekem ugyan most egyetlenegy dolgról illene elmélkednem, de talán ez most szerencsés óra; ne is hagyjuk elszaladni... nem adnád Leszját az én Petrómhhoz?

Cserevany pedig így válaszolt:

– Miéht ne adnám, testvém! Bánkódjanak az ellenségeink! Ne legyen Sham a te neved és Csehevany az enyém, ha nem így van!

– Akkor hát minek sokat gondolkozni? Kezet rá, nászuram!

Kezet szorítottak és megölelték egymást, és összecsókolóztak, majd gyermekeikhez fordultak, s azt mondták:

³² *Hvintovka herceg* (Hvintyivka) – Brjuhoveckij híve, egyike azoknak, akik támogatták a hetmanságért folytatott harcot. Brjuhoveckij győzelme után egy ideig nyizsini ezredes volt.

³³ *Visneveckij és Osztrozkij* – a Visneveckij (Wisniowiecki) hercegek a nemesi Lengyelország leggazdagabb főnemesei voltak, ősi ukrán kozák nemzetségből származtak. Az ukrán nép 1648–54-es felszabadító harca idején Jarema Visneveckij herceg, lengyel koronamarsall, az ukrán nép iránti kegyetlenségével és gyűlöletével tűnt ki.

Az Osztrozkij hercegek is ősi ukrán főnemesei családból származnak. Konsztantyin Osztrozkij herceg az unitusok és a jezsuiták elleni harc híve volt, megeremtette az ismert Osztrohi Kollégiumot, nyomdát alapított, de utódai már áttértek a katolikus vallásra.

– Isten áldása legyen rajtatok! Csókoljátok meg egymást, gyerekek!

Petro az örömtől azt sem tudta, mitévő legyen, mintha álmodná az egészet! Amire épp az imént gondolt, most az övé lett. De Leszja mintha valamitől megijedt volna, s így szólt:

– Apám! Talán nem látjátok, hogy nincs mindenki a házban?

Cserevany körülnézett, a feleségét nem látta. De az már újból visszajött a tisztaszobába.

– Melaszja! – szólt Cserevany. – Látod, mi történik nálunk?

– Látom, látom, drágalátos uram! – felelte neki, s kezénél fogva nyomban el is húzta mellőle a lányt.

Petro csak nézett: hová tűnt a kedvesség Leszja szeméből? Hová lett az a gyengédség, hová lett az, amit nem lehetett szavakba önteni? Anyja vállára hajtotta fejcskáját, és a nyakában függő dukátokat számlálgatja, és rá sem pillant Petróra. Ajkát büszkén elhúzza – nem valami biztató jel a leánykéréshez...

– Nos, nincs mit szólanom, atyám! – mondta Cserevanyné Sramnak. – A fiával együtt nagyon gyorsan akarták bevenni a várat! De mi majd megmutatjuk maguknak, hogy az asszonykirályság minden királyságnál erősebben tartja magát!

Cserevany csak nevetett.

De Sram kényelmetlenül érezte magát.

– Fogjon rajtam az ellenségem kardja – mondta –, ha bármilyen várral nem hamarabb boldogulok, mint egy asszonnyal! Csak azt nem tudom, miért utasít vissza? Miért nem vagyok én jó násznak? Miért nem jó vőlegénynek az én fiam?

Cserevany, aki egy kicsit odébb állt, egyre csak Sramot figyelte, s még a száját is kitátotta, úgy hallgatta. Amint Sram elhallgatott, felesége felé fordult, hogy az mit válaszol.

De az most már mézesmázos hangon folytatta.

– Atyám, ezredes uram, szeretve-szeretett barátunk! Nincs Ukrajnában olyan ember, aki ne tudná, mit ér az öreg Sram, és melyik sztarsina, melyik ezredes ne adná a te Petro fiadhoz örömmel a lányát? Nem erről van itt szó, atyám. Mi is boldog szívvel adjuk hozzá gyermekünket; csak keresztények módjára kell az ilyen dolgokat elrendeznünk. A mi nagyapáink és nagyanyáink, ha el akarták jegyezni gyermekeiket, legelőször is egész családjukkal egyetemben zarándoklatra indultak valamelyik kolostorba, és imádkoztak Istenhez. És Isten egészséget is, boldogságot is adott a gyermekeknek egész életükre. Ez szent dolog: mi is tegyünk úgy, mint őseink.

Tudta Cserevanyné, hogy mit kell mondania: úgy elintézte Sramot, hogy szóhoz sem tudott jutni.

– Na, Mihajlo testvér – mondta Sram Cserevanynak megáldott az Isten a lánnyal, de a feleségeddel sem vert meg.

– Hahahaha! – nevetett Cserevany. – Ej, testvéh! Az én Melaszjám akáh hetmannak is elmehetne!

– Beszéltünk már eleget, most aztán egészségünkre! – mondta Cserevanyné, és sorba kínálta a vendégeket egy-egy kupával.

– Bánkódjanak az ellenségeink, jól mondtad, nászuram! – szólt Sram.

– A gyehmekeink pedig ugyanígy vigadjanak! – tette hozzá Cserevany, s kupájából a menyegyzetre lötytyintette az italt.

– Ámen! – mondta Cserevanyné.

És ezzel véget is ért e leánykérés. Az öregek nem hozták többé szóba, mivelhogy Cserevany és Sram is arra gondolt, titokban, hogy ráérnek, nem kergeti őket a tatár. De nem így Petro: ő nyomban rájött, hogy Cserevanyné más vőlegényt vár, de maga Leszja sem törődik vele. És ekkor úgy érezte, hogy nincs értelme tovább élni ezen a világon; és lelkére kimondhatatlan bánat és szomorúság telepedett.

Leszja, miután így elintézték a leánykérést, eltűnt a tisztaszobából, és még vacsorához sem jött elő; vacsora után pedig valamennyien nyomban pihenni tértek.

Az öreg Sramnak és az istenes embernek a tisztaszobában vetettek ágyat, Petro pedig kozák szokás szerint a szabad ég alatt, a kertben hált.

Nem tudom, milyen álma lehetett a leánykérés után. Amikor reggel bejött a tisztaszobába, az istenes embert már nem találta: az apó még napfelkelte előtt elbotorkált Hmariscséből. Valamennyien hosszú úti ruhát öltöttek, és csak az öreg Sramot várták. A szentkép előtt éppen imádkozott. A tisztaszoba falain és polcain már nem díszeltek sem a drága fegyverek, sem az ezüst kupák; mivelhogy amikor e nyugtalan, régmúlt időkben a gazda búcsút mondott otthonának, jobban tette, ha nem hagyott semmit szem előtt, hanem titkos, föld alatti rejtékhelyekre vitte kincseit.

Az öreg Sram megparancsolta fiának, nyergelje fel a lovakat; ekkorra már Vaszil Nevolnik is kihozta a kertből a hintót. Isten akkoriban eltúrte, hogy a kozákok mindenféle holmit zsákmányoljanak ellenségeiktől, úgyhogy nem egy sztarsina mint holmi mágnás, hintón járt. Cserevany hintóján csillogtak az aranyozott réz címerek; vakították a szemet a drága faragások – oroszánok, strucctollak, buzogányok és buncsukok;³⁴ s a nemzetség, mely egykor e címerekkel dicsekedett, talán már kipusztult...

Anya és lánya beszálltak a hintóba, Cserevany azonban még nem hagyott fel a kozák szokásokkal, s lóháton indult a zarándokútra. Sram vele együtt haladt a menet elején.

Petro a lovasok mellett akart maradni, és maga sem tudta, miért haladt mégis a hintó mellett, mintha odakötözték volna. Némán ment a szerencsétlen, fejét is lehajtotta. Később, amikor átgondolt mindent, megszólalt:

– Nénémasszony! Tegnap, mikor már elrendeződött volt ez a dolog, a te akaratodból semmivé foszlott. Nem igaz a szándékokot Leszjával. Őszinte szívvel jöttem én hozzátok, ti pedig álnokul fogadtatok. Jobb lenne, ha egyenesen nemet mondanátok, és kész. Mit forgattok a fejetekben? Mondd meg, nénémasszony, de őszintén, hozzám akarod-e adni Leszját, vagy valamilyen más jelölted van már?

– Van is, meg nincs is; nincs is, meg van is – mondta nevetve Cserevanyné.

– Miféle rejtélyek ezek? – kiáltotta Petro sértődötten. – Ha már döfni kell, akkor ne habozz! Mondd meg nekem, nénémasszony, de őszintén, kire gondolsz?

– Ej-ej, öcsémuram – mondta Cserevanyné. – Ne olyan hevesen, korai még a gyóntatás!

Petro elnémult, lehorgasztotta fejét, és fehér lett, mint a gyolcs: Cserevanyné elevenére tapintott. Már maga Leszja is, anyjára pillantva, a fejét csóválta.

Elnevette magát a büszke anya, és így szólt:

– Nahát, kozák, ha olyan fontos ez neked, hát elmondom az egész történetet. Az én Leszjám szerencsés csillagzat alatt született; egyszer, még amikor csak hordtam őt, csodálatos-furcsa álmot láttam. Hallgasd meg, kozák, és vésd az eszedbe. Azt álmodtam, hogy valahol a mezőn egy kurgán emelkedik; a dombon pedig egy kisasszony áll, és úgy ragyog, mint a nap. És ide utaznak a kozákok, és a dicső vitézek a világ minden tájáról – Pogyilljából, Volinyből, Sziverből³⁵ és Zaporizzsjából. Ellepték bizony az egész mezőt, mint a pipacsok a kertekben, úgy virítottak, ellepték, és harcba szálltak egymással, hogy kié legyen az a fényességes kisasszony. Küzdenek egy napig, küzdenek kettőig – amikor felbukkan valahonnan lován egy fiatal hetman. Mindannyian meghajoltak előtte, ő pedig a kurgánhoz lépett... és megölelte a fényességes kisasszonyt. Hát ilyen álmot láttam én, te kozák. Elmúlt egy nap, elmúlt kettő, sehogyan sem tudtam elfeledni. Elmentem a jósnőhöz. És a jósnő? Na, mit gondolsz?

– Én csak azt gondolom, nénémasszony – felelte Petro, hogy gúnyt üzöl belőlem, és kész.

– Nem, kozák, nem gúnyolódom. Hallgasd meg, és vésd az eszedbe, mit mondott a jósnő. „Bizony, úrnőm – mondta –, leánygyermeket jövendől az álmod, és egy vőlegényt. Leányod világ-raszoló szépség lesz, a vejed meg világraszoló vitéz. A világ minden tájáról utaznak ide az urasá-

³⁴ *Buncsuk* – lófarkas zászló.

³⁵ *Sziver* – Ukrajna északkeleti része, Csernyihiv körzete.

gok és a hetmanok, hogy megcsodálják leányod szépségét, aranyat, ezüstöt ajándékoznak neki, de senki sem ad néki szebb ajándékot, mint jövendőbelije. Jövendőbelije ragyogni fog szépségével az összes uraságok és hetmanok között; a szeme helyén csillagok; homlokán a nap; tarkóján a hold.” Ezt jövendölte nekem az öreganyó. És valóban, a Teremtő leányt adott nekem; beteljesedett az anyó szava; való igaz, nem a legutolsó a leányok között. Egy idő múlva megmozdult Ukrajna, fortyogott, mint egy katlan, és mindenféle urak és hetmanok jelentek meg Kijóvban – az anyó második jóslata is beteljesedett. Mindenki megcsodálta gyermekemet, fülbevalókat, drága ékköves gyűrűket ajándékoztak neki; de senkitől sem kapott olyan ajándékot, mint attól a hetmantól, akit álomban láttam. Minden ajándékok közül az ő ajándéka volt a legdrágább, és minden uraságnál és vitéznél szebb volt ez a fiatal hetman: szeme helyén két csillag ragyogott, homlokán a nap, tarkóján a hold. Még egyszer beteljesedett a jósnő szava. Mindegyik uraságot és hetmant homályba borította szépségével. És így szólt hozzám: „Ne add, nénémasszony, se herceghez, se lovaghoz a lányodat; nem nősülök meg, amíg fel nem nő... aztán hű hitvese leszek.” Add, Isten, és te, Szűzanyám, hogy ezt is megérjük erőben, egészségben!

Ekkor kiérték a hegy mögül. Előttük csillogtak, szemet vakítóan ragyogtak, villódtak a templomok, kereszték, a dombok és a házak. Ragyogott a szent város, mint maga Jeruzsálem. Alacsonyán járt még a nap, s így nemcsak a templomok és a paloták, de a zöld kertek, és mindaz, ami Kijóv városából a szemük elé tárult, úgy ragyogott, mint az aranybrokát terítő.

A zarándokok keresztet vetettek és imádkoztak. Petro pedig csak ment magában, se nem látott, se nem hallott; úgy telebeszélte a fejét Cserevanyné.

4

Könnyű is, meg nehéz is, rád emlékeznünk, jó öreg Kijóv apánk! Mert nemegyszer ragyogott be nagy dicsőség, de nagy szerencsétlenségek is zúdultak rád mindenfelől... Érted harcolva hány és hány fejedelem, lovag és hetman szerzett magának dicsőséget; utcáidon, ez ősrégi sikátorokban, dombjaidon és temetőidben mennyi, de mennyi keresztény vér hullott már! Ama Olegekről, ama Szvjatoszlávokról,³⁶ s ama polovec rabokról akár ne is ejtsünk szót! Azt a dicsőséget, azokat a gonosz időket kiverte fejükből az istentelen tatár népség, midőn Batu bedöntötte Arany kapuidat...³⁷

Még tizenkettedik esztendejét sem töltötte be Sram, amikor Beresztecsko baljóslatú esztendejében³⁸ Radziwill³⁹ tört be Kijóvba a litvánokkal, mindent felégetett és kifosztott, a polgárok meg kénytelenek voltak csónakokba szállva Perejaszlavba menekülni.

A borzalmas tűzvész nyomait még nem bírták egészen eltüntetni: merre a szem ellát, minden a tűzvészre emlékeztet. A górékon, az istállókon, a kerteken, a fiatal fák között, ahol rönkök fekéttellenek, néhol pedig az egykoron virágzó kert bekerítetlen pusztaként ásít; az üres udvaron csak a kemencék és a kapuk meredeznek az égre, ahol pedig tető van a kapu fölött, vagy valamilyen ház, az új, még a fája sem sötétedett meg.

Szomorúan nézegette Sram a tűzvész eme nyomait. Annyi minden szép volt Kijóvban, a templomok, a vöröslő tűzpiros pipacsokkal ékes kertek meg a meredek hegyoldalak és a zöld lankák.

Akkoriban még szinte egész Kijóv a Pogyilon terült el: a Pecserszk egyáltalán nem létezett, a Régi vagy Felső Város⁴⁰ pedig Hmelnickij után elnéptelenedett. A Pogyilon helyel-közzel kőházak

³⁶ *Oleg, Szvjatoszlav* – kijevi fejedelmek, a IX–X. században uralkodtak, hadjárataikról voltak híresek.

³⁷ *Arany kapu* – az ősi Kijev városkapuja Nyugat felől. A XI. században emelte Bölcs Jaroszlav, kijevi nagyfejedelem.

³⁸ *Beresztecsko esztendeje* – 1651-ben a Beresztecsko melletti csatában B. Hmelnickij serege a tatár kán árulása miatt vereséget szenvedett a lengyelek ellen vívott ütközetben.

³⁹ *Radziwill* – Janusz Radziwill, Litvánia koronamarsallja. Kihasznlva B. Hmelnickij Beresztecsko mellett elszenvedett vereségét, betört Kijevbe, kirabolta a várost, és egy ideig megszállva tartotta.

⁴⁰ *Régi vagy Felső Város* – Kijev legősibb városrésze, itt volt a Kijevi Rusz idején a fejedelmek rezidenciája.

is álltak; különben minden fából volt: a Pogyilt körülvevő falak, a bástyákkal egyetemben, és a Kiszelivka⁴¹ hegyen levő kertek is. Az utcák szűkek voltak, hol ide, hol oda kanyarogtak, aztán helyenként az utcát hirtelen szabad térség váltotta fel, amit senki nem épített be, és semmi sem volt rajta, csak a legelésző libák.

Mennek a mi zarándokaink ezeken a sikátorokon, és látják ám: az utca közepén összetorlód-
tak a szekerek. Előreküldte Sram a fiát, hogy tegye szabaddá az utat. Odaugratott Petro a szekerek-
hez; körülnéz, s látja ám, hogy a kocsik mögött, a ház mellett a tornác előtt elég sok ember üldögél.
Középuött szőnyeg leterítve, a szőnyegen üvegek, poharak és különféle ételek találhatók.

Petro nyomban arra gondolt, hogy Isten talán gyermekkel ajándékozta meg a családot vagy
valami ilyesmi történt, és most az öröme mindenkit megvendégsereg, aki csak végigmegy vagy
kocsival végighalad az utcán. Elég szép számú vendégsereg verődött már össze, s valamennyien
polgárok voltak. A polgárokat már arról is fel lehetett ismerni, hogy nem viseltek szablyát, csak egy
kést az övükbe tűzve: csak az urak meg a kozákok hordhattak kardot. Másodsorban arról lehetett
felismerni őket, hogy a kabátjukat övvel viselték, a mentét pedig csak panyókára vetve (akkoriban
bizony úgy volt, hogy ha nem úr avagy nem kozák vagy, ne viselj övét a mentéden, nehogy az orrod
betörjék). És még arról is megismerhették őket, hogy nem merészeltek karmazsinba⁴² öltözni: kar-
mazsinban akkoriban csak a nemes és kardforgató emberek jártak, a polgárok pedig kék, zöld vagy
barna színű ruhába öltöztek, a szegények meg háncsruhát hordtak. Emiatt a kozákok a polgárokat
háncsosoknak csúfolták, a polgárok pedig *karmazsinoknak* a kozákokat.

A vendégek nem szótlánul ültek az asztalnál; oly hangosan fecsegték, hogy Petro kénytelen
volt a kocsikon keresztül jó hangosan rájuk köszönni. Két vagy három fej fordult ekkor feléje.

– Gazduram! – szólt. – És kigyelmetek is, tisztelt társaság! A pavolocsi Sram kéri, hogy át-
vonulhasson.

Amint megnevezte Sramot, néhányan nyomban felpattantak, és nagyon elcsodálkoztak; de a
gazda felismerte Petrót, és így szólt:

– Hol van hát Sram? Ez csupán egytized része az öreg Sramnak!

– Még hogy tizedrésze! – tették hozzá élcélődve a vendégek. – Talán századrésze!

– Még egy század sincs! – kiáltották mind egyszerre. – Akár ezer ilyen szép piros kabátot is
egy kupacba hordhatsz, akkor sem lesz belőle Sram!

Mindannyian nagyon örültek a tréfának; egyesek még hahotáztak is: reggel óta már alaposan
leszopták magukat. De ekkorra már maga Sram is odaért. Amint megpillantották ősz szakállát, fél-
relökték a szekereket, és elébe siettek. Elöl a házigazda, üveg és pohár a kezében.

– Itt van a mi öreg Sramunk! – kiáltották a polgárok.

– Itt van a mi apánk!

– Mi ez, Tarasz? – kérdezte ekkor Sram a házigazdát (aki egykor Sram önkéntes kozákjainál
volt kürtös). – Ki ellen emeled ezt a tábornot? Úgy tudom, nyugalom van Ukrajnában!

– Hol van nyugalom szerinted, ezredes uram vagy szentséges atyám?... Én már azt sem tu-
dom, hogyan tiszteljelek – felelte Tarasz Szurmács. – Hol van neked nyugalom? Ma olyan vitéz
született a családomban, hogy még a föld is megrázkódott. Fiút adott az Úristen nekem, de olyat,
mint én magam, Taraszt. Ha az egér le nem harapja a fejét, akkor ő is, akár az apja, rohamra kürtöli
majd a kozákokat, de a házat már most telekürtöli.

– Nagyra nőjön és legyen boldog – mondta Sram.

– Mivel tisztelhetnélek meg, nagyuram?

– Semmivel sem, Tarasz.

⁴¹ *Kiszelivka* – hegy a Pogyilon, melyen a litván uralom idejében egy kastély emelkedett. Itt volt Adam Kiszilnek, a Hmelnickij-kor előtti utolsó kijevi vajdának a rezidenciája.

⁴² *Karmazsin* – bíborszínű ruhaanyag.

– Hogyhogy semmivel? – szólt csodálkozva Szurmacs. – Talán fogadalmat tettél?

– Nem tettem, Tarasz, de ha egy keresztény ember Kijóvba érkezik, legelőször is Isten házában kell meghajolnia.

Tarasz azonban nem az a fajta ember volt, aki az első szóra megnyugszik.

– Nagyuram – mondta. – Ha tudtam volna, hogy öregségemre Sram uraság így tisztel meg, akkor hát vigyen el az ördög, ha egyetlen rohamra is kürtöltem volna neked! Talán nem örülsz az én Taraszomnak, hogy nem akarod megsimogatni a pólyáját? Neked talán édes mindegy, hogy jó kozák lesz belőle, vagy megférgesedik?

– Tiszta szívemből örülök neki – mondta Sram –, Isten adjon neki boldogságot és egészséget; csak éppen nem olyan idők járnak, hogy kapatosan sétálgassunk.

– Jó tettekre, uram, mindig van idő. Nézd csak, mennyi szekér áll a ház körül! Senki nem utasította vissza az én vendégszeretetemet. Egyesek vásárba igyekeztek, mások az erdőbe fáért, volt, aki a földekről tartott a malomba; ha olyan fontos dolog akad, hogy egy új embert kell köszönteni, akkor vásároljon az, aki akar, akkor másszanak csak a disznók a veteményeskertbe, az asszony meg tépje csak a haját – de itt mindennek meg kell lennie, hogy az emberkének ne legyen keserű élete a földön. Mert aztán még azt mondhatná: „Az én apám ilyen-olyan ember volt! Fukar volt, amikor a születésemet kellett megünnepelni, most meg fele kenyér, fele könny az életem!”

– Térj észre, Tarasz, az Istenért! – szólalt meg Sram (mert már unta a részeg fecsegést). – Vagy talán illő, hogy egy férfiember, aki Isten házába igyekszik, a szent ereklyékhez, keresztelőn kössön ki?

– Mit udvarolsz neki, komám? – szólalt meg mellettük valaki öblös hangon. – Talán nem tudod, mi ez? Ők az urak! Hát erről van szó! Tudod jól – karmazsin! A mi testvérünk már nem társaság nekik, hát erről van szó!

Ahogy ezt kimondta, mintha parazsat dobott volna egy puskaporos hordóba. Valamennyien fellobbantak, mert a polgárok már régóta nem néztek jó szemmel a városi kozákságra és a sztarsinára.

– Ej, az anyja keservit! – kiáltottak egyszerre vagy tízen is. – Mi csak akkor vagyunk társaság a karmazsinoknak, ha ki kell őket szabadítani a lengyel igából!

– Eh – szólt a házigazda –, mi az ördögnek udvarolunk mi nekik?

– Pokolba a karmazsinokkal! – zúgott a tömeg, feldühödve, mint a bivalyok. – Ezek csak a szabljájuk csörgetéséhez értenek; de hol voltak akkor ezek a kardcsörtetők, amikor az istentelen Radziwill a város kapui előtt durrogtatta az ágyúit?

Ilyen beszéd hallatán Sram is felfortyant.

– Hát ti, átkozott kupecsek – mondta –, ti hol voltatok, amikor Beresztecsko alatt a polyákok úgy körülfogtak bennünket, mint lábast a tűz? Ti hol voltatok akkor, amikor minden oldalról úgy megszorogattak, hogy hadainknak majd a fele odaveszett? Akkor ti nem a kardotokat csörgettétek, hanem a tallérotokat és dukátokat, amit a rohadt cipőkért meg a lyukas szövetekért szedtetek el a kozákoktól! Úgy bizony! És amikor Radziwill idejött, akkor ti, átkozottak, egyetlen puskalövés-sel sem választatok neki! Ostoba pánikkeltők! Saját magatok adtátok Radziwill kezére a várost, és mint a vénasszonyok, jajveszékeltetek: „Szégyen!” Amint lángba borult Kijóv, és a litvánok fojtogattak benneteket, mint a birkákat, ki sietett a segítségetekre, ha nem a kozákok? A szegény Dzsedszalij⁴³ egy maroknyi nyomorulttal repült Kijóvba, mint galamb a fészkébe a fiókájáért; hát ti, gyáva nyulak, támogattátok őt? Hülye volt a szegény megboldogult! Én nem Litvániát, én benneteket ütöttem és vágtalak volna, ördögfattyak! Megtanítottalak volna benneteket, hogyan védjétek meg azt, amit a kozákok kiharcoltak nektek!

– Ki az ördög harcolta ki javainkat, rajtunk kívül? – kiabálták a polgárok. – A kozákok harcolták ki... De kik voltak azok a kozákok, ha nem mi magunk? Manapság a ti kedvességtek miatt nem

⁴³ *Dzsedszalij* – Filon Dzsedszalij volt az egyik legkiválóbb ezredes Bohdan Hmelnickij hadseregében, aki határozottan síkraszállt Ukrajna és Oroszország egyesítése mellett.

hordunk sem szablyát, sem karmazsint. Kisajátítottatok magatoknak a kozákságot, magatoknak uraskodtok, hintón utaztok, mi pedig a saját zsebünkől építsünk falakat, bástyákat, fizessünk adót, vámot és ördög tudja, mit még! És miért ne köthetnénk kozák módra mi is kardot az oldalunkra, és ülhetnénk mi is ölbe tett kézzel?

– A kozákok ölbe tett kézzel ülnek! – kiáltott Sram. – Úgy kapjatok levegőt, ahogy ez igaz! Ha nem lennének a kozákok, már réges-rég elvitt volna benneteket az ördög, már rég eltapostak volna benneteket a polyákok és a polyákbérencek, vagy a Krímbe kergettek volna a tatárok! Okatlan jószágok! Csak a kozákok bátorsága tartja életben Ukrajnát, az ősi Ruszt és igaz hitünket! Adj mindegyiküknek kozákjogokat! Mondtátok volna ezt Bohdan apánknak: buzogányával nyomban rácsapott volna a hülye fejetekre! Ki látott már olyat, hogy az egész népségnek egyforma jogai legyenek! Mindenkinek a magáé: a kozákoknak – a szablya, nektek – a mérleg meg a súlyok, a parasztnak – az eke és a borona.

– Ha mindenkinek a magáét – szólta Tarasz Szurmács, s úgy hadonászott az üveggel, hogy még a pálinka is kiömlött belőle –, ha mindenkinek a magáét, akkor miért ne nevezhetnénk mi is sajátunknak a szablyát meg a kozákszabadságot? A kozákoknak nem volt elegendő csapatuk – mi ültünk lóra; a kozákoknak nem volt pénzük – mi adtunk nekik pénzt is, fegyvert is; együtt ütöttük a polyákokat, együtt viseltük el a kellemetlenségeket, de amikor elérkezett a győzelem, a kozákok maradtak, minket meg visszaküldtek az egyszerű nép közé! Hát mik vagyunk mi? Talán nem ugyanolyan kozákok vagyunk mi is?

– Talán nem ugyanolyan kozákok vagyunk mi is? – fújta a tömeg, és megvetően csipőre tették a kezüket. – Aki úgy élt velünk, mint a testvéreivel, most megveti a kenyerünket meg a sónkat?

Sram nemegyszer próbált közbeszólni, de mindhiába! A zsirolgás elnyomta szavait.

– De várjatok csak, várjatok csak, karmazsin urak! – kiáltotta egy kerek képű kékkaftános. – Hamarosan a sarkatokra lépünk! Nem sokáig fogtok megvetni bennünket! Ide szállnak a kakukkok, akik nem feledkeztek meg rólunk... A derék fickók nem hagyják, hogy elpusztuljunk. Megcsináljuk nektek a *fekete tanácsot*: akkor majd meglátjuk, kinek milyen jogai vannak!

– Ahá – mondta Sram –, hát idáig jutottunk!

– Miért is ne? – hetvenkedtek a peckesen álldogáló polgárok. – Ne csak mindig a kozákok irányítsanak a tanácsokban. Eszükbe jutottunk mi is a szicsbeli testvéreknek.⁴⁴

És egy pillantást vetettek a csimbókos zaporogi kozákra. A zaporogi a ház mellett üldögélt, de mintha nem is ő lenne az, mintha nem is hallaná, hogy körülötte tenger morajlik.

– Ahá! – szólta ekkor Sram. – Hát ilyen szelek fújdognak Niz felől!

És rádöbbsent, hogy bekészítették már a gyújtószert, és csak rá kell fűjni, s egész Ukrajnát lángba borítja a tűzvész. Összeszorult a szíve, amikor arra gondolt, hogy micsoda szerencsétlenség támadhat ebből! Nyomban szertefoszlott a polgárok iránt érzett haragja.

– Tisztelt gyülekezet! – szólalt meg. – Nem gondoltam és nem is hittem én, hogy a kijóviak így tisztelik meg egykor öreg koromat! Talán bizony régen jártunk felétek Hmelnickij apánkkal? Akkor kenyérral és sóval jöttetek elibénk, sírva üdvözlödtetek bennünket, és örömmel, most pedig az öreg Sramot, bár együtt haladt Bohdan apóval, becsmérték!

– Szeretve szeretett atyácskánk! – válaszolta Tarasz Szurmács, mert az ilyen beszéd nyomban lecsendesítette. – Hát ki becsmérel téged? Talán ellened szóltunk? Vannak olyanok, akik fojtogatnak bennünket, ha a pórás a kezükbe került; de te soha életedben nem tettél rosszat senkivel. Ne figyelj a hangoskodókra. Bolond liból bolond szél fúj! Menj Isten hírével, tiszteld meg Isten házát, és imádkozzál értünk, bűnösökért is!

Cserevany ezalatt egyre csak várt, hogy mikor hallgatnak el, mert ki nem állhatta a veszeke-dést; és most, amikor meglátta, hogy csitul már a zaj, elölépett Sram mögül, és így szólt:

⁴⁴ A szicsbeli testvérek – így nevezték a zaporogi kozákokat. A Zaporogi Szics testvéri közösségnek nevezték, a zaporogi kozákokat pedig testvéreknek.

– Fene tudja, minek vitatkoztok, testvéhek! Engedjétek meg, hogy legalább egyetlenegy templomba bekukkantsunk, utána aztán leülök veletek, és nem tudom, ki iszik nálamnál többet Kijóv váhosában, kivéve a vijt⁴⁵ uhaságot!

A polgárok már elmondták a magukét: szívük a kiabálástól megnyugodott egy kissé; Cserevanyt pedig még szerették és tisztelték is, mert barátkozó természetű kozák volt: ha valaki hiányt szenvedett valamiben vagy bármi más baja volt, akkor ő kiségitette a bajból és megmentette. Akkor hát legalább neki hízelegtek:

– Ez igen – mondogatták –, aki úr, az úr! Adja Isten, hogy az ilyen urak száz évig éljenek! Nincs benne egy mákszemnyi rártartóság sem!

– Azért is adott neki a teremtő ilyen aranyos úrnőt! – mondták néhányan.

– Azért is adott neki egy olyan lányt, aki szebb, mint a kertben nyíló rózsza – toldották meg mások.

– Na, ha így van, engedjétek át bennünket – mondta Sram.

– Átengedünk, átengedünk, fényességes uraság! – szólt Tarasz Szurmacs, és széjjeltaszigálta a vendégeit.

Utat nyitottak, és átengedték a lovasokat meg a hintót.

Hosszú ideig leszegett fejjel ment Sram: nehéz volt öreg szíve. Azután mélyet sóhajtott, tiszta szívből, s így szólt, mintegy saját magának:

– Miért szomorkodol, lelkem, mi végre keseregsz? Istenben legyen bizodalmad!

A mellette haladó Cserevany pedig csak fülelt, hogy mit motyog magában.

„Hát bizony – gondolta ezek a gonosz háncsosok igencsak megsértették. Fel kéne vidítani.”

– Ivan testvéh – mondotta. – Ne tőhődj vele! Miéht kell ilyen miatt bánkódnod?

– Hogyhogy miért? – mondta Sram. – Nem hallottad talán, mit forgatnak ezek a tuskók a fejükben? Fekete tanácsot akarnak a nyomorultak!

– Vigye el őket az öhdög a fekete tanácsukkal együtt, testvéh!

– Na csak vigyázz! Nem látod tán, honnan fúj a szél? Nem más kavargatja ezt, mint az az ezerszer átkozott Ivanec meg a nizi gazemberek! Talán ölbe tett kézzel ülünk, amikor tüzet raktak aláink, és a lángok már-már egész Ukrajnát elborítják?

– Mi közünk van nekünk, testvéh, Ukhajnához? Talán nincs mit ennünk vagy nincs mit innunk, vagy nincs miben jáhnunk? Hála Isten, jut nekünk, amíg csak élünk! Én, ha a te helyedben lennék, inkább otthon ülnék, és nyugodtan fogyasztanám a kenyehemet meg sómat, mintsem öhegségemhe távoli utakon vehekedjem és a polgáhokkal vitázzam.

– Az ördögé legyen a lelkem – kiáltotta szíve mélyéről Sram –, ha ezt a beszédet vártam Cserevanytól! Barabas⁴⁶ vagy te, nem is Cserevany!

Ha hiszitek, ha nem, Cserevany szinte holttá vált a szavakat hallván.

– Mit mondtál, testvéh? – nyögte ki nagy nehezen.

– Azt, hogy Barabas is azt mondta Hmelnickijnek:

*Adót nem fizetünk,
Lengyel hadba sem megyünk,
Jobb nekünk polyákkal,
Nemes urasággal
Békességben élnünk,
Mint ha a föld verítékünk,
Szúnyog issza vérünk.*

⁴⁵ *Vijt* – falusi bíró.

⁴⁶ *Barabas* – a lajstromba vett kozák hadsereg kapitánya, a lengyelek híve volt. 1648-ban az ukrán nép más árulóival együtt kivégezték.

– Hát te ugyanígy beszélsz. Hadd pusztuljon a haza, csak nekünk legyen jó dolgunk! Nem is hívlak én téged ezentúl másképpen, csak Barabasnak!

– Ivan testvéh! – mondta Cserevany, s csak úgy remegett. – Tíz évvel ezelőtt ehhe puskapohhal és golyóval feleltem volna. Most máh nem vagyok az, aki voltam, de az öhdög vigyen el engem, ha ezzel a szégyenteljes névvel akahok élni. Megmutatom én neked, hogy nem vagyok Bahabas: veled megyek a Dnyipho túlpahtjába, ahogy most látsz: a feleségemmel, a lányommal és Vaszil Nevolnikkal együtt, és ha te, ahogy mondtad, a hazáéht vízbe veted magad a hídhól, én is utánad ughom.

– Ez már kozák beszéd! – mondta Sram, és bánatáról is megfeledkezett, amikor kiderült, hogy Cserevanyban pislákol még a kozák szív. – Add a kezed – folytatta –, és itt a testvértársasági kolostor előtt, amit Szahajdacsnij⁴⁷ is támogatott, fogadd meg, hogy követsz engem, bármilyen sors is vár rám!

– Kezet adok há és megfogadom! – felelte Cserevany nevetve: örült, hogy sikerült felvidítania Sramot.

Ekkorra meg is érkeztek a Pogyilon levő kolostorhoz.

– Menjünk – mondta Sram –, és imádkozzunk, hogy Isten segéljen bennünket igaz ügyünkben.

5

Elvéte, de talán azért akad Ukrajnában olyan ember, aki leélte életét, de egyetlenegyszer sem fordult meg Kijóvban. Aki viszont járt itt, az ismeri a kijóvi testvértársaság pogyili kolostorát, ismeri a magas harangtoronyt és óráját, a téglakerítést s az ötkupolájú, a homlokzati részen gazdagon festett templomot, és ismeri oldalánál a magas kőépületeket. Úgy kétszáz évvel ezelőtt azonban, midőn Sram Kijóvban járt, mindennek más volt a külseje. Akkoriban még állt Petro Szahajdacsnij hetman⁴⁸ fatemploma; a kerítés is, a harangtorony is és a testvértársaság iskolái is – minden fából készült. A kolostor közepét akkoriban még sűrű őspark foglalta el. Élt egykoron egy jámbor asszony, bizonyos Hanna Hulevicsivna,⁴⁹ aki a testvértársaságnak adományozta udvarát és kertjét; és ezen az udvaron Szahajdacsnij hetman templomot építtetett, és kolostort alapított, iskolákkal együtt, hogy a testvértársaság a kozákok, a polgárok és minden egyéb népek gyermekeit tanítsa, s ne engedje az emberi értelmet elpusztulni a sötétségben.

Zarándokaink megálltak a templomnál, átadták az ezüstöt a szentatyáknak az iskola céljaira, aztán nekivágtak, hogy megtekintsék a kolostort. Akkoriban volt is mit nézni. Az egyik szerzetes festésre adta a fejét, s telepíngálta nemcsak a templomot, hanem a kolostort körülvevő kerítést is, s ez olyan csodálatos látnivaló volt, hogy világi személyek is eljöttek a társaság birtokára, hogy megnézzék a rajzokat. Ez a szerzetes mindent lefestett, ami csak benne volt a Szentírásban, s úgy, mintha csak élne. Hol csak szentek álltak önmagukban, hol meg mintha a mi kozák vitézeinkkel lenne telepíngálva a kerítés, hogy a nép lássa és ne feledje, mi történt egykor apáink meg nagyapáink idejében.

Lefestette ott Necsajt is, Morozenkót⁵⁰ is. Körötte katolikus templomok és kastélyok lángolnak, ő pedig üti-vágja, lovával tapossa a polyákokat és a polyákbérenceket. Még oda is volt írva: „*A dicső zaporogi hadak lovagja*”, a polyákok fölé pedig: „*Ezek pedig az átkozott polyákok.*” Tud-

⁴⁷ *Szahajdacsnij kolostor* – a Szahajdacsnij által támogatott testvértársasági kolostor, a Vízkereszt Kolostor és az ahhoz tartozó templom Kijevben (a Pogyilon).

⁴⁸ *Petro Kononovics Konasevics-Szahajdacsnij* – ukrán hetman a XVII. század elején. Különösen jelentősek voltak hadjáratai a törökök és a tatárok ellen. Ő maga Halicsból származott.

⁴⁹ *Hanna Hulevicsivna* – Halska (Jelizaveta vagy Hanna) Vaszilivna Hulevicsivna, Sztefan Lozka moziri hadvezér felesége volt. Megalapította a kijevei testvértársasági kolostort és a kolostor mellett működő iskolát.

⁵⁰ *Necsaj és Morozenko; Necsaj Danilo* – Bohdan Hmelnickij segítőtársa, Braclavi ezredes.

Sztanyiszlav Morozenko – korszunyi ezredes, majd kozák stábkapitány, B. Hmelnickij oldalán részt vett a szabadságharcban; alakját a róla szóló népdal is megörökítette.

játok, akkoriban épp hogy elcsitultak a Hmelnickij-idők, s a nép szeretett nézelődés közben visszaemlékezni arra, hogyan álltak bosszút a mieink. A szerzetesek pedig szerették a világiak fejébe verni, hogy nincs a világon nagyobb ellenség a pápistáknál. Égesd meg, kaszabold le, gyökerestül irtsd ki, s akkor dicsőség és hála övez, mint Morozenkót.

Ott volt még Bajda⁵¹ kozák is, akit a törökök a bordáinál fogva akasztottak egy ágra, de mégsem hagyta oda hitét. Így volt hát minden megfestve, hogy mindenki lássa, milyen vitézek éltek egykoron Ukrajnában.

Szamijlo Kiska⁵² is szerepelt, akiről mind a mai napig dalt zengenek a kobzosok, hogy hogyan esett török fogságba, hogyan szolgált ötvennégy évet a gályákon, vasra verve, s hogyan segítette hozzá a Teremtő, hogy kiszabadítsa önmagát meg három- és félszáz társát, és elfoglalva a gályát, hogyan hajózott a kozákokhoz, zsebében hozva el nekik az ősi keresztes zászlókat – ő sem csorbította a kozákok dicsőségét.

Nézegették utasaink ezeket a festett csodákat, s már a harangtoronyhoz értek, amikor meghallották, hogy a kerítés túlsó oldalán valami zúg, morajlik, mint távoli mennydörgés, és zene szól.

– Vitéz zaporogi legények – világosította fel őket a kis szerzetes, aki végigkísérte a vendégeket a kolostoron –, akik Kijóvban szórakoznak. Látják, hogyan futnak a mi diákjaink a kapuhoz? Semmiféle fenyegetéssel nem lehet itt tartani őket, ha meghallják a zaporogiakat. Sok bajt okoznak nekünk ezek a csábítók. Ide jönnek, térülnek-fordulnak, szórakoznak; még körül se nézhetünk, a bentlakók fele máris a kapun kívül díszelg.

Ezenközben a zene, a zsibolygás és lábdobogás egyre közelebből hallatszott. Az emberek egymást lökdösve szaladtak, hogy megcsodálják a szicsbeli korhelyeket. Csak ezt lehetett hallani: „Zaporogiak! Zaporogiak, búcsúznak a világtól!”

Mi is volt ez a világtól való búcsúzás? A zaporogiak dőzsölése volt – az egész világ csodájára. Ha egy zaporogi kozák igen-igen megöregedett, hogy a harcra már nem maradt ereje, telerakta övét dukáttal, összeszedte barátait, vagy harminc-nyolcvan embert, s elindult velük Kijóvba mulatni. Otthon, a Szicsben darócot és bőrruhát hordanak, s majdhogynem szalonnás kásán élnek, itt viszont brokátkabátba és drága bársonynadrágba öltöznek, hordószám gurul utánuk a pálinka, a mézsör és egyéb serital; s mindenkit megvendégelnek, aki csak útjukba akad. Itt a sok bandura, guzla, nagyban megy a dalolás, ropják a táncot, meg előfordul itt mindenféle csalafintaság. Előfordul, hogy vesznek egy hordó kátrányt és szétöntik a piacon; felvásárolják a vásárban az összes köcsögöt, s apró cserepekre törik; megvesznek minden teli halkosarat, és hallal szórják tele az egész várost: „Nesztek, jóemberek, egyetek!”

Miután így elszórakoztak egy vagy két hétig, és egész Kijóvt elképesztették, a Mezsihirjai Megváltó Kolostorához⁵³ indulnak, a zenészekkel együtt. Van, aki csak megy, de van olyan is, aki a búcsúzóval együtt táncol egészen a kolostorig. Ott táncol a menet előtt a drága karmazsinokba öltözött, galambösz zaporogi kozák; utána hozzák az itallal teli kulacsokat és a különféle csemegéket. Igyon és egyen kedvére, aki csak akar.

Midőn a kolostorhoz érnek, bekopog a zaporogi a kapun.

– Ki az?

– Egy kozák.

⁵¹ *Bajda* – ukrán népdal hőse (*Ének Bajdáról*). Ezt a népdalt több változatban ismerik szerte Ukrajnában. Egyes történészek úgy vélik, hogy Bajda kozákot Dmitro Visneveckijről mintázta a dal, aki a XVI. században vált híressé a törökök és a tatárok ellen folytatott harcaival. Később fogságba esett, és a török szultán kivégeztette.

⁵² *Szamijlo Kiska* – török fogságba esett kozákok felkelésének volt a vezetője 1599-ben. Amikor visszatért Ukrajnába, zaporogi hetmannak választották meg.

⁵³ *A Mezsihirjai Megváltó Kolostor* – kolostor Kijev mellett, mely szoros kapcsolatban állt a zaporogi kozákokkal. A kolostor szerzeteseinek egy része a zaporogi kozákok közül került ki.

- Miért jöttél?
- Megváltásért.

Kitárul a kapu, ő belép – az egész társaság pedig, és az egész világi hívság, a zenészekkel, a táncosokkal és az édes mézsörökkel együtt a kapun kívül marad. Ő pedig, amint belép, erszényét nyomban a templomnak adományozza, leveti magáról karmazsin kabátját, és vászoninget húz, s elindul a megváltás felé.

Így mesélik el az öregek a búcsújárást.

Sram és Cserevany előtt most is úgy tódultak ki a táncolók az utcából, mintha zsákból öntötték volna ki őket. Olyan bozontos hajúak, hogy öröm rájuk pillantani. Elhaladtak a templom mellett, keresztet vetettek, meghajoltak, újból felpattantak, leguggoltak, aztán meg cigánykereket vetettek! A bentlakók meg a kerítéshez futva nézték őket és sírtak.

– Ne sírjatok, bolondok! – mondják nekik a zaporogiak. – A Dnyipro egyenesen a Szics felé folyik!...

Otthon, mint már mondtam, kátrányos ingben jártak volt; szakadozott bőrruhákban, de itt olyan kabátot öltöttek magukra, akár egy hetman – s mindezt azért csupán, hogy megmutassák a világnak: egy zaporogi kozáknak ezek a szövetek és selymek sem jelentenek többet, mint a daróc. És ha az úton észrevett egy pocsolyát, úgy a pocsolyába is belemászott a karmazsin ruhájával; vagy ha kátrányos hordót talált valahol, abba is beleugrott cimboráival. Fura egy népség volt ám ez!

Sram haragudott ugyan a zaporogiakra, de maga sem vette észre, hogy rájuk csodálkozott. A derék legények egykoron sok bajt okoztak Ukrajna-szerte, de mindamellet valahogy közel álltak az emberek szívéhez. Jómagam is nemegyszer hallottam, hogy valamelyik apóka, visszaemlékezvén disznóságaira, már-már szidalmazta őket, de aztán belelendült a mesélésbe, jól elfecserészett szokásaikról, búcsújárásaikról, s maga sem tudván, hogy miért, de megsajnálta a szerencsétleneket, és a végén már úgy beszélt róluk, mintha rokonai lennének. Miért volt az, hogy a zaporogiak annyira a szívéhez nőttek mindenkinek? Talán azért, mivel gondtalanul éltek, ugyanakkor valahogy szomorúan szemlélték Isten világát. Szórakoztak, de léhaságuk azt bizonyította, hogy a világon mindenütt ugyanazt a hívságot találod. Nem volt szükségük sem asszonyra, sem gyermekre, a pénzüket meg szétszórták, mint a pelyvát. Talán azért, mivel Zaporizzsja öröktől fogva az ukránok szíve volt, mivel Zaporizzsjában soha nem halt ki a szabadság, soha nem merültek feledésbe az ősi szokások, mind a mai napig nem némultak el a régmúlt kozák dalok, és Zaporizzsja olyan volt, mint kemencében a parázs: olyan tüzet szíthatsz belőle, amelyet akarsz. Épp emiatt övezte talán dicsőség urak és muzsikok között egyaránt, talán emiatt állt ennyire közel mindenki szívéhez!

Cserevany elnézegette a táncosokat és a mutatványosokat, s még dobogott is a lábával.

– Látod, testvéh – mondta Sramnak ezt nevezem életnek! Ha nem lennék házasembh, nyomban beállnék a zapohogi kozákok közé!

– Nem tudod, mit beszélsz, nászuram! – adta meg a választ Sram. – Becsületes embernek most szégyen ilyen útonálló közbe keveredni. Jóég tudja, mivé lettek ezek a zaporogiak! Amíg a polyákok és a polyákok bérencei sanyargatták Ukrajnát, a városokból a legderekkabb emberek menekültek oda; de most ki megy Zaporizzsjába? A naplopók meg a gonosztevők, akik az akasztófától rettegnek, vagy az ingyenélők, akik soha életükben egy falat kenyeret se kerestek meg maguknak. Ül a nyavalyás ott a Szicsben, részegeskedik, s amikor ráunt a pálinkaivásra, bemegy a városba, és ott pöffeszkedik, mint a pocakos béka. Egye fene őket, az ugrádozásaikkal együtt! Induljunk inkább a Pecserszki-kolostorba, mert még lekéssük a misét!

Ekkor valaki megszólalt mögöttük:

– Ejha!

Sram megfordult, s háta mögött egy karmazsinba öltözött kozák állt; állt és nevetett:

– Ejha! – szólt. – Ez bizony úgy hangzik, mintha igaz lenne, holott színtiszta hazugság!

– Bolond! – ordított rá Sram, aki nem tudta türtőztetni magát; de aztán észbe kapott, hogy hol van, s nyomban lecsillapodott. – Eredj innét – mondotta –, Isten háza mellől!

Aztán lovához sietett és elvágatott. Cserevany és Petro a nyomában.

Cserevanyné is a hintóhoz sietett, mert a zaporogi mellé odalépett egy másik testvér, és bár semmit sem szóltak, de olyan vadul méregették Leszját, mint farkasok a kisbárányt.

Az egyik zaporogi hatalmas termetű kozák volt. Széles képű, napbarnított, jól táplált; hosszú sűrű haja elől felállt, aztán úgy hullott a fülére, mint a ló sörénye; bajsza hosszú, a hegye visszakunorodott, s még a kabátjára is lelógott; villogó tekintete volt, pedig sűrű fekete szemöldöke alig-alig engedett látni valamit a szeméből, és – az ördög se ismeri ki magát rajta – ha először pillant rá az ember: úgy rémlik, haragszik; ha pedig másodszor: úgy rántja meg hosszú bajszát, mintha megakarna nevetetni. A másik ellenben fiatal, magas növésű kozák, csak volt benne valami ázsiai: nyomban látszott, hogy nem magunkfajta ember, mert a Szicsbe az egész világból érkeztek szegény emberek: jön egy török – befogadják a törököt is; jön egy német – zaporogi lesz a német is, ha átkeresztelkedik, és kijelenti: „Hiszek Jézus Krisztusban; kész vagyok a keresztény hitért harcolni.”

Nagyon örült Cserevanyné, mikor beérte övéit, mintha valamilyen veszélytől menekült volna. Keresztülmentek a Felső Városon, aztán a mihajlivkai úton hajtottak a Jevszijka-völgyön át a Pecserszki-hegyre. Akkoriban a Pecserszki-hegyet sűrű erdő borította. Az erdőn elég rossz út vezetett keresztül: hol a fák között kanyargott, hol szakadékba ereszkedett, hol pedig a dombokat kerülgette. A hintó egyre jobban elmaradt a lovasok mögött; Petro Cserevanyné ama furcsa szavai után már nem tartózkodott a nők mellett. Csak Vaszil Nevolnik volt a mi zarándoknőink közelében.

Hirtelen az út oldalán lódobogás hallatszott, a paták alatt megzördültek a száraz gallyak, és a zöld ágak közül karmazsin ruhák villantak elő. Utolérték őket a zaporogiak – azok ketten, akik a kolostor mellett kiváltak a búcsúsok közül.

Cserevanyné meg a lánya maguk sem tudták, mitől ijedtek meg. Talán attól, hogy ezek a csavargók nem úgy mennek, mint más ember: nem az úton haladnak, hanem amerre látnak, keresztül az erdőn; egyre csak a hintó körül forgolódnak, a fák között; nem előzik meg, de nem is maradnak le. Lovaik pedig mintha megéreznék, mit akarnak a betyárok: mint a zergék szökellnek hol ide, hol oda a bokrok között. Még nézni is szörnyűség, ahogy a vad sztyeppi állatok felkapaszkodnak a meredélyre, s onnan a szakadékba vetik magukat, és aztán nem is látszanak, csak a tompa dübörgés és recsegés hallatszik a vízmosásban. A mieink nemegyszer már azt hitték, hogy a ló hátrazuhant, és maga alá temette lovasát; a lovas azonban szélvészfélegként szökkent ismét a domb tetejére, s karmazsinja csak úgy csillogott-villogott a napfényben.

Hol eltűntek, hol majdnem a hintó előtt bukkantak fel a zaporogiak, s átkiabáltak egymásnak az úton, mint a zsákmányára lecsapó sasok, s olyan társalgást folytattak, hogy a két nő se eleven, se holt nem volt.

– Hát, testvér, ez aztán a lány! – kiáltja az egyik. – Egy maroknyi szemét legyenek, s ne vitéz, ha sejtettem volna, hogy van ilyen csoda a világon!

– Ehe, van tejföl, csak nem a kandúrnak! – válaszolt a másik az út túlsó feléről.

– Miért? Ha akarod, most nyomban megcsókolom!

– És ha majd a vesszők csókolgatnak az oszlop mellett?

– Mit nekem vesszők! Inkább itt helyben kaszaboljanak le!

Leszja félt, hogy a kozák még valóban ráveti magát; az utat most vízmosás keresztelte. A zaporogiak mint a démonok, vetették bele magukat.

– Vaszil! – szólalt meg Cserevanyné. – Hová kerültünk? Mi lesz velünk?

– Ne félj, úrnőm! – mondta Vaszil Nevolnik nevetve.

– Derék legények ezek, csak tréfálnak. Soha életükben nem rabolnak lányokat.

De Cserevanyné nem nyugtatták meg szavai. Megparancsolta, hogy hajtsanak gyorsabban, hogy utolérjék övéiket. De a zaporogiak már megint az út mellett tűntek elő. Kabátjukat összesározta a vízmosásban, de ez most nem érdekli őket.

– Hej, Bohdan Csornohor⁵⁴ testvér! – harsog ismét az idősebb. – Tudod, mit mondok én neked?

– Na mit!... Ha nőkre pislogsz, okosat nem mondhatsz!

– Olyat hallhatsz tőlem, hogy te is megnyalod a szád!

– Ohó!

– Nem ohó! Figyelj csak. Bár a Szics az anyánk és a Velikij Lug az apánk, de egy ilyen lány kedvéért apád-anyád odahagyhatod!

– Csak nem?

– Már miért ne?

– Nahát!

Most a kozákok megint eltűntek, mint a rossz álom. Anya és lánya azt hitték, tényleg valami rosszat forgatnak a fejükben. Vaszil Nevolnik azonban csak a fejét csóválta, és így szólt:

– Mókás népség! Ó, egykor magam is ilyen nagy tréfacsináló voltam, míg csak meg nem törtek az évek, és el nem kínzott az átkos rabság! Én is száguldoztam a sztyeppen, mint egy őrült; kiagyaltam mindenféle tréfákat; jól ismertek engem *városon* és *sztyeppen*, ismertek a kocsmárosok és a zenészek, ismertek az urak és a muzsikok, ismertek a vitézek és a földművelők.

– Ennél még különbet is mondok neked! – kiáltotta a zaporogi, mintha hordó mélyéről szólna.

– Már ezért is lenne neked nemulass – válaszolt a másik ha Puhacs apó megtudná: gyorsan elvinné a kedved az asszonyéptől!

– Nem, Bohdan. Ki az ördög viccelődik, ha két fekete szemöldök úgy belemaródott a lelkébe, akár a pióca? Így vagy úgy, de a lány az enyém lesz! De tudod, mit?

– Na?

– Meg kellene nézni, milyenek is tifelek a hegyek!

– Na tessék!

– Igen, testvér! Legalább nemhiába hívtál, hogy menjek hozzátok a török ellen hadakozni. Ha akarod, elragadjuk a leányzót, és aztán gyerünk Csorna Horára...⁵⁵

– Igazán ezt akarod?

– Annyira igazán, ahogy Kirilo Tur a nevem, a tiéd meg Bohdan Csornohor. Ha egy ilyen lány ülne előttem a nyeregben, még az ördöghöz is elvágtatnék, nemhogy a csornohoriakhoz!

Így tervelték ki a gazfickók nyíltan galád tervüket, és senki sem sejtette, hogy mire készülnek valójában. Eszeveszett népség volt! Mindenből tréfát űztek: élni vagy meghalni - mindegy nekik; amitől az emberek sírtak, az nekik csak játék. Éppen attól félt Cserevanyné, nehogy az ördög valamilyen disznóságot sugalmazzon ezeknek a rablóknak. Már-már utolérték a férfiakat. A zaporogiak is észrevették ám ezt, és eltűntek a szemük elől, mint az álom, mely kínozza, gyötri az embert, de mire körülnéz, már nyoma sincs.

6

Ki képes arra, hogy zengzetes, ékes szóval, akárcsak egy képfőtő, lefesse a Pecserszki-kolostort? Hogy aki soha nem járt Kijóvban, olvasás közben még az is szinte lássa azt a téglakerítést, azt a magasba nyúló harangtornyot, azokat az aranyozott és faragott templomokat? Pedig hát ez csak manapság van így; kétszáz évvel ezelőtt halk, komor szavakra lett volna szükség, hogy elmondhasuk, hogyan is festett a Pecserszki-kolostor. Fölötte sem múltak el nyomtalanul a Batu kán-i esztendőök. A *Nagytemplomot*, melyet a krónikák „a Mennyek Országához hasonlatosnak” mondanak, földig lerombolták. Bár Olelkovics Szimeon⁵⁶ herceg újjáépíttette romjaiból, meg sem közelítette egykori szépségét. Nem akadt akkoriban sem ezüst, sem arany, ami manapság mindenfelé csillog a Lavrában. Az idő tájt minden nagyon szegényes volt.

⁵⁴ *Csornohor* – feketehegyi (Crna Gora-i).

⁵⁵ *Csorna Hora* – Crna Gora (régebben: Montenegro), a Balkán félsziget nyugati részén helyezkedik el.

⁵⁶ *Olelkovics Szimeon* – kijevi fejedelem volt Ukrajna litván megszállása idején. A litván Olgerd-dinasztiából származott.

A Nagytemplom falait azoknak a hercegeknek, hetmanoknak, igazhitű hadvezéreknek a képeivel rajzolták tele, akik védelmezték és gyámolították a templomot. Sokért nem adnánk, ha láthatnánk őket! Lent pedig, a falak mentén emelkedtek ezeknek a nagy embereknek, a pravoszláv vitézeknek a síremlékei. E vitézség is szertefoszlott!...

Végighallgatván az istentiszteletet, Sram az övével egyik síremléktől a másikig lépkedett. Itt azt olvasták, hogy egy bizonyos „Szimeon Liko, állhatatos hitű és bátor férfiú, sok dicső tett részese” nyugszik a sírban. Ott pedig mintha az arany betűkkel egy herceg szólana hozzájuk a túlvilágról: „Határtalan nemességgel, hatalommal és vitézséggel csillogtam én – mondja –, de amint meghaltam, koldussal lettem egyenlő, és tágas mezőimért hét lépés földet kaptam cserébe. Ne csodálkozz – mondja –, ki olvasod, mert veled is így lesz: nem egyenlőnek születünk a földre, de egyenlőként halunk meg.” Arrább valamilyen uraság kéri, hogy aki elolvassa a feliratot, mellette elhaladva mondjon egy jó szót: „Uram! Irgalmazz meg rabszolgád lelkének!” Még az is, aki nem volt írástudó, pusztán a kardra és páncélra, a buncsukra és a csontokkal meg koponyákkal keveredő mindenféle harci jelvényekre pillantva, melyek rézdomborművek és kőfaragások formájában emelkedtek a sírok fölé – mondom, még az is, aki nem volt írástudó, kitalálhatta, mi végre tervelték ezt ki így: minden gazdagság, minden dicsőség – a hívságok hívsága; a kard, a buzogány, a hermelinpalást is a holt csontok mellé kerül egyszer.

Sram szíve is szomorúsággal telt meg, miközben nézegette a domborműveket, és olvasgatta a sírfeliratokat. Így szólt:

– Mennyi-mennyi síremlék, s ezek az emberek mind a földön éltek egykor, és mind Isten ítélőszéke elé kerültek! Hamarosan mi is oda megyünk, ahol apáink, őseink vannak!

Így szólt, s kabátszárnya alól előhúzott egy színarany kis láncos buzogányt, melyet egykor a háborúban egy polyák uraságtól vagy egy polyákbérenctől zsákmányolt, és a Szűzanya palástjára akasztotta.

Kijöve a Nagytemplomból, zárandokaink a barlangok felé indultak; látják ám, hogy drága karmazsinba öltözve magas, szép szál ember jön velük szemben a barlangból; a karmazsinkabát gallérja és szegélye arannyal kivarrva; a palástot fent cobolyprém szegélyezi; ezüst buzogányra támaszkodott. Mögötte nagy embercsoport lépkedett, valamennyien karmazsinban és selyemben. Szerzetesek kísérték őket.

Sram szinte megremegett, amint megpillantotta a férfit.

– Istenem! – mondta. – Hisz ez Szomko!

Az ugyancsak megörült, amikor észrevette Sramot.

Megölelték, megcsókolták, és sokáig átölelve tartották egymást.

Aztán Cserevanyt is üdvözölte a hetman.

Cserevany annyira megörült, hogy képtelen volt bármit is válaszolni a hetman üdvözlétére, s csak akkor szólalt meg, mikor megölelték egymást:

– Ó, kedves testvéh!

Mikor Cserevanyt üdvözölte a hetman, édes nénjének titulálta. Az pedig mintha megfiatalodott volna, össze-vissza fecsegett mindenfélét.

– És itt van az én kis jegyesem is! – szólt Szomko, Leszjához fordulva. – Fogadja mély hódolatomat, fényességes kisasszony!

És kézen fogta őt, és megcsókolta, mint egy gyermeket.

– Régóta nem láttuk egymást – mondotta –, a hadi viszályok miatt, de most talán örökre összehoz bennünket az Isten.

Leszja elvörösödött, és meghajtotta fejét, mint a telt virág a fűben, és anyjához simult, megfogva annak kezét.

Most már a mi Petrónk is ráébredt, miféle hetmanról álmodott Cserevanyné. Ők Szomkóval bizonyára már réges-rég elrendezték ezt az ügyet. De azt furcsállotta, hogy Cserevany említést sem tett a dolgról; ámbár Cserevanyné olyan asszony, aki elintézte a maga, de az ura dolgait is.

Petro most már nem gondolhatott Leszjára. Bár ő is nemes kozák volt, de nem kelhetett versenyre a hetmannal; és bár derék legény volt, nem mérkőzhetett Szomkóval. „Szomko különleges szépségű, termetű és kellemű harcos volt” (írják a krónikákban); magas növésű, erős testalkatú vitéz, kerek arcú, szőke hajú; feje göndör fürtös, mintha arany koszorú övezné; szeme világos, vidám, mint a csillagok; és akár járkál, akár beszél, mindent úgy tesz, ahogy egy hetmanhoz illik. Hogyan mérhetné magát Petro őhozzá!

Szomko nem engedte, hogy Sram lemenjen a barlangba, hanem valamennyiüket meghívta magához a Kozák vendégfogadóba. A vendégfogadó nem épült egybe a kolostorral; mert a világi személyeknek néha – s nem is egyszer – kedvük szottyán odacsapni a kupát, vagy viharos beszédekkel zajt csapni; s hogy ne vigyék kísértésbe a kolostorbelieket, ilyen célra a kolostortól odébb egy major állt. Ide vezette Szomko a vendégeket.

Bementek a tisztaszobába, ahol az asztal már ebédhez volt terítve.

Sram még egyszer megölelte Szomkót.

– Sólymom - mondotta fényes sólymom!

– Édes jó apám! – szólt Szomko. – Régen megszoktam már, hogy apámnak szólítsalak.

Ekkor Sram leült az asztal végére, kezére támasztotta ősz fejét, és keserves zokogásra fakadt.

Mindannyian zavarba jöttek. Csodálkozott a hetman. Ismerte Sram tartózkodó természetét; maga is megdöbbsent, amikor a kozákok Sram elé hozták a fiát, akit hét helyen talált a golyó, s az öreg némán búcsúzott a holttesttől, könnyek nélkül, mély fájdalommal áldotta meg, mielőtt eltemették. Most pedig hullanak a könnyei, mint Hmelnickij temetésén, ama szomorú temetésén, amikor három napon át dörögtek az ágyúk, három napon át szóltak szomorúan a kürtök, három napon át hullottak a kozákok könnyei.

– Apám! – szólt a hetman Sramhoz lépve. – Miféle szerencsétlenség ért?

– Engem! – válaszolta fejét felemelve Sram. – Asszony lennék, nem kozák, ha saját bajom miatt sírva fakadnék!

– Hát akkor, az Istenért, mi történt?

– Hát talán nem történt semmi?... Nálunk a megátalkodott Teterja adja el a keresztény lelkeket a polyákoknak, nálatok tíz hetman kapkod a buzogány után, s hogy Ukrajnát kettészakították, az már senkit sem érdekel.

– Azt mondd, tíz hetman? Csak egy is merészeljen kapkodni utána, ha egyszer én tartom a kezemben!

– Hát Ivanec? Hát Vaszjuta?

– Vaszjuta vén hülye, az ő szeszélyeit kinevetik a kozákok; Ivanec pedig csak a részek felett hetmankodik. Már rég eltapostam volna ezt a csürhét, de nem akarom a kezem bemocskolni velük.

– Igen, csürhének csürhe, de azért meg fogják akadályozni, hogy hetmani hatalmad kiterjedj egész Ukrajnára!

– Ki mondta ezt neked? Szamarától Hluhovig az egész Sztarsina engem nevez hetmannak, mivel Kozelecben a tanácson valamennyi ezredes, kapitány, hadnagy, minden nemes kozák esküvel fogadta, hogy nekem engedelmességek.

– És az igaz, hogy Vaszjuta levelet küldött Moszkvába a te hetmanságod ellen?

– Igaz, és ha nem nézném Vaszjuta ősz fejét, azt tenném vele, amit a megboldogult hetman tett Hladkijjal.⁵⁷

– No és az igaz, hogy Ivanecet a Szicsben kikiáltották hetmannak?

– Ez is igaz, és aztán? Nem ismered talán a zaporogiak gyengeelméjűségét? Nekik mindegy, hogy bandavezér vagy hetman.

⁵⁷ Hladkij – Matvij Hladkij Hmelnickij hadseregében volt ezredes. A kozák seregek Beresztcsko alatt elszenvedett veresége után hetmanná kiáltotta ki magát. Később kivégezték.

– Jól ismerem én ezt, fényességes nagyuram! Épp ezért félek, nehogy valami ocsmányságot tegyenek ellened. Ez a megátalkodott csöcselék szerteszéled Ukrajnában, és megzavarja az emberek fejét. Talán nem hallottad a szóbeszédet a fekete tanácsról?

– Lázálom, apám! Kozák szavamra, lázálom! Csak jöjjenek a cári bojárok Perejaszlavba, aztán majd meglátjuk, hogy tartja magát a fekete tanács az ágyúkkal szemben! Akkor eltaposom majd a zaporogiakat, mint a férgeket, a hetmanjukat visszazavarom disznópásztornak, az ostoba csöcseléket pedig megtanítom arra, hogyan kell tisztelni a hetmani hatalmat!

Elgondolkozott Sram, majd így szólt:

– Szavaidtól kezd magához térni a lelkem, akár a gabona az istenadta harmattól. Csak az aggaszt, hogy a zaporogi csavargók nemcsak a falusi népet mételyezik, de a polgárokat is a kozákság ellen lázítják.

– Ezt is tudom – mondotta Szomko és az igazat megvallva, nem is bánom. Csak forrjon üstünk másik oldala is, hogy megfőjön a kásánk. Mert a kozákok már nagyon elkanászodtak: „Mi vagyunk csak emberek, a többi mind szemét! Etessen bennünket a nép, a kozákok dolga, hogy az ablakokat és poharakat törjék a kocsmákban.” Ha elnézed nekik, nyomban lengyel szokásokat honosítanak meg Ukrajnában, és legalább úgy összezavarják a világot. Úgy hiszem, Lengyelország jó leckét adott nekünk, ideje lesz már észbe kapni, hogy ahol nincs igazság, ott jóság sincs. Nem, nálam mindenki, a polgár is, a paraszt is, meg a kozák is védelmezze jogait, s akkor majd lesz Ukrajnában igazság is, meg erő is.

Sram ezekért a szavakért megölelte és megcsókolta a hetmant.

– Adja Isten – mondotta –, hogy ez a gondolat minden jó szándékú ember sajátjává váljék Ukrajnában!

– És adja Isten – tette hozzá Szomko –, hogy a Dnyipro mindkét partja egy buzogány alatt egyesüljön! Hamarosan fogadom a cári bojárokat, s akkor az átkozott Teterja ellen indulhatok. Kikergetjük a polyákbérenceket Ukrajnából, egészen a Szlucsig szorítjuk vissza a polyákokat, és Moszkva kezét fogva mindenkit eltaposunk, aki a nagy Rusz földjére merészeli tenni a lábát!

Sram szinte újjászületett e szavak hallatán.

– Nagy Isten! Kegyes Isten! – mondotta, kezét az ikon felé emelve. – Legféltettebb gondolatomat ültetted a lelkébe, segítsd hát őt, hogy be is bizonyíthassa igazát!

– Na, elég volt az efféle országos dolgokból! – szólt Szomko. – Ejtsünk szót kisebbekről is. *Nem jó az emberfiának magában lennie.* A hetman mellé hetmanné kell. Ezennel minden jelenlevő előtt kinyilvánítom, hogy Cserevanyné úrnővel már régen egyezséget kötöttünk a lányát, Olekszandrát illetően. Most pedig Isten áldását kérjük, a tiédet is, apámuram, s a tiédet is, anyámasszony.

Így szólott, s kézen fogta Leszját, és mindketten meghajoltak az apja és az anyja előtt.

– Isten áldása legyen rajtatok, gyermekeim! – áldotta meg őket Cserevanyné.

Cserevany is akart valamit mondani, de a szavak belészorultak, s csak felnyögött – „Testvéh!”, majd elhallgatott.

Sram Petróra pillantott, Petro meg az ablaknál álldogált, falfehéren. Sajnálta talán a fiát az öreg, de nem az az ember volt, aki ezt bárki előtt is kimutatta volna.

– Hát te, apámuram, nem adod ránk áldásodat? - kérdezte Szomko Cserevanytól.

– Testvéh! – szólt Cserevany. – Nagy megtiszteltetés számomra, hogy hetmanhoz adhatom a lányomat, de ő máh nem a miénk, hanem a Shamé, tegnap olyan eljegyzésféle volt nálunk.

– Hogy történhetett meg ilyesmi, nénémasszony? – fordult ekkor Szomko Cserevanynéhoz.

Az éppen válaszolni akart, amikor Sram kezét megfogva megelőzte őt, s így szólt:

– Semmi sem történt, fényességes nagyuram! Én kértem meg Leszját az én Petrómnak, mivel nem tudtam a megállapodásokról. De most már szerzetesnek adom inkább a fiamat, mintsem hogy a te utadba álljon! Isten áldása legyen rajtatok, mi pedig találunk majd magunknak menyasszonyt. Az ilyen virágból, azt beszélük, sok nyílik ezen a világon.

– Nahát légy te apám helyett apám, és adjátok áldásokat mind!

Ekkor Sram Cserevany mellé állt; a gyerekek földig hajoltak előttük; és ők megáldották őket. Az ablak alatt váratlanul megszólalt valaki:

– Huhu! Huhu!

Szomko elnevette magát:

– Ez – mondta – a bolondos Kirilo Tur lesz.

És megparancsolta, hogy úgy feleljenek neki, ahogy a zaporogiai szoktak, *A kozák a réten*-nel, mivel a zaporogiaiak úgy üdvözölték egymást, mint a madarak a sztyeppen.

– Nem tudom, fiam – mondta Sram mi dolgod lehet ezekkel a baglyokkal. A városi kozák kerülje őket, mint a tüzet.

– Igazad van, apám – válaszolt Szomko –, a nizbeliek elzüllöttek Hmelnickij után, de azért vannak közöttük kincset érő emberek. Akár ez a Kirilo Tur. Nemegyszer volt már nagy hasznomra. Jóságos és nyíltszívű, igazi kozák, bár úgy tesz, mintha naplopó lenne, meg a bűbájosság értője. De hát bolondozás nélkül ezek nem tudnak meglenni.

– Hogy a rosszlélek vinné el őket a bolondozásukkal együtt! – mondta Sram. – Ezeknek minden csak tréfa! Nemegyszer még magának Hmelnickijnek is keserűséget okoztak!

– Azt azért mégsem mondhatod, apám, hogy nem voltak közöttük derék emberek!

– Bűn lenne, ha ezt mondanám! – felelte Sram. – Egyszer, amikor vagy tíz kozákkal a mezőkön csatangoltam, olyan kelepcebe estem volt, hogy nélkülük bizonyára otthagytam volna a fogam. Bekerítettek a polyákok. Már csak négyen maradtunk; a lovam is kihullott alólam; állva védekeztem, ők meg, az átkozottak, élve akarnak elfogni, hogy csúfot üzhessenek belőlem, mint Nalivajkóból⁵⁸ és más szerencsétlenekből. És ekkor, honnan, honnan nem, előkerültek a zaporogiai „Huhu! Huhu!”. A polyákok meg ahány, annyifelé! Voltak vagy százan. Látom én, hogy a zaporogiaiak még egy tucatnyian sincsenek.

– Ó, vannak közöttük derék vitézek! – mondta Szomko.

– Inkább azt mondd, fiam, hogy voltak, de kivesztek. Megváltoztak mostanában a vitézek a Szicsben: a jó magot kifújta a háború, a táborban pedig csak a pelyva maradt.

– Ejha! – kiáltotta Kirilo Tur, amikor megjelent az ajtóban, hogy csak úgy zengett belé az egész tisztaszoba.

Úgy jött be a házba, hogy le sem vetette prémszegélyes sapkáját, kezét csípőre tette, s ajkát biggyesztve nézett Sramra.

Sram méregbe gurult.

– Mit jelent ez az „Ejha”? – kérdezte a kozákhoz lépve.

Az pedig megismételte:

– Ejha, szentséges atyám! – és bajszat a bal füle mögé dugta (mondván: lásd, én nem félek tőled). – Megváltoztunk? Hol változtunk meg neked? Talán bizony ok nélkül éneklük: „Mindenholnan a Fekete-tengerbe tartanak a folyók?” Mint ahogy a Fekete-tengerben sem változik meg a víz, amíg a nap ragyog, addig a Szicsben sem változnak meg soha a vitézek. Az egész világból ott gyülekeznek, mint a sasok az elérhetetlen sziklákon... Akárcsak az én fogadott testvérem... de hát nem róla van most szó! Meghajlok előtted, fényességes nagyuram! (Most már levetette sapkáját.) Meghajlok előttetek, urak! Meghajlok előtted is, ezredes uram! Hogyan tértél vissza a táborba, ha nem volt lovad?

– Bolond – mondta Sram, dühösen összehúzva fehér szemöldökét –, ha nem ezen a helyen lennénk, megtanítanálak téged tisztességre.

– Talán bizony kirántanád a kardodat, és azt mondanád: „Nosza, Kirilo, mérjük össze, melyikünké a hosszabb?” Kozák szavamra mondom, szívesen odaadnám cserébe az övemet az ilyen megtiszteltetésért! De ebből nem lesz semmi! Inkább vágj ketté, ha akarsz, tetőtől talpig, de én a te sebhelyeidre és reverendádra nem emelek kezet!

⁵⁸ *Nalivajko* – Szeverin Nalivajko híres kozák vezér volt a XVI. században. Ő vezette az 1594–96-os nagy felkelést. De a Lubentől nem messze lezajlott csatában a felkelők vereséget szenvedtek, és Nalivajko fogságba esett. Rettenetes kínzások után Varsóban kivégezték.

Tudta jól a zaporogi, hogy mit kell mondania. Az öreg nyomban megenyhült.

– Mit akarsz tőlem, te darázs?

– Semmi mást, csak azt, hogy meséld el, hogyan jutottál el gyalog a táborba?

– Pfuj! Sátán! – szólt ekkor Sram nevetve. – Elmondom, csak ne csábíts a bűnre! Elkotródtak a polyákok a pokolba, a zaporogiaiak vezére pedig így szólt hozzám: „Ej, apó! Hisz neked nincs lovad!... Testvérek, szerezzünk neki egy lovat!” – és ezzel a polyákok után vágattak.

– Na és szerezték?

– Szerezték a sátánfajzatok; egy remek herélttel tértek vissza. Csodálkoztunk is! Hát hogy is ne, amikor az ő lovaik is kimerültek voltak, s mégis egy olyan paripával tértek vissza, ami csak úgy ficánkolt a kötőféken.

– Aha! Ezek a mieink! A mi testvéreink nem tiszta eszközökkel harcolnak: a nizbeliek néha még az ördöggel is cimborálnak.

Így beszélt Kirilo Tur, miközben a bajszát pödörgette, és a társaságot méregette, a szeme meg olyan ravaszul csillogott, hogy egyszer úgy tetszett, őszintén beszél, máskor meg úgy, hogy szédíti őket.

– Én magam is arra gondoltam – mondotta Sram hogy a tisztátalan lélek nélkül nem is boldogultak volna. Kérem: „Honnan ugrattátok meg a paripát?” – „Elég, ha mi tudjuk azt, apó! Ül fel, és menj Isten hírével: a polyákok még itt vannak a szomszédban; hamarosan szertefoszlik az ijedségük, gyorsabban, mint a részegség.”

– Aha! Így szokás ez mifelénk! – mondta Kirilo Tur.

– A mieink nem kotkodácsolnak, ha tojnak egy tojást. A dolog pedig így történt. A testvérek a polyákok után száguldottak, a polyákoknak viszont eszükbe jutott, hogy viszket a tenyerük és megálltak. Amíg a puskájukhoz kaptak, az atamán célzott, és a századparancsnokot épp a szeme között találta el. Szaladtak a polyákok, ki merre látott! Én pedig a lovat... Hallottatok már ilyet, egy atamán a lovat!...

– A gonosz játszik velem! – mondta ekkor Sram, a szemét dörzsölgetve. – Hisz ha jól látom, te maga az atamán vagy!

A zaporogi ekkor hahotában tört ki.

– Aha... ezredes uram! Hát így becsülöd régi barátaidat?

– Na, bocsáss meg, testvér! – mondta Sram megölelve őt. – A polyákok nemegyszer kis híján szétverték fejemet szablyáikkal és alabárdjaikkal: nem is marad meg benne semmi!

– Miért beszélünk annyit? – kapott észbe Szomko. – Épp ideje, hogy pohárért nyúljunk, és asztalhoz ülünk.

– Ez az okos beszéd, testvéh, úgy-úgy – mondta Cserevany. – Én bizony úgy megéheztem, hisz heggel óta nem faltunk, hogy még az öhömhöz sincs ehöm!

Felhörpintette a pálinkát Kirilo Tur, és így szólt:

– Fényességes nagyuram, fogadd kegyeidbe fogadott testvéremet is.

– Befogadjuk – mondta Szomko. – Tudom, hogy a szablyát jobban forgatja, mint a szavakat.

– Ne csodálkozz, hetman uram, ha úgy hallgat, mintha vizet tartana a szájában: messzi földről került ide, egészen a Csornohorából – ez valahol a magyarokon is túl van. Most már úgy-ahogy törli a kozák szót, de amikor hozzánk érkezett, a testvérek jót derültek a beszédén: egyre csak „bre” meg „more”! Amúgy derék ifjú, ó, nagyon derék! Egyedül csak Kirilo Tur volt ifjúkorában hozzá mérhető. Épp ezért senkit sem szeretek úgy, mint magamat és őt!

7

Szomko hozzálátott, hogy vendégeit elhelyezze a hosszú asztal mellett. Sramot és Cserevanyt a sarokra ültette, ő maga a házigazda helyét foglalta el az asztalfőn. Cserevanyt és Leszját pedig a padra ültette. A zaporogi, testvérével együtt az asztalvégen helyezkedett el.

Sram Petrójának Leszja mellett jutott hely, holott most annak örült volna, ha hegyek-tengerek választják el tőle. Bármit talált ki a zaporogi, bármilyen jól szórakoztak tréfáin a vendégek, ő hallgatagon ült az asztalnál, mintha az erdőben lenne.

– Hát meséld el, atamán uram – kérte Szomko Kirilo Turt –, mi szél hozott Kijóvba?

– Legszentebb, fényességes nagyuram – felelt a zaporogi –, egy búcsúst kísértünk a Mezsihirjai Megváltó Kolostorához.

– És miért szakadtál el a társaságtól?

– Várj egy kicsit, hetman uram, elmesélek mindent szép sorjában; de hagyd, hogy előbb leöblítsem kissé a torkomat. Csak nálatok olyan ócskák a kupák, hogy az ember nem tölthet rendesen beléjük. Szent dolog a mi szicsbeli korsónk. Ebbe még egyik-másik göthösebb polyákat is belefajthatod!

– Igaz, testvéh, Istenemhe, igaz! – helyeselt Cserevany.

– Én hégóta mondom, hogy csak a Szicsben lehet embehi módon élni. Biz’ isten, testvéh, ha nem lenne feleségem és lányom, lemondanék minden világi hívsághól, és elmennék hozzátok!

– Hm! – szólott Kirilo Tur, szemügyre véve Cserevany kövér testét. – Ilyen emberből nem sok férne el a kurinyban!⁵⁹

Valamennyien nevettek, de Cserevany mindenkinél hangosabban. Vidám uraság volt, és nem sértődős.

– Én tiszta szívemből szeretem ezt a gazfickót – súgta halkán a hetman Sramnak. – Időnként túlságosan merész dolgokat mond, de az ördög tudja, valahogy olyan őszintén nevet, hogy semmi pénzért sem tudnék rá haragudni.

– Csak az a baj – felelte Sram hogy ezek a testvérek nevetve veszik meg az embert, és nevetve adják el.

– Ami igaz, az igaz, atyám. Az ő szicsbeli észjárásuk szerint sem a bánat, sem az öröm nem ér semmit a világon. Filozófusok a sátánfattyak! Hordóból szemlélik Isten világát, csak éppen nem üres hordóból, mint az a bizonyos Diogenész, hanem nyakig a pálinkába merülve!

– Azt szeretnétek tudni tehát, miért váltam meg a társaságtól? – szólalt meg Kirilo Tur, kiürítve a kupát. – Elmondom. Hallottatok tán valaha a testvérré fogadásról. Persze hogy hallottatok! Régi szicsbeli szokás ez. Bármilyen távol kerül is a világtól, a férfiember azért csak tartozni akar valakihez; s mivel nincs édestestvére, keres magának fogadottat. Így aztán testvérekké válnak, és örökre elválaszthatatlanul élnek, mint a hal és a víz. „Gyere – mondom én az én Csornohoromnak –, gyere, legyünk testvérek!” – „Nosza!” Így hát bementünk a kolostorba, és megkértük a szentatyát, hogy mondjon el felettünk valamit az apostolok cselekedeteiből, hogy nem egy test szült bennünket, hanem az élő isteni szó; így hát most mi már édestestvérek vagyunk, mint az a bizonyos Tamás és Jeremiás.

– Na és aztán?

– Aztán... Ez már csak mindig úgy szokott lenni, hogy ha a férfiember jót cselekszik, jön a sátán, ne is emlegessük az asztalnál, és mindent elront... Látom, hogy ott áll egy olyan szépséges kisasszony, hogy még! És kész.

– Ó, csak nem asszonynép hozott kísértésbe? Egy zaporogi kozákot!

– Ajaj, hetman uram! De még mennyire! De nem csoda: Ádám különb férfi volt, mint a mi fajtánk, mégis belebotlott Évába!

– És honnan került elő ez a szépség?

– Kérdezd őt te magad, hogy honnan! Ilyen ragyogó kisasszonyhoz én hozzá sem merek élni! És Leszjára pillantott.

– Hess, hess, bolond! – szólott nevetve Szomko. – Ő az én jegyesem!

– Nem az az én bajom, hogy a te jegyesed – mondta sóhajtva a kozák –, hanem az, hogy egészen megigézett.

Mindannyian nevettek, amikor ezt a csodát meghallották.

– Bravó – szólott Szomko. – Csapdába esett a medve. És most mi lesz?

⁵⁹ *Kuriny* – katonai egység a Zaporogi Szicsben, melynek élén a kuriny-atamán állt.

- Hát mi lenne? A medve a barlangjába megy, és magával vonszolja a csapdát.
- Hogyhogy? Talán bizony a Szicsbe?
- Miért a Szicsbe? Nemcsak abból áll a világ, ami az ember orra előtt van!
- Egy ilyen vén kozák hadfi, s ráadásul még atamán is, egy asszonynép miatt otthagyná a társaságot?
- Miért is ne? Egy ilyen szépség kedvéért a világon mindent odahagyhatsz, nemhogy a társaságot!
- Na és hová vinnéd a csapdádat?
- Kirilo Tur elnevette magát.
- Te, fényességes nagyuram, az egész igazságot egyszerre akarod kiszedni belőlem. Beismer-ni sem akaródzik, meg hazudni sem.
- Azt akarod mondani talán, hogy még soha életedben nem hazudtál? – tette hozzá tréfásan Szomko.
- Most sem hazudok – válaszolt Kirilo Tur. – De engedjétek meg, hogy leöblítsem a torkom.
- Lehajtott egy kupával, megköszörülte a torkát, s bajszát pödörgetve szemügyre vette a vendégeket.
- Tudnotok kell, urak – mondta –, hogy a Csornohora ugyanolyan szent hely, mint nálunk a Szics, csakhogy ott nem kerülük az asszonynépet. Még a felosztás is ugyanolyan, mint nálunk: nálunk *kuriny* van, náluk meg *testvérek társasága*, s minden egyes közösség fölé egy atamánt választanak. És ha már harcolni kell a pogányokkal, akkor legalább mindennap. És *hogy* harcolnak ezek, ha tudnátok! Amint mesélni kezd erről a testvérem, szinte repes az örömtől a lelkem. A testvérem, tudjátok, átjött Ukrajnába, de aztán honvágya támadt a Csornohora után, és már régóta hív vendégségbe. Én meg azt mondom: miért ne lásson világot a kozák? Miért ne nézhetné meg, hogyan élnek más népek?
- Mindenki figyelte, hová akar kilyukadni. Mindenkit elbűvölt a zaporizzsjai.
- Jól van – mondom –, menjünk, megmutatjuk a földijeidnek a kozák vitézséget; hadd ismerjenek meg ott is bennünket. – Így hát testvérré fogadtam őt a kolostorban, már csak azért is, hogy aztán ne legyen közöttünk, hogy *ez az enyém, az a tiéd*, hanem minden közös: hogy segítse egyik a másikat, ha bajba kerül, hogy a fiatalabb szolgája legyen az idősebbnek, az idősebb pedig atyja a fiatalabbnak. Rendben is volna eddig, de amint megláttam azt a szépséget, fellázadt a szívem. „Nem tudom, hogy vagy vele, testvér – mondom –, de én e nélkül a *leányzó* nélkül nem megyek el Ukrajnából!” Az én testvérem sincs fából. „More! – mondta. – Ha nálunk valakinek a szívét beszövi egy *szőke haj fonat*, akkor az elkapja, mint a sólyom a sirályt, és a pap elé vezeti.”
- Hisz ez úgy van, ahogy a rómaiaknál – mondja nevetve Szomko. – És mi történik akkor, ha ennek a sirálynak sas-fivérei és sólyom-rokonai vannak?
- Épp ez az; az ifjak ott azt is tudják, hogyan kerüljék el a bajt. Csak céloznod kell rá, ők nyomban maguk vállalkoznak rá! *Hajde, more! Da ti otmemo divojku!* Vagyis a mi nyelvünkön: „Gyerünk! Megszerezzük neked a lányt!” És összeáll vagy tíz-egynéhány férfi, ilyen *otmicsar*; felkészülnek, mint a harcra, és amikor a *szőke hajfonatot* megszerezték, akkor, ha az életük árán is, de nem adják vissza a rokonoknak. A keservit! Ez a szokás a kedvem szerint való! És én leszek az, aki megteszi. Ők csak ügyességükkel szerzik meg a leányzót, de a magamfajtnak még a bűbájosság is ott van a tarsolyában!
- Micsoda tréfacsináló ez a nagybajuszú! – mondta nevetve Szomko. – Nektek a Szicsben talán csak az az egyetlen elfoglaltságtok, hogy mindenféle mesékkel szórakoztassátok egymást.
- Ej, hetman uram! A mi testvéreink egy szép napon olyan csodákat művelnek majd, hogy nem lesz szükség mesékre. Azt már tudom, hogy a menyasszony kisasszonykák nem hallanak jobbat annál, amit én ma véghezviszek. Ilyen csodát soha senki sem hallott még!
- Miféle csoda lesz az?
- Semmi különös: csak felkapom a nyeregbe ezt a szépséget, aztán bottal ütheted a nyomomat! Toronyiránt indulunk, a Csornohora felél Ó, milyen szép ez a lány! – tette hozzá Kirilo Tur, és farkastekintettel méregette Leszját.

Leszja a félelemtől már régóta se élt, se halt. Soha életében senkitől sem félt még úgy, mint ettől a kozáktól. De az asztalnál tartotta magát. Amikor azonban a zaporogi rápillantott, tekintete mintha a szívéig hatolt volna. Megijedt szegényke, akár egy gyermek, s ijedtében sírva fakadt. Eltakarta szemét kezével, s könnyei csak úgy csorogtak az ujjai között. Az anyja nyugtalankodott, felállt az asztal mellől, és a szobájába vitte.

A kozákokat ez nem érdekelte, csak nevettek.

– Ó, gonosz tréfacsináló vagy te – szolt Sram –, látod, mit értél el a fecsegéssel! Jól megijesztetted szegény gyermeket!

Cserevanyné már nem is jött vissza az asztalhoz; ebéd után azonban senkinek sem jutott eszébe, hogy megnézzze, nem betegedett-e meg Leszja az ijedtségtől. Akkoriban a kozákok nem sokat törődtek a női lélekkel. Asszonyi könnyek, asszonyi bánat egykönnyen nem hatotta meg szívüket.

Amikor Kirilo Tur felállt az asztaltól, egészen sajátos módon mondott köszönetet a kenyérért-sóért:

– Köszönet Istennek meg nekem, a házigazdának azonban nem: ha ő nem vendégel meg, megvendégel más, éhen nem halok – s ezek után testvérével kivonult a fogadóból, egy „istenhozzádot” sem mondva, mintha a saját kurinyából menne el. Csak azt lehetett hallani, ahogy a kapun kívül énekel:

*Fonnyaszt bánat engem, hervaszt bánat engem,
Bánatomban, édesanyám, nincs is hova lennem...*

– Hallod – mondta ekkor a hetman Sramnak. – Senki sem tudhatja, milyen is egy nizbeli, amíg ő maga nem mondja el. Én azonban tudom, hogy ennek a Kirilo Turnak valami nagy bánat nyomja a lelkét. Játssza a gazembert, de én nemegyszer tanúja voltam már, mennyire egyenes lélek ez a bolond. Furcsán áll a szeme, pedig hát úgy van az, hogy ő csakis a lelke üdvével törődik.

– Csakhogy a rossz utat választotta – felelte Sram.

– Olyat választott, apám, amelyet lelt! Esztelen és szertelen lett! Erről van szó! Isten ismeri őt, tudja, hová tér be; én láttam egyszer, amint Kirilo Tur az éjszaka közepén Istenhez fohászkodott, forró könnyek között. Bár a remeték könnyörögnének úgy Istenhez, mint ez a széllélelélt! Hallgatóztam, s én... De hát miért beszéljek erről! Ezek Istenre tartozó ügyek. Feltárom neked, atyám, miért is vagyok Kijóvban. Nem esküvőn jár most az én eszem. Akkor adsz majd össze bennünket, ha a polyákokat a Szlucsig kergettük, hogy az én hitvesem az egész ország hetmannéja legyen. De most a háború előtt szilárdan meg kell vetnünk a lábunkat Kijóvban, gabonával kell feltöltenünk a magtárakat, elegendő puskaport és hadifelszerelést kell beszerezni, s még egy dolgot! De menjünk be tanácsadónkhoz, az archimandritához. Nálunk most Gizel⁶⁰ az olyan okos ember, mint amilyen egykor Mohila⁶¹ volt. Megbeszélünk egy s mást a hagyacsi⁶² szerződésről. Nem azért volt hülye ez a Vihovszkij, hogy aláírta, hanem azért, hogy egyezkedett a polyákkal. A kozákoknak a polyákokkal örökkön-örökké csak bajuk lesz. A muszkákkal viszont együtt kell élnünk. Ez már csak így van, atyám!

– Ajaj, fiam! – mondta Sram. – Alaposan megismertük mi a moszkvai bojárokat meg hadvezéreket!

– De a muszka még mindig közelebb áll hozzánk, mint a polyák, és nem kéne elszakadnunk tőle.

– Annak csak Isten a megmondhatója! – mondta nagyot sóhajtva Sram. – Talán jobb is lesz így.

– De még mennyivel, atyám! Mert itt mindenki egynek engedelmeskedik, de ott ahány úr, annyi király, és minden naplopó azon igyekszik, hogyan lehetne a kozákokat a sárba taposni.

– Abból aztán nem esznek, a hitetlen kutyák! – mondta Sram, a bajszához kapva.

– Ahhoz, hogy ne egyenek belőle, a muszkákkal kell összefognunk. Az is ugyanez a Rusz, édes jó Istenem! Ha a mi sorsunk jobbra fordul, a muszkáknak is jobb lesz. Ha a Teremtő megsegít

⁶⁰ *Gizel* – Inokentyij Gizel a XVII. században élt, a Kijevi Barlangkolostor (Lavra) archimandritája (kolostorfőnöke), a Kijevi Mohila Kollégium rektora. Egyike volt a legfelvilágosultabb egyházi személyiségeknek Ukrajnában.

⁶¹ *Mohila* – Petro Mohila a XVII. század első felében élt, kijevi és halicsi metropolita, a Kijevi Kollégium (akadémia) egyik megalapítója és patrónusa.

⁶² *Hagyacsi pontok* – 1658-ban, Hagyacsvárosában megkötött szerződés, Vihovszkij hetman és a lengyel kormány között, melynek értelmében Ukrajna ismét lengyel fennhatóság alá került.

bennünket, és a Dnyipro mindkét partját egyesíthetjük, mindenütt bevezetjük az igazságos bíraskodást, iskolákat, akadémiákat, nyomdákat teremtünk, felemeljük Ukrajnát, és életre keltjük a nagy Jaroszlavok és Monomahok szellemét!

Ilyetén dolgokról társalkodva ketten-hárman Inokentyij atyához mentek, a többiek pedig szétszéledtek a kolostorban.

De mi történt Leszjával? Ő, szegényke, tényleg rosszul lett. A kozák kimérés beszédét komolyan vette, s félt, hogy lecsap rá, mint az ölyv. Arra kérte anyját, hogy minden ajtót zárjon kulcsra. Mit meg nem tett az anyja, hogy megnyugtassa! A szerencsétlen leány szeme előtt egyre csak a rettenetes zaporogi arc lebegett. Még a szobába betérő Cserevany is megpróbálta meggyőzni, hogy ne féljen tudj' Isten, mitől; megfélekedezett magáról, s vagy kétszer még testvéhnek is titulálta; aztán látta, hogy semmire sem megy vele, legyintett egyet, s nyugovóra tért; és egészen addig aludt szegény, míg csak vecsernyére nem harangoztak.

A vecsernye után ismét valamennyien egybegyűltek a vendégfogadóban. A hetman és Sram még vidámabban tértek vissza, ittak az igaz pravoszláv cár egészségére, aki senki előtt nem színlel, nem úgy, mint az a király, aki kiszolgáltatta a kozákokat a mágnások kénye-kedvére. Őszinte szívvel ünnepeltek. Cserevany meg örvendezett, hogy Sram kissé felvidult, s a kupa mellett egyre csak kurjongatott:

– *Búsuljanak az ellenségeink!*

Leszja megint ugyanazt a ricsajt hallotta a falon keresztül. Úgy feküdt, mint aki igazán beteg, de senki sem gondolt vele. Mint mondtam, a kozákokat, mihelyt harci dolgok kerülnek szóba, nem érdeklik az asszonyok. S bár a szegény asszonynép tudta ezt, és bele is törődött sorsába, az én Leszjácskám szíve mégis sajgott, hogy így mellőzik; fényességes vőlegényét, Szomko Jakimot is szánta egy kissé. Vitéz a vitézek között, dalia a daliák között, de úgy látszik, csak a hetmani ügyekre gondol. Pedig a leány szíve mire megy az ifjúi szépséggel, mire a kozák dicsőséggel, ha a kozák nem mutat hajlandóságot iránta.

Leszja már akkor megszerette Szomkót, amikor az még a karján hordozta volt, s hol arany fülöngügöket, hol pedig szép karkötőket ajándékozott neki. Szomko akkoriban menyasszonyának nevezte őt, és Cserevanyéval is megegyeztek. Cserevany tréfának vette az ilyenfajta leánykérést, de ők Cserevanyéval nem üztek tréfát belőle. Tiszta szívvel nevezte őt anyjának, és az is tiszta szívvel nevezte őt vejének. És Leszja az iránta érzett szerelemben, őszinte szerelemben nőtt fel. Leszja mindent a szívébe fogadott, amit a dalok az ilyen szerelemről elmondanak. Hogyisne, amikor már jegyesének nevezi; de az egész valahogy nem úgy sikerült, ahogy a leány elképzelte. Szomkót az öreg Srammal együtt más dolgok nyugtalanítják, más dolgokról beszélget nagy hangon, Leszja meg mint ha a világon sem lenne. Elszorult büszke szíve, de hallgatott szegényke, még az anyjának sem szólt.

Hát Petro? Petro ebéd után nyomban fogta a puskáját, és elment az erdőbe, mintha vadászni indulna. A ligetben bolyongott a szerencsétlen egészen estig. Amikor visszajött a fogadóba, mindenki nagyon vidám volt. Úgy hangoskodtak, mintha lagziban lennének. Néhányan neki is odanyújtottak egy-egy kupát, de ő úgy érezte magát, mint ahogy a dalban éneklük:

Mi nyavalya lelhet, pálinka sem ízlik:

Testvér, a szívemre kígyó tekerőzik!

Vacsorához gyülekeztek; Kirilo Tur most a testvére nélkül lépett a terembe.

Leszja a vacsoránál sem jelent meg. Belázasodott szegény leány, és olyan rosszul lett, hogy Cserevanyé kénytelen volt elszalasztani valakit a majorba a szerzetes-méhészhez a füvesasszonyért. Eljött a füvesasszony, és főzött valami kotyvalékot, hogy éjszakára azzal itassák meg a leányt, de aztán a néne maga is ott maradt éjszakára az udvarban. Estefelé az anyja rávette Leszját, hogy vetközzék le, és menjen aludni; de amikor Leszja meghallotta Kirilo Tur hangját, ismét elfogta a félsz; és hiábavaló volt már az álmod emlegetni. Nem mert elaludni, nehogy ez a bagoly álmában elragadjon. Biztos volt benne, hogy a martalóc a gonosszal cimborál, hisz nemegyszer hallott már a zaporogi bűbajosokról.

Kirilo Turnak meg talán éppen a leány félelme tetszett. Ahogy leült a vacsorához, nyomban mesélni kezdett.

– Nos, uraim – mondta –, most már mindent elrendeztem az utazáshoz.

– Miféle utazáshoz? – kérdezte Szomko.

– Hát Csornohorára.

– Mégiscsak oda méész? Nem hagytál fel ezzel a gondolattal?

– Mikor láttál olyat, hetman uram, hogy a testvérek kigondolnak valamit, s aztán elvetik elképzelésüket, mint valami szeszélyt? Amire más rettegve gondol, azt a nizbeliek, a széles limán-tenger mellett üldögélve eltervezik, kigondolják, és még ha belepusztulnak is, nem tágítanak. És látom már, hogy én is vagy elpusztulok, vagy dicsőséget szerzek, mert nem csupán beszéd, hogy ennyire összezavarta fejem a leányka szeme.

– És neked, egy zaporoginak, egy aszkétának nem szégyen ezt beismerni? – kérdezte Sram, mert öregember létére még ő is hegyezte a fülét, amikor Tur tréfálkozott.

– És mit szól majd a társaság, ha a fülükbe jut, hogy egy kuriny-atamán ilyen szégyent hozott a testvérekre?

– Nem szól semmit, mivel én most már szabad kozák vagyok.

– Hogyhogy *most* már szabad? Hát azelőtt talán nem voltál szabad?

– Nálunk, uraim, amíg egy kozák nem iratkozik ki a kozák táborból vagy a kurinyból, addig engedelmességgel tartozik a szicsbeli sztarsinának, akár az igumennek. Összeszűrheted a levét az asszonynéppel, amikor csak akarod, de aztán megtudod, hogy: ki az ördögnek szolgál, kinnal fizet érte! Csakhogy a mi szerzetesi szabályaink jobbakként, mint a kolostorban. Nálunk ha a férfiembert hatalmukba kerítik a világi hívságok, akkor nem dugják tömlöcbe vagy dutyiba, hanem – menj a fenébe! Eredj, légy szabad, ha már nagyon elhájásodtál a társaság kenyerén! És nemegyszer megesett, hogy a szerencsétlen nyomorult kódorog a városban, de aztán, ahogy mifelénk mondani szokás, hosszú orral távozik, mert saját szemével győződött meg arról, hogy nincsenek hasznos dolgok a világon; elhagyja feleségét és gyermekeit, s visszatér a kurinyba: „Ej, testvérek! Fogadjatok vissza újból a társaságba! Nincs jóság a világon! Nem éri meg sem az örömet, sem a bánatot!” A testvérek pedig: „Na, csavargó! Lóg az orrod? Ragadd meg azt a gazdátlan kupát, és igyál velünk az ostobaságodra, ettől talán megjön az eszed!” Ekkor leül a szerencsétlen a kedves társaságba, iszik és mesél városi életéről, a feleségéről meg a gyermekeiről; azok meg hallgatják, kinevetik, mint a bohócot. Így járt az én boldogult apámuram is, nyugodjék békében, amikor egyszer egy búcsúzóval a várost járta, s olyan szem búvólta meg, hogy többé a társaság sem volt már kedves neki – a rosszlélek teljesen megzavarta a fejét. Nahát, kiiratkozott a kurinyból, letelepedett valamilyen majorban Nyizsin környékén és gazdálkodott; kis birtokot szerzett, s nemzett két gyermeket – egy pöttöm fiúcskát és egy anyósnak való leánykát. Öt vagy hány év múlva aztán megunta a gazdaságot és a földet, akár a ketrecbe zárt mezei madár. Búsult, egyre csak búsult a kozák; mert mi dolog is az, hogy a kozák szívét asszony-kotlás és gyermek-csibék töltsék be? A kozák szívét az egész világ sem tudja betölteni: bejárhatná az egész világot, és széthinthetné, mint a tallérokat a zsebéből. Egyedül Isten képes azt betölteni...

– És mi történt atyáddal? – kérdezte Szomko. – Ha már beszélsz, úgy egy dologról mesélj; te összebeszélsz mindent Istentől a csepűig!

– Az apámmal? – folytatta Kirilo Tur, mintha álmodna, mert története olyan irányt vett, hogy még a fejét is lehorgasztotta. – Ej! Épp azt mondom, hogy apám hamarosan rájött, hogy úgy élnek, mint a kutya meg a macska, és elfogta a vágy a testvérek után. Anyám nemegyszer mondta is neki, mint az az asszony a dalban:

*Én kedvesem, a szíved mi bántja,
Talán elhagysz hajnalhasadásra?
Lovat itatsz – de korán? ki várja?*

*Sárga zabot nem szórsz te hiába,
Zöld szénát se löksz elé világba.
Hol van az ostor – pajta zugába,
Hol van a nyerged – kamra likába.
Gyermeked rí, meg se simogatnád,
Görbe szemmel nézel rám – mi lel hát?*

Csakhogy az én apám nem bocsátkozott olyan fájdalmas beszélgetésbe, mint az a kozák a feleségével, hanem végiggondolta a dolgát, felült a lovára, a nyeregbe ültette pöttöm fiacskáját, vagyis engem, a csavargót, s aztán gyerünk Zaporizzsjába. Anyám sem futott ki utánunk, mint abban a dalban, nem ragadta meg a gyeplőt, nem könyörgött, hogy térjen vissza, és igyék a gyümölcspálinkából, öltse magára kék kabátját, és még egyszer pillantson kedvesére... A kabátot is, a birtokot is nekik hagyta az apám, hogy éljenek belőle, ő maga pedig darócban hagyta maga mögött az asszonybirodalom határát. Úgy látszik, nekem is apám útját kell járnom!

– Na, fogd hát a kupát – szolt a hetman –, hogy megerősödj indulás előtt. Messzi ország az a Csornohora. De mi is egyengetjük majd az utad!

– Köszönet neked, hetman uram! – mondta Kirilo Tur mélyen meghajolva. – Ha egyszer te magad egyengeted az utamat, akkor biztos lehetsz abban, hogy elviszem Csornohorára az én szépségemet!

– Mire gondolsz, fiam? – kérdezte Sram csendesen a hetmantól. – Tudod jól, milyen örültek ezek a tréfacsinálók: maga a gonosz sem igazodik el rajtuk. Ne hidd, hogy amelyik kutya ugat, az nem harap! Jól vésd eszedbe, hogy a bolond néha tényleg megőrül.

– Á-á, atyám! – szolt nevetve Szomko. – Ezt a bolondot jól ismerem. Talán az egész világon nincs még egy ilyen őszinte lélek. Amikor a polyákat üztem Ukrajnából, és Jurusszal küzdöttem, a szótlan csornohorai meg ő nemegyszer szabadított ki nagy bajból. Egyszerre volt nyelv és kém – s mindezt pusztán jó szóért meg egy pohárka pálinkáért. Nemegyszer teleszórtam tallérral a sapkáját, de távozóban a küszöbre borította. „Honnan került ide ez a szemét?” – kérdezte. Ilyen bogaras ember. Mondtam volt neki: „Kirilo, mondd meg, az Istenért, mivel jutalmazalak? Hisz nemegyszer üzted el fejem felől a halált!” – „Nem neked kell ezért engem megjutalmaznod!” Hát ilyen ember ez, apám!

– Valóban – szolt Sram –, arany ez, nem kozák! Atamán uram – fordult Kirilo Turhoz –, gyere ide, hadd öleljelek-csókoljalak meg!

– Minek köszönhetem ezt a kedvességet?

– Gyere csak, én tudom, hogy minek!

És megölelte és megcsókolta a zaporogit.

– Jutalmazzon meg a Teremtő - mondotta –, vitézi tetteidért!

– Ej, atyám! – szólalt meg a kozák. – Ez aztán az ostobaság, hogy te így dédelgetsz engem; de mit szólasz majd akkor, ha az orrotok előtt elrabolom a hetman jegyesét?

Cserevany derült a legjobban Kirilo Tur tréfáin; egyre csak hahotázott.

– Fogjon hajtam az ellenség kahdja – mondta –, ha még egy ilyen élethevaló fickót láttam! Csupa szív ez, nem is zaphogi! Gyehe ide hozzám is, testvéh, hadd csókollak meg én is!

– Ezek aztán a jó emberek! – kiáltott Kirilo Tur. – Meglopom őket, ők meg csókolgatnak! Biz’ isten, jó emberek! Nagy kár, hogy nem látjuk többé egymást! Csornohorára még a csontjaitokat sem hozza el a holló. Na, Isten legyen veletek, urak! Köszönet a kenyérért-sóért! Isten veletek! Ideje készülődni!

És a kapun kilépve összedörzsölte a kezét, s így szolt:

– Nyíljatok meg, kapuk, de ti, emberek, csak aludjatok! Nyíljatok meg, kapuk, de ti, emberek, csak aludjatok!

– Irdatlan fickó ez a Kirilo Tur – mondta nevetve Szomko. – Mindig csak a hókuszpókuszon, a komédiázáson jár az esze.

8

Éjszaka nem sokáig mulatoztak a mi kozákjaink: a szent hely szomszédságában ez nem lett volna ilendő. Még éjfél sem volt, mikor már mindannyian réges-rég aludtak. A kozákok horkolása az egész fogadót betöltötte, kezdve a tisztaszobától, ahol a hetman és Sram pihent, egészen az istállóig; ott Vaszil Nevolnik aludt, Cserevany lovai mellett. A többiek a szabad ég alatt háltak, s bár éjszaka az udvaron nem volt túl meleg, a kemény, forrófejű népség nem törődött a hideggel. Remekül érezték magukat a szabadban, mint a fű, melyet estig a nap fonnyasztott. Körös-körül csalogányok dalolnak a ligetben, hogy még a hold is elomlik tőle; néha-néha hallani a bagoly szomorú huhogását. A kozákok napja magasra emelkedett; a csillagok beborították az eget, mint a miseruhát.

A kozák számára sem az égbolt, sem a hold, sem a csillagok nem némák: akár a holdra, a rajta levő nagy foltokra, akár a csillagokra tekint, szíve s elméje felparázslik, akár Isten szavától. Miért e foltok a holdon? Ő tudja, miért. Amikor Káin megölte Ábelt, Isten saját kezével jegyezte fel a holdra a bűnt: „Nézzétek, emberek – mondotta ahogy Káin örökkön-örökké karján hordozza testvére holttestét, úgy minden gyilkos örökké, a végítéletig hordozza súlyos bűnét!” És a csillagok? Emberi lelkek. Amint örök álomba merül egy bűnös test, a jó lélek, a földet elhagyva, az Úr színe elé száll, megtisztul az égi fényességben, s hallgatja, miről beszélgetnek az angyalok az égben. Ha néha lehull, kialszik egy fényes csillag, a kozák keresztet vet, és imát mond az elhunyt lélekért. Egyes csillagok termését óvják, mások állatait, a Göncölszekér pedig a csumákokra vigyáz.

Fényes, pompás éj borult Pecserszk fölé, de csak egyetlenegy férfi figyelte csodáit; nem aludt, nézelődött, de semmit sem látott. Ez az egy nem más volt, mint a szegény Petro Sramenko. Volt, aki álmodott, de neki csak a bánat jutott, a fájdalom, a bosszúság. Sokáig forgolódott szűrjében; aztán felkelt, felvette kabátját, és kilépett a kiskapun. A liget felé vette útját.

Szegény kozák mindenki elől menekült szerelmével, mivel mindenki csak kinevette volna. A kozákok nem túlzottan jeleskedtek a szerelemben; ezt a gyenge pontjukat a lányok és asszonyok ismerték a legjobban; ők költötték ama dalokat, melyekben egy kozák és egy lány vagy csak egyszerűen két szerelmes gyengéd szavai elevenednek meg, s amelyeket csak hallgatod-hallgatod, de betelni velük nem tudsz soha.

Ha lett volna Petrónak édesanyja vagy szerető nővére, neki talán elmesélte volna bűját-báját. Mert bármennyit is hengegett a kozák társai előtt szerelmeivel, amikor hazatért, amikor anyja fecskéként röpdösött körülötte, amikor nővére, hajfűrtjeit fésülgetve s a távoli tájakról meg a kozák kalandokról faggatta és dédelgette, akkor vaskemény szíve megenyhült, s ami bánat lelkét nyomta, mindent elmondott együttérző nővéreinek. Petrónak azonban, bánatára, nem volt se nővére, se anyja; komor öreg apja meg tréfálkozó társai adhattak csupán tanácsot neki.

Járkált a ligetben, mint egy holdkóros, és maga sem tudta, miért. A hold már lejjebb csúszott az égbolton; fénye ferdén hullott a füre, a bokrokra és a nyírfákra. Az éjszaka végéhez közeledett. Ekkor váratlanul lódobogást hallott... Mind közelebből és közelebből. Aztán felismerte két ló lassú ügetését. Az útról a bokrok közé lépett, nehogy belébotoljanak. Már az emberi hangokat is hallja. A csillagos égbolt alatt minden szó tisztán jut el füléhez. Azonnal felismerte Kirilo Tur hangját, s a csornohorai „bre”-ből és „more”-ből pedig ráismert annak testvére.

Kirilo Tur azt mondta:

– Mit szólnak majd, testvér, a ti otmicsarjaitok a zaporogiai ügyességéhez, ha megszerezzük ezt a leányzót?

Csornohor erre így felelt:

– Bre, testvér! Én még mindig azt hiszem, hogy te csak bolondítasz engem! Nem hiszem, amíg saját szemmel nem látom ezt a csodát!

– A hold nem egyhamar tűnik el – mondta Kirilo –, meglátod még, helyén marad a szemed.

– De hogy rabolod el a leányzót anélkül, hogy zajt csapnál?

– Ej-ej, testvér uram! Nem csináltak tán ennél különb dolgokat is a zaporogiai a maguk idejében. Miért varázsoltam el vajon az összes kaput?

– More! – szólt Csornohor. – Legalább engem ne szédíts a varázslásaiddal!

– Milyen sötétség van a te fejedben, testvér! – mondta Kirilo Tur. – Hát mi másért választottak volna engem atamánknak? Talán azért, mert jól csúszik a pálinka a torkomon? Ebben különb művészeket is találhatsz nálunk, de varázslót nem sokat.

Ekkor azonban már olyan messze jártak, hogy nem lehetett kivenni, mit beszélnek.

Petro számára Kirilo vacsoránál elhangzott szavai most már nem tűntek tréfának: lehet, hogy tényleg a zaporogi agyára ment a nagy jómód? Petro először a fogadóba akart volt rohanni, hogy felrázza a kozákokat, de aztán megtorpant.

– Minek fussak? – gondolta. – Ki hallott már olyat, hogy a világ közepén elraboljanak egy leányt? A zaporogi megőrült, én nem futnék, mint egy eszelős.

S ezzel szép lassan elindult az ösvényen.

„Nem ártana tréfából egy kicsit észre téríteni! – gondolta menet közben Petro. – Hogy ne tegyen úgy, mintha szörnyeteg volna, hogy ne tomboljon, mint a vaddisznó a vízmosásban!... Nagyon örülnék, ha Szomko ezért a tréfájáért megparancsolná tréfából, hogy vesszőkkel simogassák meg egy kicsit a hátát!”

Amikor a réten jött keresztül, így szövögette tovább gondolatait:

„És mi történik akkor, ha valóban varázsló? Öreg kozákoktól nemegyszer hallottam már, hogy a nyomorultak ott ülnek a nád és a mocsár közepén, és a tisztátalan lélekkel komáznak. Kiszabadították a foglyokat a rabságból, de még a török nőket is, s nemegyszer olyan ügyesen, mintha valóban nem csupán a maguk erejéből tennék. Nem is bolondság tán az emberek között terjedő szóbeszéd a varázslataikról... Megszövik a tatároktól, ráteríti szűrét a vízre, s ráülve átevez a másik partra... De az aztán már igazán ostobaság, amit a polyákok félelmükben híresztelnek, hogy a zaporogiai a Velikij Luhon úgy nőnek ki a földből, mint a gombák, s hogy a zaporogi testében nem egy, hanem kilenc lélek lakozik, s hogy amíg egy zaporogit megölsz, addig kilenc egyszerű kozákot ölhetnél volna meg... Talán a szürről szóló mese sem egészen igaz. Meg hogy egy zaporoginak ellopni bármit, amire kedve szottyán, annyi csupán, mint a dohányzacskóból előszedni a dohányt. Teljesen megzavarják az embert...”

És eszébe jutott, hogyan ült az öreg Hmelnickij tömlőcében egy olyan kozák, aki varázslatot űzött. „Minek őriztek engem? – kérdezgette. – Ha akarom, hiába is őriztek! Kössetek be a zsákba!” Bekötötték és a gerenda mögé vonszolták, ő meg az ajtóban jelent meg: „Na, mi az, ördögfattyak! Így őriztetek?”

„És mi van akkor – gondolta magában Petro –, ha ez is egy ilyen szörnyeteg? Sietek, nehogy tényleg valami bajt keverjen.”

De alig tett meg vagy tíz lépést ilyen sietősen; megtorpant, mintha falba ütközött volna.

„Milyen tökfey vagyok! – gondolta. – Kit akarok én megmenteni? Nincs neki tán vőlegénye, aki vigyázza őt? Hát őrizője vagyok én néki? Szívességből maradjak fenn éjszakánként, nehogy egy belopakodó jöttment részeg alak megijessze a hetman aráját? Ha a hetmant választod, akkor állítson ő a kedvedért az összes ajtóhoz és kapuhoz öröket; nekem mi közöm hozzá? Tőlem akár mindannyiótokat vigyenek el ezek a gaffickók!... Látom előre, amint észreveszed, fényességes nagyuram, hogy az orrod elől elrabolták a jegyesedet! Látlak téged is, büszke úrnő: vajon akkor is olyan magasról nézel ránk, ha a hetmanod, homlokán a nappal, elveszíti jegyesét, ugyanúgy, mint bármilyen más semmirekellő? Látlak téged is, fényes szépség, hogyan kínoz majd ez a gyilkos a csornohoraiak között. Ott nem nagyon kényeztetik a nőket! Úgy ugrálsz majd, ahogy ez a vad Tur füttyül; nem is egyszer jut eszedbe a dal:

*Szeretett egy zaporogi hajdan,
Az hajtott ki mezítláb a fagyban...*

Így elmélkedett magában Petro, amikor ismét felhangzott a lódobogás. Hallja, de maga sem hiszi.

„Lehet, hogy tényleg az ördöggel cimborál ez a zaporogi? – gondolta magában... – Álljunk csak meg, talán nem is egyedül jönnek visszafelé?... Nem, tényleg hozzák!... Az átkozott! Hozza, mint farkas a bárányt!”

A lovak közelebb értek. Látja ám Petro, hogy Kirilo Tur Leszját tartja maga előtt a nyeregben, akár egy gyermeket. Nagyon megszánta a leányt. Leszja olyan volt, mint akit megbabonáztak. Fejét lehajtva ült szegényke, s kezével a legény vállába kapaszkodott. Az meg egyik kezével zsákmányát tartja, a másikkal a lovat irányítja. Szegény leány csak sóhajtozik, mintha valami szörnyűséget látna álmában. Valamit motyog, de a csalogányok miatt nem lehet érteni: a csalogányok épp akkor fűjták hajnali éneküket.

Petro megsajnálta Leszját; már-már előlépett a bokrok közül, hogy útját állja az otmicsaróknak, s fittyet hányva mindenféle varázslatnak, megküzdjék velük; a kardjához kapott, de nem volt nála. Azok már továbbmentek, s ő csak egy helyben állt, nem tudván, mit tegyen. Leszja most felkiáltott, mintha álmából ébredne. A ligeten végiggördült a visszhang, s a leány hangja a mi Petrónk szívéig hatolt. Berohant a kozákfogadóba, felkapta kardját, lovához futott, és felpattant rá. A felriadó Vaszil Nevolnik azt hitte, cigányok sündörögnek a lovak körül, és felordított.

– Ne ordítozz, Vaszil – mondta Petro –, hanem keltsd fel a kozákokat: elrabolták a Cserevany lányt!

Vaszil Nevolnik az egész fogadót felverte kiabálásával; Petro nem hallgatta tovább, lovára hajolva kinyargalt a kiskapun, s szélvészféleg elvágatott.

Ezalatt az otmicsarok tovább lovagoltak az úton, igyekezték még az éjszaka leple alatt elhagyni Kijóv környékét. Szegény Leszja bizonyára jó sokat ivott a füvesasszony ijedtség elleni főzetéből; úgy dülöngélt, mint a részeg, és nem tudott semmiről, ami vele történt; csak akkor tért magához, amikor megcsapta a mező felől fújó hideg szél. Körülnézett, s a puszta közepén találta magát, a rettenetes kozák karjában. Először azt hitte szegényke, hogy álmodik, aztán kiáltozott, de mindhiába. Az útonállók csak egymásra néztek és összenevettek. Leszja kérlelte őket, hogy ne tegyék tönkre, hogy engedjék szabadon; Kirilo Tur csak röhögött.

– Milyen hülye észjárásuk is van ezeknek a lányoknak – mondta. – Még hogy én, ilyen munka után, saját jószántamból engedjem ki a kezeim közül a zsákmányt! Nem, galambocskám, ebből nem lesz semmi! De miért kéne neked bánkódnod? Én tán nem tudlak ugyanúgy szeretni téged, mint bárki más? Ne sírj, szivecském: hozzászoksz, és velem sem élsz majd rosszabbul, mint a hetmannal. Úgy mondják, a lány olyan, mint a fűzfa: ott ereszt gyökeret, ahová ülteted.

Leszja nem nagyon nyugodott meg az ilyen vigasztalástól; vergődött, kiáltozott, az égnek emelte karját.

– Szerelmem – szólt ekkor hangot változtatva Kirilo Tur.

– Ne kiabálj, ha kedves az életed! Azt hiszed, ha utolérnek, élve kieresztelek a kezem közül? Nem lesz köszönet abban, ha valaki utánam kap meg! Kuss, ha mondom! Nézd csak ezt a játékszert!

És megcsillogtatta a lány szeme előtt török törét; és úgy nézett a szeme közé, hogy a szerencsétlen leány majd meghalt ijedtében.

Akkor értek ki a sűrűből a mezőre, amikor a napfelkeltével a hajnal győzedelmeskedett a hold felett. Vörösös színűre váltott az égbolt: születőfélben volt a reggel. Az út hol lejtett, hol emelkedett. Mikor egy magas hegygerincre értek, Kirilo Tur körülnézett. A liget felől szürke lovon vágatott valaki utánuk. Megállt Tur, és így szólt:

– Ne Kirilo Tur legyen a nevem, ha ez a lovas nem utánunk jön! És ha tudni akarod, hogy elég éles-e a szemem, azt is megmondom neked, ki az. Az ifjú Sram. Apjára ütött, mint a sasfióka a sasra. Fogjon rajtam az ellenség kardja, ha nem találom ki, milyen töltény hajtja ily gyorsan ezt a golyhót!

– More, drága testvér! – kiáltotta Csornohor. – Mért lassítunk? Meneküljünk!

– Nem olyan az ő lova, testvér, hogy elmenekülhessünk a rabolt lánnyal! De meg minek is hátrálnánk meg? Nem, jobb lesz, ha megállunk, és vitézek módjára megverekszünk.

– Bre, testvér! Mi sül ki ebből? Mi ketten vagyunk, nem lövünk rá, szablyával pedig Sramenkóban nem sok kárt teszel. És ha teszel is, nem egyhamar, addigra meg ideérnek a többiek, és visszaszerzik a leányzót!

– Én is tudom, testvér – válaszolta Kirilo Tur –, hogyan vív Sramenko; épp ezért nem akarom most a hátamat mutatni neki. Nézd csak, nézd csak, hogy csapkod a kardjával! Mintha jó barátait hívná vendégségbe! Akármilyen legyek, de ne zaporogi, ha ma egyikünk nem vitézi dicsőséget szerez magának, másikunk pedig vitéznek kijáró halált!

– Tehát egyedül akarsz megvinni velem, testvér?

– Hát hogyan másképp? Inkább kettőtöröm szabályomat, semminthogy ketten támadjunk egy ellen!

Petro ezalatt egyre közelebb ért, s amint meglátta, hogy Leszja a kendőjével integet, még jobban hajszolta lovát.

A zaporogiaiak épp csak átugrattak a szakadék felett ívelő keskeny hidacsán, melyet a víz vágott magának egyik homokpadtól a másikig. Kirilo Tur a földre tette foglyát, testvéreire bízván, majd maga is leugrott lováról, szétrúgta a rozzant pallót, s deszkáit a mélybe dobálta. Lent, a szakadék alján örvénylett, zúgott a víz, alámosva a meredek partokat.

– Mit teszel, testvér? – kérdezte a Csornohor.

– Csak azt, hogy a Sram fióka először bizonyítsa be, méltó-e arra, hogy Kirilo Tural megverekedjék!

– Bre, testvér! Ha azt hiszed, hogy nem tudja átugratni, hagyjuk itt, mi meg igyekezzünk, hogy minél hamarabb a rejtekhelyre érjünk!

– Ej! Lehet, hogy nálatok Csornohorán így tesznek, de nálunk jó hírnév, tisztesség, hadi kötelesség, senki ne legyen nevetség, ellenségnek essék, kaszabolja, ne sajnálja vesztét. Egy vitéz a dicsőségre gondol, nem pedig arra, hogy a feje a törzsén maradjon. Ha nem ma, hát holnap lekaszálják, mint füvet a szél a sztyeppen, hanem dicsősége nem leli fogyását, hírül adja, őrzik a dicső közökség.

Mialatt ez a nizbeli útonálló a vitézi dicsőségről értekezett, Petro kivont szablyával nyargalt feléje. Már közel járt. De a ló hirtelen a szakadék szélén visszahőkölt, megvetette lábait, s fülét hegyezve felhorkant.

– Hahaha – nevetett a másik oldalon a zaporogi. – Talán bizony nem kedveled az ilyen kis árkokat?

– Nyomorult fajzat! – kiáltotta Petro. – Így hálálod meg a hetman úr vendéglátását?

– A vendéglátást? – válaszolta. – Olyan nagy csoda az? Nálunk a Szicsben jöhet bárki, csak szúrd a földbe a kopját, aztán ülj az asztalhoz, ehetsz, ihatsz, míg csak ki nem pukkadsz, senki sem kéri számon tőled. Ezek a városi vaddisznók mindenről azt hiszik, hogy a sajátjuk, hogy ők másztak elsőnek a dinnyeföldre.

– Te szégyentelen Júdás! – kiáltotta Petro. – Ölelgetnek-csókolgatnak a vacsoránál, te meg áruláson töröd a fejed!

– Hahaha! – röhögött Kirilo Tur. – Ki kényszerítette a hülyéket arra, hogy csókolgassanak? Megmondom nekik a szemükbe, hogy hamarosan ellopom a kisasszonykát, ezek meg, ostoba alakok, ölelgetnek. De mit fecsegünk erről? Inkább ugrass keresztül a patakocsán, s akkor megmutatjuk ennek az ifjoncnak, hogyan is verekednek a kozákok!

Petro megfordította a lovát, nekifutott, abban a hitben, hogy mindjárt átugrat, de a ló ismét megtorpant. A ló a mélységbe pillantott, ahol a víz örvénylett, és megijedt, s horkanva és szemét forgatva visszahőkölt.

A gonosz zaporogi meg a hasát fogta, úgy röhögött.

– Ez egy csudapók, nem is vitéz! – kiáltotta. – Nézzék csak meg az ilyen vitézt! Én a lánnyal a nyeregben átugrattam a szakadékon, ő meg nekifut, aztán meggondolja magát!

– Én viszont nyomban a torkodra forrasztanám a szót – mondta Petro ha nem feledtem volna otthon a pisztolyomat.

– Soha nem hiszem el – felelte Kirilo Tur hogy az öreg Sram fia útonálló módjára harcolna, ha egyszer kezében van a becsületes kard-kisasszony! Talán egy golyóval én is leszedhetnék a lóról, de látod, várok, amíg elszánod magad, hogy ugrassz vagy hazamész.

– Te átkozott dög! – szólt Petro leugorva lováról. – Hogy falnának fel a farkasok! Boldogulok én a te lábad nélkül is!

És ezzel néhány lépést hátrált, hogy nekifusson. Mikor Leszja megértette, mi a szándéka, ijedtében eltakarta a szemét, és Istenhez fohászzkodott, hogy segítse meg a fiút. De feleslegesen ijedezett. Bárki, aki látta a fiú magas alakját, vékony, de erős testét, szemügyre vette erőtől duzzadó karját és lábát, megmondta volna, hogy még nincs minden veszve. És tényleg, Petro nekifutott, ugrott, s épp elérte a túlsó partot. De ekkor a part leszakadt alatta, és a kozák már-már hátrazuhan, fejével a szakadékba, de Kirilo Tur odaugrott, és a kezénél fogva elkapta.

– Remek volt, testvér, Istenemre remek! – mondta a gyilkos vidáman. – Nemhiába zengik mindenfelé vitézséged! Na most már boldogan mérem össze veled a szablyám!

– Ide figyelj, barátom – mondta a levegőt kapkodva Petro nem vívok meg veled; nem bírok én már kezem emelni rád.

– Hogyhogy? Lemondasz a foglyomról?

– Nem, előbb mondanék le tulajdon lelkemről.

– De hát akkor mi az ördögöt akarsz tőlem?

– Engedd át nekem harc nélkül, testvér! Ne ontsunk feleslegesen vért!

– Hahaha! – röhögött Kirilo. – Még ilyet! Bohdan, hallod ezt? Csavaros eszed van, Petro uram; mégsem egészen atyádra ütöttél. Ki a fene kényszerített volna, hogy megtréfáljam a hetmant, ha nem maga az ördög, aki belém bújt? Nem, testvér, az nem bánt, ha a szablyád végez velem, de hogy odaadjam a foglyot, aj ajaj!... Kár beszélni róla! Elég a felesleges fecsegésből! Csapjunk össze úgy, hogy az ellenségeink is bánkódjanak, és inkább a kobzos énekeljen rólunk egykor, mintsem hogy ördög tudja, mi módon váljunk el!

S ezzel kihúzta hüvelyéből nehéz szablyáját.

– Ó, kisasszonykám! – szólt. – Szablya-kisasszonykám! Pogányokkal találkozta, nem is egyszer csókolóztál már velük, csókold szájon ezt a kozákot, de úgy, hogy a zaporogiaiak ne maradjanak szégyenben a városiak előtt, s hogy a csornohoraiak se vágassanak fel bajnokaikkal!

– Tényleg nem adod őt oda harc nélkül? – kérdezte Petro még egyszer.

– Erre ne számíts, gonosz Sramenko! – válaszolta Kirilo Tur. – Ne ébredjek fel az utolsó ítéletkor, ha hozzá érhetsz addig, amíg a fejemet a nyakamon hordom. De most már elég volt... vagy talán vágjam szét a kabátodat?

– Isten legyen a bíránk – szólt Petro –, nekem pedig bocsássa meg, hogy kezem emelek rád.

És ezzel ő is előhúzta szablyáját.

– Szeretett testvérem – mondta ekkor Kirilo Tur a csornohorainak –, ha nem állnék többé lábra, hagyd neki a leányt. Te meg eredj Csornohorába, és mondd el ott a csornohorai fecskéknek, hogy Ukrajnában sem vagdalkoznak rosszabbul. Na mi van, kozák, nem támadsz? – fordult Petróhoz. – A te dolgod a támadás, az enyém a védekezés.

Petro nekilátott a kozák bajviadalnak.

Tán soha nem találkozott még e földeken két ilyen harcos – egyformán erős, egyformán ügyes és egyformán állhatatos. Helytáll-e vajon Petro a jól megtermett, széles vállú kozákkal, Kirilóval szemben? Mert az úgy áll ott, mint egy bölény, jól megvetve lábát. Csakhogy Petro is kozák, nem gyermek már: apja természetével és erejével bír, s mint a villámot, forgatja a szablyát, ügyesen és fűrgén mozog, mint a tatár antilop a sztyeppen.

Ijesztően csörögtek-csengtek a szablyák. Amit az egyik vágott, kivédte a másik, csak úgy röpködtek a szikrák.

Leszja magánkívül volt a réműlettől. Koppanások, csattanások, villanások a fejek fölött – mintha a szívében zajlana mindez. A csornohorai sem bírt a lován maradni, a párviadalt szemlélve. Mester volt ő a lovagi dolgokban, így hát testvére és Petro Sramenko rettenetes vagdalkozása számára valójában játék volt, nem párviadal.

Ők eleinte tisztelettel érintették össze szablyaikat, mintha csupán tapogatóznának; de aztán egyre gyorsabban és gyorsabban, egyre nagyobb erővel mérték egymásra az ütéseket. Hol támadtak, hol hátráltak; hol teljes erejükből lecsaptak, hogy szinte sziszegett a szablya; hol újból csak csalogatták egymást, s közben azt lesték, hogyan lehetne nagyot vágva azonnal véget vetni az ügynek. És mindketten tisztában voltak ezzel a vívással – egyik sem tudja elérni a másikat, mert a szablyák adják meg a feleletet. Ekkor már mindkettőjük szeme villogott, akár a vadaké; arcuk lángolt; kezükön kidagadtak az erek, mint a kötelek; és már eszeveszetten küzdöttek a kozákok; sűrűn hullottak a szikrák, és már-már valamelyikükhöz a halál közelített. De hirtelen mindkét szablya kettétörött. A kozákok dühösen a földre hajították, és keresztet vetettek rá.

– Nos, hogyan fejezzük be? – kérdezte Petro; akit elkapott a hév, és már eszében sem volt békülni. – Verekedjünk vagy lőjünk pisztolyból? Ne mondhassa senki, hogy nem bírtam a zaporogi Turral!

– A fenébe a verekedéssel – felelte Kirilo lihegve. – Gyermekedded szórakozás! Meg te nem is tudsz úgy a földhöz csapni engem, hogy kileheljem a lelkem. Én meg Isten tudja, hová megyek inkább, mint hogy a lányról lemondjak. Az ördögbe a pisztolyokkal! Nem nagy művészet egy golyóval kilyukasztani az ember koponyáját. De ha akarod, itt a törünk, egyforma hosszú, és ugyanannak a mesternek a munkája. Az ősi szokás szerint egymásnak esünk, s akkor a kegyes Úristen bocsássa meg bűneinket!

Elvette a csornohoraitól a damaszkuszi pengét, a magáéhoz mérte, majd odaadta Petrónak. Aztán balra ugrottak, és újra kezdték az előzőnél rettenetesebb, vadabb párviadalt.

– Ej, drága testvér! – kiáltott a csornohorai. – Fejezd be gyorsan, mert már nyomunkban vannak az üldözők!

– Ne félj! – válaszolt Kirilo Tur kifulladásra. – Befejezzük, mire ideérnek!

– Ó, megváltó Istenem! Jönnek a mieink! – kiáltotta Leszja az utat kémelve. Úgy állt mostanáig a csornohorai mellett, a szörnyűséges párviadalt szemlélve, mint akiben nincs élet.

Valóban, kozákok száguldottak a mezőn. Legelől Szomko nyargalt; mögötte a pavolocsi Sram; utánuk még egy fél tucat lovas.

Hamarosan kiértek a ligetből, s a hegy lábánál nyomban észrevették a küzdőket. A felkelő nap vörösre festette az égboltot, s a szablyák úgy csillogtak a távolból, mint vörös villámok. Nem kételkedett az öreg Sram, hogy Petrója legyűri Turt, még ha az zömökebb is. De amikor elhajították a szablyákat, és a törre került a sor, szíve megdermedt; nemegyszer fordult már elő, hogy az ilyen párviadalban mindkettő a szemük láttára bukott fel. Így történt most is. Mire Szomko és Sram a szakadékhoz ért, Kirilo Tur és Petro már olyan mély sebet ejtettek egymáson, hogy eldőltek mindketten, mint a kéve.

9

A csornohorai nyomban testvérehez ugrott, Leszja meg Petróhoz. Szegényke most már feledte a szemérmes és a leányos tartózkodást – kendőjét Petro mély sebére szorította, s ráborult a fiúra: sír, jajong, lelkecskémnek nevezi. Mit számít most neki a fényességes vőlegény és az egész hetmanság! Forró vér ömlik Petrusz sebéből, átítatja a kendőt, végigfolyik kezén. Ha tehetné, a lelkét is odaadná most, csak megmentse a haláltól a kozákot, aki habozás nélkül kockáztatta érte életét. A szakadékot megkerülve már Sram és a hetman is a harc színhelyére értek, de a leányt mindez nem érdekli; sír, Petruszja fölött jajong.

– Elég volt, lányom! – szólt Sram. – Könnyeiddel nem gyógyítod be sebeit. Engedj, övünkkel átkötözzük. Talán még nincs minden veszve.

Szomko meg, ahelyett, hogy Sramnak segített volna vagy a lovasokat szidalmazná, Kirilo Tur próbálta menteni a haláltól.

– Szegény fejed, Kirilo Tur – mondotta. – Azt hittem, csak tréfát üzöl velem, ahogy azelőtt is tetted, de most valóban megzavart a tisztátalan lélek! Inkább sohasem nősültem volna meg, mint hogy téged így lássalak, szótlanul, eszméletlenül!

És az sem érdekli, hogy jegyese más férfi miatt hullatja könnyeit, és más férfit nevez lelkének.

– Nem tudom, hetman uram – mondta Sram –, milyen szív lakozik benned, hogy ezzel a kutyával bajlódsz!

– Hát mit tegyek, apám? Talán itt kellene hagynom őt?

– Pusztuljon úgy a csavargó, ahogy érdemli!

– Nem, atyám, ő sem így gondolkozott, amikor kimentett a bajból!

– Kimentett! Most meg kis híján megölte a jegyessedet!

– Találtam volna másikat, de Kirilo Tur csak egy van!

Leszja meghallotta szavait. „Így szeret tehát!” – gondolta szegény leány, s szíve mindörökre elfordult Szomkótól.

Sram szintén elkomorult. És bár nem szólt, azt gondolta: „Szánja ezt a szicsbeli útonállót, de az mindegy neki, hogy az én Petróm eszméletlenül fekszik.”

Pedig Szomkónak Petro sem volt közömbös. Amikor végzett a zaporogi körül, odaugrott:

– Hogy van, Petro uram? Van valami remény? – kérdezte Sramtól. – Fogjátok a palástomat, és kössétek a lovak közé.

– Te, hetman uram, törődj csak a zaporogival – szólt Sram komoran. – Petrónak van apja.

Ezzel levetette reverendáját, rákötötte a lovakra. A két ló közé feszített reverendára ráfektették Petrót, és így vitték be a vendégfogadóba.

– Bizony, kisfiam, kozák bölcsőben kell ringatnom téged – mondta az idős apa, fia mögött haladva. – Nem azt a sorsot szánta neked Isten, hogy Ukrajnáért virágozzék ki halálos sebed, hanem más férfi jegyeséért kellett megküzdened!

Szomko is ilyen bölcsőbe akarta helyezni Kirilo Turt – nem sajnálta selyempalástját, amikor honnan, honnan nem, két zaporogi bukkant elő. Odaugrattak és megtudakolták, mi történt; nem sokat kérdezősködtek.

– Mit akartok tenni a testvérünkkel? – kérdezték. – Olyannyira árva lenne, hogy ha nem volnának városi kozákok, akkor itt maradna a sztyepp közepén, vadak és madarak étkéül? Nem, urak! Testvér a testvért még soha nem hagyta idegenek keze között. Adjátok át nekünk! Megvannak a magunk patikái... hamarosan talpra állítjuk őt!

És nem vesztegetve az időt, intettek a csornohorainak, megragadták Kirilo Turt, az egyik a vállánál, a másik a lábánál, maguk elé fektették a lovakra és elnyargaltak, mint a démonok. Bohdan Csornohor utánuk.

Petrót lassan lépkedve, óvatosan vitték.

Szomko Leszját vezette kézen fogva, hogyléte felől érdeklődött, nyájaskodott vele; de a lány már nem volt a régi: a fájdalom és a bánat egyetlen szót sem engedett ajkára.

Amint átjutottak a szakadékon, Cserevanyné jött velük szemben, Vaszil Nevolnik kegyetlenül hajszolta a lovakat. Örült nagyon az asszony, amikor meglátta Leszját, hogyne örült volna!

Sram azonban komoran üdvözölte Cserevanynét:

– Látod, asszony – szólt –, mit kevert a lányod! Kevés jó terem ott, ahol a ti asszonyi fajtátok megjelenik!

Elszomorodott Cserevanyné Petro miatt, s miután kifaggatta a leányát, hogy s mint történt a dolog, kis híján sírva fakadt, majd így szólt:

– Hát, atyám, ha már ilyen bajt kevert az én Leszjám, akkor nekünk is kell ezt a bajt jóvá tenni. Vigyék Petro uraságot hozzánk, Hmariscsébe. Ha éjszakákat kell átvirrasztanunk, őt akkor is talpra állítjuk. Én annak idején a kozákok sebeit kötöttem, de az én Leszjám is ért az ilyesfajta dolgokhoz. Talán Isten is segít majd bennünket!

Sram beleegyezett, hogy Petrót egyenesen Hmariscsébe vigyék; Cserevany pedig vendégségbe hívta a hetmant és a kíséretében levő nemes kozákokat.

Ekkor Cserevanyné Leszjával előrement, hogy amint azt illik, otthon mindent elrendezzenek. Útközben Leszja vagy tízszer is elmesélte anyjának, hogyan küzdött Petro Kirilo Tural; és Hmariscsében bárhogy is igyekezett Cserevanyné, hogy a beteg számára elkészítse a fekhelyet, a leányt nem tudta megelőzni. A szobában, ahol azelőtt ő aludt, saját ágyába puha dunyhát tett a fiúnak, a gerendákra a legszebb friss virágokat rakta, az ablakra hímzett függönyök kerültek – egy édestestvér sem lehetett volna jobb a fivéréhez, mint amilyen ő volt a szegény Petróhoz. Cserevany vendégei ettek-ittak, lakomáztak Hmariscsében, vagy pedig Kijóvba utaztak, a hetmannal, hadi ügyekben; Cserevanyné gondoskodott róluk; Leszjának pedig csak az volt a dolga, hogy a gyökereket kiassa, megfőzze a különféle füveket, és a beteget vigyázza. Vaszil Nevolnik segített neki.

A mi Petrónk mintha újra született volna. Mit számított most már, hogy Leszja nem az ő jövendőbelije? A leány őt szereti – más neki nem is kell. Betegsége alatt, mikor szemét kinyitotta, s nem ál-mában, de nem is a valóságban, hányszor, de hányszor látta, hogy a leány fölfele hajolva azt lesi, javul-e vagy rosszabbodik-e az állapota. Ahogy egy anya büvöli szemével gyermekét, hogy az ránevessen, ugyanúgy nézett a leány is az ő szemébe, mikor arról akart meggyőződni, hogy magához tért-e.

Ő pedig, mivel teste elgyengült, csak szívével élt, és bár se kezét, se lábát nem bírta moz-dítani, szíve úgy vert, mint a víz a patak forrásánál. Nem sajnálta sem életét, sem egészségét, ha úgy halhat meg, hogy ezekbe a szemekbe pillant, mint a tiszta forrásba. A kertben csalogány dalol; a virágoskertből mézillatú szellő árad be az ablakon; a lenyugvó csendes nap cseresznyeágakkal játszadozik a falon; Leszja mellette ül, megfogja a kezét, tenyerét forró homlokára szorítja... Nem, sem az élet, sem az egészség nem kell neki, hadd aléljon el úgy, hadd merüljön álomba, és soha többé ne ébredjen fel! Egészsége azonban lassan visszatért, megtöltötte kozák testét, mint a víz a kutat; és az ajka újra piroslott, s a szeme csillogott.

Örült az öreg Sram, örült a hetman is, de Leszjánál senki sem örült jobban. Csakhogy az ő öröme a felhős égbolton tovaúszó holdhoz volt hasonlatos; hol ezüstös fényt árasztva felragyogott, megörvendeztetve a mezőket, a falvakat s a folyócska mentén húzódó kerteket; hol felhő mögé rejtezett, s amint eltűnt, az egész világot szomorúság ülte meg: a folyó szikrák nélkül folyt két partja közt, mintha halott lenne; elfeketedtek a kertek; szomorúság honolt a fekete mezőkön. A szerencsétlen Leszja szívét hol öröm tölti be, hol meg nehéz bánat, ha eszébe jut, hogy magányosan kell elpazarolnia ifjú éveit a hetman tisztaszobájában, csak a hadi eseményeket és az asztal melletti kupacsengéseket hallgatva. Megtudta a madárka, de már későn, hogy Szomko nem szerelemre ter-mett kozák, ő nem ismeri sem a gyengéd szavakat, sem a szerelmes tekintetet, ami egy leány szívét vidítja. Ország híres hetman, pompázatos és daliás; de nem néz rá, s nem beszél hozzá szívből, mint ez a szegény Petrusz. De bele kell törődnie sorsába; feleslegesen szólna apjának vagy anyjának. De akkor maga Petrusz se szerezzen róla tudomást!

A fiú lassan magához tért, a leány meg egyre ritkábban látogatta, mintha félne tőle, szégyenkezne.

– Miért menekülsz tőlem, Leszja? – kérdezte egyszer a fiú, s megfogta a kezét.

A leány nem válaszolt neki, csak a szemében csillantak könnyek.

– Ne menekülj előlem, szivecském – mondta Petro. – Légy húgom helyett húgom. Az Isten nem engedi, hogy együtt éljünk, de ha máshoz adnak is, én örökké szeretlek, mint tulajdon lelkemet.

– Jobb lenne most nyomban elválnunk, és nem találkozoznunk többé! – felelte Leszja, és kiszakítva magát Petro keze közül leszaladt a kertbe, hogy nyugodtan kisírhassa bánatát.

Ez után is nemegyszer előfordult, hogy bejött a fiúhoz, leült az ágya szélére – leült, s valamilyen szomorú dalt énekelt; mindent, mindent eldalolt, ami csak a szívét nyomta. Semmit sem mondtak, csak nézték egymást, és mindent értettek, ami a lelkükben történt.

De Szomkónak kisebb gondja is nagyobb ennél; mindegy ez Sramnak is, Cserevanynak is, és magának Cserevanynének is. Mert azokban a hajdan volt időkben, ha egy leányt eljegyeztek,

akkor el volt intézve, akkor már ne mondd, hogy nem ez, hanem az a kedves neked, mert világra szóló szégyen kerekedik belőle. Épp ezért voltak mindannyian gondtalanok, csak Petro és Leszja szomorkodott némán.

Alighogy Petro felépült, Szomko fülébe jutott, hogy nemsokára hadvezérek érkeznek Perejaszlavba a cártól. Véget vetett tehát a vendégeskedésnek; Szomko nyomban útra kelt, hogy saját vendégszobáiban üdvözölje őket. Sram várta, de nem tudta kivárni a főtanácsot, hogy a kozákok hozzájárulását erről az oldalról is megszerezve, Teterja ellen indulhasson. Cserevanynénak a hetmanesküvő járt a fejében, Cserevany pedig boldogan szórakozott volna akár élete végéig a vidám kozákok társaságában. Egymás között aztán elrendezték, hogy ő a leányával Nyizsinbe utazik, a sógorához, Hvintyivkához, a nyizsini ezred kapitányához; Sramnak pedig a fiával együtt Perejaszlavba, Szomko hetmanhoz kellett mennie, hogy miután fogadták a hadvezéreket, megrendezzék az egész Ukrajnára szóló hetman-esküvőt, s az esküvőn részint megnyerjék az egész sztarsinát a Teterja elleni hadnak, részint mindjárt hálót fonjanak köré, hogy ne lenne két hetman Ukrajnában.

Amint a brovari vadonhoz értek, hírnök érkezett Szomkóhoz Perejaszlavból, nagy port verve. Ki ez a hírnök? Maga Ivan Juszko, a perejaszlavi kozák hadnagy. Amint hőseink felismerték ezt a csodát, azon nyomban azt rebesgették, hogy valami baj történt.

– Milyen hírral jössz? – kérdezte a hetman.

– Jobb lenne, ha meg sem mondanám, fényességes nagyuram!

– Hogyhogy? Csak nem a tatárok?

– Még a tatárnál is rosszabb! Az egy Vaszjutából, hetman uram, négy lett, ha Ivanecet nem számítjuk!

– Mondd már egyszerűbben, hogy száradna le a nyelved! – kiáltotta Szomko.

– Inkább száradna le, hetman uram, mint hogy ilyen hírt kelljen közölnöm veled! A zinykivi, a mirhorodi és a poltavai ezredesek Ivanechez pártoltak!

– Hogy? Az én ezredeseim Ivanec oldalára álltak?

– Mind a hárman, ahogy hallottad, hetman uram.

– A mirhorodi is, a poltavai is, meg a zinykivi is?

– Mind a hárman; Nyizsintől erre csak a lubenyi és a hagyacsi maradt mellettünk.

– Miért nem értesítettek erről engem?

– Még egy napja sincs, hogy a hír Perejaszlavba ért.

– Hogyhogy? Miként? Mikor? Mondd el érthetően!

– A következőképp történt – fogott bele Juszko hadnagy. – Elutazott a mi bírónk Romodanovszkij herceghez⁶³ a moszkvai kincstárnak járó pénzekkel; de meghallotta, hogy a herceg Zinykivben tartózkodik. Oda ment, s ott találta a mirhorodi Osztapot és a poltavai Demjant a sztarsinájukkal együtt; mindannyian a zinykivi Hrickónál lakomáztak. No, de ez még semmi. Megy a herceghez – a hercegnél egy csomó zaporogi, s mind azok a kódisok, akik miután eliták a birtokukat, a kozákoknál szolgáltak, aztán meg, mivel nem engedelmeskedtek a gazdának, Zaporizzsjába szöktek. Egyesek felismerték a bírót. „Csak nem a kalmártól jöttél? – kiáltozták. – Már bocsáss meg, fényességes nagyuram, a szavakért. – Csak nem a perejaszlavi kalmártól jöttél a herceghez? Igencsak jól éltek ti itt! Mi majd megszorogatunk egy kicsit benneteket, városi vaddisznókat!” Hegyezte a fülét a bíró, hogy miféle újság született errefelé – adná Isten, hogy ne kellett volna hallanom és elmondanom! A herceg Ivanecel komázott, zaporogi hetmanuskának nevezte őt, neki adta Ukrajnát, egyelőre a Romenig.

Szomko már a fejét fogta.

⁶³ Grigorij Romodanovszkij orosz bojár volt, az Ukrajnában állomásozó orosz csapatok egyik parancsnoka, a Perejaszlavi Tanács után.

– A mirhorodi – mondta –, a poltavai... Ivanecre cseréltek fel engem! Nem, látom, hogy kipusztul már a vitézi becsület Ukrajnában! Bohdan apánkkal együtt a sírba került! De hát mondd csak – fordult Juszko-hoz igaz vajon mindez?

– Bárcsak hazugság lenne! – felelte Juszko. – De bizony igaz, hogy Ivanec Zinykivben szórakozik a hercegnél. Látta őt a bíró, ahogy te látsz most engem, fényességes nagyuram. És azt beszélik, hogy a zaporogiaiak nagy becsben állnak a cárnál, s bármit kérnek, a cár mindent teljesít. Épp ezért a herceg, miután összehívta az ezredeseket Zinykivbe, cári szóval rávette őket, hogy engedelmesskedjenek Ivanecnek mint hetmanjuknak. Nálunk meg, látod, mivé fajultak most a dolgok? Mindenki azt nézi, hogy neki jó legyen. Hogy kiérdemeljék a cári kegyet, mind a hárman beleegyeztek, hogy Ivanec a Romenig uralkodjék Ukrajnában.

– Igen, igen! – mondta keserűen Szomko. – Legyen bárki felettünk a hetman, akár vitéz, akár disznópásztor, csak mi megmaradjunk ezredesnek! Ó, csillapíthatatlan hatalomvágy! Most szemtől szembe találkoztam veled. Minden ocsmányság előtt hétrét görnyedsz, csak hogy mások fölébe kerekedhess... Na és Vaszjuta? Az is behódolt Ivanecnek?

– Nem, talán nem – felelte Juszko hadnagy –, mivel, úgy mondja a bíró, amikor a zaporogiaiak leitták magukat, Vaszjutát is megfenyegették, de nem nézik jó szemmel az egész városi sztarsinát sem, legfőképpen a szeszfőzők és a fiatalok közül azok, akiket a gazdájuk valamikor megütött vagy megszidott, s ezek most fenyegetőznek, hogy mindenért megfizetnek.

– Ilyen hírekkel üdvözlnek engem az én Hetmanságomban! – szólt keserű mosollyal Szomko Sramhoz. – Nahát, elválík még, ki lesz a győztes. Ó, megleckéztetem még én az árulókat!

– Mit szándékozol tenni, fiam? – kérdezte Sram.

– Mit tehetek? Perejaszlavba megyek, hadba hívom a hozzám hű ezredeket, s kiállok, akár az egész világ ellen! Mit számítanak nekem ezek a hercegek és bojárok! Azt gondolták, szétszaggatják Ukrajnát? A mi kozák ügyeinkbe senki se avatkozzék! Ahol két kozák van, ott a harmadik felett ők maguk ítélkeznek! Meglátjuk, ki lesz a győztes!

– Szóval – mondta Sram –, ahelyett, hogy a polyákbérenc Teterja ellen hadakoznánk, saját ezredeink közötti háborúra kerül majd sor! Mert ha Ivanec megkaparintott három ezredet, akkor harc nélkül nem tudod kiszorítani Ukrajnából! És Vaszjuta is fellázad, mert mögötte áll egész Sziverija is, és az egész Sztarodubivcsina őt támogatja. Most aztán várhattok, pavolocsiak, amíg Szomko legyőzi ellenségeit! Legalább addig ne másszon át ez a Teterja a Dnyiprón, amíg ez a vihar tart mert valami ilyesmit agyait ki a polyákokkal.

– Te mit tennél, atyám? – kérdezte a hetman. – Adj tanácsot a magad feje után; én hallgatok rád.

– Hallgasd, mit tanácsolnék én neked! Menj magad Perejaszlavba, és írd levelet minden ezredesnek, hogy féljék Istent, és ne feledjék a kozák dicsőséget, amelyre Ivanec kezét emel, hogy öszetörje és a porba tapossa. Eközben én Cserevannyal Nyizsinbe igyekszem. Felnyitom ennek az örült Vaszjutának a szemét, hogy ő maga is elpusztul, és másoknak is bajt okoz, ha nem áll melléd. A te szándékaidhoz mérje a magáét; akkor aztán mindenkinek lehanyatlik a keze, és ezredeseid ismét visszatérnek hozzád.

– Térjenek vissza most, mert aztán ne legyenek az, aki vagyok, ha nem teszem velük, amit a megboldogult hetman tett Hladkijjal!

– Na, ne fogadkozz, fiam, hanem inkább imádkozz Istenhez – mondta komoran Sram. – Nyugtával dicsérd a napot! Ne vesztegessük feleslegesen az időt, búcsúzzunk!

Elbúcsúztak és útnak indultak. Egyetlen vidám szó sem hangzott el búcsúzaskor. Mindannyiuk szívét súlyos bánat felhőzte, ahogy ez nagy szerencsétlenség előtt lenni szokott.

„Ej! Látva látom, merre sodorja a sors Ukrajnát!” – tűnődött magában Sram, fejét lehajtva. Leghátul haladt, senkivel sem óhajtott társalogni. – Hát lehet az – mondta –, hogy szerteszóródjék minden, mint egy marok borsó? Hát lehet, hogy azért harcoltak, ontották vérüket a kozákok, hogy dicsőségük semmibe vesszen, mint a csőből kihulló puszkapor!

És eszébe jutott az a dal, melyet az istenes ember énekelt, mikor Hmelnickij apó meghalt:

*Ukrajnánk, szegényünk, immár Istenedhez hasztalan imád volt,
Hogy erős kegyelme terólad leverje polyák-kozta jármod,
Pogány rít veszedelme, gyalázatba keverve, ne lehessen ártód,
Immár Istenedhez hasztalan imád volt?*

„Lehet, hogy hasztalan – gondolta magában Sram lehet, hogy Isten nem akarja, hogy Ukrajna békességben fogyassza kenyerét-sóját! Vagy talán közeleg a világ vége, hogy testvér testvér ellen támad? De merről jön a felhő, édes jó Istenem?... Zaporizzsja eleinte a kozák vitézség fészke volt, most pedig csak vad farkasokat és rókákat terem. Az is lehetséges, hogy azoknak a sátánfajzatoknak kiürült a zsebük, s azért szítanak felfordulást a nép között, hogy a zavaros időkben az emberek javaiból megszédhessék magukat. Bizonyára megirigyelték az átkozott kódisosok, hogy a városi kozákoknak tele a kamrája. De hát ki az ördög kényszerítette arra Zaporizzsját, hogy a polyákok kiverése után mindenkinek szabad legyen elfoglalnia az irtásföldröket? Igen, nekik a vitézi próba kellett!... Részegeskedni és a napot lopni, nem pedig vitézi próba... Egyes jó lelkek lemondtak az irtásföldfoglalásról, mint világi hívságról; de a gazemberek elmentek a Szicsbe, csak hogy ne kelljen a gazdaságban dolgozniuk. Nahát, kivitézkedtek magukat. Gyönyörködj, Ukrajna, gyermekeidben! Ivanec behízelegte magát a szicsbeliekénél, s most a herceg árnyékában azt tesz, amit akar. Látom én, kire tör – Szomkónak akarja megmutatni, mi fán terem az ő barátsága, de még nem hagyott el bennünket egészen az Isten; talán akad még Ukrajnában néhány száz hűséges lélek!”

Miközben így töprengett, hallja ám, hogy elöl valami zaj támadt. Az út mellett a füvet kaszálták; az egyik kaszás leitta magát, és elterült az út közepén; Vaszil Nevolnik pedig elszunyókálhatott, és ráhajtott; ebből támadt a vihar. A fekete tanács hírére a falusi nép igencsak elszemtelenedett.

Sram megsarkantyúzta lovát, és fürgén a hintó mellé ugratott.

– Karmazsinok! – zajongtak a részeg kaszások. – Megint elszaparodtak a világban a nemes nagyurak! Nem először kell kiirtanunk ezt a gyomot Ukrajnában!

És kaszájukkal hadonászva a hintó felé nyomakodtak. Az egyik előkapta a baltáját, hogy szétvágja a kerekeket.

– El innen, nyomorult férgek! – kiáltott rájuk Sram.

Amikor meglátták a papot, kissé mindannyian visszahököltek.

– Mi ez? – kiáltott Sram. – Törökök vagytok tán vagy tatárok, hogy rátámadtok az utazókra? Keresztények vagytok egyáltalán, vagy már Isten hitét is feledtétek?

– Nem, szentséges atyám – felelte az egyik –, keresztény hitét sohasem feledi az ember! De hogy tűrhetnénk, hogy a karmazsinok eltapossák az embereket az úton?

– Hála Istennek, még nincs béklyóba verve a kezünk! – kiáltoztak még ketten vagy hárman.

– Nem engedjük, hogy csúfot üzzenek belőlünk! Elég volt abból, hogy egyeseknek arannyal legyen kivarrva az inge, másoknak pedig még daróckabát se jusson, egyeseknek végeláthatatlan legelői legyenek, mi meg felesben kaszáljunk. A polyákokat együtt vertük ki!

– Bizony! Látom, látom! – dörmögte maga elé Sram. – Mindenhová eljutott már Zaporizzsjából. a métely!

– Zaporizzsjából! – mondták. – Miért Zaporizzsjából? Mindezt a mi városi kozákjaink teszik, Zaporizzsjában mindenki egyenlő. Ott nincsenek sem urak, sem muzsikok, sem gazdagok, sem földönfutók.

– Szegény vak gyermekeim! – szólt hozzájuk Sram, könnyek között. – Isten legyen elnéző sötétségtek iránt, amiben éltek. Eresszétek el a lovakat, eresszétek el! Ne álljátok el az utat, különben Isten átkát kérem fejetekre!

– Akkor el kell engednünk, nincs mit tennünk – mondták a kaszások, az út két oldalára húzódva. – Tudtad, atyám, hogy mit kell mondanod! De ha te nem vagy itt, megnéztük volna, milyen fából faragták a hintó küllőit. Nem mentették volna meg ezek az aranyozott díszek sem, amit az ostoba polyákok agyaltak ki!

– Isten irgalmazzon nektek! – mondta Sram. – Súlyos nyavalya tört rátok! Átkozott, átkozott legyen az a szemfényvesztő, aki megzavarta a fejeteket!

Efféle nótákat hallhattak utasaink egészen Nyizsinig. Amikor Sram betért a kovácsműhelybe, feledve a tűzben hagyott vasat, a falusiakkal locsogott a fekete tanácsról:

– Minek javítgatjátok a csoroszlyát meg az ekevasat? Inkább atyáitok kopjait kalapáljátok, mert mindenkinek bőségesen akad majd munka! Zaporogiak mentek Nyizsinbe, és azok mondták, hogy megint született egy olyan hetman, mint Hmelnickij volt.

Vagy amikor az egyik faluban éppen összeült a bírói tanács, az öregek, ahelyett, hogy igazságot szolgáltatnak volna, arról fecserésztek, honnan ered a kozákság, és hogyan szabadult ki az egész világ a polyákok és a polyákbérencek uralma alól.

– Mert mifélek is manapság a kozák uraságok? – szólalt meg az egyik őszszakállas (mert akkoriban a köztisztelőben álló parasztok még szakállt viseltek). – Az ilyeneket még le lehet győzni! De milyen polyák uraságok voltak Nalivajko meg Pavljuha idejében! Százszoros volt a túlerő! De a mieink mégis elbírtak velük! Igen, ott volt Kiszil vagy Visneveckij Jerema... Barátocskám! Mentél a szekereden a sztyeppen: „Kié ez a falu?” – „Visneveckijé.” – „Kié ez a szántó?” – „Visneveckijé.” – „Kié ez a község?” – „Visneveckijé!...” Egy álló hét alatt sem érsz a birodalma végére. És tudjátok, ezek a nagyurak azt tették a királlyal, amit csak akartak, az összes várost, községet szétosztogatta nekik a király. De apáink, mondom, még az ilyen nagyurakkal is elbántak.

És amikor az őszhajú mesélni kezdett, mintha könyvből olvasná, a bírói tanács feledte az egész bíraskodást.

– Na és hogyan, miképpen szabadultak ki a mieink a polyák iga alól? – kérdezik a fiatalabbak.

– Hogy hogyan? Isten segítette őket. A polyákok és bérenceik azt hitték, hogy ha eltapossák a kozákokat vagy a parasztot, akkor az fekve marad, mint akit palancsintává lapítottak; oktalan csordának tartottak bennünket. De szegény testvérünk rongyos gúnyájában éjjel és nappal sírva kérte Isten segítségét. A polyákok és a polyákbérencek puha dunyhák alá bújtak, ittak, mulatoztak, a mifajtánk meg Istent hívja, mint ahogy a fogoly hívja apját és anyját, Isten elébe teszi lelkét, mint égő, soha ki nem alvó gyertyát: ezért nem gyengült a mi szívünk, ezért indultunk bátran a gonosz ellen, és Isten minden időben segítségünkre volt!

Így zúgott-zajgott a falusi nép, és azt a rég volt Hmelnickij-időt saját korához hasonlítgatta, sorra vette, hogy a kozák sztarsinából ki szedte meg magát, s Ukrajnában miért van úgy, hogy egyeseknek nincs se földjük, se házuk, s kénytelenek zselléreként élni, mások meg nem engedik földjeikre az embereket, még ha egész ősszel sem szántják fel azokat. S aztán egy másik veszi át a szót, és az irtásföldről szónokol:

– Amint a mieink Isten segedelmével megszabadították Ukrajnát a polyákoktól, egységes és közös lett minden föld a Dnyipro mindkét partján. Aztán gyerünk, felosztották Ukrajnát az ezredek között: egyes falvak az egyik ezrednek jutottak, mások a másikhöz kerültek, és már kész is az ezredszékhelyen a pörös ügy. Az ezredekben aztán a kozákok századonként kaparintották meg, foglalták el a földeket; a századokon belül pedig városonként és falvanként; tovább aztán udvaronként, majoronként és portánként. Már-már úgy látszott, hogy rendben is van minden, de sajnos, a kozákok, akik ősidőktől fogva kozákok voltak, féltékenykedtek a köznépre, s nem akartak egyenlően osztozkodni. „Miféle kozákok ezek? – mondogatták. – Apáik és nagyapáik sohasem voltak kozákok. Csináljunk egy összeírást, és aki kozák, az kapjon kozák szabadságot, aki pedig szántóvető paraszt, az végezze a maga dolgát!” Nagy felfordulás támadt erre: a parasztok nem akarták elveszíteni a kozákságot, a megboldogult Hmelnickij alig tudta lecsillapítani őket. Azok aztán, akik gazdagok voltak, s jó lovon, jó fegyverekkel szálltak hadba, azok megmaradtak kozáknak, s bejegyezték őket a kozáklajstromokba; azok pedig, akik gyalogosan mentek, megmaradtak egyszerű embernek (a polgárokkal egyetemben, akiknek a városokban boltjuk és műhelyük volt), a magisztrátusi

földekre⁶⁴ telepedtek meg a szerzetesek földjeire vagy a nemesekhez meg a kozákokhoz álltak be zsellérnek,⁶⁵ mások pedig megmaradtak kozák-fegyverhordozóknak,⁶⁶ s vagy húsz-harminc ember szolgált egy kozáknál. Ezek is éppúgy, mint mi, a kozák szabadságot keresték, de nem volt erejük. Ahogy a sztarsina és a hetman elrendelte, úgy is maradt minden. Gyerünk, parasztok, a kincstárba a kéményadóval,⁶⁷ fogatot adni, árkot ásni az utak mentén, a kozákok azonban, ugye, mindezt nem ismerik. Elment volt egy ezredes vagy a katonai sztarsina a hetmanhoz: „Irtásföldet szeretnék foglalni, hetman uram, add rá áldásodat!” – s aztán elfoglal annyit, ameddig a szem ellát, sztyepet, ligetet, szénakaszhát, halastavat, s ezek már az ő családi földjeinek számítanak, ott most akár zsellérek is élhetnek, akik egy másik uraságtól menekültek ide, ha ott nem tetszett nekik. Aztán egy hadnagy vagy egy kapitány, vagy valamilyen ezredzászlós az ezredes elé áll: „Irtásföldet szeretnék foglalni, atyám, add rá áldásodat!” – „Foglalj csak, fiam, amennyit be tudsz járni a lovaddal!” A hadnagyok pedig szétszerták a századhoz tartozó kozákok között az irtásföldet. Felszántják, körberakják boglyákkal, árkot ásna köré, cölöpökkel⁶⁸ kerítik el, és a mifajtánk most már ne mászson oda; ahol a mocsárban egy botot ver le, oda te már ne építs malmot, ő maga vagy a gyermekei építenek majd. Így bizony, testvérek, így bizony, gyermekeim, ezek a hatalmasságok, ezek az ezüstöt csörgető nagyurak a söpredékből nőttek ki! Hmelnickij alatt ritkaságszámba ment az olyan nemes, aki gyökeret eresztett Ukrajnában, aki beilleszkedett a kozákságba, most meg se szeri, se száma az ilyeneknek! Némelyek újból előmászta Lengyelországból, és követelték a hetmantól apai vagy anyai jussukat; de a legtöbb ilyen nemes a kozákságból került ki. És egyesek már elfeledik azokat, akiknek apjával együtt vonultak hadba darócruhában. Az megmaradt a nyomorúságban, neki pedig fortuna segített a háborúban, és bekerült a sztarsinába, a nemes kozákok közé, aztán meg irtásföldet szerzett, kivarrt inget hord, mi meg némán foltozzuk rongyainkat. Így van ez, testvérek! Így van ez, gyermekeim!

Sram pedig félreállva hallgatja-hallgatja, s nem tudja, mit is mondjon ezeknek az eszűket vesztett szónokoknak.

„Semmit, kár a szóért – gondolta magában. – Errefelé, úgy látom, sokáig ügyeskedtek egyesek, mégpedig nem mások, mint azok az átkozott mocsári gazemberek! Lám csak, milyen réges-régi dolgokat ástak elő! Egykor még Isten is áldását adta azokra, akik a büszke nemesek és a törvénytelen nemesek ellen lázadtak; most meg Ivanec élesztgeti saját hasznára a régi tüzet. A sötét népség fejében egybekapcsolódott az, hogy karmazsinok és sanyargatók, s most már csak kurjantani kell egyet – ezek aztán, alaposan felkészítve, örült beszédeikkel saját magukat izgatják, a ravasz Ivanec ezalatt pedig eléri, amit akar! Nagy kegy lesz Istentől, ha le tudjuk verni őket!”

10

Másnap, napnyugtakor utasaink már Hvintyivka majorjához közeledtek, mely Nyizsintől nem messze feküdt, egy szép tölgy- és hársfaerdő közepén.

Elhaladván a kovács háza mellett (a majorbeli kovács itt élt, a sűrűben), Sram lemaradt egy kissé, hogy megkérdezze, otthon van-e Hvintyivka uraság, amikor mintha maga a sátán lökte volna, egy asszony penderült ki az ajtón, s kis híján a ló elé zuhant; utána hatalmas mákcséppel a kezében egy férfi ugrott ki a házból.

⁶⁴ *Magisztrátust földek* – olyan földek, melyekkel a magisztrátus, vagyis a falusi önkormányzat rendelkezett.

⁶⁵ *Zsellérek* – házzal nem rendelkező parasztok, akik mások házában éltek, és ezért gazdáik gazdaságában dolgoztak.

⁶⁶ *Kozák fegyverhordozók* – azok a kozákok voltak, akik saját költségükön nem tudták ellátni a katonai szolgálatot. Ezek kötelesek voltak élelmiszert, takarmányt szállítani, s megművelni azoknak a kozákoknak a földjét, akik katonai szolgálatot teljesítettek.

⁶⁷ *Kéményadót* kellett fizetni minden ház után.

⁶⁸ *Cölöpökkel* vagy a fákra jegyzett jelekkel választották el a földeket.

- Megállj – kiáltotta majd adok én neked ezekért a nótákért! Elkaplak én téged!
Látja az asszony, hogy sehová sem menekülhet, nosza, Sram lova körül keringett.
– Mért, olyan nagy baj az? – feleselt. – Tán már énekelni sem szabad!

*Jaj te, haj, te vén apó,
Földnek-görbedt csúf karó!
Hej, ifjú vagyok még,
Egyre vigadoznék!*

A férfi valóban ősz volt, felesége pedig fekete szemöldökű és fiatal.

- Na várj csak – szólt a férj –, te szuka kölyke, hadd kapom el a hajzatod! Majd megmutatom én neked, milyen öreg vagyok!... Ne vess csak, ne vess! Nevethetsz kedvedre, ha az üllőre teszlek!... Kacsingass, csak kacsingass! Kacsingatok én neked, csak legyen időd elugrani!

S ezzel utánavetette magát, Sram lova körül kergette.

Az asszony pedig tovább ugratta.

- Hadd vegyek egy kis levegőt, Osztap! Látod, hogy kifulladtam! Énekelek én neked egy másik dalt, ha ez nem tetszik.

És ezzel megint rázendített, körbetáncolva a lovat, s tapsolt hozzá:

*Járd a táncot, te kozák, te kozák,
Zaporogi szaporát, szaporát!
Két karoddal öleld át a derekam,
Szívemet is a szívedhez, szorosán!*

- Á, hát így állunk! – kiáltott a férfi. – Most már aztán nem menekülsz! Látom én, hogy túl gyakran járnak be hozzád, te szuka, a zaporogiak vízért! De nem a vízen jár ám az eszük!

És újból az asszony nyomába eredett. Az meg Sram lova körül szaladt, és még jobban ingerli őt.

- Menjetek már a pokolba! – elégelte meg Sram. – Engedjétek már az utamra!

– De hát merre meneküljek, atyám? – kérdezte az asszony. – Agyoncsap, ha utolér. Hülye ugyan, de olyan vad, akár egy kutya!

- Szégyellheted magad – mondta ekkor Sram a férfinak –, szégyellheted magad, hogy ősz fejjel bohócot csinálsz magadból!

A kovács csak most vette észre, ki előtt áll, meghajolt, és mikor megértette, hogy alul maradt, bement a házba. De a küszöbről még megfenyegette a mákcséppel az asszonyt, aki nevetve fityiszt mutatott neki.

- Otthon van-e a kapitány úr? – kérdezte Sram az asszonytól.

– Persze hogy otthon! – válaszolta. – Állandóan a zaporogiakkal mulatozik.

– Hogyan? Hvintyivka a zaporogiakkal?

– Mért ne, atyám? Nem tudja tán, hogy a zaporogiak most a legelső emberek a világon? Azt beszélik, hogy a cár nekik ajándékozta egész Ukrajnát!

– Változnál bár sóbálvánnyá, mint Lót felesége, az ilyen beszédekért! – kiáltotta dühösen Sram, és gyorsan otthagyta az asszonyt.

– Forrjon a torkodra a szó! – válaszolta halkán a kovácsné, mert egy kicsit részeg volt.

Mielőtt Sram utolérte volna övéit, még egyszer megállt, mert az istenes emberrel találkozott.

– Nahát, apó! – szólt. – Nem akartál velem jönni, mégis hamarabb ideértél, mint én!

– Ej, de hisz Sram uraság beszél hozzám! – ámuldozott az istenes ember.

– Hogyan vetett ide téged az Úristen? – kérdezte Sram.

– Hát csak úgy, hogy búcsúsok keze közé kerültem, elhalmoztak arannyal-ezüsttel, és minden könyörgés hiábavaló volt, nem engedtek el maguk mellől, s ide, Nyizsin alá cipeltek.

– Mire kellettél te itt nekik?

– Az egyik bajtársukat bízták a kezemre. Megbetegedett egy kurinybelijük. „Gyógyítsd meg nekünk, apó, ezt a kozákot, és mi segítünk neked a foglyok kiszabadításában!” Hát itt lakom most, és babusgatom őt, mint egy gyermeket: néha még énekelek is neki. Jól helybenhagyták a szerencsétlent. Ő az, aki a te Petruszoddal akaszkodott össze.

- És neked épp egy ilyen kígyót kell melengetned?
- Miért ne? Számomra mind egyformák vagytok; én nem avatkozom bele a ti csetepatéitokba!
- Gonosz fajzat! – mondta Sram. – Nem sok kellett hozzá, hogy a harmadik fiamat is a más-világra küldje!
- És a te Petruszod? Hogy van?
- Itt van velem. Nehezen állt lábra szegény.
- Most tehát Hvintyivkánál vendégeskedtek?
- Van, aki Hvintyivkánál, de én egyenest Vaszjutához megyek.
- Vaszjutát nem találod Nyizsinben; úgy hírlík, Baturinba ment a tanácsra.
- Miféle tanácsra?
- Ki tudja azt, milyen tanácsra! Talán a hetmanságért törí magát, s összehívott Baturinba egy tanácsot.
- És Hvintyivka is ott van?
- Nem. Hvintyivkára talán nincs szüksége ehhez a dologhoz. De meg mért is ne hívhatná össze a tanácsot a maga székhelyén! Egye meg a fene őt! Nekünk mi közünk van hozzá? Isten veled, atyám, engedj utamra!
- Ezzel megfordult, és a liget felé indult.
- Sram Hvintyivka uraság magas kapujánál érte utol a többieket.
- E nemes kozák háza nem olyan volt, mint Cserevanyé: magas zszindelytető, a tetőn ablakokat vágtak, melyeket szépen keretezett a faragott csipkedíszítés. A tető faragott csúcsokban végződött, a kéményen pedig vas szélkakas forgott. Űri porta volt. Hvintyivka udvarának közepén pedig egy oszlop állt, s ez oszlopon végig gyűrűk sorakoztak, vas-, réz- és ezüstgyűrűk. Azt a célt szolgálták, hogy ha egyszerű kozák vagy paraszt érkezik, a vashoz kötözze a lovát; aki meg nemes kozák – az a rézgyűrűhöz; aki viszont egyenlő a házigazdával, az kötözheti az ezüstgyűrűhöz.
- Cserevanyné, mikor mindent alaposan szemügyre vett, Sramhoz fordult, és nevetve így szólt:
- Bizony nem bolondság, hogy a bátyám felesége hercegnő: nála minden másképpen van, mint minálunk.
- Sram komoran válaszolt:
- Ez már csak így van: a szurokfőzőnek szurokszaga van. Ha már idegen nőt vett el az ember, teljesen átformálódik maga is!
- Alighogy a mieink beléptek a kapun, Hvintyivka uraság is megérkezett a vadászatról a másik kapun. Pórázra kötött agarakat vezettek mellette; mögötte kozákok jöttek, fűjták a kürtöt, s még egy vagy két pár ökröt is hoztak magukkal.
- Ej, úrnőm! – mondta Sram Cserevanynénak. – Amint látom, valóban nagy úr lett a bátyád! Mikor jártak a kozákok pórázra kötött agarakkal!
- Ez még nem is lenne nagy csoda – mondta Cserevanyné az a csoda, hogy milyen vadat ejtettek!... Hogy vagy, hogy élsz, bátyámuram? – kiáltotta oda Hvintyivkának. – Legalább üdvözöld a váratlan vendégeket!
- A várt és a régóta hívott vendégeket! – mondta Hvintyivka, a hintó mellé lovagolva. – Üdvözöllek, szeretett húgom! Üdvözöllek, kedves sógor! Üdvözöllek, húgom-kisasszonykám! Ej, de ki az veletek? Csak nem Sram uraság?
- Hát kinek van még arra szüksége – mondta Sram –, hogy Povolocsból ide kavarodjék? Itt van a fiam is, kapitány uram, szolgálatodra!
- Nahát, nem számítottam ilyen örömrre! – mondta Hvintyivka. – Nasztuszja, Nasztuszja lelkem! – kiáltotta a ház felé fordulva. – Gyere csak ki, és nézd meg, milyen vendégek jöttek!
- A ház ajtajában megjelent a háziasszony. Fiatal volt még és szép, csak túlságosan sápadt. Nyomban látszott rajta, hogy nem a mi fészünkéből való madár. Nem olyan a járása, nem olyan a termete, de valahogy még az ukrán viselet sem illik hozzá. De azért szép, fekete szemöldökű asszony.

– Hercegnóm, aranyom! – mondta neki Hvintyivka. – Üdvözöld hát szíves szóval, kedvességgel vendégeimet. Ez a testvérem a lányával; és a sógorom; ő pedig a nagyméltóságú Sram uraság, a fiával. Mindenki ismeri őt Ukrajnában és Lengyelországban.

A hercegnő lejött a tornácról a vendégek elé, vidáman mosolygott, de olyan fájdalmas volt a tekintete, hogy mindenkinek feltűnt. Első pillantásra látszott, hogy lelkét súlyos, soha el nem múló bánat nyomja.

Hvintyivka leugrott lováról, kézen fogta feleségét, és a hintóhoz vezette. Cserevanyné meg a leánya szintén kiszálltak a hintóból, hogy üdvözöljék a főúri rokont. Úgy nézegették a hercegnőt, mint valami csodát; a hercegnő pedig mintha nem is látná őket. Valami más lebegett a szeme előtt; szinte félholttá vált, mintha valami szörnyűséget látna. Aztán szinte nem is a saját hangján felkiáltott:

– A hintó! – és ájultan esett össze.

Mindannyian zavarba jöttek, nem tudták, mi történt a hercegnővel. Egyedül Cserevany nevetett, mert ő okát lelta a történeteknek.

– Eh! Ne csodálkozzatok, testvéhek! – mondta. – Zbohiv⁶⁹ alatt szeheztünk ezt a hintót, a hintóban pedig egy hehceg ült a fiával. A hehceget a tatáhok a Khímbe huhcolták, a hehcegfűt pedig azok a fhánya kozákok, akik megtámadták őket, lovaikkal tapostatták agyon.

A hercegnőt eközben felemelték a földről. Mélyet sóhajtott, de talán meghallotta, amit Cserevany mondott, s felnyögött, mintha kést döftek volna a szívébe.

– No nézd csak, a keservit! – sziszegte a foga között Hvintyivka. – Azt hittem, már elfeledte a régmúlt eseményeket, de úgy látszik, bármédig is táplálsz a farkast, az egyre csak az erdő felé kacsingat!

– Hahaha! – nevetett Cserevany. – Nem megmondtam én neked: „Ej, Matvij testvéh, ne végy polyák nőt feleségül: nem lesz vele boldog az életed!”

– Egye fene! – mondta Hvintyivka. – Ne is beszéljünk róla! Fáradjatok be, kedves vendégeim! Hé, ördögök! – kiáltott Hvintyivka a szolgálaira. – Mit tájtátok a szátokat? Vigyétek be az úrnőt a szobába!

– Mondd meg nekem, az Istenért – kérte Sram Hvintyivkát, amikor bementek a tisztaszobába –, miféle agancsos tűnt fel a nyizsini erdőben? Apáink a nizi sztyeppeken fehér agancsú tatár antilopra vadásztak; nagyapáink, ha igaz, amit a dalok megénekelnek, aranyszarvú bölényekre vadásztak a Dnyipro menti vadonokban, de ilyen súlyos léptű vadra még soha senki sem vadászott.

– Más idők járják most, atyám, mások a szokások. A tatárantilopok és a bölények csak füvet ettek, de ez a súlyos léptű vad egészen a tövénél harapja át a tölgyfát, de bármilyen más fát is!

– Hahaha! – nevetett a jókedvű Cserevany. – Ez egy igazi találós kérdés, testvéh!

– Nézzétek csak – mondta Hvintyivka. – A nyizsini szücsök és szatócsok sapkájukat levéve lépnek be az udvaromba. Most olyan békések és engedelmesek, mint az ökreim az udvaron; de menj és beszélj velük a magisztrátusban: ott nyomban a rohadt papírjaikat mutogatják neked a rajtuk függő pecsétekkel egyetemben!

– De hát mi bajod ezekkel a jóemberekkel? – kérdezte Sram.

– Tényleg jók! – mondta Hvintyivka, s elnevette magát. – Ha hallottad volna, atyám, ahogy ezek a jóemberek megfenyegették a városi sztarsinát a zaporogiakkal! A zaporogiaiak meg a polgárok olyanok most, mint az édestestvérek; együtt isznak, és tervezgetik, hogyan ássanak vermet nekünk. És olyan bátorságra kaptak ezek a gonosz tuskók, hogy ha végigmegy az utcán egy nemes kozák, a sapkájukat sem emelik meg előtte!

– Várj csak, öcsémuram – szólt közbe Sram –, te magad kinek az oldalán állsz?

– Még hogy kién! – mondta Hvintyivka. – Hát persze, hogy a hetmanén.

⁶⁹ Zboriv városa alatt 1649-ben Bohdan Hmelnickij legyőzte a lengyel nemesi hadsereget. E csata következménye volt a zborivi szerződés.

– Hát akkor mi dolgoz a zaporogiakkal?
 – Ezt meg ki mondta neked?
 – Bárki is mondta, de azt beszélik, hogy te sem mulatozol velük kevesebbet, mint a polgárok.
 – Köpj a szeme közé annak, aki ezt mondta, szentséges atyám! Még hogy én, aki egy ország-rész ura vagyok, ne találnék jobb társaságot a zaporogi szolganépségnél!
 – Igen, igen – mondotta mintegy magának Sram látom én jól, hogy úr vagy, még ha nem is mondod.

Hvintyivka meg kinézett az ablakon, és rákiáltott a szolgákra:

– Fiúk! Csapjátok fültövön a gonosz háncsosokat! Korbáccsal verjétek ki az udvaromból a pimasz népséget!

– Nahát, testvéh! – szólt Cserevany. – Ki hallott máh olyat, hogy a kehesztényeket, mint valami kutyát, kehgeted el a küszöböd elől!

Sram sem állta meg és hozzátette:

– Így csak a polyák urak meg a kiszolgálóik viselkednek! Nem csinált véletlenül belőled is polyákot ez a te hercegnőd?

– Hogy érted ezt? – kiáltott Hvintyivka.

– Hát csak úgy, hogy szavaid és szokásaid még a vad Jeremához⁷⁰ is méltóak lennének.

Hvintyivka vörös lett, mint a rák.

– Atyám! – szólt. – Egyedül tőled tűröm el az ilyen beszédet, anélkül, hogy vért ontanék! Olyan Jerema vagyok én, mint amilyen Barabas vagy te!... De a sátáné lehet a lelkem, ha bármely időben nem szíves örömet rántanék kardot Ukrajnáért, akár egyedül is tíz ellen!

S ezzel kirántotta szablyáját, és megcsillogtatta a napon; a nap már lemenőben volt, és csak a gerendán vöröslött az ablakon behulló sugár.

– Na, na, fékezd magad – csitította Sram ismerlek én téged. Tán nem eleget árulsz el a nehéz pillanatokban?

Ahogy mondani szokás, ne végy mindent az orrodra, mint a disznó!

Magában pedig azt gondolta: „Jeremának is drága volt Ukrajna; ő is forgatta érte a kardját: hogy is ne forgatta volna, mikor saját javait védte?”

– Hát igen – mondta Hvintyivka most aztán nekem kell igyekeznem, hogy a vendégeket kellőképpen fogadjam. Hé, hercegnő! Legalább vacsorát adjál a kozákoknak!... Tévedtél, atyám – fordult ismét Sramhoz nagyot tévedtél, amikor azt mondtad, hogy a feleségem megváltoztatott. Várj csak, hogy nem én változtattam-e őt kozákká. Nézd csak meg: nem hajdúk és nem komornák terítenek nálam. Megmutattuk mi a polyákoknak a kozák vitézséget: hercegnőik most a kozákokat szolgálják – asztalnál és nem asztalnál egyaránt! Te meg azt állítod, hogy a feleségem polyákká tett engem. Hercegnőm, aranyom! Alszol tán, vagy nem hallod? Itt az ideje, hogy a kozákok vacsorázzanak!

Így kiabált Hvintyivka, az ezred kapitánya: azonnal be akarta bizonyítani Sramnak, hogy a felesége akár szolgáló is lehetne a házában, még ha százszor is hercegnő volt. És ahogy a holt nem szívesen kél ki varázsszóra a sírjából, ugyanúgy jött be a tisztaszobába férje fenyegető kiabálására a hercegnő is, mintha nem is a saját lába hozná. És ahogy az öreg, ősz szakállú törököt szolgálja ifjú rabnője és remeg, és mélyen meghajol, ugyanúgy tett férje kívánságára ez a szerencsétlen hercegnő is: mélyen meghajolt a vendégek előtt, és fehér abrosszal terítette meg az asztalt. Keze hófehér volt és finom, ruhaujját gazdasszony módjára feltúrta, karja tisztábbnak tetszett, mint az abrossz és finomabbnak, mint a gyolcs ruhaujj – csak úgy világít az alkonyati félhomályban, mint a frissen esett hó reggel az udvaron. Arra született és arra formálódott vajon, hogy odahagyva az előkelő hercegi palotát, a kozákoknak terítsen asztalt?

⁷⁰ Jerema – Jerema Visneveckij herceg.

– Nem dicsőség és nem becsület tán a kozákok számára – szólt a házigazda, feleségére nézve hogy ilyen szolgálónők vannak? Húgomasszony, kishúgom, fáradjatok az asztalhoz. Foglaljatok helyet, és, akár a legnagyobb uraknak, ne legyen semmire gondotok, amíg nálam vendégeskedtek. A büszke lengyel úrhölgy, a nagyméltóságú hercegnő szolgál ki benneteket!

Cserevanyné így szólt:

– Annyira megijesztette a hintónk a te hercegnődet, hogy ne adj Isten, tán valami baja is történt. Nem kellene szenteltvízzel megmosdatni, és a hátul záródó inget ráadni?

– Ej, húgom! – felelte Hvintyivka. – Az én hangom majd rendbehozza őt. Ne törődj vele, hogy ma olyan szomorú: csak egy szót kell szólnom, s olyan vidám lesz, hogy még a kardot is átugorja! Egykor a mi kozák asszonyainknak is táncolniuk kellett a polyákok zenéjére!

Ki a megmondhatója, hogy mi játszódott le eközben szegény hercegnő szívében? Lehet, hogy hozzászokott már szegény az ilyenfajta gúnyolódáshoz; már nem sírt, nem is sóhajtozott. Hallgatja férje hengegését, s úgy tesz, mintha nem is róla lenne szó; csak néha rezzen össze fenyegető hangjától, mint a bandura húrja.

– Igyekezz, igyekezz, asszony! – kiáltott rá Hvintyivka. – Bizonyítsd be, hogy nemesi származásod minden szerencsétlenség ellenére megmaradt! Adj valamilyen pálinkát vagy likórt, de olyat, hogy még a vén is megfiatalodjék tőle!

Behozta a hercegnő a likórt, és kínálgatta a vendégeket. Először neki kellett meginnia egy pohárkával, utána aztán kínálta a vendégeket.

– Most már ihattok nyugodtan, kedves vendégek – mondta a házigazda –, az asszony nem mérgezz meg benneteket!

– Némelyiküktől, ne vegye rossz néven a feleséged, ez bizony kitelik – mondta Sram. – Lehet, hogy Hmelnickij apánk is a világon lenne még, ha nem lépett volna komaságra a polyákokkal!

– Látod, aranyom, milyenek is a te honfitársaid! – mondta Hvintyivka. – Lehet, hogy az én hársfa tisztaszobáim nem egészen olyanok, mint a hercegi palota, de itt legalább pravoszláv keresztények között élsz.

– És a mi szokásaink szerint is imádkozik? – kérdezte suttogva Cserevanyné a bátyját.

– Igen, húgom! – felelte az hangosan. – Csak nem gondolod, hogy feleségül vennék egy pápista nőt? Azt nem tudom, mi van a lelke mélyén, de templomba is jár, és keresztet is úgy vet, mint mi. Vess keresztet, aranyom!

A hercegnő keresztet vetett, mint egy gyermek, úgy ám! Úgy látszik, a szavak el sem értek hozzá, de Leszja, s maga Cserevanyné is, alig tudták könnyek nélkül figyelni ezt a szerencsétlen asszonyt. Mint amikor a szegény kis verébfióka a kölykök kezébe került, s nem tudja, miért is kínozzák, azok meg eléneklik neki, hogyan kínozták Krisztust, forgatják és a fejük fölé dobálják; ugyanígy vergődött a szerencsétlen hercegnő a kozákok keze között; de ő felel most mindenért, amit valamilyen hercegek, szenátorok és nagyurak tettek, s amiről ő még csak nem is tudott.

Alighogy asztalhoz ültek, és Sram megáldotta az ételt, valaki kintről félrehúzta a kisablakot, és az egész tisztaszobát betöltötte a kiáltása:

– Huhu!

Sram a legszívesebben odavágta volna a kanalat, a házigazda pedig zavarba jött, és maga sem tudta, mit tegyen. És ekkor ismét felhangzott a kiáltás:

– Huhu! Alszol tán, herceg uram, vagy már olyan nagy úr lettél, hogy a jó embereket be sem engeded a házadba?

– Tessék, tessék, uraságtok! – szólt Hvintyivka. – A veranda is, a ház is tárva-nyitva áll előttetek!

– Hát a kutyák nem harapnak nálatok?

– Na szép dolog! Hát akkor miért éneklik:

*Zaporogi kozák
Neveti a kutyát...*

– Hát a macskák nem karmolnak nálatok?

– Az Istenért, jótevőm!

– Mert a fene tudja, mi van most Ukrajnában! – mondta a hang még mindig az ablak alatt. – A magunkfajta ember már nem is kopogtathat bármelyik ajtón.

– Ha bármelyiken nem is, de az enyémen éjfélkor is lehet.

– Matvij uram! – fordult hozzá Sram. – Szóval így nem barátkozol te a zaporogiakkal?

– Ej, nagyuram! – mondta elvörösödve a szégyentől Hvintyivka. – A zaporogiak sem mind egyformák. Ez Puhacs apó, sztarec. Ha mással nem is, de vele jóban kell lenni. Ukrajnában mostanság fenekestül felfordult minden, olyan zavaros lett, úgy megkeveredett a világ, hogy egyenes úton semmire sem mész. Majd rákoppintunk a zaporogiak orrára, ha mi kerekedünk felül, de most egyelőre szőrmentén kell bánni velük. A cárnál is nagy becsben állnak, és mindent elérnek, amit csak akarnak.

– Hát, öcsémuram, nem egy úton járunk mi – mondta Sram komoran.

De ekkor már be is lépett a tisztaszobába Puhacs apó, egy nagy bajuszú öreg a fegyverhordozójával. Egyszerű darócruhát viselt, az inge meg fekete, akár a korom. A házigazdának, úgy látszik, mindegy volt, hogy vendége illően öltözött vagy sem, úri mivoltát feledve úgy köszöntötte Puhacs apót, mintha az a legdrágább karmazsint öltötte volna magára.

– Fáradj az asztalhoz, tiszteld meg társaságunkat! – szólt hozzá.

– Nem ülök le! – mondta Puhacs apó a tisztaszoba közepén állva.

– Mért nem ülsz le?

– Azért, mert előtted a jóembereknek annyi a becsülete, mint a kutyáknak.

– Miféle jóemberekről beszélsz?

– Hát csak azokról, akik egy szekéryi harasztért két pár ökörrel fizetnek. De itt vannak ők maguk is, nagyméltóságod elé járultak. Ha én nem volnék itt, be sem eresztenéd őket.

Beléptek a polgárok a tisztaszobába, megálltak a küszöbön.

– Na halljuk – szólt Puhacs apó miért vetted el az ökreiket?

– Hogy ne vágják ki a ligetet, azért!

– Hát ha éppen tudni akarod, nem a te ligettedben vágta fát, hanem a városéban!

– A városéban, apám! A városéban, uram! – zúgták a polgárok, s hol Puhacs, hol meg Hvintyivka felé hajlongtak.

– Ez aztán érdekes! – szólt Hvintyivka. – Mióta számítanak az én irtásföldjeim városi erdőnek?

– De uram – felelték –, szerinted a tiéd, a magisztrátusi összeírások szerint pedig a miénk, már Isten tudja, mióta. Még amikor Hmelnickij apánk kikergette a polyákokat és a polyákbérenceket Ukrajnából, nekünk nyomban azt a kiváltságot adományozta, hogy a város környéki mezőket, erdőket és szénakaszálókat elfoglalhatjuk, amennyit csak akarunk. Mindmáig megvannak a jelzések, melyeket a mi bíránk kitettek.

– Azt mi is nagyon jól tudjuk – szólt Hvintyivka –, hogy ti csak azon igyekeztetek, hogyan kaparinthatnátok meg a kozákok zsákmányából a legszebb falatokat! Mit törődtek a kozákok akkoriban az irtásföldekkel! A polyákokkal hadakoztak a Szlucs mentén meg a Korinnya mentén,⁷¹ meg a sarat dagasztották, ti pedig a hízott pofájú bíráitokkal együtt igyekeztetek megszerezni a legszebb mezőket és kaszálókat! Ezt mi tudjuk jól! Csakhogy nem addig van ám! A kozák buncsuk erősebb a falusi bírák botjánál! Az ezredes úr maga adta nekem a buncsukot, hogy az ő kezével foglaljak magamnak földet, amennyit csak egy nap alatt lóval be tudok járni. Egy álló nap nem szálltam le az enyéimmel a lóról, és most senki ne mondja nekem, hogy ez nem az én birtokom!

– Hallgass meg engem is, herceg uram, az öreg Puhacsot – szólt komolyan a szicsbeli agastyán. – Az öreg Puhacs a világon senki előtt sem színlel. Tegyük fel, a polgárok egy kicsit

⁷¹ Szlucs, Korinnya – a Pripjaty mellékfolyói.

megszedték magukat a kozákokon a lengyel vihar idején, de mostanában a kozákok is kezdenek nemesember módjára a nyakukba ülni. A kozák sztarsina betelepedett a magisztrátusaikba, városi tanácsaikba, s úgy irányítja a vajtokat, bírákat és tanácstagjaikat,⁷² mint a sátán a bűnös lelkeket. Ha az ezredes neked adományozta az irtásföldeket, ám úgy legyen, de azért te ne bánts meg a jóembereket, és add vissza az ökreiket.

Hvintyivka hallgatott egy kicsit, aztán Sramra nézve így szólt:

– Nem, keressék csak a bíráiknál, akik az erdeimben a jeleket kirakták; én viszont bebizonyítom nekik, hogy a saját birtokaimon én vagyok az úr. Egy kissé le kell törni ezeknek a kard nélküli pimaszoknak a büszkeségét!

– Ó, ezek a pimaszok hamarosan adnak majd a fejetekre! – mondta ekkor Puhacs apó. – Nem segít rajtatok sem a kard, sem a buncsuk! Ostobák vagytok ti, ostobák a fennhéjázásokkal, csak meg ne bánjátok. Gyermekeim! – fordult a polgárok felé. – Köpjetek a büszkeségére és garázdaságára... Tőlünk tízszeresen kapjátok majd vissza javaitokat.

– Ó, köszönet néked, apánk, hogy legalább szót emeltél értünk! – mondták a polgárok. – Kérünk, gyere el hozzánk vacsorára. Ne utasítsd vissza, tiszteld meg egyszerű házunkat! Isten veled, herceg úr. Gyere le te is ünnepségünkre.

– Várj egy kicsit, jó uram! – mondta Hvintyivka. – Nem akarok én a háncsosok miatt vitázni veled. Vigyék az ökreiket, te pedig maradj itt vacsorára.

– Nem a vacsorán jár most a mifajtánk esze – felelte Puhacs. – Hamarosan megérkeznek a mieink Nyizsin alá. Jönnek már a cári bojárok; nem engedjük őket Perejaszlavba. Nyizsin is szép város a fekete tanács számára. Így hát most nem érünk rá vacsorázni.

És választ sem várva fejébe nyomta sapkáját, és kiment a házból. A polgárok utána.

Hvintyivka pedig ott maradt Sram előtt, mint kutya a krédóban. Tudja, hogy Sram keresztüllát rajta. Tehát hol kozákos rikkantásokkal akarta betömni a repedéseket – ehhez nagyon értett –, hol meg hízelgő tózsztokkal; de Sramot semmivel sem tudta megenyhíteni. Az öreg összevont szemöldökkel ült a vacsoránál. A többi vendég meg látva komor hangulatát, szintén némán ült.

Hvintyivkát előntötte a méreg, és a szegény hercegnőre támadt. A hercegnő nem foglalt helyet az asztalnál, az étekhordó leányok nyomában járt. Hvintyivkának egyetlen étel sem ízlett: semmi sem volt jó neki, mindent polyák ízlés szerint készítettek. És ócsárolta a polyákokat és minden szokásukat.

Szegény hercegnő, látván, hogy férje egyre dühösebb, egész testében reszketett, mint a fűszál a szélben. Utasításokat adott, de maga sem tudta, mit hová tegyenek és minek; aztán meg ruhaujja beleakadt valahogy egy ezüstkancsóba, amely tele volt meggypálinkával, s végigöntötte a térítőt.

Hvintyivka pedig mintha csak az alkalomra várt volna.

– Sátánfajzat! – üvöltötte úgy, hogy az ablakok is beleremegtek, és elpenderítette az asztal mellől a hercegnőt. Az szegény a földre zuhant.

– Hé! Ördögök! – kiáltotta Hvintyivka szolgálainak. – Vigyétek a pokolba!

A leányok kiszaladtak a szobából, felemelték úrnőjüket, és kivitték a tisztaszobából.

Cserevany Sramra pillantott, hogy az mit szól; de Sram csak ült komoran, mintha semmit sem látna. Cserevany sem szólt, s valamennyien némán fejezték be az estebédet.

Vacsora után Sram csak annyit mondott a házigazdának, hogy holnap kora hajnalban Baturinba megy, Petrót meg, mivel gyengélkedik, itt hagyja, hogy pihenjen egy kicsit a majorban. Ezek után mindenki nyugovóra tért.

⁷² *Tanácstagok* – a magisztrátus tagjai.

11

Reggelre kelve Petro az istállóba ment, de atyja lovát már nem találta: még napfelkelte előtt újból útra kelt az öreg: e hajlékban még az álom is elkerülte.

Nehéz volt az én Petróm szíve. Egy gondolat üldözte: szerencsétlen szerelme miatt kesergett. Elsőbb azért undorodott a világtól, mert a büszke leány közömbös volt iránta; aztán egy kicsit felengedett szíve annak a ki nem mondott fájdalomnak a lángjától, hogy egy másik férfi a szeme láttára megszerezte a leányt és az oltárhoz vezeti; és most újabb bánat: tudja, hogy a leány őszintén szereti őt, mégis örökre el kell válniuk. Ó, édes jó Istenem! Micsoda boldogság is volna, ha ők ketten egy pár lehetnének, s úgy élnének, mint a galambok!

Így elvakította szegény kozákot a szerelem, s úgy tetszett neki, hogy a nap is csak ott süt, hogy Isten világa is csak ott világol, ahol a leány van; nélküle az egész világ sivár, kietlen.

Másnak talán nem számított volna, ha apja nem adja áldását, és hogy a leányt másnak szánták; a vad sztyeppekre ment volna vele, a horeli majorokhoz, és csak kacagott volna a rossz sorson. De Petro még ennek a gondolatától is megrémült. Derék legény volt, nyíltszívű kozák; inkább belehalt volna bánatába, mintsem hogy örök szomorúságot okozzon apjának, és a maga aranyfényben tündöklő dicsőségét bemocskolja. Más gondolatot forgatott fejében: elhatározta, hogy atyja halála után Zaporizzsjába megy, saját pénzén csónakokat vásárol, és önkéntes kozákokkal portyákra indul a török városok ellen, s életét a földön vagy a tengeren lovag módjára a keresztény hitért áldozza. Most egyelőre úgy döntött, hogy menekül Leszjától, amilyen messzire csak lehet, és magányban gyűri le e baljós szerelmet. Épp ezért – miután sokáig búsán járt le s föl az istállóban – nem akart most visszamenni a házba, nehogy találkozzék másnak szánt kedvesével, hanem régi szokása szerint az erdőbe indult csatangolni, hátha ettől eloszlik bánata.

Az útról balra tért le – amerre egy keskeny ösvény vezetett; bárhogy is igyekezett atyjára gondolni: hol-merre járhat, vagy pedig Ukrajna sorsán aggodalmaskodni, szíve egyre csak a magáét hajtogatta. Jó ideje kóborolt a sűrűben, amikor egy kis völgybe ért, s látja, hogy a kis katlan másik végén a fák között füst gomolyog. A nap felkelt már, s a füst lent a fák között kéklett, fentebb meg olyan volt, mint az aranyló ködfátyol. Amikor Petro figyelmesebben megnézte, kerítést és egy kis házikót vett észre. Már épp másfelé akart indulni, hogy ne ingerelje feleslegesen az idegenek kutyáit, ekkor látja, hogy a ház felől egy kozák kabátot viselő középkorú férfi lépked, fiatal fekete leány vezeti karon fogva. Pedig a férfinak aligha van kedvére a segítség; elrántja kezét a leánytól, ezekkel a szavakkal:

– Ereggy a fenébe, Nasztuszja. Mit vezetgetsz, mint részeget a kocsmából? Lovagolni akarok a tágas mezőkön, te meg kézen fogva ajnározol, mint egy csecsemőt. Ereggy innen, ha mondom!

Hogy csodálkozott Petro, amikor felismerte Kirilo Turt (mert ő volt az). És csodák csodája! Úgy megörült neki, mintha édestestvére lenne, és egészen megfélekedett arról, hogy nem is olyan régen még életre-halálra küzdöttek egymással.

De Kirilo Tur is örült; úgy üdvözölte Petrót, mint régi barátját:

– Köszöntelek – mondotta – felgyógyulásod alkalmából! Nem hittem volna, hogy a kezem vasa után még egyszer megpillantod Isten világát. De, az igazat megvallva, én magam is csak alig-alig álltam lábba. Isten tudja, adódik-e még alkalom, hogy ilyen szépen térjünk aludni.

– Nem tudja, mit beszél, bátyám! – vágott közbe a leány, kedvesen Kirilo szemébe nézve, és egyre fogta a kezét.

– Hallgass, balga némbér! – torkolta le Kirilo Tur. – Ti, nők, ezt nem tudhatjátok. Nektek az élet, tudja Isten, minek tűnik. Ház, kemence, párnák – számotokra ez minden boldogság. De a kozáknak nem mező a mező, s nem tenger a tenger, ha jó sorsra akar lelteni. A kozák boldogságot az Isten a tenyerén hordozza. Oda törekszik a mi lelkünk, ha tudni akarod... De hát miért is társalgok én veled ezekről a dolgokról? Én, testvér – fordult Kirilo Tur ismét Petróhoz –, már egészen oda-hagytam e világot, mely asszonyokkal, mindenféle kimérákkal van tele, már-már a küszöbre tettem volt a lábam, hogy nekivágjak a messzi útnak, de mi történt? Belém akaszkodtak a jóemberek és

visszahúztak. Azt gondolják, valami nagy jót tettek velem, hogy nem hagytak meghalni! Azt hiszik, hogy ennél a nyomorúságos életnél nincs szebb dolog; de az, akinek csak egy krajcárnál többet ér az esze, az a megmondhatója, hogy az élet nem éri meg a sok szenvedést.

– Árudd el – szakította félbe elmélkedését Petro hogyan kerültél ide?

– Hát úgy – felelte Kirilo Tur –, hogy fogtak a jóemberek, aztán rajta, pátyolgattak, fürdettek, mindenféle füvekkel itattak, s aztán ide hurcoltak. Nagy szükség van itt rám! És hová vittek? Véletlenül épp az anyám házába! Itt aztán az asszonyok úgy a markában tart, hogy semmiféle csellel nem tudok kiszabadulni. Állandóan azt hajtogatják, hogy gyengélkedem; holott annyira gyengélkedem, hogy egy medvét is meg bírnék tartani a fülénél fogva. Ha az istenes ember nem lenne, akkor elpusztulnék az unalomtól a síró-rívó asszonyok között. Ő, hálával tartozom neki érte, felvidítja néha szívemet a kozák dalokkal, meg Isten világát is emberi módon látja.

– Hát fogadott testvéred hol-merre van? – kérdezte Petro.

– A testvéremnek – válaszolt – épp elég dolga van most. Borsot akarunk törni a városi sztarsina orra alá, így aztán mindenfelé forgolódik, mint a takács orsója. Jó vásznat szőttek nektek a testvérek: olyan inget szabnak majd belőle, hogy se kezeteiket, se lábatokat nem tudjátok mozdítani.

– Ide figyelj, testvér – mondta Petro –, ha mondani akarsz valamit, akkor világosan beszélj, ne pedig ilyen talányokban.

– Beszélj neki világosan! – mondta nevetve a zaporogi.

– Ki az ördög mond most bármit is világosan neked, amikor mindenfelől beborult az ég? Csak akkor lesz világos számotokra, ha mennydörög és villámlik. De az sincs már messze. A testvérem azt mondta, hogy Oszter felett, a Romanovszkij-zugban már letáboroztak a mieink. Várj csak, talán még maga Ivan Martinovics is megérkezik ma az atamánokkal; és holnap reggelre talán már a cári bojárok is ideérnek. A sötét népség sáskahadként gyülekezik Nyizsin alatt. Azt rebesgetik, a tanács idején Nyizsinben jó termés lesz karmazsinokból...

Petrónak a hideg futkározott a hátán e szavaktól. Mindenekelőtt atyjára gondolt, és már szaladt volna a majorba, hogy hírül vigye, amit hallott, de eszébe jutott, hogy atyja úton van. Második gondolata Leszja volt: féltette, hogy még baja esik a kozák viszály idején; de még jobban félt attól, hogy Kirilo Tur e zavaros időkben másodszer is elrabolja őt, ugyanúgy, mint Kijóvban. Mit tehetne?... „Szóba hozom a zaporogi előtt!” És Leszjára terelte a szót.

– Hahaha! – hahotázott a zaporogi. – Te még most sem verted ki a fejedből ezeket az ostobaságokat? Azt hittem, ha egy fél vödör vért kiengednek az emberből, az elég ahhoz, hogy észre térjen, de úgy látszik, mégsem! Lehet, hogy a dajkáitok már csecsemőkorotoktól kezdve olyan kásával etettek benneteket, hogy még ősz fejjel sem bírtok elszakadni az asszonyoktól!

– Hát te, cincérbajszú – szólt nevetve Petro –, te talán odahagynád azt a lányt, amikor úgy küzdöttél érte, mint egy eszeveszett?

– Pfuj! – köpött őszintén a zaporogi. – Még csak az kéne, hogy ilyen ostobaságokon törjem a fejem! Csak egyszer keveredik ilyen bajba a férfiember! Most már akár egy tucat ilyen leányt is adhatnának nekem, biz’ isten – milyen nagy szó is az a biz’ isten –, mindet elcserélném egy pipa dohányért!

Megkönnyebbült ettől Petro szíve.

– Na, és most merre tartasz? – kérdé.

– Lásd, az istenes ember azt parancsolta, sétálgassak az erdőben, de az asszonyok... ez a húgom, ha tudni akarod, az anyám meg ott van benn a házban... Szóval az asszonyok nem hiszik, hogy meggyógyultam. De ma bebizonyítom nekik, hogy eljött az ideje, hogy békén hagyjanak; felnyergelem a lovam, és kilovagolok a mezőre, hogy az ellenségeim búsuljanak, ahogy Cserevany mondogatta volt. Igaz is, mi van Cserevanyal?

– Ő is itt van velünk Hvintyivkánál – válaszolt Petro.

– Akkor hát szomszédok vagyunk – mondta a zaporogi.

– No, testvér, éljünk most már békeességben, még akkor is, ha csupán egyetlen lélek akad ma-napság Ukrajnában, aki békeességben él. Most azonban menjünk be a házba, és reggelizzünk.

Petro beleegyezett. A házban Kirilo öreg édesanyja már a kemence körül sürgölődött: palacsintát sütött reggelire.

– Ő az én öreg édesanyám – mondta Kirilo Tur, és anyjához fordult: – Ha tudni akarod, mamácskám, miféle kozák ez, akkor megmondom neked, hogy ő az, akit velünk együtt kaszaboltak össze Kijív alatt.

Petrónak meg azt súgta:

– Nem mondom meg nekik, hogy te magad voltál az az ellenség, aki összeszabdalt; mert akkor ferde szemmel néznének rád. Ezek az asszonyok sehogy sem értik meg, hogy ma ugyan életre-halálra harcolhatsz valakivel, de attól még holnap vele múlathatod az időt, akár az édestestvéreddel. Én nem értem, hogyan nézik Isten világát. De mondtam már: asszonyok.

Az öreg néne örült, hogy fia vendéget hozott, és nyomban kínálgatta Petrót. Egy szempillantás alatt az asztalra tette a forró palacsintát, kis tálkára egy darab szalonnát helyezett, meg egy köcsög tejfölt is hozott; még egy üveg paprikás pálinkát is előszedett a polcra.

– Öregségemre így megjutalmazott engem az irgalmas Isten! – mondta a vendéghez fordulva. – Én már nem is reméltem, hogy valaha is viszontlátom a fiacskámat, az én fényes sólymomat!

És átölelte Tur fejét, és megcsókolta a csimbókjánál.

– Elég, elég, anyám! – mondta a zaporogi. – Úgy látszik, te legszívesebben mást se tennél, mint engem ajnároznál. Már így is félek, hogy a társaság kizár miattad. Azt mondják majd: „Menj, ahova akarsz; ilyen mama-kedvenceire nincs szükségünk!”

– Hát te még most sem hagytál fel vele, hogy arra az átkozott Szicsre gondolj? – mondta az anyja.

– Anyám! – kiáltott a zaporogi. – Ne engedd szabadjára a nyelved, ha azt akarod, hogy még egy fél napot a házában töltsék! Hogy nevezheted átkozottnak a dicső Zaporizzsját?

– Bárcsak égne porrá! – mondá könnyes szemmel az anya. – Mint a mocsár, beszipantotta a férjemet – fiatal koromban nem tudtam, mi a boldogság; és most még a fiamat is elszedi –, nem lesz részem a boldogságban öreg éveimre sem!

– Na, tessék, beszélj ezekkel az asszonyokkal! – mondta nevetve Kirilo Tur. – Ördög tudja, mit neveznek ők boldogságnak! Na, mamácskám, tölts nekünk egy-egy kupicával, talán attól jobb kedvre derülünk. Most már nem lesz túl messze a Szics: a Romanovszkij-zugnál kezdődik majd. Igaz, nektek az tilos lesz! De én néhanapján majd meglátogatlak benneteket, s még vendéget is hozok.

– Náladnál külön vendég nekem nem kell, aranyos kisfiam! – mondta az anyja.

– Még jó, hogy nem Maricámozol! – felelte Kirilo Tur. – Nem az asszonynépnek teremtette Isten a kozákat. Dicsőbb dolgokra teremt, mintsem hogy itt ücsörögjön, és palacsintát faljon. De a palacsinta megjárja! Szó se róla, megjárja!

Alighogy ezt mondja, az ablak alatt lódobogás hallatszott, és valaki zaporogi szokás szerint bekiáltott az ablakon:

– Huhu! Huhu!

Mindkét nő összereszt. Nem először hallották ezt a nizbeli huhogást, de még sohasem érezték ilyen ijesztőnek.

– Ó, anyácskám! – kiáltott fel Kirilo húga. – Miért fogott el ilyen rémület? Ki ez, bátyó?

A zaporogi komoran válaszolt:

– Ezek, húgocskám, a lelkemért jöttek.

– Ó, jaj nekem! – jajongott az anya. – Hogy mondtad, kisfiam?

– Hát csak úgy, hogy ezek a derék fickók majd elmondják neked, ha még nem találtad ki.

De már ki is tárult az ajtó, és Puhacs apó lépett nehézkesen a házba, mögötte pedig a fegyverhordozója.

– Á, meggyógyult a gonosz fattyú! – így üdvözölte az apó Kirilo Turt. – Hogy s mint vagy? Kedves vendégeket küldött az Úr, kínáld hát meg őket valamivel! De búcsúzz el, sátánfajzat, anyád-tól és húgodtól, mert nem sok kakukkszót hallasz ezek után!

– Apácskám, galambcskám! – kiáltotta ijedten Kirilo anyja. – Mit akartok vele tenni? Ne hagyjatok öregségemre árván, ne vigyétek el a szemem fényét, napocskámat!

De Puhacs apó ügyet sem vetett rá, hanem megint Kirilo Turhoz fordult:

– Na, gonosz fattyú! Lábba álltál? Kövérre hizlaltad a pofádat? Gyerünk a táborba, a büntetésért. Azt hiszed, potyára tömtük ki tallérjainkkal az istenes ember sapkáját? Ocsmány alak vagy! Te senkiházi! Ma lakolni fogsz a szégyenért, amit a társaságra hoztál! Készülődj, sátánfajzat! Nyergeld a lovad! A nyakadba vetett kötélnek kellene végigvezetnünk a táboron, mint egy kutyát, de én nem akarom bepiszkítani a kezem: még egyszer utoljára jöhetsz lovon!

Kirilo anyja és húga sem elevenek, sem holtak nem voltak, úgy hallgatták szavait; aztán mint-ha valaki kést döfött volna a szívükbe, a földre zuhantak, és Puhacs apó lábához borultak, keservesen sírtak, könnyörögtek neki, hogy ne vegye el tőlük utolsó örömeiket...

– Menjete a fenébe! – kiáltott rájuk a kegyetlen zaporogi. – Mi az ördögért csúszkáltok előttem? Nem én vagyok a bírāja: az egész társaság ítélkezik felette!

Ekkor Kirilo Tur felállt az asztaltól, és vidám hangon így szólt:

– Isten tudja, mit művelsz itt, apó! Minek ijesztgeted így az asszonyokat? Hisz neked is volt anyád: nem farkasszuka hozott a világra! Üljetek le és faljatok, amit Isten adott, én meg felnyergelem addig a lovamat, felöltözöm, és indulhatunk. Anyám, húgom! Fejezzétek be, hisz azt sem tudjátok, miért gyötritek magatokat! Vagy talán nem ismeritek a zaporogi tréfákat? A mi fajtánk medve módjára tréfálkozik, akárkit megríkat!

Szegénykék nem tudták, higgyenek-e Kirilo Turnak vagy sem. Szótlanul nézték a haragvó vendéget, Puhacs apót, nem mond-e legalább egyetlen vigasztaló szót, nem mosolyog-e rájuk. De az haragosan vont össze fehér szemöldökét. Hosszú ősz bajszát lefelé lógatva úgy méregette Kirilo Turt, mint a lecsapó sas a kisbárányt.

Kirilo Tur úgy tett, mintha észre sem venné.

– Mitől vesztettétek el a fejeteket? – kérdezte. – Az apó tréfál, ők meg halálra válnak. Adjatok az asztalra néhány forró palacsintát, én meg paprikás pálinkával kínálom a vendégeket. Megmondtam, hogy lovagolok én még ma a mezőn! Eljöttek értem a kozákok, és kész. Ők meg az orrukat lógatják! Ej, asszonytermészet! És még arra kérnek, maradjak itt velük! Milyen élet ez egy kozáknak, ilyen böggömasinák között!

Puhacs apó asztalhoz ült, elmondta az asztali áldást, és összehajtogatta a palacsintát. Fegyverhordozójára pillantott, az mellé ült, és a reggelihez látott.

Kirilo Tur meg kiment a házból, és füttyentve hívta lovát az erdőből. A ló szabadon legelészett a ház körül. Értelmes jószág volt: futott azonnal, mihelyt meghallotta gazdája füttyét.

Kirilo Tur összeszedte fegyvereit, és hogy megnyugtassa anyját, és bebizonyítsa neki, hogy lelkét nem nyomja semmiféle bánat, az ablak alatt elhaladva, kozák dalra gyújtott, teli torokból, csengő hangon:

*Ó, lovam, ficáncolj, rúgkapálva, tűzzel,
Hej, búmat messze űzd el;
Sötét legelőre, annál is tovább még,
Hej, ifjú-vérű jó kozákét...*

De nem sikerült jó dalt kiválasztania: ez még jobban szította az öreg kozák anya bánatát. Leányára hagyva a kemence körüli sürgölődést, leült szegény az asztal végére, és olyan keserű könnyekre fakadt, hogy még az öreg zaporogi szíve is megenyhült egy kissé.

– Ne ríjj, anya: hasztalan pazarlod könnyeidet – vetette oda neki.

Kirilo pedig ismét elhaladt az ablak alatt, s tovább énekelte a dalt, de hangja most már bánatosan hangzott!

*Ó, öreg anyám, te, jussak még eszedbe,
Majd este, asztalodra dőlve:
Fiam elbitangolt idegenbe, messze,
Hej, hír se jön felőle!*

Kifordult a serpenyő Kirilo hűgának a kezéből, a földpadlóra hullott. Szegény leány anyjához szaladt, átölelte, és jajgatásban tört ki:

– Anyácskám, szívecském! Mi lesz velünk e világon, ha a mi Kirilónk elmegy!

Anyja pedig, a boldogtalan, Isten világát sem látja a könnyeitől, egy hangot sem bír kiejteni!

De már jön befelé a szobába Kirilo Tur, és olyan vidámságot színlel, hogy azt hihetné az ember, lakodalomba igyekeznek. A sírás-rívást és ölelkezést megpillantva, megállt a szoba közepén, vállat vont, karját széttárta, és így szólt:

– Na, mit kezdhet az ember az asszonynéppel? Még a sütést-főzést is odahagyták! Való igaz a mondás: emlékeztess a kecskét a késre! Nahát! Én magam süssek tán palacsintát az atamán úrnak? Elég volt, ha mondom, a nyavalygásból; nem a pokolba megyek, százszor is visszajövök még hozzatok, semmirekellő asszonynépség!

– Na, készülődj most már – szólt Puhacs apó –, nem várok sokáig. Hát te meg ki vagy? – fordult Petróhoz.

Az némán figyelte mindazt, ami előtte lejátszódott. Megmondta a nevét.

– Annak a zavaros fejű papnak a fia vagy, aki beleüti az orrát mások ügyeibe – jegyezte meg Puhacs apó. – Jó nagyot csapunk majd az orrotokra: Ivan Martinovics már Nyizsin alatt jár; ő megtanít majd benneteket uraskodni, hetmanosdit játszani!

Tudta volna Petro, hogyan válaszoljon a muzsik formájú szicsbeli apónak, ha mindez régebben történik, de a hosszas betegség lehűtötte véréét, úgyhogy inkább hallgatott, semhogy értelmetlenül fárassza magát a makacs apóval.

Kirilo Tur egykettőre felöltözött, Puhacs apó elmondta az imát az ikon előtt, megköszönte az ételt-italt, és kiment a házból.

Kirilo Tur pedig meghajolt anyja előtt, és nagy vígan így szólt:

– Isten veled, anyácskám! Isten veled, hűgocskám! Isten veled, testvér! – fordult Petróhoz, és fürgén kiment a házból.

Anyja és hűga azt hitték, utoljára látják; utánavetették magukat, legalább át akarták ölelni búcsúzóul. De ő felpattant lovára, az felágaskodott és ficánkolt, úgyhogy sem anyja, sem hűga nem merték megragadni a kötőféket vagy a kengyelt.

– Mikorra várjunk, bátyám, vendégségbe? – kérdezte a hűga.

Kirillo dallal felelt:

*Vendégének akkor láthat e ház itt,
Hogyha síromon már fű virágzik!*

És lovát megsarkantyúzva elvágtatott, mint a szélvész. Puhacs apó meg a fegyverhordozója utánanyargalt. Szegény asszonyok visszamentek a házba, és olyan jajveszékelést csaptak, mintha halottat siratnának.

Ne búsuljon, nénémasszony – szólalt meg ekkor Petro –, még rendbe jöhet minden. A Romanovszkij-zug nincs messze: lehet, hogy Kirilo hamarosan visszatér.

– Ha kinőtt a fű a síromon – suttozta maga elé Kirilo hűga.

– Galambocskám! – fordult Petróhoz az öregasszony. – Tégy meg nekem, boldogtalan édesanyának egy szívességet, menj el a Romanovszkij-zugba, az átkozott zaporogiakhoz, és nézd meg, mit csinálnak vele. Lehet, hogy vétett valamit a társaság ellen! Ezekben pedig egy szemernyi szánalom sincs! Menj el, galambocskám, és hozz hírt nekünk, mit tesznek vele! Legalább arról értesíts, hogy a világon van-e még!

– Jól van – mondta Petro, megsajnálva a szerencsétlen anyókat elmegyek, és megnyugtató híreket hozok majd nektek.

– Ó, Isten segítsen utadon! - mondták egyszerre mindketten, és imáikkal kísérték útjára.

12

A Romanovszkij-zug határát még a legkisebb gyermek is meg tudta volna mutatni ezen a vidéken, különösen most, amikor mindenki Ivan Martinovicsról beszélt (ő pedig a Romanovszkij-zugban vert tábornok). Ezt a zugot valamilyen folyócska vájta ki, amely a legelőnél ömlött az Oszter folyóba. Öreg tölgyek és nyírfák álltak a vízparton; a környéket is széppé varázsolták, meg hús árnyat is adtak a zaporogi testvéreknek.

Petro már a távolból tompa morajlást hallott, mint a búcsúban, és közelebb érve – mintha valóban vásárban lenne. Megszámlálhatatlanul sok ember gyűlt össze, mind falusi csöcselék, muzsikok, akik azért jöttek, hogy Nyizsinben fosztogathassanak, ahogy Brjuhoveckij ígérte nekik. Rongyosak valahányan, s fekete inget viselnek, talán ők azok a nincstelének és kódisok, akiknek egyetlen menedékük sincs, akik serfözőkben, szeszfőzdekből szolgálnak, meg a fürdőkhöz mint fűtők. Egyesek baltát dugtak az övükbe, másoknak kasza lóg a vállán, a harmadik pedig karóval jött. Petro nagyon elszomorodott, amikor megértette, mit jelent a nincstelének eme gyülekezete.

A tömegben itt-ott söröshordók, borral és pálinkával töltött vödörök, liszttel, szalonnával és mindenféle élelmiszerral megrakott szekerek állnak. Mindezt a nyizsini polgárok hordták össze Ivan Martinovics iránti hálójuk jeléül, aki azt mondta: „Az én hetmanbuzogányom alatt egyetlen kozákot vagy kozák sztarsinát sem fogtok úrnak tudni magatok fölött: mindannyian egyformák leszünk.” (Alaposan egyenlővé tette Ukrajnát!)

Itt senki sem kérdezte, mit egyék vagy igyék: mindenki saját akarata szerint cselekedett – tégy azt, amit akarsz, mintha a saját házában lennél. Hatalmas kemencéket ástak a földbe, tüzet raktak. Emitt pálinkáshordóban hárman egyszerre tésztát taposnak lábbal, ott meg egy egész ökröt sütenek, amott háromlábban hatalmas üstben kását főznek. A füst felhőként gomolyog a fejek fölött. Sokan csak a hordók körül ögyelegnek, és mindenkit megkínálnak, aki mellettük áll vagy elmegy, mások pedig már kiterülve fekszenek, mint télen a legyek. Valamilyen esztelen öröm bujkál valamennyiük szemében és hangjában... Mindenfelé azt kiáltozzák: „Ivan Martinovics, szeretett apánk!” Egyik a pálinkáspoharat vagy a kupát emeli a magasba, és a sapkáját kapja le a fejéről, és egyre csak azt ismételteti, hogy Ivan Martinovics éjt nappallá téve az emberek boldogságával törődik.

Emitt meg kobzosok kószálnak a tömegben, kobzokon, bandurájukon játszanak, és mindenféle dalt énekelnek. Amíg sikerült Petrónak az egyes csoportokon keresztül furakodnia, sok mindenfélét látott. Itt gyülekezik a táncoló és nevetgélő tömeg. A bandura hangjaira összekapaszkodva hopakot járnak a víg koldusok; mellettük körös-körül nyakukat nyújtogatva és csodálkozva nézelődnek a többiek, mintha betlehemet látnának. Amott meg, összeverődve, komor férfiak álldo-gálnak. Dorongokra vagy kaszájukra támaszkodva, szemüket lesütve öreg nincstelének hallgatják a kobzost. Az középen ülve, lábát maga alá húzva arról dalol, hogyan semmizték ki a polyákok Ukrajnát, vagy miképp fogta össze Bohdan apó a kozákságot, és hogyan kelt fel a gazdagok és nemesek ellen. Egyesek, mivel már alaposan felöntöttek a garatra, a dal hallatára keservesen zokogtak; de mind a vidám, mind a szomorú csoportok között egy gondolat minden szívhez utat talált: Brjuhoveckij második Hmelnickijje magasztosították, aki újból kiáll Ukrajna ellenségeivel szemben, és meghozza a szabadságot a világnak.

Petro megkerülte azokat is, akik ugrándoztak, és azokat is, akik sírtak, tovább tülekedett, hogy hátha megpillantja a zaporogiak vörös kaftánjait. Minél tovább ment, annál jobban öltözött népséget talált; itt már kék kaftánba öltözött polgárok is voltak, akadtak városi kozákok kék és zöld felsőkabátban; de egyetlenegy karmazsin buggyos nadrágot vagy zaporogi kabátot sem látott.

Bement egészen a táborig, a jövődőlő-tanácskozó helyig. Itt körös-körül egyenletes volt a talaj, és homokkal is szépen felszórták. Nem diszelegtek errefelé sem füstölgő kemencék, sem hordók, sem élelmiszeres szekerek; csak kozáksátrak álltak körös-körül, és férfiak mászkáltak le s fel, ide-oda. És úgy zsbongott a nép mindenfelé, mint a méhkaptárban. Petro csak most vette észre, hogy itt a zaporogiai öltözetükkel nem ütöttek el az egyszerű néptől. Csak a sapkájuk alól kilógó hosszú csimbókjukról, a szablyájukról meg a pisztolyaikról lehetett felismerni őket; egyiknek-másiknak drága pisztolya és kardja volt.

Megállt, szemügyre vette a legényeket, hátha észreveszi Kirilo Turt. Amint nézelődik, látja ám – egy középmagas, középkorú férfi jön szembe vele, két oldalán nagy tömegben mindenféle ember – zaporogiai, városi kozákok, polgárok, de egyszerű szántóvető muzsikok is. – Ivan Martinovics! Ivan Martinovics! – kiáltoznak körülötte. Petro odalesett, miféle ember is ez a Brjuhoveckij. Azt hitte, ennek a gazembernek úgy felvitte az Isten a dolgát, hogy tetőtől talpig aranyba-bársonyba öltözött; de nem! Elnyűtt, kurta darócinget és vászonnadrágot viselt, kitaposott lóbőr cipőt – még az ujjai is kilógtak belőle. Csak a kardja láttán sejthette meg az ember, hogy nem közrendű emberrel van dolga: szinte lángolt az aranytól; nem is illett hozzá! Valahogy sem az alakja, sem a természete nem volt hetmanszerű. Amolyan egyszerű, csendes emberkének látszott. Ha ránézett az ember, nem is hitte volna, hogy e fejben az ízletes kenyérről vagy a csendes házról szőtt gondolatokon kívül más is megfordulhat... De ha jobban odafigyelt, akkor külsőre még valami vonzót is találhatott benne: olyan embernek tetszett, akivel szívesen leülnél és elbeszélgetnél valami szép és békés dologról. Csak a szeme volt egy kissé különös – tekintete hol ide, hol oda vetődött. Úgy látszott, mintha titokban az embereket lesné. Kicsit görnyedten járt, fejét pedig félrebillentette, mint aki azt mondja: „Én senkitől sem kívánok semmit, csak ne kössetek belém!” De amint kérdeznak tőle valamit, s ő válaszol, felvonja vállát, és oldalt lép, hogy azt hihetnéd – utat enged valakinek; ő maga pedig úgy megijed mindenkitől, mint a kiskutya, amelyik betévedt a házba.

Hát ilyen volt Brjuhoveckij, ilyen volt ez a kígyó, aki hosszú évekre keserűséget okozott nekünk!

– Gyermekeim! – szólalt meg vékony, gyenge hangon.

– Mivel tápláljalak, mivel ruházzalak benneteket? Látjátok, én magam is egészen kikoptam, mint a kovakő!

– Apácskánk! Ivan Martinovics! – kiáltoznak a zaporogiai. – Csak neked legyen egészséged, mi nem pusztulunk el a jóemberek között.

– Istenemre, így igaz! – kiáltotta az egyik polgár, mindenkit túlharsogva. (Hogy ki ez a polgár? – a kijóvi Tarasz Szurmacs. Minden városból érkeztek küldöttek Ivanechez a fekete tanácsba.) – Istenemre – mondta –, igazat szólnak ezek a derék fickók! Csak neked legyen, hetman urunk, egészséged, kenyérral és ruhával ellátunk mi téged magad is, társaságodat is, csak ne adj sértésre bennünket!

– Ó, jóságos Isten! – szólt mélyet sóhajtva Brjuhoveckij.

– Mi másért is élnének a zaporizzsjai testvérek, ha nem azért, hogy kiálljanak a pravoszláv keresztényekért, mint saját testvéreikért! Vagy tán aranyra, tán ezüstre, tán úri házakra van nekünk szükségünk? Nem erről álmodunk mi, testvérek! Hanem arról, hogy a jó emberek jól éljenek Ukrajnában; mi nyomorban élünk, földkunyhókban élünk, kenyéren és vízen. Ahogy a mondás is tartja: „Víz és kenyér – a kozák ezzel él!”

– Istenemre, így igaz! – kiáltozzák a polgárok és a muzsikok. – A zaporogiai vállalnak éretünk minden nélkülözést a Szicsben, fehér inget soha nem hordanak: hogy is ne szeretnénk, testvérek, ezeket a derék legényeket! Hogy is ne akarnánk Ivan Martinovicsot hetmannak!

Brjuhoveckij pedig így szólt:

– Gyermekeim! Isten óvjon benneteket és a hetmanságtokat! Nálunk, a Szicsben a hetman is, az atamán is, az egyszerű ember is – mindenki egyenlő, mindenki keresztény lélek. Csak a ti városi sztarsinátok vezette be úgy, hogy ha valaki nem úr, akkor az már nem is ember. Mi, zaporogiai, nem a hetmanságra gondolunk: arra gondolunk, hogyan segíthetnénk rajtatok, nehéz sorsotokon! Fáj a

szívem nyomorúságtok láttán! Hmelnickij apánk után mézfolyók csordogáltak, a nép pompával és szépen öltözködött, virított, mint a mák virága a kertben; de most olyan sztarsinák és hetmanok kezére kerültek, hogy hamarosan még a bőrt is lenyúzzák rólatok. Beteljesülnek, rajtatok, gyermekeim, a Szentírás szavai: „Nem a gazdagok nyomorítanak tán benneteket? Nem ők hurcolnak tán bírások elé benneteket? Nem ők gyalázzák tán becsületes nevetek, midőn gazembereknek és raboknak neveznek benneteket?”

– Istenemre, így van! Istenemre, így van! – ismételteti körös-körül a pór nép. – Az átkozott karmazsinok egykettőre kipréselik testükből a lelket, de még mennyire! Ha te nem volnál, hetman apánk, aki kiállasz mellettünk, ha rossz idők köszöntenek ránk, vajon ki szánna minket?

Ám Brjuhoveckij ismét a zaporogiakhoz fordult:

– Ti, kedves társaságom, édes testvéreim, tudjátok, milyen kincsekkel érkeztem hozzátok a Szicsbe. És hová lett mindez? Elittam tán, elherdáltam tán? Nem, nem ittam el, nem tékoztam el, nem pazaroltam el, nem fecsérelem el értelmetlenül: mindenem odaadtam, csak hogy a ti nyomorúságtokat enyhítsem valamiképp. Vagyonom nem kis hányada úszott el az ország részére is. Mint az a szegény kotlós, amelyik ha talál egy magocskát – azt is csibéinek adja, ugyanúgy én is mindenemet, az utolsó ingemet is, szétoosztogattam gyermekeim között. És most már magam is olyan rongyos lettem, hogy a lábujjam is kilóg a cipőmből – hamarosan úgy kell járnom, mint egy ágrólszakadtnak. Hát aztán? Cipő nélkül járok, csak gyermekeimnek jó legyen.

– Olyan vagy te, mint a szülőapánk! – kiáltoznak körülötte szinte könnyekre fakadva. – Inkább mindenünket levetjük, az utolsó ingünket is, de olyan szattyánbőr csizmát csinálunk neked, hogy a cárnak sincs külön!

– Isten óvjon benneteket, gyermekeim, Isten óvjon! – felelte vállát vonogatva az aljas Ivanec, és oldalra lépett. – Bizonyára azt gondoljátok, hogy én is, akár csak sanyargatóitok, lenyúzom a bőrt rólatok, csak azért, hogy a lábamon szattyánbőr csizma csikorogjon! Ments meg ettől, Uram! Egykor szekérszám hordták utánam a Szicsben a kabátokat és csizmákat, zsákszám hordták az aranyat és ezüstöt, de én mindent szétoosztogattam, csak hogy az én gyermekeimmel jót tegyek!

– Ez aztán a hetman! Ez aztán az apa! Végre kegyes hozzánk az Úr! – kurjongatnak Ivanec körül a polgárok, a kozákok, a muzsikok.

Ő meg úgy tesz, mintha semmit sem hallana, békésen, görnyedten lépeget.

A tömeg épp Petro mellett haladt el. És bár szívesen meghallgatta volna, milyen ravaszságokra készül ez az alantas ember, de a nagy nyüzsgésben semmit sem lehetett hallani és látni.

Petro csak most fogta fel, mit ér Brjuhoveckij: csak most értette meg, milyen vermet és a városi sztarsinának! Ez a megátalkodott gazember mindenkit úgy megszedített, alattomos fogásai, csendes, negédes szavai, ez a látszatnyomorúság az egyszerű embereket annyira meghatotta, hogy bárki késre ment volna érte. Furcsállotta is az én kozákom, hogy ez a férfiú bármit meg tud tenni, amit csak akar. Ez a kiméras Ivanec úgy megmételtyezte az emberek fejét, mintha természetfeletti erők segítenék, mint egy varázsló-feketemágus járt-kelt a világban, s elhintette benne varázslatait.

Elmerengett Petro Ukrajna balsorsán, s elszomorodott; feledte azt, amiért ide jött, a Romanovszkij-zugba. De hirtelen valahol megverték a dobot, és a jövődőlő helyen megszólaltak a kikiáltók: „A tanácsba! A tanácsba! A tanácsba!”

Mindenki sürgölődött, és arrafelé igyekezett, ahol a dobok szóltak. Mindenkinél fürgébben igyekeztek a tanácsba a testvérek.

– Minek verték meg a jelző dobokat? – kérdezgette az egyik testvér a másikat, miközben átfurakodtak a tömegen.

– Hát nem tudod? Kirilo Tur felett ítéleznek – hangzott a válasz.

Petro megdermedt, majd fürgén megindult a két zaporogi után, s nem szakadt le tőlük egészen az ítélelhozatal színhelyéig. Szerencséje volt, mert olyan jó helyet kapott, hogy a kozákok feje fölött mindent kitérően látott. Az ítéllő-kerék közepén Kirilo Tur állt, szemét a földre szögezve,

körülötte a testvérek. A világiak előrenyomakodtak, hogy megcsodálják a zaporizzsjai bíraskodást, de a nizbelieket sem olyan fából faragták, hogy ítélő-kerékhez engedjék azt, akit nem kell. Vállukat egymásnak vetve három vagy még több sorban álltak, s úgy megvetették lábukat, hogy bárhogyan is tülekedtek mögöttük a városi kozákok, a polgárok meg a parasztok, egy arasznyival sem szűkült a közepén üresen hagyott hely. Aki látni vagy hallani akart valamit, az csak a fejek fölött tehette; sokan a tölgyfákra másztak, hogy onnan báméskodjanak.

Petro Brjuhoveckijt pillantotta meg az első sorban, kezében a hetmanbuzogánnyal. A csapatzászlósok föléje tartották a buncsukot és a keresztes zászlókat. Mellette, jobb kéz felől állt a hadbíró, a bírói bottal a kezében, meg a csapatírnok, övébe tűzött kalamárisal füle mögé dugott pennával és kezében papírral; távolabb mindkét oldalán a hosszú bajszú szicsbeli apók álldogáltak. Bár koruk miatt már semmiféle méltóságot nem töltöttek be, a tanácsokon mindig elől volt a helyük. Nem egy közülük örökös kozákvezér volt, s a kozákok apjukként tisztelték-becsülték őket. Az öt öreg úgy állt ott, mint öt tollas galamb, gondoktól súlyos fejüket lehajtva. A kurinyatamánok és a különféle sztarsinák zárták a jövendő-kerék első körét. Mindannyian hajadonfőtt voltak – ez a bíraskodás színhelyén így szokás.

Puhacs apó kezdte az ítélkezést Kirilo Tur felett. Előrelépett a sorból, mind a négy égtáj felé mélyen meghajolt, aztán még egyszer meghajolt a hetman meg az apók, aztán az atamánok felé is, majd fennhangon komolyan megszólalt:

– Hetman uram, és ti, apók, és ti, atamán urak, és ti, testvérek, vitéz bajtársak, és ti is, pravoszláv keresztények! Mi máson nyugodna Zaporizzsja, ha nem ősi hagyományainkon? Ki tudja, mikor kezdődött a kozák vitézség. Még egykor dicső őseinkkel, a varégokkal kezdődött, akik minden tengereken és földeken, az egész világon dicsőséget szereztek... A kozákok közül senki sem mocskolta be ezt az aranyfényben ragyogó dicsőséget: sem Bajda kozák, aki Caregrádban vashorgon lógott, sem Szamijlo Kiska, aki ötvennégy esztendeig szenvedett a török rabságban... csak egyetlen csavargó, egyetlen gazember mocskolta be azt, s ez a gazember most itt áll előttetek...

És vállánál fogva megragadta Kirilo Turt, és körbeforgatta.

– Nézz csak, sátánfajzat, a jóemberek szemébe – mondotta –, hogy mások is tanuljanak belőle!

– Mit tett hát ez az undorító féreg? – szólott ismét Puhacs apó a tömeghez. – Olyat tett, hogy ki sem akarom ejteni a számon! Az asszonynéppel szűrte össze a levet, és örökre szégyent hozott a társaságra. Hetman uram, és ti, apók, és ti, atamán urak, és ti, testvérek! Gondoljátok meg, tanácskozzatok, és nyilvánítsátok ki, hogyan intézzük el ezt a szégyentelent? Milyen büntetést szabjunk ki erre a fajtalan gazemberre?

Senki sem szólt egy szót sem; mindenki várta, mit mond a hetman. Az apók meg így szólottak:

– Szólj, hetman apánk; a te szavad – parancs.

Brjuhoveckij hétrét görnyedt, és ilyen szóra nyílt az ajka:

– Édes atyáim! Mi hasznosat tudnék én kigondolni az én eszemmel? A ti ősz, tisztos fejetekben rejtezik minden értelem! Ti ismertek minden ősi szokást és hagyományt; ítélkezzetek, ahogyan magatok gondoljátok, az én dolgom csupán az, hogy ráintsek a buzogánnyal, hogy úgy legyen. Nem ok nélkül hívtalak benneteket Zaporizzsjából Ukrajnába: teremtsetek rendet őseink szokásai szerint, ahogyan magatok gondoljátok; ítélkezzetek és büntessetek, és én a magam akaratát a tiétekével szembe nem szögezem. Valamennyien együgyűek és gyermetegek vagyunk a ti ősz üstökötök árnyékában.

– Nos, ha így van – mondották az apók –, minek itt a sok beszéd? Az oszlophoz vele, és elő a vesszőkkel!

A hetman intett a buzogánnyal. A jövendő-kerék megperdült. A tanács véget ért.

Szerencsétlen Kirilo Turt megkötözték, és az oszlophoz vezették, mely kissé odébb állt. Úgy kötözték oda szegényt, hogy foroghatott minden irányba, s még a jobb kezét is szabadon hagyták, hogy elérje a kancsót – hogy mézsört vagy pálinkát igyon; mert ezeknél a kimérés nizbelieknél az

volt a szokás, hogy az oszlop mellett kis dézsában ott állt a pálinka is, meg nyárson a kalács – először is azért, hogy a szerencsétlen kissé elkábuljon, ne fejezze be olyan keservesen az életét, másodsorban pedig azért, hogy a kozákok nagyobb kedvvel ragadják meg a vesszőket. Mert itt feküdt a földön egy vesszőnyaláb. És minden testvér, elhaladva mellette, megáll az oszlopnál, felhörpint egy pohár mézsört vagy pálinkát, harap hozzá egy falat kalácsot, megfogja a vesszőt, és ráhúz egyet a bűnös hátára – és megy a dolgára, „És volt nekik egy átkos szokásuk – mesélték volt a régi öregek ha kétszer megsimogattak a vesszővel, akkor többé nem harapsz a kenyérből.” Csak néha-néha esett meg, hogy egyik-másik testvér nem nyúlt a pohárhoz, és úgy ment el az oszlop mellett, mintha semmit sem látna. Utána szegény fickó végigállja az idejét, kioldozzák – és kész. De ahhoz, hogy ezt a kegyet valaki kiérdemelje a társaságtól, az kellett, hogy a kozák ne legyen igazi vitéz. Igaz, Kirilo Tur a Szicsben nem volt az utolsók közül való, igazi kozák volt, nem pedig testvér, de a bűne is nagyon súlyos volt: úgy látszik, a zaporogiai szemében nem is létezett nagyobb bűn, mint a paráználkodás. S emiatt némelyik testvér ugyan sajnálta nagyon a kozákokat, de hogy ne nagyon harapózzék el az ilyen bűn az ifjak között, ment és megragadta a vesszőt. De aztán, amikor rápillantott Kirilo Turra, legyőzte kegyetlen zaporogi szívét. Tudjátok, hányszor kellett együtt elviselniük valamilyen bajt a vad mezőkön, vagy hányszor mentette ki egyik a másikat a szerencsétlenségből? S amikor így felbukkant a múlt, a testvérek leengedték kezüket, és mintha ott sem lenne, elléptek az oszlop mellől.

S emellett még testvére, Bohdan Csornohor is óvta Kirilo Turt a szörnyű bajtól. Ott járkál az oszlop körül, s az egyiket alázatos kéréssel állítja meg, a másikat emlékezteti Kirilo ilyen vagy olyan jótettére, a harmadik bohócra meg ráförmeg; az meg, ha ismeri a csomohoraiak hűségét, elsomfordál, mint a macska a tejfől mellől, még ha boldogan kóstolná is meg a pálinkát. Az egyik atamánt kérlelve, szinte könnyekben tört ki Tur hűséges testvére: és a Szicsben nagyra tartották az ilyen őszinte érzéseket.

De most Puhacs apó lépett egyenesen az oszlophoz. Ennek a komor aggastyánnak Bohdan Csornohor semmit sem merészelt a szemére vetni, hát még ráfordulni! Kérlelni akarta, de nem állt rá a nyelve. Ugyanúgy, ahogy a kiskutya a kapu mögé bújik, amikor észreveszi a szomszédék vén kuvaszát, ugyanúgy a szegény Csornohor is félreállt, utat engedve a kegyetlen apónak. Az pedig odament az oszlophoz, felhajtott egy pohár pálinkát, s még meg is dicsérte, hogy zamatos, harapott egy falat kalácsot, s kezébe fogta a vesszőt.

– Fordulj meg – szólt –, te ilyen-olyan fajzat!

Megfordult a szerencsétlen, ő meg a vesszővel úgy odasózott a vállára, hogy a csontjai is belereccsentek. De Kirilo Tur jó zaporoginak bizonyult: az arca sem rándult, és nem is nyögött.

– Hogy tudd, csavargó, miként kell tisztelni a kozák dicsőséget! – mondta Puhacs apó, letette a vesszőt, és arrébb ment.

Petro, aki a távolból figyelte a zaporogi leszámolást, azt gondolta, hogy Kirilo Tur nem sok ilyen kínálást bír ki. Megsajnálta szegényt; odament hozzá, nem üzen-e valamit a húgának vagy az anyjának.

Bohdan Csornohor meg azt hitte, hogy ki akarja próbálni, vajon elég erősek-e Tur vállalai; hátával takarta el testvérét, szablyájához kapott, és azt mondta:

– More! Nem engedem meg, hogy minden jöttment gúnyt üzzön a testvéreimből. Épp elegendő vannak a zaporogi testvérek!

– Neked is sok ész van a fejedben! – szólt Kirilo Tur.

– Engedd őt ide, ez jó ember; nem tapos a sárba, ahogy te gondolod, hanem kihúzza belőle. Erőegészség, testvér! Látod, milyen szépen kínálgatják a vendégeket mifelénk? Ez nem meleg lángos, öcsémuram! Igyunk egy kupa mézbort, hogy elmúlják tőlünk egy kissé a keserűség!

– Igyál, testvér, egyedül, én nem akarok – felelte Petro –, nehogy az apókáitok arra kényszerítsenek, hogy vesszővel köszönjem meg neked.

– No, egészségetekre, testvérek! – mondta Kirilo Tur. – Akkor iszom magam.

– Mit mondjak anyádnak és húgodnak? – kérdezte Petro.

Amikor eszébe jutott anyja és húga, Kirilo Tur lehajtotta fejét, és a többit dalban mondta el:
*Kozákocskák, ha-melyiktek városba bemenne,
 Vén anyácskám, árva mátkám fő-hajtva köszöntse,
 Sírhat anyám, könnye hullhat, úgyis mindhiába,
 Éjfelete varjú károg Kirilo fiára.*

– Ez történik veled, sátánfajzat! – lépett oda egy szicsbeli aggastyán, és mögötte jött még három. – Arra ne számíts – mondotta –, hogy a fiatalok megkímélnek; elintézőnk mi magunk, adj hát inni nekünk egy kancsó pálinkát.

És megragadta a kancsót; merített, felhajtotta, krárogott egyet, és a vesszőt megragadva, így szólt:

– Mi a véleményetek, apók? Én azt hiszem, a fejére kellene csapni egyet, hadd pusztuljon el a gazember!

– Nem, testvérek – mondta a másik aggastyán –, ki hallott már olyat valaha is, hogy a bűnös fejét ütötték volna? A fej Isten képére és hasonlatosságára formálódott; bűn lenne vesszőt emelni rá. A fej semmiben sem vétkes; a szívből fakadnak a gonosz szándékok, gyilkosságok, házasságtörések és rablások; de a fej, testvérek, semmiben sem vétkes.

– És mi van akkor, testvér – kérdezte a harmadik aggastyán –, ha ezt az átkozott szívet nem éred el a bottal? Ha a vállát ütjük, ezt a bivalyt még fejszével sem csapjuk agyon? Pedig nem szabad hagyni, hogy a világban mászkáljon az, aki bűnre csábít másokat: mert így aztán ördög tudja, mi lesz dicső Zaporizzsjánkból!

– Hallgassátok meg az én tanácsomat, testvérek – mondta a negyedik aggastyán. – Ha Kirilo Tur kibírja ezt a büntetést, akkor hadd éljen: egy ilyen kozák hadfi jó lehet még valamire.

– Jó lehet? – mondta Puhacs apó, elhaladva mellettük. – Mi a fenére lenne jó a pravoszláv kereszténységnek egy ilyen bűnre csábító alak? Üssétek a sátánfajzatot! Nagy kár, hogy én nem foghatom meg többször a vesszőt, pedig addig kalapálnám, amíg az egész cseber pálinka elfogy. Üssétek, testvérek, a gonosz fajzatot!

Ekkor az öregek egymás után felhajtottak egy-egy kupányi pálinkát, megfogták a vesszőt, és rácsaptak egyet-egyet Kirilo Tur vállára. Volt még elég erő öreg karjukban, Kirilo vállá szinte megreccsent. Más már rég összecsuklott volna, de Kirilo Tur állta mind a négy vesszőcsapást, egy arcizma se rándult; amikor az apók odébb álltak, még tréfálkozott is vendégeivel:

– Alaposan meggőzőlnek a mi szicsbeli fürdőházunkban – mondta –, azt meg kell adni! Ilyen borogatás után nem fájdul meg már sem a vállad, sem a derekad.

– Mit mondjak édesanyádnak? – kérdezte még egyszer Petro.

– Mit mondhatnál neki – felelte Kirilo Tur. – Azt mondd, hogy nem bagóért pusztult el egy kozák, és kész. Az elásott kincseim helyét testvérem ismeri. Egyik részét öreg anyámnak adja és húgomnak; a másikat elviszi Kijóvba, a testvértársaságnak; ott estem bűnbe, imádkozzanak ugyanott a lelkem üdvéért; a harmadik részt meg elviszi Csornohorába: vegyenek rajta a derék legények ólom-babot és fekete port, hogy a vitézi harcokban legyen mivel emlékezniük Tur lelkére.

– Tarts ki, testvér – mondta Bohdan Csornohor –, többet senki sem emel rád kezét. Hamarosan ebédhez kongatnak; akkor elengednek, és szabad kozák leszel.

Petro délig várakozott, hátha jó hírral nyugtathatja meg Kirilo anyját és húgát. Fel s alá járkált a jövendő helyen, s észrevette, hogy nem egyedül csak a Csornohor védi Kirilo Turt; sok testvér, a többiekkel találkozáskor szabályjához kapott, mintha azt mondaná: „Szottyanyon csak kedved a pálinkára, én majd hamarosan kieresztem belőled!” Mikor ebédhez kongattak, jó néhány zaporogi rohant oda Kirilo Turhoz; kioldozták, megölelgették és köszöntötték őt a fürdő alkalmából.

– Ereggyetek, a fenébe! – mondta Kirilo Tur. – Ha ti álltatok volna az oszlop mellett, nektek is elment volna a kedvetek az ölelkezéstől!

– Na, sátánkölkye! – mondta Puhacs apó hozzálépve. – Ízlettek a táborbéli vesszők? Talán bizony a vállad is sajog most, mint annak az ördögnek, amelyik Jeruzsálemba vitte a szentet?

Na, gonosz, tedd rá ezt a levelet, holnapra mintha a szél fújta volna el. Minket is ütöttek ezért-azért fiatal korunkban, így hát az orvóságot is tudjuk erre a bajra!

Levetköztették a testvérek Kirilo Turt. Petrónak a hideg szaladgált a hátán, amikor meglátta vérben úszó ingét, amit a húga varrt és hímzett neki; egészen beleragadt a sebekbe. Kirilo Tur a fogát csikorgatta, nehogy felnyöggjön, amikor letépték testéről az inget. Puhacs apó saját kezűleg rakott a hátára egy széles levelet, és bemázolta valami ragadós anyaggal.

– Na – mondta –, gyógyulj meg, és ne paráználkodjál, mert különben megjáród, mint a kutya!

Ekkor a testvérek vidám kurjongatás közepette felemelték a mézesboros és pálinkás hordókat, megragadták a kalácsos nyársat, és elvitték Kirilo Turt ebédelni.

A legények a fűvön ebédeltek, a tölgyek alatt, minden kuriny külön-külön, a saját atamánjával; az aggastyánok a hetmankurinyban ebédeltek; csak Puhacs apó ment Kirilo Tur asztalához, és ez az egész kuriny számára nagy megtiszteltetés volt. Kirilo Tur átengedte neki saját atamáni helyét, ő maga az apó mellé ült. A velük szemben ülő két kobzos mindenféle vitézi dalokat játszott, és Necsajról, Morozenkóról, Perebijnyiszról⁷³ énekelt, akik az egész világon páratlan dicsőségre tettek szert; dalba foglalták Beresztecsko esztendejét is, hogyan szenvedtek a kozákok és a szenvedések közepette, hogyan edződött meg szívük – és daloltak a sztyeppekről és a Fekete-tengerről, a rabságról és a török tömlöcökről, és a zsákmányról meg a kozák dicsőségről; mindezt komoly szóval adták elő a társaságnak, hogy a kozákok lelke még az asztal mellett is a magasba szárnyaljon.

Puhacs apó elmondta az asztali áldást, és valamennyien nekiálltak a megszentelt kenyérnek, mindannyian előhúzták zsebükből a kanalat (mert a szicsbelieknek ugyanúgy nem illett kanál nélkül járniuk, mint pipa nélkül): ekkor Kirilo Tur körülpillantott, és így szólt:

– Ej, testvérek! Engem addig vesszőztetek, amíg köd borult az agyamra, de nektek, úgy látszik, születésektől fogva ronggyal van kitömve a fejetek! Ki látott már olyat, hogy egy vendéget éhgyomorral engedjünk el a táborból?

– Atamán úr! – szólottak. – Ments Isten a zsugoriságtól! De hát milyen vendégről szólasz?

De már jött is Bohdan Csornohor Petróval.

– Ő az én vendégem! – mondta Kirilo Tur. – Ez a pavolocsi pap fia, ha akarjátok tudni, pontosan az, akivel Kijív mellett úgy csaptunk össze, hogy még a mezők is kacagtak.

A testvérek örültek, amikor meglátták Sram fiát. Eleget hallottak már vitézségéről. Némelyek felálltak, és megölelték őt, mintha testvérük lenne, mások összébb húzódtak, hogy helyet csináljanak neki.

– Ül mellém, fiacskám – szólt Puhacs apó. – Te jó kozák vagy. Meg az apád is jó kozák, csak vénségére ment el az esze! Legalább itt ne essék baja, mert a tanácson bizony nem ússza meg anélkül!

– Lesz, ami lesz! – mondta Petro. – És az lesz, amit Isten rendelt.

– Hogy? Azt hiszed tán, hogy ti győztök? – kiáltott Puhacs apó mérgesen. – Az ördög öreg-apját! Tegnap nem ok nélkül fogadtuk Ivan Martinoviccsal a cári bojárokat, s ráadásul nem is üres kézzel fogadtuk őket. Fenekestül felfogatjuk majd a ti egész sztarsinátokat!

– Tudod, mit, apó? – válaszolt neki Petro. – Nagy kár, hogy a fiatalnak nem illik okítani az öreget, különben mondtam volna neked egy szép szólásmondást: „Ne hencegj, inkább Istenhez imádkozz!”

– Mi nagyon jól imádkoztunk, te kozák – felelte Puhacs apó –, az Úristen már minden lelket a mi oldalunkra állított. Most aztán majd lepipáljuk az ezredeseiteket meg hetmanjaitokat, más rendet vezetünk be Ukrajnában; nem lesznek nálunk sem urak, sem muzsikok, sem gazdagok, sem szegények; nálunk minden közös lesz... Ej, kozák, kozák – mondta megint kedves hangon –, úgy látom, neked nincsen kanalad! Nem a mi mezeink virága ez! Nálatok, városiaknál, semmi sem úgy történik, mint a rendes embereknél: ezüsttányérokból esztek, kanalat viszont nem hordtok magatoknál. Csináljatok már neki, fiúk, nyírfakéregből vagy akár kenyérhéjből egy kanalat, mert aztán azt mondja az apjának: „Éhen veszejtettek ezek a gonosz zaporogiak.” Az öreg már így is fúj ránk.

⁷³ *Perebijnyisz* – Makszim Krivonyisz az 1648-1654-es felszabadító háború hőse, Bohdan Hmelnickij egyik legjelentősebb segítőtársa. Alakját a népdalok is megőrkítették.

A zaporizzsajaiaknál kevés húsfélét adtak ebédre, azt is csak halat. A derék ifjak, akár a szerzetesek, a húst nem kedvelték. Az edények fából készültek: a poharak is, a kancsók is – minden fából volt. Az asztal mellett a testvérek alaposan megköstolgették a pálinkát, a mézbort és a sört, mégsem részegedtek le, annyira megszokták már.

Kirilo Tur ez alkalommal mindenkivel többet ivott: talán a részegséggel akarta elkábítani magát a szerencsétlen, hogy ne fájjon annyira a válla, de a mámor nem bírt vele. Csak túlonult felvidult, és amikor felálltak az ebédetől, és a testvérek a bandura hangjára táncra perdültek, ő maga is járta a guggolóst; cigánykereket vetett, és olyan figurákat csinált, hogy senki sem hitte volna, hogy ezt a kozákot az imént vesszőzték meg. A zaporogiaiak nem tudtak betelni szívósságával.

A mi Petrónk ebéd után indulni akart haza, de Kirilo Tur tartóztatta:

– Várj, testvér, én is megyek. Ilyen fürdő után nem egyhamar szeded össze magad. A társaság előtt szégyen gyengélkedni, de otthon fekhettek holnapig.

Ejtőztek még egy kicsit, majd Kirilo Tur megparancsolta, hogy nyergeljenek fel két lovat, és miután odasúgott valamit a testvéreinek, elindultak a táborból. Útközben Kirilo Tur összevissza fecsegett, aztán így szólott:

– Állj be, testvér, a zaporogiaiak közé. Mi a fenének vesztegeted fiatalságod éveit a tökkelütött városi kozákok között?

– Mit gondolsz – mondta Petro –, hányszor ábrándoztam erről én magam is?

– Az ilyen kozákot szeretem! – felelte a zaporizzsjai. – Mi az ördögöt keresnél te a városban? A városaid úgyis hamarosan beadják a kulcsot.

– Miért kell erről beszélni, Kirilo? – mondta Petro. – Én magam is látom, hogy mindenfelől baj leselkedik. Mondd meg nekem, de őszintén, éppen te miért fordulsz Szomko ellen?

– Ej, micsoda fejet hordasz te a nyakadon! – felelte Kirilo Tur. – Ki fordul ellene? Az, hogy elraboltam a jegyesét, még nem nagy baj. Arra neki talán egyáltalán nincs is szüksége; más lakodalmat készítenek neki! És nem is egyedül neki! Úgy játszanak majd a ti városi sztarsinátoknak a zaporizzsjai tilinkón, hogy akaruk ellenére is táncolnak! Ha a mi testvéreink kigondolnak valamit, akár jót, akár rosszat, hamarabb állítod meg a Dnyipro vizét, mint őket. Építhetsz gátakat, verhetsz hidakat, a víz utat tör: a társaságot sem jó szándékkal, sem erővel le nem győzheted. Jobban teszed, ha úszol az árral... Meglátjuk, mi lesz a ti Ukrajnátokkal, ha ilyen dajkák dédelgetik.

– Nem találom szavaid értelmét – mondta Petro. – Mért leled kedved az én bolondításomban? Egyszer mintha őszintén szólnál, máskor meg port hintesz a szemembe. Legalább egy röpke órára hagyd fel a szicsbeli bolondozással. Én nem tudok ravaszkodni: mért ne beszélnél te is egyenesen?

A zaporogi hahotázott:

– Ej, kozák, kozák – mondta. – Azt hiszed, akad a világon akár egyetlen egyenes út is? Egyenesen akarsz menni, és az ördög tudja, hol kötsz ki! Az ember becsületesen akar elpusztulni a keresztény hitért, a tisztátalan azonban megkörnékezi, és ki tudja, milyen csapdákba rántja bele. Az ember szeretné nem *a bűnösök útját járni, nem a tisztátalanok tanácsait hallgatni, nem a hatalmaskodók székvárosában terpeszkedni*, de hát hogyan? Nem mindenkinek adatik meg, hogy olyan legyen, mint az istenes ember. Neki szíve is, elméje is az *Úr törvényei szerint valók, egész napestig arról gondolkodik*. De egy olyan csavargónak, mint én, a gondolatai még csak-csak, de hát a szíve nem oda húzza...

– Hová húz téged a szíved? – kérdezte Petro. – Csak nem megint a tejfölon jár a vén kandúr esze? Hasztalan koppintottak tán az orrára?

– Pfuj! – köpött ki mély undorral a zaporogi. – Te szentképet mutatsz neki, ő meg a pokollal hozakodik elő! Éhes disznó makkal álmodik. Fulladj meg az asszonynéppel együtt! Nélkülük is épp elég bánatban lehet része a férfiembernek!

– Na, hát akkor hová húz a szíved? – faggatta tovább Petro.

– Hogy hová húz! – mondta a zaporogi, és olyan mélyet sóhajtott, hogy Petróból szinte kitört a nevetés: azt hitte, ez is újabb tréfa lesz.

De Kirilo Tur mintha nem is hallaná nevetését, szomorúan lehajtotta fejét, mintha megfeledkezett volna társáról, aztán hangosan Jeremiás siralmaiból idézett: (Petro igencsak csodálkozott, amikor meghallotta) „*Belső részeim megháborodtak; elfordult bennem az én szívem, mert bizony pártot ütöttem; künn fegyver pusztít, benn minden olyan, mint a halál. Hallották, hogy sóhajtozom, és nincs vigasztalás, örültek, hogy te ezt cselekedted. Hozd el a napot, melyet hirdettél, hogy olyanok legyenek, mint én. Jusson elődbe minden gonoszáguk, és úgy bánj velök, amiképpen én velem bántál az én minden bűnömért, mert sok az én sóhajtozásom, és beteg a szívem...*” Huh! – mondta megrázkódva. – Testvér, fene tudja, milyen látomásom volt... Ettől az átkozott tortúrától kilel a hideg. Már itt is a házunk. Alszom egyet, aztán elmúlik minden.

A házhoz érnek, kiszalad eléjük Kirilo anyja meg húga. El sem lehet mondani, mennyire örültek szegények. Egyik a ló kantárját ragadja meg, a másik a zaporogit húzza a nyeregből, az meg csak nevet.

– Látjátok, megmondtam én nektek, hogy nem kell bánkódnotok! De benneteket talán az Isten is úgy teremtett, hogy mindig keseregjete.

– Meg akarják ölelni, de az elhessegeti őket:

– Hohó! – mondja. – Ebből nem kérek! Már így is majdnem elkergettek a testvérek a kurinyból, mert hogy asszonynéptől büzlök!

Petrónak meg odasúgja:

– Úgy kell most nekem az ölelés, mint bűnös léleknek a forró katlan!

Petro azonnal indulni akart haza, de Kirilo meghívta egy pohár pálinkára; Kirilo öreg édesanyja és húga is, mélyen meghajolva, arra kérték, hogy legalább nézzen be a házba.

– Na, édesanyám! – szolt Kirilo Tur. – Olyan pálinkát adj most nekünk, hogy maga az ördög költözzék a fejünkbe! Egy egész kulaccsal az ilyen vitézeknek, mint amilyenek mi vagyunk, nekünk kevés egy-egy üveg.

Amint a kamrából behozták a pálinkát, Kirilo Tur, ahelyett, hogy a vendéget kínálgatta volna, fogta a kulacsot, és kortyolgatta belőle az italt, mint a vizet. Anyja, attól rettegetve, hogy leissza magát, el akarta venni tőle a kulacsot, de Kirilo rászolt:

– Eredj innen, anyám, eredj. Nem állat a férfiember, egy vödörnél többet úgysem iszik!

És újból ivott, míg csak eszméletlenül nem esett a földre. Az asszonyok megijedtek, csak Petro tudta, mi ennek az oka. Segített a két nőnek a földről felemelni és ágyba fektetni Kirilo Turt; aztán elbúcsúzott és elindult Hvintyivka tanyája felé, elmélkedve magában azon, amit látott és hallott.

13

Ezalatt a pavolocsi Sram, feledve éltes korát, úgy igyekezett Baturin felé, mintha egyszerű futár lenne. A nap még nem emelkedett a földek fölé, amikor Nyizsinen áthaladt; csak itt-ott szürkült a nyírfák között. Még a csordába sem hajtották ki az állatokat. Sram örült, hogy senki sem látja, hisz e zavaros időkben némelyik részeg esetleg attól sem riad vissza, hogy megragadja a lova kantárját, s megkérdezza, kinek a pártján áll. Az út melletti erdőből váratlanul zajt hallott.

Egyesek azt kiáltozták:

– Kard!

Mások meg:

– Pisztooly!

– A golyó álnok: bűnöst és ártatlant egyaránt leterít, karddal viszont: ahogy Isten akarja.

– Nem, a kard, emberi erő, a golyó viszont, Isten ítélete.

– Itt jön a szentséges atya – kiáltották mások. – Tegyen ő igazságot!

Látja Sram, hogy emberek nyüzsögnek a ligetben. Egyesek karmazsinban, szablyával, mások kék kaftánban meg daróckabátban, szablya nélkül, csak néhányuknak van puska vagy kasza a vállán.

– Hát ez meg mi? – kérdezte Sram. – Még a napot is megelőzték a lármákkal? Talán bizony nincs enélkül is elég felfordulás Ukrajnában?

Egyesek megemelték előtte sapkájukat, és így szóltak:

– Istenítéletre jöttünk össze, atyám; ítélkezzék Isten az emberi igazságtalanság felett.

– Miféle igazságtalanság ért benneteket – kérdé –, és kinek a részéről?

Azt felelték:

– Tudd meg hát, egy fiatal legény megszeretett egy lányt, és a lány is őt. A fiú a mi polgárfajtánk, a vajt fia, a lány pedig nemesi család sarja, Domontovics uraság lánya. A fiú vőfélyeket küldött a lányhoz; nem is akármilyen emberek mentek kérőnek: a bíró meg a magisztrátus tagjai. És mit gondolsz, szentatyám, mi történt? Hogyan üdvözölte őket Domontovics uraság? Dühbe gurult, és mintha a saját cselédei lennének, gazembereknek nevezte őket, háncsosoknak. „Nem éritek meg, mondotta, de a fajtátok sem éri meg, hogy Domontovics egy jöttmenthez adja a lányát!”

– Így kérkedik a naplopó nemesség – zúgták mások is a kékkaftánosok közül. – Ők azok, akik Hmelnickij apánk idejében könyörögték be magukat Ukrajnába! Ha nem engedi be őket, éhen pusztultak volna Lengyelországban!

– Kuss, nagy pofájú varjak! – feleltek néhányan a karmazsinok közül, – Bennünket is engedjetelek szóhoz jutni! Csak nem azt akarjátok, hogy az apa a vajt csemetéjéhez kényszerítse egy szem leányát?

– Ki a fene kéri – mondták –, hogy kényszerítse? A lány boldogan hozzá megy!

– És ha nem így van? – felelték a karmazsinok. – Lehet, hogy kikoszarazza!

– Kikoszarazza? Nem, szó sincs kikoszarazásról, amikor a lány maga adott a vajt fiának egy gyűrűt!

– Elég, elég volt a fecsegésből! – mondták a karmazsinok. – Meglátjuk, ki győz.

– Vezessétek ide a küzdőket! – kiáltoztak.

– Hogyan lehetne ide vezetni őket, amikor nem állapotunk meg, hogy pisztollyal vagy karddal küzdjenek? Döntse el a szentséges atya. Légy szíves, mondd meg nekünk, atyánk – fordultak Sramhoz hogyan derül ki inkább Isten ítélete, pisztollyal vagy karddal? A lány helyett fivére áll ki, a vőlegény önmagáért és az egész polgárságért. Ha a vőlegény pusztul el, elégtételt kapnak a karmazsinok; de ha a karmazsin pusztul el, akkor hozzánk adja a lányt, még ha meg is pukkan! Nem bújhat el előlünk sem a magas kapuk, sem a kiváltságai mögé!

– Ó, hogy az Isten igazságos haragja sújtana le rátok! – monda ekkor Sram.

– Miért átkozol így bennünket? – kérdezték elképedve a tömegben.

– Ó, vak és gonosz népség! – szólott Sram. – A vadállat is feledi vadságát, amint viharfelhők gyülekeznek az égen; ti pedig közvetlenül a vihar előtt kezdtek véres viszályokat!

És ezzel elvágatott.

Borznában Bilozerec kozák hadnagyhoz tért be Sram pihenni. Bilozerec régi vágású hadnagy volt, még azok közül, akik elsőként csatlakoztak Bohdan apóhoz: „Egyesítsd, apánk, Ukrajnát, és mi majd kihúzzunk a bajból.” Sram tehát jól ismerte őt, a barátjának tudta.

Épp a kapuhoz ért, amikor a hadnagy kilépett a házból. Megismerte Sramot, s azt sem tudta, hová legyen örömeiben.

– Na, apó – monda –, épp jó órában érkezétek hozzánk vendégségbe!

– Magam is látom. Adná Isten, hogy semmit se kelljen látnom.

– Hová tartasz?

– Hát Baturinba, Vaszjutához, ehhez a hibbant vénemberhez.

– Eh, a tanácsot már szélnek eresztették.

– Hogy mondod?

– Bizony. De menjünk be a házba.

Bementek, beléptek a tisztaszobába, és leültek az asztal végére. Bilozerec mesélni kezdett.

– Úgy bizony – mondotta. – A hibbant agyú Vaszjuta addig okoskodott, addig okoskodott, mígnem olyasmit agyalt ki, hogy maga is majdnem rajtvesztett. „Fogadjatok nekem, mondotta, hetmani engedelmességet, mert ha nem, akkor befellegzett nektek!” Az ördögi apó felvonultatta a gyalogságot, és úgy akarta megszorogatni a baturini sztarsinát, hogy pisszenni se tudjon. Hát így van ez most mifelénk!

– Mi jót is várhatnánk egy olyan embertől, aki a lengyelek tányérnyalója volt? – mondta Sram. – Ha egyszer már Złotarewski voltál, nem leszel többé Zolotarenko! Na és a sztarsina?

– A sztarsina meg – folytatta Bilozerec – a lelkére beszélt: „Féljed az Istent! Azt hiszed tán, sokáig élsz még? Hagyd a fiatalabbaknak a hetmankodást! Ej, ej, ezredes úr! Ne kényszerítsd Szomkót, hogy Moszkva árulója legyen! Maradj mellette; akkor te is, meg mi is nyugodtan élhetünk.” Ugyan! A mi öregünk minden határon túlment: „Előbb látom meg a hátam közepét, mint ahogy hetman lesz ez a perejaszlavi kalmár! Engem támogatnak a moszkvai bojárok, mögöttem áll Brjuhoveckij is a zaporogiakkal. Már követeket is menesztettem Zinykivbe. Ne higgy a zaporogiaknak, mondták neki, ezek szemtől szembe is rászednek. Csak az ajándékok kedvéért jönnek hozzád a Szicsból. »Hetmannak választunk, hetmannak választunk«, és közben egész mást forgatnak a fejükben. Nem tudod talán, hogy fújnak a városi sztarsinára? Ez réges-régi szokásuk!” De hát beszélhetsz neki! Végig sem hallgatja! Ekkor futárok érkeznek Zinykivből. „Mi van?” – „Eh, mondják, búcsúzz el, ezredes uram, a hetmanságtól. A zaporogiak olyasmit művelnek, hogy még hallgatni se nagy öröm.” – „Hát a herceg?” – „Mit akarsz a hercegtől? A herceg a zaporogiakkal van sülve-főve, a te ajándékaidon csak nevetett, mert van neki elég.” Vaszjuta keze lehanyatlott. Ekkor a sztarsina ellene fordult, a gyalogság meg a sztarsina oldalára állt; odáig fajult a helyzet, hogy Vaszjuta is majdnem otthagya a fogát... És ekkor Vaszjuta levelet kapott Szomkótól.

– Szomkótól? – kérdezte Sram csodálkozva.

– Tőle magától, Jakim Szomkótól.

– Perejaszlavból?

– Nem, Icsnyából. Szomkó már Icsnyában van.

– Nem reméltem – mondta Sram hogy Szomko ilyen hamar erőt vesz magán.

– Eh! – felelte Bilozerec. – Nehéz idők jönnek. Azt írta Vaszjutának: „Isten nevében hallgassátok meg szavam, te nyizsini ezredes uram, és mind, akik a keze alatt valátok, s ne veszejtsétek el a hazát. Vagy jobb néktek a disznópásztor Ivanec keze alatt maradnotok, mint a perejaszlavi Szomko vitézi keze alatt? Feledjünk el minden marakodást. Nem ellenségeskednünk kell ez órában, hanem a kozák dicsőségért kell kiállnunk. Én – írta – Icsnyában várok. Aki hű fia hazánknak, az mögém sorakozik. Ne adjuk csavargók kezére a hetmanbuzogányt...” Ekkor Vaszjuta belátta, hogy nincs más választása, Icsnyába kérette a sztarsinát, és valamennyien elindultak Baturinból. Én magam is oda indulok, miután itt elrendeztem valamit. Szóval megállapodtak, hogy egyhangúlag Szomkót választják meg, és neki tesznek esküt, és mindahányan az ő oldalára állnak.

– Akkor mért késlekednénk? – kérdezte Sram. – Lóra, és induljunk Icsnyába.

– Úristen! – szólt csodálkozva Bilozerec. – Tán vasból teremtett téged az Isten, vagy mi? Sem a sebek, sem az évek nem bírnak le téged?

Sram pedig így válaszolt:

– Ha Ukrajnát kell megmenteni, nem érzem sem az éveket, sem a sebesüléseket. Mint a sasfiók, újul meg ifjúságom! Lóra, lóra! Ne késlekedjünk!

– Csillapodj, az Istenre kérlek! Legalább fújd ki magad, legalább egy pohárka pálinkát igyál, és harapj valamit!

Bilozerec nagy nehezen leültette Sramot. De akkor már maga Sram is érezte, hogy ráfér egy kis pihenés.

Elhagyták Borznát. Megtettek már vagy tíz versztát, de talán még annyit sem, amikor egy futár jött szembe velük, Bilozerechez, Nyizsinbe igyekezően.

– A hetman seregei – mondotta a futár – már reggel megindultak, Szomko hetman pedig Vaszjutával és sztarsinájával úgyszintén elhagyta Icsnyát. Az egész sztarsina engedelmességet fogadott Szomkónak, az icsnyai vásártéri templomban, s amikor meghallották, hogy a bojárok már Nyizsin alatt vannak, a templomból kijöve egyenesen lóra pattantak, és elindultak Nyizsinbe.

– Megindultak a mieink! – kiáltott Sram. – Hála néked, Isten! Nahát, mi se vesztegessük akkor az időt!

A Nyizsinbe vezető útra fordították lovukat; nagyon siettek. Amikor Nyizsintől nem messze kiértek az icsnyai útra, látják – Szomko és Vaszjuta jön velük szemben az úton. Mögöttük a sztarsina. Üdvözölték egymást, és Sram azonnal megkérdezte:

– Nos, hetman uram, hogy állunk?

– Ne szomorkodj, apám – mondta Szomko –, minden rendbe jön. Ha Zolotarenko urasággal mi összefogunk, akkor álljon nekünk ellen az, akinek kedve van hozzá. A lubni, a priluki és a perejaszlavi ezredeket Vujaheviccsel Nyizsin alá vezényeltem, a csernyihivi pedig ma éjjelre lesz ott. Mért kételkedsz még most is?

– Azt mondod, hetman uram, hogy Vujaheviccsel vezényelted oda az ezredeket? – kérdezte Sram.

– Igen, a fő írnoikkal – felelte Szomko.

– Hát éppen ez az! Én ilyen időkben nem adtam volna az ő kezébe a hetmanbuncukat!

– Ej, apám! – szólt Szomko. – Te nem nagyon bízol már az emberekben!

– Te meg, fiam, túl sok bizalommal vagy irántuk. Valami nagyon nem szép dolgot hallottam Vujaheviccsről.

– Eh, elég volt! Te az én Vujahevicsemet nem ismered. Nálánál jobban senki sem békíti meg a kozákokat: azért is adtam neki a mai napra a buncukat, nem pedig másnak.

– Vészterhes idők, vészterhes idők! – mormogta Sram.

– De azért mégsem annyira, mint ahogy az neked rémlik – válaszolta Szomko.

– Adná Isten! És mit mondasz a Nyizsin körül gyülekező népségről, ments Isten, hogy az történjék, mint a Hmelnickij-idők kezdetén! Ezek mind Brjuhoveckij-pártiak!

– Nem mondok semmit. Inkább sajnálom őket, mint bosszankodom miattuk; és inkább bosszankodom, mint félek. Amíg kozákok és ágyúk vannak a táboromban, semmivel sem törődöm. Azt hiszed talán, hogy nagyon megzavartak a mirhorodiak meg a poltavaiak a zinykiviekkal együtt? Nem zavartak meg, csak elszomorítottak. Nem azt sajnálom, hogy elveszett három ezredem, hanem azt, hogy sárba taposták a becsületet, az igazságot!

„Ó, te arany tisztaságú férfiú! – gondolta Sram. – Ha mindenki úgy ragaszkodna a becsülethez meg az igazsághoz, mint te! Holott mindenki, akit csak látsz, saját bőrét és odúját menti, mint a vadállat!”

Beértek a városba. Alig hagyták el a Halativka-határt, menet keresztezte útjukat: halottat hoztak. Sram megkérdezte:

– Kit temetnek?

Felelik:

– A vijt fiát.

– Azt, aki ma Domontoviccsal istenítéletre állt ki?

– Őt. Szegény fejének nem kedvezett a szerencse. Alig ért össze a kardjuk, a gonosz karma-zsin nyomban leterítette.

– Ej, dehogyis! – vágott közbe valaki a másik oldalról.

– Elsőnek Domontoviccsenko csapott egyet a vijt fiú bal karjára, csak úgy bugyogott a vére. Az apám maga volt ott, ő mesélte. Rávágott és azt mondta: „Eleg, fejezzük be!” A vijt fia azonban: „Nem, vagy én, vagy te... egyikünk felesleges e földön!” – „Hát akkor Isten nyugosztalja a lelked”, mondta, és még jobban rátámadt a vijt fiára. Sebekkel borította a testét. „Eh, mondta, elég már, kegyelmezz magadnak!” De az csak hadonászott, hadonászott vaktában, míg egy akkorát nem kapott, hogy eldőlt, mint a kéve.

– Hagyd csak, hagyd csak! – mondta egy másik, elhaladván mellettük. – Győznek egyszer még a mieink is!

Látja Sram, hogy a vajt fiú koporsója mögött majdnem egész Nyizsin felsorakozott: és mind polgárok; egyetlen karmazsint sem látni. Vaszjuta is látja, hogy a polgárok mögött ott tülekednek a nyizsini kozákok is; és valamennyien a társaságból: egyetlen százados, egyetlen atamán sincs közöttük. Mennek, szemüket a földre szegezve, és mintha nem látnák sem a hetmant, sem Vaszjutát a sztarsinával. Sram csak a fejét csóválta. Szomko sem szólt semmit, látván, hogy a kozákok a város melletti tábor helyett a vajt fiú temetésére vonultak ki, mintha bizony saját ezredesük temetése lenne, s még ráadásul ily döntő időben. A sztarsina csak pislogott egymásra. Talán Vaszjuta is felfogott valamit; mert amint elvonult a temetési menet, meghajolt a hetman felé, és elindult vissza. A nyizsini ezred sztarsinája szintén szétszéledt; más ezredekből viszont Szomkóval együtt a táborba mentek. Szomko tábora Nyizsin alatt, a biljaki pagonyok közelében állt.

Közeledtek a táborhoz; de már elég messze a tábortól zaj, ricsaj hallatszik. Közelebb érnek, de a tábor körül egyetlen őrt sem találnak. Úgy felbolydultak a kozákok, mint a házisőr habja; egyik ide, másik oda szaladgál, és semmiféle rend sincs közöttük. S ráadásul már sötétedett, s Szomko hadai olyanok voltak, mint a tenger – a közelben még csak látod, hogyan jönnek a hullámok, de távolabb, a sötétben, már csak üvölt és tombol.

Amikor Szomko keresztültört a sátorhoz, nyomban megparancsolta, hogy hívják elébe Vujahevicset. Rohantak, hogy megkeressék a táborban, de nem egykönnyen találták meg ebben a zürzavarban. Szomko a fő írnok híveire támadt, dühöngött, ordítozott, de aztán belátta, hogy ily módon nem lesz úrrá a táborbéli zürzavaron, szétküldte hát a sztarsinát, hogy nyugtassa meg a kozákokat a táborban, ő meg lóra ült, és megindult a sátrak között. Sram mögötte haladt, komoran, mint a közelgő éjszaka.

És ekkor összeakadtak a fő írnokkal. Az már régóta járkált a táborban, a kozákokat nyugtatgatva, csakhogy az ő csillapító szavaira még elkeseredettebb zaj támadt.

– Átkozott népség! – kiabált. – Naplopók! Megtanítunk mi benneteket arra, hogy tiszteljétek a sztarsinát! Nem fogjátok ti szátokat biggyeszteni, mint a zaporogiak, akiknél mindenki egyenlő! Olyan egyenlővé teszünk mi benneteket, hogy megemelegtetek. Még hogy a zaporogiaknak mindent szabad, hogy a sztarsina meg a hetman is komázik velük! Meglehet! Náluk nincsenek se gazdagok, se szegények; de éppen ezért zaporogiak ők, kozákok a kozákok között. De ti kik vagytok? Muzsikok! A legközségesebb muzsikok! De mi korbáccsal bánunk el veletek, átkozott népség! Csak legyen vége a tanácsnak, földmunkára küldünk benneteket! Majd megtanítunk mi benneteket a kozák szabadságra!

Így ordítozott az írnok, s egyáltalán nem érdekelte, hogy körülötte zúgnak, mint a tenger. És ahogy a hullámok szétválnak a csónak előtt, majd nyomban összecsapnak mögötte, ugyanúgy a kozákok is szétváltak először, hogy utat adjanak az írnok kíséretének, de amint elhaladt, tovább kiabáltak mögötte:

– Halljátok, mit beszél az írnok úr? Hogy mi muzsikok vagyunk! Hogy majd korbáccsal! Hogy majd sáncot ásat velünk a városokban! Mi majd dolgozunk, a sztarsina pedig a hasát sütteti a napon, és parancsolgat nekünk? Nem elég megvetést nyeltünk már így is? Sáncot ásni? Ezt aztán leshetik! Leshetik! Leshetik! – kiáltoztak még hangosabban azok, akik távolabb álltak az írnok kíséretétől.

Az írnok, bár mindent hallott, nem nézett oda, hajtogatta a magáét.

– Írnok uram – szólt Szomko, amikor összetalálkoztak. – Hát ilyen rendet teremtettél? Ezért adtam tán néked a buncsukot?

Az pedig meghajolt, igaz, alázatosan, s így szólt:

– Fényességes hetman uram, nagy baj történt. Nem messze innen a zaporogi hetman tábora...

– Hetman! – kiáltott Szomko, túlharsogva az egész lármát. – Számodra rajtam kívül más hetman is létezik? Hát akkor takarodj őhöz, disznón lovagolni! – és ezzel kitepte a hetmanbuncsukot a kezéből.

Amikor meghallották Szomko hangját, elnémultak körülötte.

– A hetman, megérkezett a hetman! – futott végig az egész táboron; és hamarosan elterjedt az a hír, hogy egyes lázadók meggondolták magukat, és már a saját fejükre gondolnak. Szomko nem kedvelte a tréfát, őszinte és jóhiszemű vitéz volt, de ha egyszer belémartak, akkor jobb, ha óvakodnak tőle. Tábor vagy hadjárat idején tudd, hol a helyed – nem úgy, mint másoknál. Épp ezért voltak mindenütt a Szomko-pártiak kellemetlenek, ahol csak megjelentek. Az öreg, nemes kozákok tudták, mit ér Szomko; de a hadi csöcseléket ez nem érdekelte; nekik a szabadság volt fontosabb. Épp e szabadság okán érkezett ide Ivanec a zaporogiakkal, és minden forrongott, mint a katlanban.

– Na, hetman uram? – kérdezte Sram. – Még most is ugyanúgy kiállsz az írnokodért?

Szomko csak legyintett, és a sátor felé indult.

– Add ide nekem, fiam, a buncsukot – mondta Sram. – Én hamarabb rendet teszek, mint az ilyen jöttment polyák-bérencek.

Szomko szó nélkül átadta neki.

„Szegény kozák – gondolta Sram. – Így kijut nekünk a becsületből meg a dicsőségből! Ha kívülről néznek az emberek, csodálkoznak, hogy csillog, de a szívébe senki sem lát bele. Éjjel-nappal gyötrőd elméd, nyugalmat nem ismerve, melletted meg kígyók sziszegnek, és a lelkedre törnek.”

Így elmélkedett magában, és bejárta a buncsukkal az egész tábort, mindenhová őrséget állított, hogy senki se szökhessen meg a táborból, s megparancsolta, hogy jelszó nélkül senkit se engedjenek be. És egyetlen órácska pihenőt sem engedélyezett magának. Ahol kását főztek a kozákok, vagy ahol szalonnával a kezükben a tábortűz körül guggoltak, s szép csendesen nem másról, mint a fekete tanácsról suttogtak, megjelent Sram; és amint az öreg Hmelnickijre emlékezett, arra, hogy milyen szabadok voltak a kozákok akkoriban, és milyen egységeseek, a kozákok mintha kijózanodtak volna. Más csoportoknál meg Krisztusról beszélt, szelídségre és szeretetre intve a forrongó szíveket; és a kozákok, mint méhek a kasban, döngicséltek egy kicsit és megnyugodtak.

És minden rendben lett volna; Sramnak talán végleg sikerült volna lecsillapítania a kozákokat; igen ám, csak hogy a pavolocsi Sram után ugyanúgy, mint ama magvető után a mezőn, ott ólálkodott a sátán, és konkolyt hintett a búza közé. És ez a sátán nem más volt, mint Vujahevics, Brjuhoveckij cinkosa. Mint egy törpebagoly, felfuvalkodva settenkedett híveivel az egyes kozák csoportok körül, és mint aki nem tesz semmi rosszat, hol itt, hol ott vakkantott valamit, és keserű szavakkal becsmérelte a kozákokat, hogy ez a nyavalyás hetmanság vaktában ölt, és a kozákok, hallván ezt, csak a bajszukat rágták. És ahogy a csónakban ülő halász a vízbe veti hálóját, ugyanúgy Vujahevics, ez az áruló, keserű szavakat hintett szét a kozákok lelkében.

Már beköszöntött a süket éjszaka; a jó is, meg a rossz is nyugovóra tért. Hogy aludt-e Szomko hetman vagy sem, nem tudni, Sram azonban egy pillanatra sem hunyta le a szemét. Senki sem lenne képes elmondani, senki sem tudná leírni gondolatait. A gondoktól elnehezült fejjel járt őrszemtől őrszemig, s gyakran pillantott a Romanovszkij-zug felé. A Romanovszkij-zug terebélyes tölgyfáit tábortüzek világítják meg; a mező felől tompa zúgás hallatszik; fel-felcsapnak a távolból az emberi hangok, mint a tenger hulláma szörnyű vihar előtt.

14

De lássuk, mi történt Hvintyivka házában azalatt, amíg a pavolocsi Sram így buzgólkodott. Úgy lát-szik, e rossz órában sem az asszonyok, sem az emberek valahogy nem értettek szót egymással. Az asszonyok közül a hercegnő, Hvintyivka felesége volt az, aki kirítt. Először is, híres nemzetségből való úrnő, másodszer pedig már a nagyapja is, a dédapja is lengyel és katolikus, s ezért bárhogy is közelítesz hozzá, ebből őszinte barátság nem kerekedik.

A férfiaknak is kijutott a viszályból. Cserevany furcsának találta Hvintyivkát, mintha más emberré vált volna. Fiatal kora óta jól ismerte őt. Mozgékony kozák volt. Amikor Hmelnickij engedélyt

adott portyákra Lengyelországba, nálánál messzebbre senki sem merészkedett; és azt mondogatták volt a kozákok: „Ó, a mi Hvintyivkánk sokra viszi!” És társaságban meg ilyes helyeken Hvintyivka sohasem felejtkezett meg barátairól. Épp ezért szerette őt Cserevany, és a húgát is megkérte. Most azonban, lám, a régi is, meg nem is: valahogy minden olyan síkos, megfoghatatlan körülötte, a száva pattog ugyan, de nem olyan keményen és őszintén, mint a valódi kozák szó. Cserevany egyszerű lélek volt, de még ő is megérezte, hogy itt valami nincs rendjén.

– Hát az meg hogy esett, Mihajlo – kérdezte Hvintyivka Cserevanytól –, hogy Leszjátokat a hetmannal jegyeztétek el?

– Méht ne, testvéh – válaszolta Cserevany –, méht ne jegyezhetném el a lányomat akáh a hetmannal is? Talán mi soha nem ettük együtt kenyehünket-sónkat hetmanokkal?

– Ki mondja ezt? – válaszolt Hvintyivka. – A húgom lánya bárhol megállná a helyét; de elharmarkodtátok a dolgot! Csak nevetségessé ne váljatok!

– Mi ellen van kifogásod? – kérdezte Cserevany.

– Az ellen, hogy most, ilyen viharos időkben, ügyelj arra, nehogy megbotolj...

– Hát, testvéh – mondta Cserevany –, botladozzanak csak az ellenségeink, nem pedig Szomko uhaság!

– Hehe! – válaszolt Hvintyivka. – Szomkónál különbek is megbotlottak már. Vihovszkij, úgy látszott, biztosan ül a hetmani székbén, de a hagyacsi szerződés őt is elsöpörte. És azt beszélük, hogy Szomko szintén a hagyacsi szerződés alapján akar alkudozni a muszkákkal. Csak a sajátját ne alkudozza el! Ivan Martinovics viszont jól kisütötte, hogy alkudozás nélkül szerzi meg a hetmanságot. Azt beszélük, épp ezért tartja nagy becsben őt a cár.

– Ivanecnek, testvéh – szólt Cserevany Hvintyivkához –, nincs mihől alkudoznia: ő máh héges-hégen eladta lelkét a sátánnak, így aztán neki most mindegy: akáh töhök, akáh phavoszláv. Még azt is megéhed, hogy a cáhtól a töhökhoz páhtol.

Hvintyivka nem ilyen választ várt sógorától. Ennek ellenére egy szót sem szólt. Mintha mi sem történt volna, mutogatta vendégének a gazdaságot. Ott vannak a szérűk, tele gabonával, ott a birkakarámok, amott a malmok meg a halastavak, ott a legelőn a ménes; mindezt Hvintyivka szerzte: az egész vidéken híres uraság volt. Csodálkozott Cserevany, amikor mindezt látta: milyen gazdag ember lett a sógora! Magában pedig azt gondolta: „Nekem nincsenek se ilyen erdeim, se ilyen tágas legelőim, se ilyen meggyeskertjeim; viszont egyetlenegy kijóvi polgár sem néz ferde szemmel Hmariscsére; és amíg áll a magisztrátus harangtornya, addig senki sem mondhatja, hogy Cserevany jogtalanul foglalta el Hmariscsét. Valódi lengyel dukátokért vettem meg a magisztrátustól, és mindenki tudja, hogy ezekből a dukátokból építették a magisztrátus harangtornyát.”

Megnéztek mindent és hazatértek. És ekkor megérkezett Nyizsinből Horgyij Kosztomara hadnagy.

– Hát te, kapitány uram – mondotta Hvintyivkának mit ücsörögsz itthon? A városban nagy baj van!

– Miféle baj van felétek? – kérdezte Hvintyivka lassan.

– A polgárok a kozákokkal mulatnak – válaszolta.

– Nahát, testvéh – felelte erre Cserevany –, adja Isten, hogy mindig ilyen baj legyen.

– De várj csak, nagyuram – mondta erre Kosztomara –, hogy miért mulatnak. A fiatal Domontovicsenko meg a vijt fia kardra mentek, és Domotovicsenko legyőzte a vijt fiút.

– Na, akkor áment mondunk rá, az ostobára – szólt Hvintyivka.

– Áment? Nem, ebben az ügyben nem egyhamar mondanak áment! Hallgassatok csak ide. A polgárok hordókat gurítottak az utcára, tele sörrel, mézsörrel és pálinkával, s világra szóló tort rendeznek a vijt fiának; a kozákság meg odacsődült, mint a méhek a lekvárra, s úgy zsonganak, hogy még hallgatni is borzalmas. Isznak és szapulják az egész városi sztarsinát.

– Hát aztán? Hadd szapulják – mondta Hvintyivka.

– Hogyhogy?... És azt mire véled, hogy a nemesemberek, akik Nyizsinbe a tanácsba jöttek, még az orrukát sem merik kidugni a kapun? A kozákok csoportokba verődve kószálnak az utcákon, és tombolnak, mint a bikák a csordában... törni-zúzni akarnak az udvarházakban, és fosztogatni a sztarsinát.

– És mit csinál az ezredbírárok? – kérdezte Hvintyivka.

– A bíró habozik közbelépni, kapitány uram. A félsz elfogja az embert. Csak nehogy valami baj történjék e vészterhes időkben, a fekete tanács miatt.

– Lesz, ami lesz – mondta komoran Hvintyivka.

– És téged, nagyuram, mindez nem érdekel?

– Lóra ülni, és lecsillapítani a kozákokat!

– Még hogy csillapítsd le a kozákokat, amikor az ezred pirnacs a bírónál van!

– Ugyan, mit számít most az a pirnacs! – mondta Kosztomara. – A kozákok a bíró szavára a fülük botját sem mozdítják, de neked pirnacs nélkül is engedelmeskednek. Menjünk, az Istenre kérlek, menjünk!

– Engedelmeskednek, de nem most – mondta Hvintyivka, s valahogy furcsán összehúzta szemöldökét. – Lesz idő, amikor engedelmeskednek nekem, de most, amikor a pirnacs nincs nálam, én nem is vagyok az ezred sztarsinája. Felőlem akár fenekestül felforgathatják Nyizsint. Akinek a falu végén áll a háza, nem hallja a kocsmazajt!

– Aha! – mondta halkan Kosztomara hadnagy. – Igaz, lehet, hogy nem is hazugság, amit az emberek fecsegnek... Kapitány uram! Féld az Istent! Úgy tűnik nekem, hogy valami rosszat forralsz a mi ezredes urunk ellen!

– Horgyij hadnagy! – szólt Hvintyivka nevetve. – Féld Istent! Úgy tűnik nekem, hogy valami rosszat forralsz ellenem, meg a sógorom ellen. Lám, az ebéd már az asztalon van, te pedig Isten tudja, miféle társalgásba kezdtél. Ülünk csak asztalhoz, és falatozunk, hátha egy kicsit felvidulunk.

Kosztomara hadnagy leült ebédelni, de az étel sem esett jól neki. Megpróbálta hol így, hol úgy távolról kivetni a horgot, hogy kipuhatojja, mit forgat a fejében Hvintyivka, de azt sem akármilyen fából faragták: szavait nyomban tréfára fordította. Kosztomara üres kézzel tért vissza Nyizsinbe.

– Figyelj ide, kedves bátyám! – szólalt meg ekkor Cserevanyné. – Mialatt te Kosztomarával beszélgettél, nekem a hideg futkározott a hátamon.

– Ez aztán a baj! – válaszolt tréfálkozva Hvintyivka. – Csak nem ígézett meg téged is, húgomasszony, ez a Kosztomara? Azt beszélik, ígéző szeme van: ha irigy szemmel néz egy lóra, akkor annak befellegzett!

– A szemmel verés ellen, testvér, még tudnék mit tanácsolni; de a te szavaidtól bizony szédül a fejem.

– Mert nem asszonyoknak való dolog az ilyenekre odafigyelni! – mondta komoran Hvintyivka.

– Ilyen nagy esemény idején, testvér, mint amilyen ez a tanács is, az asszonyok is ott vannak, ahol a nép. Ebédnél nem szakítottam félbe a ti kozák fecsegéseket; de amint egyedül maradtam, ne vedd rossz néven, valahogy szörnyen éreztem magam. Bennünket, bátyám, gyermekkorunktól kezdve Isten törvényén neveltek... Az embernek, akár kozák, akár asszony, egy lelke van: ha ezt elveszejtet, nem szerezhetsz másikat helyette...

– Lám csak, mit jelent Kijóv mellett élni! – vágott közbe Hvintyivka. – Nyomban észrevenni a papok tudományát. Nálunk, Nyizsinben viszont az okos emberek így tanítják az asszonyokat: az asszony helye a fakanál mellett van!

És ezzel kiment a tisztaszobából.

Lassan esteledett. Visszatért Petro Sramenko. Nyomban elmesélte, mit látott a Romanovszkij-zugban. Cserevanyné és Leszja szörnyülködtek, és szemlátomást elsápadtak, Cserevanyné is leszegte a fejét. Hvintyivka azonban csak nevetett. Cserevanyné a bátyjára pillantott, és nem akart hinni a szemének: mindenfelől nyugtalanító hírek érkeznek, mindenki aggódik, szomorkodik, de őt mindez nem érdekli, mintha mesét hallana az áruló zaporogiakról és csetepatéikről.

– Miért van az, kérdem most én, miért van az, hogy Petro és Leszja nem találkoznak, és nem beszélgetnek egymással? Azelőtt tartózkodóan ugyan, de mégis köszöntek egymásnak, és beszélgettek erről-arról, mint testvér a testvérral, most viszont még attól is félnek, hogy egymásra pillantsanak. Eh, kérdezni is kár! Mindketten valami titkos, ki nem mondható gondolatot rejtegetnek, szívesen eltaposnák ezt a gondolatot, mint a kísértő kígyót, de ugyanakkor akarataik ellenére szívük mélyén dédelgetik. Ezért kerülnek hát egymást, ezért félnek egymásra emelni tekintetüket.

Elszomorodott Cserevanyné, és Cserevany is megértett tán valamit, amikor az asszonyra nézett. Szomorúan ült a vacsoránál, és szomorúan állt fel az asztal mellől... Csak a hercegnő nem változtatott testtartásán: akár a szomorúfüz, melynek zöld ágai esőben és napsütésben egyaránt lefelé hajlanak, ugyanilyen ő is – akár sírnak, akár nevetnek körülötte, az ő szívéből nem oszlik a bánat.

Másnap Petro és Cserevany korán keltek, megmosdottak, s ekkor egy kozák jött Hvintyivkától.

– Az uraság azt üzeni, hogy fehér inget és damaszt kabátot vegyenek fel, mert ma lesz a tanács; az úrnő meg egy-egy szalagot küldött. Már itt vannak a cári bojárok is, Szomko is, meg a mi ezredes urunk is a sztarsinával.

Csodálkozott Petro, és megparancsolta, hogy azonnal nyergeljék fel a lovat.

Cserevanynak pedig a szalagon járt az esze, amit a hercegnő küldött nekik: „Világoskék; mért nem vörös? A kozákok vörös szalagot szoktak a nyakukba kötni, ez talán valamilyen lengyel divat. Annyi baj legyen, felkötjük a lengyelt: Ukrajnában mostanában úgyis minden polyák módra alakul.”

Már felnyergelték a lovakat. Felpattantak rájuk a kozákok, és sietve elindultak. Vaszil Nevolnik urával tartott.

Hvintyivka visszafordult, és csak ennyit mondott:

– Ügyelj rá, húgom, hisz te vagy most a gazdasszony, hogy mindenből legyen elegendő vacsorára: mert vendégekkel térek meg a tanácsból.

Kiértek az erdőből; már az egész mezőt betöltötte a tömeg, mely túlnyomórészt muzsikokból állt. A muzsikok és polgárok egy tömegben özönlöttek, a kozákok viszont sorokba rendeződve igyekeztek a város felé. A város alatt pedig már felverték a cári sátrat, és ott állt a moszkvai sereg a bojárokkal. Jobb oldalról Brjuhoveckij vonult a híveivel, bal oldalról meg Szomko hadai nyomultak előre. Csakhogy az emberek eme tömegei miatt lehetetlen volt áttekinteni a terepet. Csupán a zászlók alapján lehetett megállapítani, hol állnak a zaporogiaiak, és hol a városiak. A zaporogiaiak fehér zászlóit csak vörös keresztet díszítették, a városiakét pedig sasok és mindenféle arany ábrázolatok. Olyan zaj töltötte be a mezőt, mintha a tatár hordák támadnának. Van, aki lovon jön, a másik gyalogosan; az karmazsinban van, emez háncsban és darócban. Hvintyivka megparancsolta négy kozáknak, hogy előtte haladjanak, különben el sem jutottak volna a sátorig.

– Utat, utat a nyizsini kapitány úrnak! – kiabálták a kozákok.

– Aha, itt a mi hercegünk! – kiáltotta az egyik háncskabátos. – Várj csak, nem sokáig parancsolgatsz már!

Egy másik azonban csillapította:

– Ne nagyon ágálj az uraság ellen – mondta. – A zaporogiaktól hallottam róla valamit.

– Mit hallottál?

– Olyat hallottam, hogy ne nagyon szájalj ellene, és kész!

Ez volt az egyik oldalon. A másik oldalról meg ilyen beszédeket hallott Petro, mialatt előre-verekekedték magukat az emberek között:

– Mit gondolsz, ki győz?

– Hát ki más, mint Ivan Martinovics!

– Eh, várj csak! Úgy hírlük, Szomko táborában is van elég ágyú és puska; van mivel szembenézni; őt pedig nem olyan fából faragták, hogy jószántából átadja a buzogányt meg a buncsukat.

– Az ágyúkat megszerezzen, ha Isten is úgy akarja. A kozákok már unják, hogy a sztarsina ajtaja előtt ácsorogjanak. Aki nem karmazsint visel, azt már asztalukhoz sem ültetik.

Továbbmentek.

– És az igaz-e – kérdi az egyik nincstelen a másikat –, hogy tegnap temették a vajt fiát?

Az meg így válaszol:

– De még mennyire! A temetési menet egész Nyizsinen keresztül vonult, Biljakivkától Kozitivkáig. Nem látott még a világ ilyen temetést!

A menet ismét megtorpant: Hvintyivka valamilyen ismerős urasággal találkozott. Az Szomkóról meg Ivanecről fecsegett, hogyan találkoztak Gagin hercegnél.⁷⁴ A herceg már kora reggel tanácskozásra hívta össze a kozák sztarsinát, s ott aztán hallhatták, hogyan üdvözölte Ivanec Szomkót!

– Ó, Ivanec valódi kutya! – mondta Hvintyivka lehalkítva hangját. – Ha valakibe belemar, az megemlegeti! És hogyan döntött a tanács? A javunkra?

– Hát hogyan másképp?

– És Szomko belenyugodott?

– Mit tehetett. Arra figyelj: Brjuhoveckij a megállapodás szerint gyalogosan és fegyver nélkül vezeti híveit,

Szomko pedig lovon, teljes díszben és fegyverzetben. Azt beszélük, ágyúzni akar, ha a tanács nem áll mellé.

Hvintyivka csak nevetett:

– Jöjjön csak kedvére!

Elváltak. Látja ám Petro, hogy egy kovács tolakszik, vállán a kalapács.

– Osztap, te a zaporogiai pártján állsz? – kérdezte őt egy juhász, aki egy cséphadarót lóbált.

– Hogy dögnének meg valahányan – mondta –, egytől egyig, ezek a zaporogiai.

– Nocsak! És mért?

– Hogy mért? Van okom rá! Hm! Mondva vagyon: ne higgy a nőknek, akár a kóbor kutyáknak!

– Micsoda? Hogy a zaporogiai talán nők után futkosnak?

– Ehe! Te még nem ismered ezeket a gazembereket! Ezek, ha tudni akarod, maguk az ördögök!

– Micsoda?

– Úgy ám! Tegnap behívtak engem a táborba. „Hát ezt meg ezt kell megpatkolnod, mert nekünk ilyen kiváló kovácsunk még sohasem volt”, és rajta, kínálgattak. És én ittam, és lakomáztam, ők meg a házamban rosszat tettek. Reggel megyek haza, miután kialudtam magam, otthon meg minden felforgatva.

– Ezt csak részegen hitted így, testvér.

– Hittem! – kiáltotta a kovács. – És ezt mire véled? Kérdem Ivasztól: „Kivel vacsoráztatok, fiacskám, amíg nem voltam itthon?” Ő meg, a szuka, közbevág: „A Jóistennel, mondd csak, Ivasz, a Jóistennel!” A gyerek meg, persze, kicsi még, nem tud ravaszkodni, ránézett és megkérdezte: „Hát az a Jóisten volt, anyám, akin vörös kabát volt?”

Ezeket is elhagyták. Minél közelebb értek a cári sátorhoz, annál nehezebb volt utat törni. A sátor mellett doboltak, a nép között pedig kikiáltók járkáltak, és egyre ordítottak: „*A tanácsba! A tanácsba! A tanácsba!*” Holott a nép a kikiáltók nélkül is mindenfelől folyamként hömpölygött. És többségükben muzsikok.

– Na, testvér – szólalt meg valaki innen nem megyünk üres kézzel vissza az asszonyokhoz!

A másik meg nevetve:

– Itt többet keresünk majd, mint a kaszálással! Nézd csak, miféle karmazsinos uraságok vannak itt, milyen arany és ezüst vérteteket öltöttek magukra! Csak úgy cseng-bong! Ez mind a miénk lesz!

– Meg a boltok mellett is megmelengetjük a kezünket! A zaporogiai megmondták, hogy mindent egyenlően osztanak el!

⁷⁴ Gagin – Danyiil Sztjepanovics Gagin moszkvai bojár, az 1663-as nyizsini Fekete Tanácson a cárt képviselte.

Látja Petro, hogy a muzsikok között tolong Tarasz Szurmacs is.

– Hát te is Szomko és a sztarsina ellen fordultál?

Az meg így felelt:

– Köszönet a nagyságos Szomko uraságnak! Köszönet a te atyádnak is! Ti megszoktátok már, hogy csak kozák szóval választottatok hetmant, de most a mi polgár beszédünk is ér valamit a tanácsban! – és ezzel továbbment.

Így értek a mieink egészen a jövendő-lő-kerékhez. A kozákok elvezették lovaikat. Itt már csak kozákokat lehetett látni, így hát nyomban utat engedtek Hvintyivkának, s Hvintyivka nyomában Petro és Cserevany is átverekedték magukat. Egyesek, amikor megpillantották Hvintyivkát, kezet szorítottak vele. Az meg nevetve meghajolt.

Észrevette Petro, hogy a kozák sztarsina között csak elvétve látni vörös szalagosokat: valamennyien kék szalagot kötöttek a nyakukba. Megrettent: itt valami rosszra készülnek!

Cserevany is megsejtett valamit, Vaszil Nevolnikhoz fordult:

– Nézd csak, Vaszil testvéh, milyen fuhcsa szalagmódit vezettek be! Nálunk vöhetőet hohdanak, itt meg, nézd csak, mindenféle kéket!

Az csak fejét csóválta, és azt hajtogatta:

– Ó, irgalmas Isten, irgalmas Isten!

Hvintyivka odafurakodott a legelső sorba, az ezredesek, hadnagyok és kapitányok, az ezred- és táborbírák, a zászlósok közé. Itt álltak az írkokok is, kalamáriszalaggal és fehér papírral a kezükben.

A kerék közepén – olyan kereket jelöltek ki, hogy egyik felétől a másikig alig ért el a szó, ha csak nem kiabáltak a kerék közepén állt egy török szőnyeggel leterített asztal. Az asztalon feküdt Brjuhoveckij buzogánya, a buncsukkal és a zászlóval együtt. Maga Brjuhoveckij kék kabátban a zaporogiai előtt állt. Itt már nem úgy festett, mint a Romanovszkij-zugban! Büszkén, hetman módjára tekingetett körül, csípőre tett kézzel nevetgált.

Most már Szomko is kijött sztarsinájával a cári sátron keresztül – valamennyien páncélt és sisakot öltöttek, szablyával és kopjával jöttek, mint csata előtt. Szomko Bohdan arany buzogányát tartotta kezében; fölöttük a zászlósok és a buncsuktartók hozták a harci zászlókat és a buncsukokat. Két dobos állt előtte, ezüst dobokkal.

„Büszke és fényes, és szárnyaló értelmű hetman! – gondolta Petro. – De ha tudnád, kire támaszkodsz! A sátán már réges-rég elfordította tőled a hű szíveket!... Vékony jégen indulsz ellenségeid ellen!... Sajnálak, aranyfényű férfiú, még ha keresztetted is utamat!”

Ezt gondolta a Hvintyivka mögött ácsorgó Sramenko. A tanácskerék körül viszont olyan kiabálás és zaj támadt, mintha a Fekete-tenger zúgna. Szomko azonban meghallotta, hogy a Brjuhoveckij-hívek kiáltoznak neki:

– Tedd le te is a buzogányt! Tedd le a buncsukot és a harci lobogót, perejaszlavi kalmár!

Szomko intett dobosainak, hogy verjék meg az ezüst dobokat. A zajgás kissé elcsendesedett. Ekkor tiszta és komoly hangon, mint egy aranykürt, megszólalt:

– Nem teszem le! Mondják ezt nekem az én híveim (és büszke pillantást vetett mindkét oldalra). Benneteket pedig, senkiháziak, nem ismerlek! Honnan kerültetek a kozák vitézek közé?

Istenem! Micsoda z sivaj támadt erre! Egyesek máris kiugrottak a kerékből, hogy megkezdjék a harcot; mert a szicsbeliek fegyver nélkül jöttek ugyan, ahogy a herceg meghagyta nekik, de azért egy-egy dorongot elrejtettek a kabátszárnyuk alá. Lehet, hogy nem is végződött volna a dolog veredés nélkül, de az ősz aggastyánok, a szicsbéli apók, akik a testvérek előtt álltak, megállították őket.

– Állj! – mondták. – Álljatok meg, gyermekek, tartsátok be a rendet.

Szomko oldalán pedig az öreg Sram, aki az első sorban állt, egy pillantást vetett mindkét félre, a saját oldalán álló sztarsinára is, majd így szólt:

– Látjátok, gyermekeim, kivel kell harcolnunk a hetmanságért! Vagy ezek a dnyiprói vaddisznók méltók tán arra, hogy emberi módon bánjunk velük? Szablyánkkal intézzük el őket! Szablyával és ágyúval józanítsuk ki ezeket a semmirekellő részeges alakokat!

Petro oda akart furakodni apjához. Jól tudta, ezt nem ússzák meg baj nélkül, így hát idejében csatlakozni akart a hű emberek kis csoportjához, akik vörös szalaggal a nyakukban az öreg Sram körül álldogáltak. De körülötte mind ezek az átkozott kék szalagos és kék kabátos árulók álltak, és már attól sem riadtak vissza, hogy hangosan beszéljenek.

– Na, testvér – mondta az egyik –, kivártuk az ünnepet; mi leszünk az urak Ukrajnában! Hadd ismerje meg mindenki a kozákokat!

– Ki felett fogunk uraskodni – kérdezte a másik –, ha egyszer mindenki egyenlő lesz?

– Hát ezt meg ki mondta neked?

– Hát hogy? Nézd csak, a kozák sztarsinák között most úgy bukkannak fel a polgárok kihízott pofájú bírái, mint a gomba a fűben. De a tanácsra még a muzsikok jelöltjei is ide tolták a képüket!

– Hehehe! Nem ismered te Ivan Martinovicsot! Én semmi ilyesmit nem hallottam tegnap este, amikor a fegyverhordozójával mulattam. „Egyszer van csak kutyavásár, mondotta. Hadd pöf-feszkedjenek csak, mint a felnyergelt malacok, aztán mehetnek majd sáncot ásni. Az ilyen fajankók nélkül is vannak éppen elegenden, akik Ukrajnában uraskodnak. Ivan Martinovics csak a maga oldalára akarja állítani a kozákokat.”

Ekkor hirtelen nagyot csaptak a dobokra, s megszólaltak a kürtök. A cári sátorból egy bojár, Gagin herceg lépett ki, a dumabeli íródeákokkal. A kezükben a cári írás. Alattvalói a cári zászlót hozzák a kozák seregeknek, és a cártól karmazsint, bársonyt, cobolyprémeket ajándékba a sztarsinának és a hetmannak. A követeknek, moszkvai szokás szerint, szakálluk van, és cobolyprémes aranybrokát kabátot viselnek; a herceg lábán arannyal kivert, igazgyönggyel díszített szattyánbőr csizma. Meghajoltak a hetman és a kozákok, s mind a négy égtáj felé. Mindenki elcsendesedett, még azt is hallani lehetett, hogyan csörögnek a bojárok oldalán az aranyláncre kötött kardok. A herceg nagykeresztet vetett, a feje búbjától egészen a derekáig, megrázta üstökét, hogy elrendeződjenek őszfürtjei, magasba emelte az írást – a két deák támasztotta a karját, és a cár nevét mondta ki elsőnek.

De a Brjuhoveckij hívei mögött ácsorgó falusi nép, nem hallván, hogy mit olvasnak, azt kiáltották:

– Ivan Martinovicsot akarjuk! Brjuhoveckijt, Brjuhoveckij t akarjuk!

Szomko kozákjai pedig, meghallván, hogy Brjuhoveckijt kiáltják ki hetmannak, azt kiabálták:

– Szomkót, Szomkót hetmannak!

És az egész síkságon elképesztő lárma támadt. Ekkor már az elől állók is látták, hogy senki sem törődik a cári írással, s megválasztják a hetmant – közelebb és közelebb furakodtak, míg el nem értek egészen az első sorig.

– Brjuhoveckijt!

– Szomkót!

– Nem éri meg a disznópásztor, hogy felettünk hetmankodjon!

– Nem éri meg a kalmár, hogy a kozákoknak parancsolgasson!

– Hát akkor nesze!

– Ezt meg én adom neked!

És egymásnak estek. Ki szablyával, ki doronggal, ki meg jatagánnal.

– Álljatok, álljatok be a sorba! – kiáltott Szomko az övéire. – Szablyával adjuk meg a választ!

Volt, aki kihúzta a szablyát, és a hetman mellé állt, de olyanok is akadtak, akik mintha megijedtek volna, hátrafelé nyomakodtak, és azt kiabálták:

– Nem bírunk velük, nem bírunk velük! A táborba! Meneküljünk a táborba!

A zaporogiai pedig megragadták Ivanec karját, és máris a hetmani székbe ültetik, és kezébe nyomják a buzogányt meg a buncsukot. A nagy tülekedésben félrelökték a herceget, a dumabeli deákokkal együtt.

– Hetman, Ivan Martinovics a hetman! – kiáltozták teli torokból.

– Gyermekeim! – kiáltott övéire az öreg Sram. – Hát tűrjük az ilyen sértést? Küldjétek Ivanecet a fészkes fenébe!

És néhányan a székhez ugrottak. Ütik-vágják a nizbelieket, és Szomkót ültetik a székbe. A zaporogiaiak viszont, akár a megvadult darazsak, semmitől sem riadva vissza, botokkal és késekkel indulnak, és vágják Szomko híveit. Kitépték Szomko kezéből és kettétörték a buncsukot, s elvették tőle a buzogányt is.

Körülnézett Szomko, de mellette a sztarsinából egy maroknyi ember maradt csupán.

– Ej – mondta elég volt! Nincsenek itt a mieink!

A sztarsina körülnézett, de mindenfelé csak a zaporogiaiakat látni. Ivanec a buzogánnyal hadonászva így kiabált:

– Üssétek, fiúk, a kalmárt! Egy sapka arany jár az ügyeseknek!

Szomko sztarsinája látta, hogy baj van, szorosan vállvetve egymás mellé álltak, és hátráltak a sátor felé. Néhányan már itt elestek. Lovaik a sátor mögött álltak. Talán itt sem csúsztak volna ki, de a moszkvai sereg, mely Gaginnal jött, a sátorhoz engedte Szomkót a sztarsinával együtt, és elállta a zaporogiaiak útját.

Cserevany eközben egyre csak Szomko hetmant éltette.

– Mit szajkózol, te sátánfajzat, itt, a mieink között? – ordítottak rá a zaporogiaiak.

– Hát csak azt, testvéhek! – mondta. – Én a vejemet báhmilyen helyen hetmannak kiáltom.

– Ahá! – kiáltott az atamán. – Itt van a kalmár apósa! Üssétek a disznót!

Ekkor néhányan Cserevanyra vetették magukat, és el is intézték volna, de Vaszil Nevolnik felismerte a vezért.

– Huhu-huhu! – kiáltotta. – Holovesko! Havrilo! Mi az, nem ismered meg Vaszil Nevolnikot? Hagyd ezt az urat: ő nekem jutott!

– Ehe! Hát itt találkozunk! – mondta amaz, amikor felismerte Vaszilt. – Csillapodjatok, testvérek – szolt az övéire –, van elég munkánk nélküle is!

És megindultak az asztal felé, csépelve mindenkit, akin nem kék szalag volt.

Hvintyivka eközben lóra ült, s a magasba emelve ezüst píracsát (hogy honnan vette, senki sem tudja) ide-oda járkált; a píracsra széles világoskék szalag volt kötözve.

– Hé! – kiáltotta. – Kozákok, akinek maradt valami a fejében! Aki nem felejtette el, hogyan kell a puskát fogni, jöjjön utánam! Utánam! – és ezzel magasan a feje fölé tartva a világoskék szalagos píracsot, megindult a tanácsból a tábor felé. Utána, akár királynőjük után a méhek, megindultak a kozákok.

Külön az egyszerű, lajstromba vett kozákok, s külön a sztarsina, a nemes kozákok. Aki mesziről megpillantja az ezüst píracsot, csatlakozik a nyizsini kapitányhoz. Amíg a mezőn keresztülváltak Szomko táborához, annyi ember csatlakozott kíséretéhez, akár egy hetmanéhoz. Szomko kis csoportjával megérkezett a táborba a perejaszlavi ezredhez, Hvintyivka pedig a nyizsini ezredhez.

Szomko kozákjaira kiáltott:

– Sorba! Sorakozó! Ágyúsok! Előkészíteni az ágyúkat! A gyalogság a puskákkal az ágyúk közé áll, a lovasság pedig a szárnyakra!

A legfőbb sztarsina tagjai az ezred-sztarsinával az ezredekhez, a századokhoz indultak, hogy felsorakoztassák a harchoz a csapatokat. Szomko egész testében lángolva villogott ezüst páncéljában a sorok között. Egyetlen gondolata volt – lecsapni Ivanec táborára, mint a pelyvát szétszórni ezt a hajdamák bandát, erőnek erejével kitépni a gazember kezéből a buzogányt és a buncsukot, ha már az értelem és az igazság kiveszett Ukrajnában!

A sztarsina még fel sem sorakoztatta az ezredek, még azt sem tudta kiáltani, hogy *indulj*, amikor a nyizsini ezred már meg is indult a táborból.

– Ej, Vaszjuta nem szokta meg, hogy engedelmeskedjék – mondta Szomko. – Na, mindegy, támadjon ő elsőnek, mi pedig támogatjuk őt.

De ekkor maga Vaszjuta lovagolt ide:

– Baj van, hetman uram! Most aztán megjártuk!

– Mi van? Hogy mondod?

– Hát csak az, hogy a kanca megette a puskaport! Nem én vagyok már a nyizsini ezredes, hanem Hvintyivka! Nézd csak, hogy villogtatja pirnacsát a kozákok feje fölött!

Néhányan a nyizsini sztarsinából Vaszjuta mögött futottak. Kosztomara hadnagy azt kiabálta:

– Oda a dicsőség! A nyizsini ezred nélkül olyanok vagyunk, mint a jobbját vesztett test!

Szomko még el sem dönthette, mit kellene ilyen nehéz percben tennie, amikor a kozákok átálltak Brjuhoveckij híveinek seregéhez, egyik század a másik után hajtotta meg és hajította el zászlaját, s nyomban fosztogatni kezdték saját sztarsinájuk szekereit – azokét, akik Szomkóhoz húztak. A másik szárnyon szintén megmozdultak a Szomko-hívek.

– Mi a fenét várjunk – mondták –, amíg szablyával győznek le bennünket a buzogány nélküli hetmanunkkal egyetemben? – és ezzel a századok, megkaparintva a zászlókat, Brjuhoveckij elé járultak.

Ekkor már látta Szomko, hogy nagyon nagy a baj, s a sztarsinával együtt lovon menekült a cári sátorba, a herceghez. Belépnek a sátorba, ott Ivanec épp veszi át a hercegtől a cár ajándékait. Ott van Ivanec mellett Vujahevics és más Szomko-párti nemesek, a zaporogiakkal együtt.

– Haha! – kiáltott az átkozott örömeiben. – Lám csak, milyen halacska került a horgomra!

Szomko pedig meg sem hallva őt, a herceghez fordult:

– Mit teszel, herceg? Azért küldött tán a cár Ukrajnába, hogy a zaporogi lázadókat segítsd?

A herceg csak állt ott, mint akit megbabonáztak, mert még akkor sem tért magához a nagy fel fordulástól, ami a csapatok között kitört. A Moszkvai Birodalomban ilyen vihart még soha nem látott.

Szomko meg így szólt:

– Mért hoztad ide Moszkvából a seregeket a mi kenyereinkre, hogy csak állnak mozdulatlanul? Nem vezet jóra az olyan politika, hogy a kisebbet támogatod az idősebbel szemben. Add át nekem hadvezéri pálcádat – én a lövészeiddel kiverem majd a csöcseléket a táborból!

A herceg meg csak egyik lábáról a másikra állt

Ekkor Brjuhoveckij kiabálni kezdett:

– Hetmani hatalmamnál fogva óvlak attól, herceg, hogy beleavatkozz a mi ügyeinkbe! A kozákok saját maguk bírái! Kettő azt tesz a harmadikkal, amit akar. Galambocskáim, ti meg fogjátok el ezt a lázadót, és vessétek tömlőcbe!

– Sehol sincs tehát igazság? – kérdezte Szomko. – Sem a mieink között, sem idegenek között?

Ivanec pedig rávágta:

– Van igazság, Szomko uram, és mert gögös voltál, büntetésével sújt! Ragadjátok meg, testvérek, és verjétek vasra.

– Hetman uram! – szólott a hűséges sztarsina, védelmezőn Szomko elé állva. – Inkább mindahányan itt áldozzuk fel életünket, semhogy az ellenség kényére-kedvére adjunk téged!

Ekkor Szomko híveire nézett, és zokogásban tört ki:

– Testvéreim – mondotta drága testvéreim! Mért verekednétek az én fejemért, amikor elvész Ukrajna! Mért gondolnátok az engem ért sérelemmel, mikor gonosz ellenségeim a kozák becsületet és vitézséget gúnyolják? Vesszen a kardom, vesszen a fejem is! Isten veled, szerencsétlen Ukrajna! – és a földre hajította szablyáját.

A körülötte állók is valamennyien elhajították szablyájukat. A hűséges kozákok őszinte könnyekre fakadtak.

– Igazságos Isten! – mondták. – Tedd, hogy könnyeink ellenségük fejére hulljanak vissza!

Brjuhoveckij ekkor nagyon felvidult. Azonnal parancsot adott, hogy Szomkót, Vaszjutát és az egész hozzájuk hű sztarsinát vegyék őrizetbe, Vujahevicsnek meg azt parancsolta, hogy írjon levelet Moszkvába, hogy Szomko és hívei a cár ellen lázítják a kozákságot, a hagyacsi szerződést magyarázzák az embereknek, s azt tanácsolják a cár őfelségének, hogy vonuljon vissza.

Gagin herceg azt latolgatta, hogyan tudná tovább áztatni ezeket a szerencsétleneket, nehogy kiderüljön, hogy Ivanectól gazdag ajándékokat kapott, s ezért nem állja útját határtalan bosszúvágyának. Ezalatt az új hetmant a sztarsinával együtt elvezették a nyizsini székesegyházba a cári eskütételre. És a templomból kilépve, a hetman ebédre hívta magához a herceget a követekkel együtt Kologyij bíró házába. Ott a polgárok pompás lakomát csaptak Brjuhoveckij és a sztarsina tiszteletére.

15

Amikor Cserevany kiszabadult a zaporogiaiak kezéből, csak kapkodta a levegőt:

– Vaszil testvéh! – mondta. – Adj nekem gyorsan egy lovat! A fene egye meg ezt az egész tanácsot! Hossz óhában hozott össze a sohs ezzel az eszeveszett Shammal!

Vaszil Nevolnik indult a lovakért, de hogyan! Körös-körül olyan vihar tombolt, hogy azt sem tudta, merre menjen... Amint az örvénybe került forgács hányódik a vízen, ugyanúgy forgolódott ő is e vásár közepette. És ráadásul még nem is tudja pontosan, hol helyezték el a lovakat Hvintyivka kozákjai: így hát Cserevanynak jó sokat kellett várakoznia. Mindenfelé tolongott a nép: az oldalát lökdösték: szegély feje csak jajgatott:

– Hová a fenébe tűnt az én Vaszilom?... Testvéh – fordult Petróhoz –, legalább te ne hagyj el... Jaj, ha élve és épségben eljutnék Hmahiscsébe! Akkoh aztán tanácskozzék magának, aki akah!

Amint a zaporogiaiak hetmannak választották Brjuhoveckijt, megritkult a tömeg a tanácsban. Először Hvintyivka vitte el híveit, aztán más Szomko-pártiak is a táborba indultak. Csak a zaporogiaiak keringtek a hetmani szék körül, mint a megvadult darazsak a fészük körül, meg az egyszerű falusi nép dongott a mezőn, mint a herék.

Fél órával ezelőtt a parasztok még nem tudták, mi történik a kozákok között. Amint azonban Brjuhoveckij a herceggel eskütételre a városba indult, az egész síkságon felzúgott a csöcselék:

– Hála Istennek! Hála Istennek! Győztek a mieink! Most már nincsenek se urak, se muzsikok, se szegények, se gazdagok! Mindannyian jólétben fogunk élni!

– Mire várunk, testvérek? – kérdezték mások. – Gyerünk, osszuk el az urak javait! Tele van most a város urakkal!

– Ej, lesz még időnk, hogy a városban sétáljunk! – válaszolták a többiek. – De a kozákok most Szomko táborát fosztogatják. Szomko ostoba sztarsinája magával hozta a karmazsinok teli szekereit.

– Menjen ki-ki ahová akar! Mindenütt akad olyasmi, amivel felmelegíthetjük a kezünket!

Így is történt – egyik csoport ide, a másik oda, egyik emide, másik amoda: a népség egyik fele a városba özönlött, a másik fele meg Szomko táborába igyekezett. A mezőn csak a mulatozók maradtak, akik örömben zenészeket fogadtak, s azok köré gyűlve táncoltak.

Cserevanynak és Petrónak furcsa érzés volt nézni e szomorú percben ezeket a zenészeket és táncosokat, mikor mindenkinek sírnia, nem pedig vigadnia kellett volna. Amikor a tábor felől mint a hullámverés, megindult a nép, szembe velük egy csoportban parasztok jöttek a város felől:

– Hová mentek? – kérdezik.

– És ti hová?

– Mi Szomko táborába.

– Mi pedig a városba, azt beszélük, ott aztán van mit zsákmányolni.

– Van a fenét!

– Hogyhogy?

– Hát csak úgy, hogy nem engednek be. A moszkvai strázsák nem engedik be a mifajtánkat a városba.

– A táborba kár is menni! Ott a kozákok ténykednek, s a mifélénknek a kocsirúddal adnak egyet a fejére.

– Hogy lehet az? Talán bizony a kozákok tartanak kordában bennünket?

– Majdhogynem úgy, mint Vihovszkij Moszkvát!

Ekkor újabb csoportok csatlakoztak hozzájuk.

– Baj van! – kiabálnak. – Elveszett az ügy! Hallottátok, mit beszélnek a zaporogi testvérek?

– Mit mondanak?

– Hogy mit? Néhányan közülük keresztülmentek a kerteken, s az urasági udvarok körül ólálkodtak, de ekkor a testvérek botokkal estek nekik. „Takarodjatok a fenébe, mondták, mosdatlan parasztok!”, és kikergettek a városból. A mieink meg ellenkeztek: „Most mindannyian egyenlők vagyunk!” – „Majd az ostorral egyenlővé teszünk mi benneteket, mondták. Takarodjatok gyorsan a kemence mögé, kutyafajzat, amíg nincs nagyobb baj!”

– Ehe! Hát ilyen köszönet jár nekünk! – kiabálták ekkor a főkolomposok (mert minden csoportnak megvolt a maga vezére). – Állj, testvérek! Ha egyszer felsegítettünk valakit a hetmanszékbe, akkor le is tudjuk taszítani onnan! Eredjete az ezredékhez, és kiáltsátok azt, hogy „a tanácsba!”. Kiszabadítjuk Szomkót meg Vaszjutát a fogságból: azok majd kiállnak értünk!

Megindult a tömeg, felmorajlott; az egész síkságot betöltötte hangja. De aztán nem lett a dologból semmi. Mások meggondolva magukat így szóltak:

– Nem, most már hiába is kevernénk meg a kemencéből kivett tésztát! Olyan süllő, amelyet betettünk! Elég bajunk lesz nekünk abból is, hogy egy-két napot a zaporogiakkal táncoltunk!

Mások meg hozzátették:

– Hiába, hiába! A kozákok most mind összetartanak; megdöngetik majd az oldalunkat, s azt vihetjük haza. Inkább tűnjünk el minél hamarabb!

Ezalatt néhányan ilyen beszélgetésbe merültek:

– Én ezt a szalonnát találtam a táborban az egyik szekéren! Jó lesz az asszonynak meg a gyerekeknek, karácsonyig is kitart!

– Én meg egy zsák kölest! Csak segítene valaki elcipelni a majorig!

– Eh! Hol jön ehhez a te szalonnád meg a te kölesed! – mondta a harmadik naplopó. – Én egy olyan kabátot szereztem, hogy egy pár ökröt is megér, de a pokolra való kozák olyat csapott a kopjájával a kezemre, hogy még! Most aztán kaszálsáskor bajlódhatok majd a kezemmel! Még egy pohár pálinkára valót sem tudok megkeresni! Nesze neked, tanács!

– Induljunk, induljunk haza, mielőtt még a lábunkat is el nem törik, mint a disznónak a kertben! – mondták a muzsikok. – Mi tűrés-tagadás, rossz fába vágtuk a fejszénket! Jól tették a szomszédaink, hogy nem hallgattak a zaporogiakra. Most aztán restelkedhetünk a faluban: amíg csak élünk, a fekete tanáccsal gúnyolnak bennünket!

És a nép szétszéledt. Elhallgattak a zenészek is, elcsendesedtek a mezőn az ugrádozók és a vidám táncosok. Hirtelen mindegyikük megértette, hogy nincs minek örülni.

Ekkor már azok a nemesek és földbirtokosok is szerteszéledtek Nyizsinből, akik a tanács idejére érkeztek. Némelyik magával hozta a feleségét meg a leányát is. Azzal a gondolattal, hogy az egész ország területéről összecsődültek most a vitézek, hátha kérőt is ad az Isten. De menyegzőre itt nem került sor. Amint az udvarokban a csöcselék a zaporogiakkal összeakaszkodott, mindenki örülhetett, ha épségben kikerült a városból. Egyeseknek sikerült kitörniük, mások viszont vagyonukat és családjukat védelmezve estek el; a kozákok pedig egyes nemesek és sztarsinák leányát erőszakkal elrabolták feleségnek.

Akiknek sikerült kicsúszniuk a városból a mezőre, azok lerázhatták a zaporogi söpredéket, akár a kóbor kutyákat. Megy a nemesember vasalt szekeren, és csupasz kardot vagy puskát tart a vállán. Szolgáloi lovon kísérik a szekeret. Körülötte pedig a nizbeliek nyereg nélkül ülve meg a polgárok lovait, le-lecsapnak, mint a keselyűk. Lőheted, vágthatod őket, mégis jönnek, mint az örültek. Védelmezi, védelmezi a cselédség az uraságot meg a családját, de amint egyiket-másikat lelöki a zaporogiak lováról, a többiek – gyerünk, ki merre lát! A zaporogiak meg, az átkozottak, megállítják a lovakat,

összetörik a kerekek küllőit, felforgatják a szekereket, s az urakról lehúzzák a karmazsint meg a selymet. Nem egy szekér hányódik a mezőn, a leöldösött lovakkal együtt, nem egy özvegy siratja urát, nem egy vérbe fagyott, szerencsétlen haldokló bánja már, hogy nem Bereszteszko alatt esett el. Amott meg összetört ládák kallódnak, a véres ruhanemű szétdobálva, széttépve; a párnákból száll a pihe, mint a hó; a gyilkosok mindenfelé pénzt kerestek, mindent szétvagdaltak, szétdobáltak. Cserevany összerázkódott ettől a látványtól. Őrá is ez a sors várt volna, ha nem kék szalag lóg a nyakában.

Amíg egyesek ilyen szerencsétlenül jártak, mások alaposan visszavágtak az útonállóknak. Egyesek azt találták ki, hogy kidobálták a kocsikból a ruhaneműt: levették magukról a brokátkabátjaikat, a gyolcsot és a selymet, és a zaporogiai lába elé hajigálták, hogy telhetetlen kapzsiságukat kielégítsék. A zaporizzsai meg felkapja, maga alá gyűri, és újból üldözőbe veszi őket.

– Ej, jóemberek! – kiabálták mások a falusiaknak, akik mint az agyonijesztett bárányok bolyongtak a mezőn. – Mentsetek meg bennünket, mert rátok is ez a sors vár...

Vagy körbefogják az emberek a szekeret, mert már tudják, miféle ragadozó madarak ezek a testvérek. És ha valamelyik a kocsira akaszodik, azt kaszával vagy bekormozott karókkal simogatják meg, hogy a csavargónak nyomban elmegy a kedve tőle. Más nemesek – a sztarsina meg a főurak – elhajigálván karmazsinjukat, darócba öltöztek, és az egyszerű nép közé vegyülve gyalog igyekeztek hazafelé. Ekkor a muzsikok azokhoz az urakhoz, akikről tudták, hogy jó urak, ragaszkodást tanúsítottak, és hazavezették őket a birtokaikra; az urak meg azt fontolgatták, mit tehetnének, hogy Ukrajna ne kerüljön egészen a nízbeliek kezére.

Látja ám Cserevany, hogy Tarasz Szurmacs jön szekéren Nyizsinből. A zaporogiaiak nem fogják el őt, mert háncsköntöst visel. A szekéren még vagy fél tucat polgár szorong.

Szurmacs észrevette Cserevanyt, és így szólt:

– Hehe! – kiáltja. – Jól megszedték magukat a mieink!

– Mi van ahafelé, testvéh?

– Mi lenne? Úgy megkergettek bennünket a testvérek, hogy a fülünket billegettük kétfelé!

– Mit tettek veletek, testvéh?

– Hogy mit? Kologyij bírótól nyomban szertehurcolták az asztralról az ezüst kupákat, kancsókat, csobolyókat, amit a polgárok az egész városból összehordtak. Amikor a bíró ezért szemrehányást tett nekik, s gonosztevőknek és útonállóknak nevezte őket, őt magát is kis híja, hogy meg nem ölték: „Ne merd a kozákat gonosztevőnek nevezni! Most, mondták, vége lesz annak, hogy *ez az enyém, az meg a tiéd* – most minden közös! Saját javaikat, nem pedig a másét tették zsebre a testvérek!” Hát így volt! És ez még nem minden. Amíg egyesek a bírónál lakomáztak, a söpredék elárasztotta a várost, és a boltok körül ügködött. Mindent széjjelhordtak. A polgárok panasza futottak a hetmanhoz, az meg csak nevetett: „Gonosz népség, mondtotta, ti talán nem tudjátok, hogy most mindannyian édestestvérek vagyunk? Nálunk minden közös lesz!...” Így aztán a bírakkal most rohanvást igyekszünk hazafelé, nehogy nálunk Kijóvban is garázdálkodjanak a nízbeli uraságok.

– Testvéhek! – mondtotta Cserevany. – Átkos óhában indultunk el otthonról! Ha nem lenne itt a lányom meg a feleségem, én is mellétek ülnék, és menekülnék ebből a pokolból.

– Mentse ki őket innen, minél gyorsabban, nagyuram – mondta Szurmacs –, mert hallottam már, hogy a hetman Hvintyivka bácsitól megkérte a lányodat az írnokának!

– A fészkes fenét kéri meg! – kiáltotta valaki mély hangon, mintha hordó mélyéből szólna.

Látja ám Cserevany, hogy Kirilo Tur közeleg, s mögötte vagy egy tucatnyi lovas a társaságból.

– A fészkes fenét kéri meg! Azt vesz el az írnok, akit akar, de a Cserevany lány az enyém lesz.

Legalább nemhiába vesszöztek meg miatta!

– Kirilo! – kiáltott rá Sramenko. – Kirilo Tur, hallasz engem?

Az meg menet közben így válaszolt neki:

– Nem, nem hallak! Miféle Tur vagyok én? Talán nem látod, hogy a világon minden fenekes-tül felfordult? Akit még nem is olyan régen barátoknak neveztek, most ellenségnek tisztelik; a gazdag

földönfutó lett, a földönfutó gazdag: a kabátból daróc lett, a darócból meg karmazsin. Az egész világ megváltozott: azt képzeled, hogy egyedül Tur maradt meg Turnak? Nevezz engem bivalynak vagy aminek akarsz, csak ne Turnak.

– Elég, az Istenért! – kiáltott Petro. – Miért beszélsz talányokban? Mondd meg, az Istenre kérlek, csak nem tértél vissza újból régi ötletedhez?

– A Cserevany lányra gondolsz? – felelt neki Kirilo Tur. – Miért ne térnék vissza? Szomkódat már elvitte az ördög; ne félj, nem kerül ki a zaporogi mancsok közül! Akkor hát kinek jusson a Cserevany lány, ha nem Kirilo Turnak? Azt hiszed tán, hogy neked hagyom? Majd ha hülye leszek!

És bandájával együtt elvágatott a Hvintyivka-major felé.

Petro úgy maradt ott, mint akit leforráztak. Cserevany is úgy állt ott, mintha mindezt álmodná. Tarasz Szurmács már elhajtott. Ekkor megjelent Vaszil Nevolnik a lovakkal. Petro felpattant a lóra, és a zaporogiak után száguldott; s ekkor az öreg Sram jött vele szemben.

– Hová nyargalsz, fiam?

– Apám! A zaporizzsajaiak megint el akarják rabolni a Cserevany lányt!

– Hagyd most az összes Cserevanyokat, fiacskám! – mondta komoran Sram. – Raboljanak el, akit csak akarnak... Gyere velem, nincs itt több dolgunk: agyonmarcangolta a mi sólymunkat a holló!

Petro nem tudott mit felelni. Fejét lehajtva apjaura után indult, a szíve meg majd megszakadt.

De Cserevany utánuk kiáltott:

– Testvéh! Váhj egy kicsit, hadd nézzelek meg legalább!

Sram megállt.

– Hol voltál, testvéh, amíg a vihar tahtott?

– Mért kérded azt, amit már nem lehet visszahozni? – mondta Sram. – Isten veled, nincs időnk.

– De hát váh! Hová mentek most? Hát, testvéh, én a tanácsban is együtt voltam veled, báh, Istenemhe, senki nem ilyen tanácskozást váht! Mi sült ki ebből? Csak az oldalamat simogatták meg, s az egyik útonálló majdhogynem eltett láb alól. Mit pahancsolsz, mit tegyek még?

– Felesleges most már a mi munkánk, Mihajlo testvér! – mondotta Sram. – Menj Isten hírével Hmariscsébe. Talán hamarosan áment mondanak az egész ügyre.

– És nem nevezel többé Bahabasnak? – kérdezte Cserevany.

– Nem – mondta Sram. – Van most elég Barabas Ukrajnában.

– Én biz' isten Szomkót kiabáltam, de úgy, hogy majd beleszakadtam! Ó, testvéh, balszehencsés óhában indultunk el Hmahiscséből! Mit hall az én Leszjám ehől a tanácshól? Váhjatok hát! Hová mentek most, testvéh?

– Ahová mi megyünk – felelte Sram –, ott neked nincs keresnivalód.

– Hát az igazat megvallva, testvéh, nem is akahok oda menni. Nyizsin alatt is jól megégettük magunkat. Máh nem tudom, hányadik óhája bolyongok itt, anélkül, hogy ebédelttem volna. És az a szegény Szomko! Hol van most?

– Na, menj csak ebédelni – mondotta Sram –, nekünk nincs időnk, Isten veled!

– Isten veletek, testvéh! És aztán ha végeztetek, nézzetek be Hmahiscsébe! Talán minden hendbe jön még egyszeh!

– Nem, soha többé – felelte Sram. – Rólunk már csak hallani fogsz! Isten veled, örökre!

Aztán mindketten összeölelkeztek, először Cserevanyal, aztán Vaszil Nevolnikkal is. Petro tiszta szívvel ölelte át Cserevanyt, amikor elbúcsúzott tőle; az meg, mintha csak kitalálta volna gondolatát, így szólt:

– Ó, testvéh! Jobb lett volna tán, ha nem futottunk volna a hetmanok után!

Ezzel aztán el is váltak. Sram a koeleci út felé indult; Cserevany Vaszil Nevolnikkal visszatért a majorba. Vaszil Nevolnik a könnyeit törülgette.

16

Brjuhoveckij ezenközben Nyizsinben lakomázott. E balszerencsés órában valóban úgy történt minden, ahogy Halka mondotta: „Van, ahol kiabálnak, máshol énekelnek; van, ahol vért ontanak, máshol meg pálinkát vedelnek.” Gagin herceg Brjuhoveckij mellett ült az asztalnál, a dumabeli deákokkal együtt – komoly emberek, nem kellene hajdamákokkal lakomázniuk: igen, az arany az oka, hogy az istentelen gonosztevő nagy becsben áll náluk, az őszinte szívnek meg el kell pusztulnia! Az aranyért nem átallották rászedni cárjukat, aki mindenben megbízott bennük; nem átallották, hogy Ivanec miatt véres összecsapásokat okozzanak honfitársaik és a mi szerencsétlen népünk között. Ki a megmondhatója, mennyi vér folyt még ezek után Ukrajnában Ivanec álnoksága meg a bojárok csillapíthatatlan kapzsisága miatt?

Gagin herceg Brjuhoveckijjal mulatozott, vörös bort töltöttek a kupákba. Lakomáztak az emberi bánat szomszédságában. Mindenütt, Kologyij tisztaszobáiban is, a fogadóban is együtt foglal helyet az asztalok mellett a városi kozák sztarsina a zaporogiakkal; ők azok, akik titokban lepakolták a nizbeliekkal, és hogy urak maradhassanak, eladták Szomkót Ivanecnek. Hitszegők! Egyeseknek most már a falat is alig-alig csúszik le a torkán, olyan keservesen érzik magukat, mint az a bizonyos Júdás; de már nincs visszaút – a gazemberekkel kell komázni! Azok az átkozottak meg ülnek az asztal mellett, a más emberek karmazsinjában, amely egyikre-másikra nem is illik, vedelik a pálinkát, mint a vizet, s olyan jótettekkel kérkednek, hogy a hideg futkározik a hátadon; leírhatatlan a zaj, a kiabálás. Elképedt a herceg, amikor végignézett e kompánián, és megkérdezte a hetmant:

– Nálatok a Szicsben mindig így tombolnak a lakomákon?

Az egyik földönfutó a hetman szavába vágva így válaszolt:

Nálunk Szicsben, herceg, aki tudja már a Miatyánkot,

Reggel fölkel, megmosakszik, s nekiesik a pohárnak.

Ha pohárnak, ha kupának, fogja, düti a garatra,

Estig issza, mert a szussza: nyíl ive-suhanatja.

Amikor a testvérek hozzáláttak, hogy a saját zsebükre széthordják a polgárok javait, a herceg megijedt, hogy – akár a tanácson – még őt is oldalba taszigálják; s az ebéd befejeztével nyomban elbúcsúzott az új hetmantól. Brjuhoveckij még a kapun is kikísérte őt.

Kikísérte a herceget a kapun, s ekkor két szicsbeli aggastyán jött vele szemben – nyakon fogtak egy szerencsétlen testvért. Ahogy két farkas a határban lecsap néha a gyanútlan disznóra, s két oldalról fülön ragadva a sűrűbe viszik leszámolásra, ugyanúgy vezették ezek az aggastyánok a szerencsétlen zaporizzsajait a bazáron keresztül, fenyegető pillantásokat vetve ősz szemöldökük alól.

– Hol-merre kószáltatok, apók, hogy nem ebédeltetek velünk? – kérdezte Ivanec.

– Látod! – mondták. – E csavargó miatt szalasztottuk el az ebédet.

– Miféle szerzet?

– Ohó! Olyan szégyent hozott a társaságra, hogy még a nyelvem se áll rá, hogy kimondjam. Odaszokott a sátánfajzat a kovácsnéhoz. Hvintyivka majorja mellett él egy kovács, ő meg odaszokott.

– Tehát a tett színhelyén kaptátok el?

– Lefüleltük – mondták az apók –, hetman uram, mint a kandúrt a tejfeles köcsög mellett. Már réges-rég a fülünkbe jutott, hogy Oleksza Szencsilo paráználkodik.

„Eh, várj csak, mondtuk, sátánfattyú! Majd mi megszorogatunk téged!” – és szemmel tartottuk, figyeltük. És mit gondolsz? A jóemberek a tanácsban hetmant választanak, ő meg, a csavargó, a kovácsnéhoz mászkál. Mi a testvérral – gyerünk utána! „Nyisd ki!” Nem nyitja. „Nyisd ki!” Nem nyitja. Betörtük az ajtót, ő meg, a pogányfajzat, úgy áll ott, mint a vadkan az odvában.

– És mit akartok vele csinálni?

– Mi mást, mint megvesszőzni? De most már nem úgy, mint Kirilo Turt! Ennek most már úgy kell megsimogatni az oldalát, hogy ne sokáig rontsa tovább a levegőt!

Körülöttük mint a libák nyújtogatták nyakukat a zaporogiaiak; hallgatják, mit mond a hetman. A hetman pedig ravaszkásan körbehordozta tekintetét.

– Doboljatok – mondotta –, tanácsra!

A kikiáltók tehát ordítottak szerte a bazárban; a dobos pedig az oszlop mellé állt a bazár közepén, és verte a dobot. A testvérek meg innen is, onnan is a tanácsba indultak. Oda tartott a városi kozákság is. Amint elég nagy tömeg gyűlt össze, és kialakították az ítélelhozó-kereket, és minden apó beállt az első sorba, lehajtva gondoktól elnehezült fejét, a hetman is előjött a lakoma színhelyéről a főúri sztarsinával együtt. Odaállt a hetmant megillető helyre, a buncsuk és a zászló alá, s mindenki elcsendesedett, azt lesve, mit szólnak az öregebbek. S abban a pillanatban, midőn a táborbeli aggastyán, Puhacs apó előrelépve minden oldal felé meg akart hajolni, hogy szót kapjon a tanácsban, Ivan Martinovics intett, hogy verjék meg Szomko ezüst dobját és ő maga szólalt meg:

– Ezredes urak, kapitányok, hadnagyok és az egész sztarsina, és ti, zaporizzsjai testvérek, és ti, városi kozákok, de legfőképpen ti, nizzeli gyermekeim! Hozzátok szólnak szavaim, de hallgassa végig az egész tanács, és döntsetek. Amikor megkértelek benneteket, hogy jöjjetek velem Ukrajnába, szabadságot és gazdagságot ígérve nektek, rosszat akartam tán néktek? Vagy vesszőt szántam én néktek kalács helyett? Ó, édes Istenem! A szívemet is kitepném és szétosztogatnám gyermekeim között; a szicsbeli ősz apók viszont egyre csak a vesszőt meg a vesszőt óhajtják. És mi végre kellene elpusztulnia akár csak ennek a szerencsétlen Oleksza Szencsilónak is? (Oleksza Szencsilo meg ott áll a kerék közepén.) Azért, mert életében talán egyetlenegyszer a tilosba tévedt! De ki az ördög nem esett még soha kísértésbe? A zaporogiaiak halvérűek tán, hogy nem akarnak olyasmit, amit minden más ember akar? Elég, ha a Szicsben jár ezért büntetés, de itt az asszonyok miatt egykettőre minden testvért elintézhetnénk. Hogy vélekedtek, derék uraságok, igazat szólok vagy sem?

– A legszentebb igazságot, hetman urunk! A legszentebb igazságot! – zúgták körülötte a zaporogiaiak, mintha a hordó mélyéről szólnának.

– És ti hogyan vélekedtek, apók? – kérdezte az öregeket.

Azok meg csak állnak, fejüket lehajtva, s nem tudják, mit feleljenek neki. Hosszasan töprengtek az ősz üstökű apók, fejüket csóválva hosszasan néztek egymásra, aztán megint Puhacs apó lépett elő, és így szólt:

– Látjuk, látjuk, gonosz fattyú, nagy kár, hogy hetman vagy, mit kell tőled eltűrnünk! Befogtál bennünket, ahogy akartál! Öreg vállainkon hetmanná emeltünk, de te most már nélkülünk óhajtod Ukrajnát kormányozni! De nem sokáig kormányozod! Én mondom neked, hogy nem sokáig! Mihelyt eb módjára hazudozol, eb módjára pusztulsz is el! Én mondom neked, eb módjára fogsz elpusztulni!

– Elég volt, apó! – kiáltott Brjuhoveckij. – Mért tátottad ki a pofádat, mint a csizmaszárát? Ez itt nem a Szics: a hetman nem testvéred!

– Ilyen köszönetet kapunk hát a munkánkért! – szólottak az apók. – Jól mondták mifelénk a Szicsben: „Ej, apók, ne hallgassatok erre a csavargóra: a nyakatokra hozza majd a muszkákat!” De nem hittük, azt reméltük, Isten hozzásegít talán, hogy egész Ukrajnában bevezessük a zaporizzsjai rendet!

– Ó, ti penészes agyúak! – mondotta Brjuhoveckij. – Miféle rendet reméltetek, ha a zaporogi Szics az asszonyvilág kellős közepén találja magát? Azt hiszitek tán, hogy az ilyesmi másnak is közőmbös, mint nektek, vén csontok; de mi másképpen érzünk... Nem a muszkákat hoztam én rátok, hanem az igazság szerint cselekszem, hogy egyetlen testvér se panaszkodhassék rám. A Szicsbe, az irdatlan sztyeppre legényélet való, de városon, az emberi világban – házasodni és gazdálkodni kell...

– Nem azt mondtad-e nekünk – kérdezte Puhacs apó –, te átkozott, amikor a városba könyörögtél bennünket: „Gyertek velem, apók, egész Ukrajnában bevezetjük saját szokásainkat!” Nem azt mondtad tán, hogy a Szics Szics marad, és a zaporizzsjaiak ítélkeznek és parancsolnak majd az egész országban, saját szokásaik szerint?

– Mondottam – felelte Brjuhoveckij –, és amint mondtam, úgy is cselekedtem. Magatok is látjátok, hogy most a zaporogiaiak a legnagyobb urak Ukrajnában: kapitányokat és ezredeseket csi-

náltam belőlük, a zaporizzsjai szokások szerint ítélkeznek és parancsolnak egész Ukrajnában. Sem a parasztok, sem a polgárok nem ismerik már, hogy *ez az enyém, ez meg a tiéd*: minden közös lett; mindenütt gazda lett a kozák, akár a saját portáján. Mit akarnátok még? Azt, hogy ostobaságok miatt megvesszőzzem a kozákokat? Nem, ebből nem lesz semmi: én nem vagyok a gyermekeim ellensége.

– Ostobaság miatt! – kiáltottak az apók. – Mindazt, amin a Szics és dicső Zaporizzsjánk nyugszik, nevetség tárgyává tetted!

– Nyugodjék csak azon, ha ez a gusztusa szerint való. De mi az emberek között emberek módjára fogunk élni, és akinek nem tetszik nálunk, az menjen csak a Szicsbe szárított halat meg sajtot enni.

– El is megyünk, átkozott fajzat – mondta Puhacs apó.

– Nem kell neked kirugdosnod bennünket. De jól jegyezd meg, hogy hazugul jársz-kelsz majd a világban, és nincs visszaút. Köpjetek, testvérek, a hetmanságára! Térjünk vissza a kurinyokba! Hé, fiúk, ki tart velünk?

A szicsbeli apók azt hitték, hogy hívásukra csak úgy özönlenek majd a kozákok; de a kozákok némán állnak, és egyik a másik mögé bújik.

– Ki tart velünk? – kiáltott még egyszer Puhacs apó. – Akinek kedve van ezzel a becstelen gazemberrel bűnben elpusztulni, maradjon csak itt; de aki aranyfényű dicsőségét nem óhajtja elhomályosítani, az jöjjön velünk a végekre!

Azonban másodszorra sem mozdult senki.

– Úgy látom, valamennyien egy követ fújtok! – szólt ekkor Puhacs apó. – Rajtavesztetek, csavargók! Ugyanúgy hagyjon el a jószerecske is benneteket, mint ahogy mi elhagyunk! Pfuj! Még a földet is leköpöm, amit ezekkel a gazemberekkel együtt tapostam! Köpjétek le ti is, apók! – mondta társainak. – S búcsúzóul mondjuk el a gyalázatosnak, mit kívánunk neki: minden szavunk teljesülni fog!

Az apók egymás után kiléptek a kerékből. És visszafordult az első, köpött egyet saját lába nyomára, és azt mondta:

– Érjen téged ugyanolyan határtalan szégyen, mint ahogyan te megszégyenítetted vén fejünk!

A második is köpött, és azt mondta:

– Szakadjanak rád a szentképek!

A harmadik:

– Égessen és kínozzon meg a pokol tüze! Ne legyen nyugalma se éjjel, se nappal!

És a negyedik:

– A föld se fogadjon be, te átkozott!

És az ötödik:

– Az utolsó ítéletkor se kelj fel!

És kilépve a tanács-kerékből, elvették lovukat fegyverhordozóiktól, és a Niz felé indultak.

Ivanecnek meg éppen ez kellett. Elégedetten nevetgélt a többi gazfickóval, s így szólt:

– Na, testvérek, most azt csinálunk, amit akarunk. Elűztük az ostoba muzsik népséget, elűztük a polgárokat, és elűztük a vén csontokat is. Most aztán igyatok, mulatozzatok és vigadjatok. Engem azonban az ágy felé húz valami. Megyek, pihenek egy keveset. Petro Szergyuk, kísérv be, testvér, a házba!

Ivanec a kozákra támaszkodva elindult a hetmanfogadó felé, a kastélyba: alig-alig vonszolja lábát, úgyhogy még a nizbeli kozákok is halkán gúnyolódtak:

– Kimerült a mi Ivan Martinovicsunk!

– Még ki se merüljön, amikor annyit dolgozott!

– Az is megeshet, hogy az örömtől a fejébe szállt az ital!

De ő, az átkozott, nem a munkától, s nem is a fáradságtól részegedett le. Ravaszdi fejében újabb ötletet forgatott: hogyan hozhatná közelebb a szerencsétlen Szomko utolsó óráját. Az úton vánszorogva, csukott szemmel, akár egy kandúr, Brjuhoveckij érveket hozott fel saját ötlete ellen, miközben magában morgott:

– Hallottál már olyat, testvér, hogy egy egér leharapta volna egy ember fejét?

Nevetett a kozák:

– Ez, fényességes nagyuram, bizonyára csak amolyan szóbeszéd!

– Hm! – mondta Brjuhoveckij. – Szóbeszéd! De hát honnan vették?... Ó, egyáltalán nem engedelmeskedik a lábam! Közeledik a szörnyű öregség. Akár iszik az ember egy kupa mézsört, akár nem, levághatod a fejét is vagy a lábát is.

– Ez attól van, hetman uram – mondta Petro Szergyuk –, hogy kimerült a tanácsban.

– Ó, a tanácsban, a tanácsban! – mormogta Brjuhoveckij. – Őszinte lélekkel szolgáltam a kozákságot, és hogy szolgál engem a kozákság!

– Fényességes nagyuram! Mért aggodalmaskodsz? – kérdezte Szergyuk kozák. – Mi valamennyien akár az életünket is feláldoznánk érted!

– Az életeteket – mormogta Ivanec. – Egy élet is elég lenne, ha valaki úgy tudná azt kioltani, hogy soha többé ne támadjon feli

Elnevette magát Petro Szergyuk, és azt gondolta: „Kimerültél, kimerültél, hetman uram!”

Az meg csak megy, nehezen lépkedve, mint aki valóban részeg; aztán ismét mormol néhány szót, s egyre csak Szomkót emlegeti, hátha Szergyuk ráharap; de Petro Szergyuk nem akarja megérteni. Amint a kastélyépülethez közeledtek, így szólt Brjuhoveckij:

– Látod-e, Petro, az istálló mellett azt a kis ablakot, egészen a föld közelében? Ott csücsül a nagyméltóságú Szomko uraság, aki egykoron mindenek ura volt, és nem volt hozzá hasonló a világon. Mire véled ezt a csodát?

– Nagy csoda – mondta Petro Szergyuk szó se róla. Jól szolgál téged a szerencse, hetman uram.

– Várj csak, elmesélek neked egy még nagyobb csodát. Hallgasd meg, testvér, milyen álmot láttam hajnal felé. Úgy rémlik, részegen mentem hazafelé, a házba, itt ni, és hazaértem és lefeküdtem aludni, és kialudtam magam, és felébredtem reggel... felébredtem, és azt mondják, nagy csoda történt éjjel: Szomkónak a fejét leharapta egy egér! Na, ehhez mit szólsz, Petro? Mi ellen láttam ezt az álmot? Ha megfejtenéd nekem ezt az álmot, tudnám, hogyan háláljam meg neked.

Elgondolkozott a kozák, majd kis hallgatás után így szólt:

– Hát, hetman uram, talán az ellen, hogy a zaporogiai patkánnyá változzanak!

Ivanec megölelte Szergyukot e szavakért. Aztán belépve a tisztaszobába, levette kezéről színarany pecsétgyűrűjét, és azt mondta:

– Ez a kis gyűrű mindenkit olyan patkánnyá változtat, hogy akár tizenkét ajtón is keresztüljuthat, ahová csak akar. Fogd, húzd fel, sehol sem állítanak meg. Mért utasítod vissza, mint valami mérgező füvet?

– Azért utasítom vissza – mondta Petro Szergyuk –, mert a nizbeliek képesek ugyan mindenféle varázslatra, de ilyesmire még soha senki sem volt kapható nálunk! Isten veled, hetman uram! A részegséggel tán álmod is szertefoszlik.

Brjuhoveckij úgy maradt ott, mint akit leforráztak.

– Eh – mondta –, lehet, hogy van valami igazság abban, hogy a kozák sohasem volt hóhér, és nem is lesz! – és fel s alá járkált a tisztaszobában.

Járkált, járkált.

– Ördög tudja – mondta miféle babonák ezek. Mintha nem lenne mindegy, hogy a tanácson taposnak el egy férget, vagy pedig a tömlőben döfnek kést az oldalába!

Gondolkozott egy keveset járkálás közben.

– Lehet – mondta mégsem mindegy!... Mért nem megyek akkor én magam leszámolni vele!... Amíg Szomko Szomko volt, bátran szálltam szembe vele, de most valamilyen rettegés fog el!

Megint némán járkált fel s alá.

„Fene tudja, hogyan csavargatja a sors az embert! – gondolta magában. – Talán maga a sátán segít engem... Jobb volna, ha ez az egész nem történt volna meg... Ó, Bohdan apó! Nem ismernéd

meg a te Ivanecedet... Ellenség!... És honnan akasztotta rám a tisztátalan ezt az ellenséget!... De most már kár lenne megállni... Kikászálódik... Jó, hogy én győztem. Két dudás nem fér meg egy csárdában... De mért nincs erőm a befejezéshez? Ahhoz volt erőm, hogy a világot a magam javára fordítsam, most meg félek egy késsel leszúrni az ellenséget... Ugyan, Moszkvában talán nem így csinálják, mint mifelénk? Pénz a pénzhez, bojár a bojárhoz, de a cár az igaz lélek...”

17

Így elmélkedett magában a gazember Ivanec, fel s alá járkálván a tisztaszobában, amikor bejött az egyik őr:

– Valamilyen ember van itt, sürgős ügyben keres, nagyuram!

A hetman engedélyt adott, hogy színe elé eresszék. Egy madárijesztő lépett be. Fejére kámzsát húzott, hogy csak a szeme látszott ki, testén bő darócot viselt; hatalmas púp a hátán. Brjuhoveckij maga sem tudta, mitől ijedt meg; bűnös lelke nem lelt nyugalmat.

– Hát te miféle szerzet vagy?

– Az, akire szükséged van.

Ivanecnek a hideg futott végig a hátán.

– Hát kire van nekem szükségem? – kérdezte.

– Olyan ember kell neked, aki nyugalmat varázsolna az országba, mert úgy hírlík, mindenféle emberek gyülekeznek az urak köré, és azt tervelgetik, hogyan szabadíthatnák ki Szomkót; de maguk a nyizsini polgárok is úgy suttognak Szomkóról, mint a zsidók Mózesről.

– Miféle ember vagy te?

– Én egy nyomorult ember vagyok... egy varga Zaporizzsjából; de ha én varrok csizmát valakinek, akkor annak másakra már nem lesz szüksége.

– Hogyan varázsolnád el az országot?

– Egyszerűen. Megyek és elmondom Szomkónak az álmodat; nyomban megnyugszik minden.

– Sátán! – kiáltott Brjuhoveckij. – Honnan tudod, hogy mit álmodtam?

– A bajszos patkánytól.

– Majd kap az a patkány.

– Csillapodj le, hetman uram, erre az órácskára; inkább azon gondolkozz, hogyan szabadulhatnál meg minél hamarabb ellenségedtől, hogy ne legyen miattad mindnyájunknak egyszer hopp, máskor kopp.

Brjuhoveckij hallgatott egy ideig.

– Mutasd – mondta – az arcod; hadd nézzem meg, hogy nem a tisztátalan lélek szegődik-e mellém.

– A tisztátalan léleknek épp elég dolga akad a kolostorokban – felelte amaz, és visszahajtotta csuklyáját.

Brjuhoveckij visszahőkölt:

– Kirilo Tur!

– Csend, hetman uram! Már az is épp elég baj, hogy te tudod, ki volt Szomko hóhérja – mondta Kirilo Tur, és ismét eltakarta arcát a csuklyával.

– Csak nem teszel ilyesmit? – kérdezte Brjuhoveckij.

– Miért ne? – mondta. – Talán nekem nincs ehhez megfelelő kezem?

– Úgy hírllett rólad, hogy egy kicsit közel álltál Szomkóhoz!

– Igen, mint az ördög a szenteltvízhez. Már régóta fenem rá a fogam, és Kijóvban, magad is jól tudod, kis híján bebizonyítottam neki barátságomat. A mi vén csontjaink pedig vesszővel köszönték meg nekem. Hát így van igazság a földön!

– Mért fújsz rá?

– Azt én tudom, hogy mért! Megvan a magam története nekem is, neked is. Én sem kérdelek tőled, te se kérdezd hát értőlem. Ne gördíts akadályt elé, fényességes nagyuram, és ha azt akarod, hogy megköszönjem neked a hadnagyságot, hogy kozák hadnagyot csináltál belőlem, csak annyit mondj meg, hogyan juthatok oda hozzá.

– Megmondom, hogyan – mondta. – Fogd ezt a gyűrűt. Mindenhová bejuthatsz, ahová csak akarsz.

– Szép kis gyűrű – mondta Kirilo Tur. – Még egy tegez és íjvessző is van belevésve!

Brjuhoveckij meg:

– Ez, ha tudni akarod, ugyanaz a gyűrű, amit a megboldogult Hmelnickij az alvó Barabaszról vett le. És én magam mentem ezzel a jellel Cserkasziba, Barabaszéhoz. A megboldogult hetman nekem ajándékozta emlékébe.

– Aha – válaszolta Kirilo Tur. – Jó kézből való ajándék! És jó ügyre is használtatik – és ezzel kiment a tisztaszobából.

Ivanec az ajtóig kísérte; az meg a fülébe súgta:

– Menj aludni, ne nyugtalankodj. Hajnal felé láttad az álmot, hajnal felé teljesül is.

Elment Kirilo Tur, a csuklyában, görnyedten és púposan. Senki sem fedezte volna fel daliás járását, magas alakját. Egészen olyan volt, mint egy púpos vénember. Az udvaron már sötétedett. Íme, odaért Szomko tömlöcéhez. Közvetlenül az udvari ajtó mellett egy alabárdos kozák állt. Kirilo Tur mellének szegzi az alabárdot:

– Állj!

– Hát ez meg micsoda? – kérdi tőle halkán Kirilo Tur, s megmutatja az ujján a gyűrűt.

Az őt nyomban felismerte a hetmani jelet, és egykettőre kinyitotta az ajtót.

Emögött újabb ajtó volt. Az ajtó mellett ismét egy kozák... Az ablakmélyedésben mécses állt. Ez a kozák is szó nélkül beengedte őt. Az ajtó mögött egy harmadik ajtó, s egy harmadik kozák őt. Kirilo Tur elvette tőle a mécses meg a tömlőc kulcsát.

– Menj – mondta neki – a társadhoz. Meggyóntatom a rabot, és hátha meghallasz valamit, ezért jobb lenne, ha erre az időre eltűnnél.

Az meg így szólt hozzá:

– Magam is örülök, ha minél előbb eltűnhetek innen. Tudom jól, milyen gyóntatásra jöttél.

– Hát ha tudod, akkor jobb is – mondta a zaporogi. – De vigyázz, egészen reggelig be ne gyere ide. A gyóntatás után majd elalszik.

– A te gyóntatásod után bárki elaludna! – morogta az őt, betéve maga mögött az ajtót.

Az őt kilépett az egyik ajtón, Kirilo Tur meg bement a másikon, és nyomban bezárta az ajtót. Körülnézett, a mécsessel világítva meg a pincét, hát a sarokban a csupasz padon ott ül Szomko. Derekat vaspánt fogja körül, melyet láncsal erősítettek a falhoz, a másik bilincset pedig a lábára tették. Elnyűtt, rongyos posztósuba van rajta, se öve, se csizmája. A gazemberek mindent letéptek róla, mikor foglyul ejtették; csak ezüsttel és arannyal hímzett ingét hagyták rajta. Ezt az inget szegény Leszja hímezte; a gallérjára, az ingmellére és bő ujjára ezüsttel, arannyal és világoskék selyemmel mindenféle virágokat és csipkéket hímzett a leány; Cserevanyné pedig a szerencsétlen hetmannak ajándékozta, annak emlékére, hogy Hmariscsében vendégeskedett. Most ez az ing jelentette minden gazdagságát; furcsa és fájdalmas érzéssel nézte volna bárki, hogyan ragyog ez az ing a nyomorúságos pincében, a tépett posztósuba alól!

Kirilo Tur az ablakmélyedésbe állította a mécses, és közelebb lépett a szomorú rabhoz. Az némán figyelte őt. A zaporogi kést húzott elő a csizmája szárából, és megmutatta Szomkónak. Az az égre emelte tekintetét, és keresztet vetett:

– Mire vársz? – mondta. – Tedd, amit parancsoltak!

Kirilo Tur meg rekedt orrhangon így szólt:

– Te talán nem félsz a haláltól?

– Talán félnék – mondotta Szomko –, ha nem az állna az írásban: „*Ne féljetekek testetek megöletésétől, mert a lelketeket nem tudják megölni...*”

Tur meg így folytatta:

– Csak addig gondolkozol így, amíg nem érzed meg a bőrödön a vasat. Várj csak, megkarcolom egy kicsit a melleidet...

– Pokolfajzat! – kiáltotta Szomko. – Még a vérem is kevés neked? Csak nem a szenvedéseimben akarsz gyönyörködni? Elárulja a hangod, hogy te is, mint a föld alatt élő nyomorúságos féreg, ahhoz szoktál, hogy a keresztény véret szívjad! Nosza, te féreg, tiéd a testem! Nem fogod meghaladni, te nyomorult, Szomko nyögését!

– Jól van, jól van – mondta ekkor Kirilo Tur a saját hangján, miközben a kést visszadugta csizmája szárába. – Istenemre mondom – folytatta –, úgy érzem, én vagyok a hegedűvonó, az összes többi ember meg a hegedű: ahogy én húzom, úgy szólanak ők! Nem nyűvöm az életet, hanem lakodalmat ülök!

– Hogyan! – szolt Szomko. – A bánattól már lidércet látok. Mondd meg, Isten nevében kérlek, valóban Kirilo Tur vagy, vagy a szomorúságtól elborult az elmém?

A zaporogi hahotában tört ki.

– Még kérdi! Kirilo Turon kívül ki lenne képes arra, hogy három strázsán át bejusson hozzád? Egyedül ő képes bárkit úgy elszédíteni, hogy az maga sem tudja, mit tesz!

– Mit mondasz nékem?

– Hallgasd meg, mit mondok én néked. Cseréljük ki a gúnyánkat, és hagyd el ezt az ocsmány odút. Itt csak a férgek élhetnek, nem ember! A Buhajev-tölgynél egy ugyanolyan hülye vár rád, mint amilyen én vagyok: a pavolocsi pap a fiával. Már-már visszament Pavolocsbába, azt hitte, hogy mindörökre az ördög keze közé kerültél; így aztán elindult, hogy megmentse a pavolocsiakat. Teterja ugyanis kiszagolta, hogy az öreg Sram forral valamit ellene, s ezt kiszagolván, gyerünk: szorongatja a pavolocsiakat, menten le akarja rombolni a várost; Sram tehát indult, hogy megmentse őket. Én meg utánaszalasztottam egy kozákot. „Várj csak, te pap, mondtam, talán kiszabadíthatjuk még a sólymot a kalitkából!” Eközben itt meg azt a hírt röppenttettem a világba, hogy Szomko már kiszabadult, gyülekezzetek hát, és várjátok a hívását. Te csak itt ülsz, és nem tudod, hogy mindenki kiismerte már a gazember Ivanecet. Most csak kiáltani kell egyet Ukrajnában, s ezren meg ezren kelnek fel és futnak hozzád. Azok is, akik ott sem voltak a tanácson, mert Ivanechez a tanácsba csak Ukrajna söpredéke mászott el, a jó emberek nem hittek a gazoknak. Ezért csinálhatta meg Ivanec a pogányokkal ezt a szerencsétlenséget! Zaporizzsjából is csak a gonosztevők jöttek Ukrajnába, s aki tisztességes ember ott maradt, az most mind melléd állt, csak hívnod kell őket, s a kezüket nyújtják, és segítségére sietnek. Mért hallgatsz egy szó nélkül, mintha mesét mondanék neked?

– Azért hallgatok – felelte Szomko –, mert ennek a lármának nincs semmi értelme. Sok keresztény vért ontott már Vihovszkij is ezért a szerencsétlen uraskodásért és hetmankodásért; sok hazánkfiát pusztított el Jurusz is, míg biztosította, hogy mindkét part fölött ő hetmankodjék; hát nem lehetséges, hogy Ukrajnában legalább egyetlen órácskáig ne folyjék a keresztények vére? És ha még én is egymás ellen fordítom őket, és saját jogaimért emberek véret ontom! Mert Ivanec a kozákokkal most erősen tartja magát; ahhoz, hogy őt kiverjük, talán egész Ukrajnát lángba kéne borítani; de minek? Hogy ne Brjuhoveckij, hanem Szomko legyen a hetman!

– Nem éppen, ha tudni akarod! – mondotta Kirilo Tur.

– Nem azért, hogy Szomko legyen a hetman, hanem azért, hogy az igazság a csalárdság fölé kerekedjék!

– Nélkülünk is fölébe kerekedik, Kirilo testvér! Talán csak a világ okulására hagyta az Úris-ten, hogy Ukrajna az útonállók kezére kerüljön. Bizonyára nem lehet másképpen, csak bánattal és szerencsétlenséggel észre téríteni az embereket!

– Hát így nézed te a hetmansághoz való jogodat? – kérdezte Kirilo Tur.

– Miért, te mit tennél? Ha egyszer voltak már barátaim is, híveim is, voltak ezredeim és ágyúim, de az Isten nem adta áldását uralkodásomra, s *eltávolodtak éntőlem felebarátaim és híveim, és megtagadták az én nevemet*, akkor minek ellenkezzem a sorssal?

– Az öreg Sram nem így gondolja – válaszolta Kirilo Tur.

– Addig én is büszkén és kíméletlenül gondolkoztam, amíg nem nézett a szemembe a halál!

– Na mindegy – mondta a zaporogi. – Legyen úgy, ahogy lennie kell; de azért, úgy hiszem, maradt még egy kis ész a fejedben, még ha a halál a szemedbe is nézett. Nincs értelme ezen a vágóhídon várnod a kést, ha egyszer tárva-nyitva előtted az ajtó. Csak öltsd fel a csuklyát, vedd magadhoz a biztonság kedvéért ezt a gyűrűt, s akkor keresztüljutsz tűzön-vízen.

– És a bilincsek? – kérdezte Szomko.

– Mit nekünk a bilincsek! Szereztem olyan nyitófüvet, hogy ha csak hozzáérek, nyomban szanaszét hullanak. Mutasd csak a lábad!

– Várj, testvér – felelte Szomko –, mondd meg előbb, te hogyan jutsz ki innen?

– Mit törődsz velem? Te csak menj, találok én magamnak utat...

– Ej, nem, nem, galambocskám! Ebből nem lesz semmi.

Pusztuljon el az, akire Isten ujja mutatott! Más ember halála árán nem kell nékem a szabadság!

– Halála árán! – mondta nevetve Kirilo Tur. – Tudja fene, mit fecsegsz. Lehet, hogy a nedveségtől elromlott valami a fejedben. Azt hiszed tán, hogy sokáig fogok itt ücsörögni? Hülye lennék! Még napfelkelte előtt szabad leszek...

– Hogy szabadulsz innen?

– Hogy? Ahogy Isten engedi... Ez már az én gondom. Vagy sose hallottál még a mi varázslóinkról, akik szénnel rajzolnak csónakot a falra, beleülnek, és tovaúsznak, akár a limánon? És Kirilo Tur sem ostobább a többinél, hogy ne találna ki valami ilyesmit.

– Csodálkozom, hogy van kedved tréfálkozni – mondotta Szomko –, amikor a halálra készülsz.

– Eh, kedves jó uram! – felelte Kirilo Tur. – Az életünk tán nem egy tréfa? Mézzel kenegetik ajkunkat, s már-már azt hiszed: itt a boldogság! De körül nézel – minden csak délibáb! Ezért is dobd oda a semmiért. De mért kell erről fecsegni! Gyerünk hát, cseréljünk gúnyát!

– Nem, galambocskám, ebből nem lesz semmi!

– Hogyhogy nem lesz? Hogy Sram azt gondolja rólam, hazug alak vagyok? Erre aztán várhatsz! Már annak örültem, hogy a vén morgós belátja majd, hogy a mifajtánk, a zaporogiaiak sem egészen gazemberek; és te az utolsó örömet is elrontod!

– Mindezt azért csinálod tán, hogy Zaporizzsját igazold Sram előtt? – kérdezte Szomko.

– Hát mi az ördögért csinálnám? – felelte Kirilo Tur. – Csak nem hiszed, hogy, ahogy mondani szokás, a haza jár az eszemben? Hogy megváltom Szomkót a saját fejemmel... mert órá most nagyobb szükség van... Még mit nem! Így csak az olyan emberek tesznek, akik nem fogják fel, hogy minden embernek maga felé hajlik a keze. Még ha gyermekekért vagy valami ilyesmiért kéne feláldoznom magam, hát az szent dolog lenne, mert írva vagyon: melyik ember ne szánná a gyermekeket? Máskülönben kés alá dugnám én a fejem valami szeszélyért? Nem, nagy jó uram, nálunk Ukrajnában nem túl sok ilyen örült akad! Én tán kivétel vagyok?

– Ó, drága ember! – mondotta Szomko. – Te még a tömlöcbe is megnyugvást hoztál nekem! Most már könnyebb lesz az igazságért szenvednem, hisz az igazság nem egyedül az én szívemben él, és nem vész ki Ukrajnában! Búcsúzzunk, amíg viszontlátjuk egymást a túlvilágon!

A zaporogi elkomorult:

– Hát tényleg ezen a vágóhídon akarsz maradni?

– Mondtam már – felelte Szomko hogy más ember halála árán nem kell nékem a szabadság; és amit Szomko kimondott egyszer, azt soha nem másítja meg.

– Igen? – kérdezte Kirilo Tur, éles tekintet vetve Szomkóra.

– Igen! – felelte Szomko elszántan.

– Legyen hát átkozott ez az óra! – kiáltotta a zaporogi.

– Ki ez órában születik, vagy bármily dologba fog, soha ne ismerje a szerencsét, se a jó sorsot! Süllyedjenek el a bárkák a tengeren! Bukjanak fel a hazafelé tartó lovak! És annak lelke, kinek Isten becsületes halált küld, térjen vissza holt testébe! Átkozott, átkozott, átkozott mindörökre!

Isten veled, drága testvér! Én sem maradok e nyomorúságos világon!

Megölelték egymást, és mindketten sírva fakadtak.

Kilépett Kirilo Tur a nyirkos tömlőből, levetette a csuklyát, és az örök elé hajította.

– Nesztek – mondotta nyomorult lelkek, ez a tiétek, a bejövételért és a kiútért! Tudjátok meg, hogy nem Ivanec hóhérja, hanem Kirilo Tur jött megmenteni egy igaz lelket!

És amikor ismét elhaladt az udvari strázsa mellett, elhajította a kispárnát, mely a púp helyén volt a hátán.

– Fogd, kutya, hogy ne a szalmán kelljen aludnod, amíg az ártatlan lelket őrzöd!

És kiment a kastélyból. A gyűrűvel mindenütt kiengedték őt.

Egykettőre megtalálta testvérét. Az a romos harangtorony alatt várt rá a lovakkal. Nem tudta, mire készül Kirilo Tur, amikor itthagya őt a lovakkal; Kirilo Tur ugyanis csak azt mondta neki:

– Idejön majd hozzád egy férfi, és azt mondja: „Keresd a szelet a mezőn!”, akkor ültess fel őt a lovamra, és vezess el a Buhajev-tölgyhöz, és én majd tudni fogom, hol találkozom veled.

Szomorúan ült fel lovára Kirilo Tur, melyet Szomkónak szánt, de még szomorúbban indult Sramhoz, hogy elmondja neki, Szomko már nem tér vissza a kozákok közé.

Sram szegény meg várva várta őt a Buhajev-tölgynél, Babacsivkában. Amikor a távolban megpillantotta a két lovas, nem bírt tovább egy helyben maradni – lóra pattant, és eléjük vágatott. Amikor észrevette, hogy Szomko nincs közöttük, lehajította fejét. És kérdezte volna, meg nem is, és csak erőnek erejével bírt megszólalni:

– Hol van hát Szomko?

– Te tényleg hittél nekem? – felelte Kirilo Tur. – Ha így tudod szédíteni az embereket, még belőled is lehet zaporogi!

– Kirilo! – kiáltott Sram. – Elég volt a bolondozásból, a hangod különben sem engedelmeskedik neked! Ha már nem sikerült, legalább azt mondd meg, hogy miért nem!

– Hogy miért – mondta a zaporogi. – Szomko, ha tudni akarod, ugyanolyan ostoba alak, mint mi ketten. „Más ember halála árán nem kell nékem a szabadság!” Én már az igazságot is az orra alá dörgöltem, de ő egyre csak a magáét fújta. Írva vagyon: a hülye embernek akár fát is vágatsz a hátán! Ezzel is hagytam ott, inkább saját fejem hagytam volna ott! Isten veled!

– Mihez kezdesz most? – kérdezte Sram.

– Hogy mihez? Bizonyára nem ahhoz, amihez te. Az élő az élőhöz húz. Elmegyünk az ördög-fattya Hvintyivkához, és még egyszer elraboljuk a Cserevany lányt. Az van tán megírva neki, hogy nem kerülheti el az én kezemet! Aztán Csornohorára megyünk, s eléldégelünk majd ottan, iszogatva és mulatozgatva. Isten veletek, Isten veletek!

Mélyen meghajolt Sram és fia előtt, megfordította lovát, s testvérével együtt Hvintyivka majorja felé indult.

Ekkor azonban Petro Sramenko utánuk iramodott.

– Mit akar tőlem ez az asszonyok bogánca? – mondta Kirilo Tur, megállítva lovát.

– Kirilo! – szólt Sramenko. – Te nyíltszívű, igaz lelkű kozák vagy... Uramapámmal halni megyünk Pavolocsba.

– Isten segítsen: nem könnyű dolog!

– Két szót üzennék a Cserevany lánynak, de úgy add át, mintha a túlvilágról üzenném.

– Jól van – mondta Kirilo Tur. – Átadom.

A csornohorainak pedig halkán odasúgta:

- Tudom előre: valamilyen szerelmi badarságot üzen!
 - Mondd meg neki, hogy még a túlvilágon sem feledem őt! – mondta Petro.
 - Jól van, megmondom.
 - No, Isten veletek, testvérek, örökre!
 - Isten veled, testvér – mondta a zaporogi –, és minket se feledj el a túlvilágon!
- Elváltak. Ekkor Kirilo Tur elnevette magát, s így szólt:
- Ha sor kerül rá, a túlvilágot is rendbe szedjük valahogy. De az is lehet, hogy az ördögfiókák úgy megsütögetnek, hogy mindenfajta szerelemtől elmegy a kedvünk.

18

Most Sram és fia nyomába kellene szegődnünk, s mindent szép sorjában elmesélni, ami velük történt; de ha belefognék, hogy képekből és szavakból összerakosgassam, hogyan sarcolta meg Teterja Pavolocst, hogyan akarta az egész várost elintézni és elpusztítani a hetmani fennhatóság elleni lázadás miatt, s hogy az öreg Sram mint váltotta meg saját életével ezrede városát, akkor nem egyhamar fejezném be elbeszélésemet. Maradjon ez a történet máskorra, most csak röviden elmondom, hogy a pavolocsi Sram, fájlválva a pavolocsiak pusztulását, maga ment el Teterjához, és minden bűnt saját magára vállalt. És az átkos Teterja nem kételkedett abban, hogy ő, az igaz ember, lázadó volt, és halálra íteltette, s az ítélethozatal után megparancsolta, hogy a katonai táborban fejét vegyék. S miután ellenségét törölte a világból, elégtételt kapott, békét hagyott Pavolocsnak, és hadaival visszavonult saját székhelyére.

Még ugyanezen esztendőben kora ősszel, Szent Szimeon napja felé, Szomkónak is fejét vették, Vaszjutáéval együtt, Borzna városában, Honcsarivkában. Brjuhoveckij mégiscsak bebizonyította igazát, még ha Dorosenko hetmantól el is nyerte méltó büntetését: ebül pusztult el később, vesszőcsapások alatt.

Így pusztult el a törvénytelen kard által az igaz lelkű kozák hadfi és pap, a pavolocsi Ivan Sram, és a dicső vitéz, a perejaszlavi Szomko, nem vétkezve az ukrán sors ellen. És bár ők életüket áldozták, és bár könnyörtelen halállal haltak, de nem halt ki velük, nem veszett oda dicsőségük. Vitézségük híre él honfitársaik között, a krónikák lapjain, s minden gondolkodó fejben.

És ezzel be is fejezhetném a fekete tanácsról, erről a zaporogi szemfényvesztésről szóló történetemet; de szeretnék még egy pillantást vetni azokra, akik e szerencsétlenség után is életben maradtak.

Petro, miután elrendezte apja temetését, sokat sírt és szomorkodott, nem sokáig időzött Pavolocsbán. Úgy gondolta volt, hogy Zaporizzsjába megy, eladta hát minden vagyonát; gondolatai azonban egyre csak Kijóv körül jártak. Hmariscse mellett ocsúdott fel. Amikor azonban a majorhoz közeledett, habozni kezdett. A kaput nem zárták be, nem őrizte azt Vaszil Nevolnik. „Lehet, hogy senki sem tért vissza Hmariscsébe!” – gondolta Petro, s belesajdult a szíve. A ház felé indult. A ház mellett kiszáradtak a virágok, s felverte őket a gyom. De ekkor úgy hallotta, mintha valaki halkan énekelne. „Istenem, kinek a hangja ez?”

Beszalad a házba, kinyitja az ajtót, és lám! Leszja meg Cserevanyné üldögélnek a sütőházban!
– Édes jó Istenem! – kiáltott Cserevanyné, kezét összecsapva.

Petro meg úgy maradt állva a küszöbön, ahogy belépett, mint akinek a földbe gyökeredett a lába. Leszja is úgy maradt, ahogy a padkán ült az asztalnál, el sem mozdult a helyéről. Cserevanyné ölelgette Petrót, de most olyan őszintén szorította magához, mintha édesfia volna. Petro bátran lépett Leszjához, megölelte és megcsókolta őt, mint fivér a húgát; a lány meg könnyekre fakadt. Sokáig nem tértek magukhoz az örömtől, sírtak, nevettek, és egymás szavába vágva kérdezősködtek.

Ekkor Cserevanyné jelent meg az ajtóban. Örömeiben alig bírta átlépni a küszöböt; csak annyit mondott, hogy „Testvéh!”, s Petróhoz ugrott, karját széttárta; megöleli, megcsókolja, mondani akar valamit, de egyre csak „testvéht” hajtogat – s aztán elhallgat.

Amint egy kicsit lecsillapodtak, Cserevanyné a padra ültette Petrót, és mellé ült maga is (Leszja meg a másik oldalára ült, s mindketten a kezét fogták), és azt mondta:

– Na, most aztán szép sorjában mesélj el mindent, Petrusz, hogy tudjuk mi is, hogyan mentett meg az Isten a haláltól. Nekünk úgy mondták, hogy te atyáddal együtt visszaadtad lelked a Teremtőnek.

Cserevany meg helyezkedett, helyezkedett, hogyan hallhatná közelebből; felesége mellé ült, aztán a leánya mellé, de így is, úgy is messze volt, s hogy láthassa Petrót, a fejét félre kellett hajtania; aztán fogta magát, és leült vele szemben, maga alá húzva a lábát.

– Na, testvéh – mondta most mesélj, mi pedig hallgatunk!

És Petro elmesélte, hogyan is történt Pavolocsban. Többször mindannyian sírva fakadtak. Amint atyjától való búcsúja került szóba, Cserevany is felzokogott, s egyik kezével a könnyeit törölgette, másikkal pedig Petrónak intett, hogy ne meséljen tovább, amíg nem sírták ki magukat. Hát még Cserevanyné meg Leszja! Mindannyian egy szív, egy lélek voltak; és valamennyiüknek nehéz pillanatok voltak ezek, de azért örültek is.

– Mondják el most már – szólott Petro hogyan szabadultak meg a zaporogitól, és hogyan jutottak el Hmariscsébe?

– Nem – mondta Cserevanyné nem mi szabadultunk meg tőle, hanem inkább ő. szabadított ki a bajból. A fivérem jól elintéztet volna bennünket. Ugyanannak a napnak az estéjén, amikor az a balvégzetű tanács volt, el akarta jegyezni Leszját azzal a csavargó Vujaheviccsel. Alkonyattájt Kirilo Tur jött az udvarba, utána meg vagy egy tucatnyi zaporogi... Valamilyen gyűrűt mutatott a bátyámnak: „Add át – mondta – Cserevanyt az egész pereputtyával egyetemben.” – „Minek? Hová?” - „A hetman utasítást adott, hogy jöjjünk értük, és egyenesen Hagyacsba vigyük őket. Talán az van megírva a Cserevany lánynak, hogy hetmänné legyen.”

– Igen, igen, testvéh – mondta Cserevany. – Én máh kezdtem azt hinni, hogy valóban ilyen kutya hokonságba kevehedünk.

– Kérlelni kezdtük – vette át ismét Cserevanyné a szót –, kérlelni kezdtük Kirilo Turt, hogy ne veszejtse el ezt az ártatlan lelket... de minden hiába. Ránk se pillant. Befogták a lovakat a hintóba, Vaszil Nevolnikot ültették a bakra, és elvittek bennünket az udvarból. Mi sírunk. Kirilo Tur meg így szól: „Ne sírjatok, tyúkeszűek! Örölnötök kellene, nem pedig sírnotok: nem Hagyacsba viszlek benneteket, hanem Hmariscsébe!” Erre hálálkodtunk neki, ő meg így felelt: „Mi hasznom van az ilyen hálálkodásból! Akkor hálálkodjatok, ha a szépséges lányotokat az oltár elé vezetem.” Mi ekkor ismét majd meghaltunk az ijedségtől: csöbörből vödörbe kerültünk. És valóban azt hittük, hogy ezt forgatja a fejében. De amint ide hoztak Hmariscsébe, a gonosz zaporogi elnevette magát, és azt mondta: „Tényleg azt hittétek, hogy olyan ostoba vagyok, mint az a Sramenko! A fenébe is a gonosz asszonynéppel! Tőletek származik minden rossz a földön! Jobb benneteket egyáltalán nem ismerni! Készítsetek nekünk valami vacsorát: hosszú út vár még ránk!”

– Milyen hosszú út várt rájuk? – kérdezte Petro.

– A Csohnohóhába, testvéh – mondta Cserevany –, Kihilo Tuh meg is tahtotta szavát, nem csak hencegett a Csohnohóhával. Mindenhol kifaggattam, amikoh együtt lakmáhoztunk az asztalnál. A pizok zapohogiaiak úgy leitták magukat, hogy a kehtben szinte feldőltek a fűvön. Azt hittem, hogy még másnapha se józanodnak ki; felkelek heggel, de máh a nyomuk is kihült: ilyen népség ez!

Kihilo Tuh mesélte vacsoha közben: „Máh a kezdet kezdetén, mondta, jó útha akahtam téhíteni a testvéheket, hogy ne taszítsák le Szomkót a hetmanságból, de mit lehet tenni, ha Ivanecet maga a sátán segíti? Hogy milyen utakon nem köhnyékeztem én meg a szicsbeli népséget! De nem és nem! Aztán, mesélte, mikoh láttam, hogy az öhdög itt máh megfőzte a maga kásáját, és még ha száz fejem lenne, akkoh sem tudnám kiagyalni, hogyan segíthetnék Szomkón, csak legyintettem, és hogy ne lássam ezt a szehencsétlenséget, és még csak ne is halljak hóla, el akahtam utazni Ukhajnából. De hát, folytatta, a tisztátalan lélek elébem hozta a ti szépséges lányotokat. Most aztán

dalolhattok Szomko öhök emlékéhől: ha nem ma, hát holnap lehullik ahany feje...” Elhiszed ezt, testvéh? Amikoh Szomkóhól mesélt a gonosz zapohogi, úgy tett, mintha nevetne, azonban a könyvei hullottak a kanálba!

– És anyját meg húgát is odahagyta a Csornohora kedvéért? – kérdezte Petro.

– Mi, testvéh, kéhdeztük tőle: „Hogy hagyhatod itt öhegségéhe anyádat meg húgodat?” „Ki a kozák anyja? – válaszolt ő ehhe. – A mi anyánk: a pogányok elleni hábohú, a mi húgunk: az éles kahdocska! Hagytam nekik pénzt, elegendő lesz, amíg csak élnek; az Úhisten nem a kemencepadkáha tehemtette a zapohizzsjaikat!” Ilyen fuha egy embeh volt!

Így faggatták egymást és beszélgettek, míg csak nem jött el az ebéd órája. Közvetlenül ebéd előtt Vaszil Nevolnik lépett a házba, és magával hozta az istenes embert. Az öreg Kijóvba ment a vásárra, és ott ráakadván az istenes emberre, nyomban elhozta őt Cserevanyhoz: Cserevany nagyon szerette dalait. Hogy megörült Vaszil Nevolnik, amikor meglátta Sramenkót! Hol egyik, hol másik oldaláról nézegeti, széttárja karját, a vállát vonogatja, s lám csak, saját szemének sem akar hinni. Az istenes ember is örült: még nevetett is, amikor körbetapogatta Petrót.

Ekkor még vidámabb beszélgetésbe fogtak. Leszja csivitelt, mint egy kis fecske. Ebéd után az istenes ember különféle dalokat játszott és énekelt. És amikor elhagyta Hmariscsét, Petro egy erszény pénzt dugott az ingébe, hogy atyja lelki üdvéért szabadítsa ki egy foglyot a rabságból.

– Szomorúsággal tölt el, hogy a gázság uralkodik a világban – mondta Petro az istenes embernek –, a jószág meg nem nyeri el sem munkája, sem szenvedései jutalmát.

– Ne mondd ezt, fiam – válaszolt az istenes ember. – Istentől mindenki elnyeri büntetését vagy jutalmát.

– Hogyan? – mondta Petro. – Hisz Ivanec megdicsőült, Szomko meg atyámmal együtt kiitta a keserű poharat!

Az istenes ember meg azt felelte:

– Isten a bűnnel már lesújtott Ivanecre; az igaz embernek meg miféle jutalomra van szüksége a világon? Hetmanság, gazdagság vagy az ellenség feletti győzelem? Csak gyermekeknek való kiseded játékok; s aki tekintetét egyetlenegyszer a világ szélén túlra vetette, az más javakat nem óhajt... Azt mondd, nincs jutalom! Miért kellene jutalom? Azért, mert az én lelkem különb, mint embertársaimé? Ez talán nem elég nagy kegy a Teremtőtől? Nem elég nagy kegy talán, hogy az én lelkem merész, és olyasmire is képes, amiről más még csak nem is álmodzik?... Egyesek azt mondják, hogy az olyan ember, mint a te atyád volt, a dicsőséget kergeti! Balga beszéd! Dicsőségre a világnak van szüksége, nem pedig annak, aki dicső! A világ tanulja meg a jószágot, azt hallván, hogyan áldozták fel életüket az emberiség javáért; a dicsők dicsősége Istenben van!

Így szólott az öreg, majd elhallgatott, lehajtotta fejét, s gondolataiba mélyedt. És mindannyian elmerengtek szavain. Aztán az istenes ember mind a négy égtáj felé meghajolt, és vállán átalvetve banduráját, kiment a házból.

Petro ottmaradt Cserevanyéknál, mintha a saját családjánál lett volna. Cserevany apja helyett apja lett, Cserevanyné meg anyja. Ezentúl együtt éltek, szeretetben és megértésben.

Na és azt már mondani sem kell, hogy fél év múlva már a lakodalomra is gondoltak. Még nem is tavaszodott ki egészen, Leszja kertjében még alig nyiladozott a meggyfa virága, s Petro és Leszja egy pár lett.

Így múlt el minden rossz, mintha csak álom lett volna! Pedig milyen szörnyűségnek tűnt mindenki számára! Bizony, Isten akarata nélkül ők sem menekültek volna meg. Olyan ez, mint amikor néha vihar támad – mennydörög, szél kavarog, s nem látni Isten világát; öreg fák törnek derékba, gyökerestül fordulnak ki a tölgyek és a nyírfák: de minden megmarad, és vidáman, pompásan virul, aminek Isten úgy rendelte, hogy nőjék és virágozzék – mintha sohasem látott volna vihart.

Jegyzet

A fekete tanács című regény első változatát P. Kulis 1846-ban fejezte be. Erről nem is egyszer tesz említést az író O. M. Bogyanszkijhoz írott leveleiben. Az 1846. május 23-i levelében ezt írja: „*A fekete tanács*-ot ukránul írtam, és néhány fejezetét az almanachban helyezem el.” (Lásd *Kijevszkaja sztarina*, 1897. LVIII. köt., szeptember, 399. l.) Még konkrétabban szól erről ugyanehhez a címzetthez írott 1846. szeptember 1-i levelében: „Tegnap volt az első ukrán nyelvű történelmi regény, *A fekete tanács* befejezésének nevezetes napja.” (Lásd *Kijevszkaja sztarina*, 1897. LVIII. köt., szeptember, 408. l.)

Kulisnak azonban az 1847-es év eseményei, a Cirill-Metód Társaság feloszlata és a tagjainal történt leszámolás miatt, regényét nem sikerült annak befejezése után nyomban megjelentetnie. 1845-46-ban csak *A fekete tanács* orosz változatának egyes fejezetei jelentek meg a *Szovremennyik* és a *Moszkvitjanin* c. folyóiratokban (a regénynek két szövege volt: egy orosz és egy ukrán).

A regény (új változata) először csak 1857-ben jelent meg – *A fekete tanács. Az 1663-as esztendő krónikája*. Írta P. Kulis. Szentpétervár, 1857. Még ugyanebben az esztendőben *A fekete tanács* oroszul is megjelent a *Russzkaja beszeda* című folyóiratban (6-7. sz.), valamint önálló könyvként is. Ehhez a kiadáshoz az író egy epilógust is csatolt, *Az ukrán és az orosz irodalom viszonyáról* címen.

Az ukrán nyelvű regény második kiadása 1890-ben jelent meg Lvovban. Ez volt az utolsó kiadás, mely még az író életében jelent meg. Szövegében az előző változathoz képest csupán jelentéktelen stilisztikai változások szerepeltek.

Az USZSZK Tudományos Akadémiája T. H. Sevcsenko nevét viselő Irodalmi Intézetében a Kéziratosztályon őrzik *A fekete tanács* szerzőileg jóváhagyott kéziratát (ez az első változatok egyike) – 18. No 31.

A fordítás az író életében megjelent legutolsó kiadás alapján készült – *A fekete tanács. Az 1663-as esztendő krónikája*, írta P. Kulis. Második kiadás, Lviv, Gyilo, 1890

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Ének Igor hadáról. Fordította Képes Géza. Magyar Helikon, 1974.
2. Pantelejmon Kulis A fekete tanács. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1978.
3. Tarasz Sevcsenko Kobzos. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1961.
4. Tarasz Sevcsenko Kobzos. Válogatott versek. Ungvár: Kárpáti Kiadó, 2005.
5. Ukrán költők. Karig Sára (szerk.). Budapest–Uzsgorod: Magvető Kiadó – Kárpáti Kiadó, 1971.

У 45 Українська літературна антологія 1. З початку історії до середини XIX століття. Навчальне видання (хрестоматія) Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II / Редактори: Єлизавета Барань, Адальберт Барань та Вільмош Газдаг. Берегове: ЗУІ ім. Ференца Ракоці II, 2023. 188 с. (угорською мовою)

ISBN 978-617-8143-00-8 (серія)

ISBN 978-617-8143-01-5 (м'яка обкладинка)

ISBN 978-617-8143-02-2 (PDF)

Серія «Українська літературна антологія» – запланована на три самостійні томи – стане у пригоді студентам філологічного відділення спеціальності «українська мова та література» й «угорська мова та література» Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II. В антології подано переклади творів української художньої літератури, з якими майбутні педагоги ознайомлять учнів шкіл з угорською мовою навчання. Пропоновані твори належать до переліку обов'язкових при зовнішньому незалежному оцінюванні. Це навчальне видання (хрестоматія) є першим у тритомній серії творів української художньої літератури, який охоплює період першої половини XIX століття.

УДК 821.161.2(=511.141)

Навчальне видання

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА АНТОЛОГІЯ 1

З початку історії до середини ХІХ століття

Хрестоматія

2023 р.

*Затверджено до використання у навчальному процесі на засіданні кафедри філології
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ
(протокол №3/88 від «11» листопада 2022 року)*

*Розглянуто та рекомендовано Радою із забезпечення якості вищої освіти
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ
(протокол №4 від «17» грудня 2022 року)*

*Рекомендовано до видання у друкованій та електронній формі (PDF)
рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ
(протокол №9 від «20» грудня 2022 року)*

Підготовлено до друку Видавничим відділом спільно з кафедрою філології
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ

Редактори:

Єлизавета Барань, Адальберт Барань та Вільмош Газдаг

Рецензенти:

*Вікторія Лебович, доктор філософії у галузі гуманітарних наук за спеціальністю
«Літературознавство та культурологія», старший викладач Будапештського університету
імені Лоранда Етвеша (м. Будапешт, Угорщина)*

*Катерина Дудич, доктор філософії у галузі гуманітарних наук за спеціальністю
«Філологія», доцент кафедри філології Закарпатського угорського інституту
імені Ференца Ракоці ІІ (м. Берегове, Україна)*

Технічне редагування: *Олександр Добош та Ласло Веждед*

Верстка: *Ласло Веждед*

Коректура: *Ільдико Гріца-Варцаба та редакторська*

Дизайн обкладинки: *Ласло Веждед та редакторський*

УДК: *Бібліотечно-інформаційний центр “Опацої Черє Янош” при ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ*

Відповідальний за випуск:

Олександр Добош (начальник Видавничого відділу ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ)

За зміст антології відповідальність несуть редактори.

Друк навчального видання здійснено за підтримки уряду Угорщини.

Видавництво: **Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ** (адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua) *Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 7637 від 19 липня 2022 року*

Друк: **ТОВ «РІК-У»** (адреса: вул. Карпатської України 36, м. Ужгород, 88006. Електронна пошта: print@rik.com.ua) *Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року*

Підписано до друку 24.10.2023. Шрифт «Times New Roman».

Папір офсетний, щільністю 80 г/м². Друк офсетний. Ум. друк. арк. 21,9.

Формат 60x84/8. Замовл. № 127К.

ISBN 978-617-8143-00-8 (Könyvsorozat)

